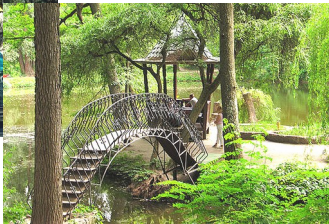
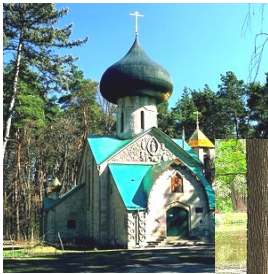

Департамент культури і туризму
Харківської обласної державної адміністрації
Харківська обласна універсальна наукова бібліотека

**Туризм на Харківщині.
Природно-рекреаційні ресурси та
історико-культурний потенціал регіону**

Бібліографічний путівник
Частина друга

Харків ХОУНБ 2015

Туризм на Харківщині. Природно-рекреаційні ресурси та історико-культурний потенціал регіону : бібліогр. путівник : Ч. 2 / Департамент культури і туризму Харків. облдержадмін., Харків. обл. універс. наук. б-ка ; уклад.: Н.І.Грайворонська, Л.М.Конопля. – Харків : ХОУНБ, 2015. – 302 с.

Видання містить бібліографічну та фактографічну інформацію про розвиток туризму в Харківській області як найперспективнішої галузі соціально-культурної інфраструктури регіону. У покажчику представлені матеріали про основні природно-рекреаційні та історико-культурні ресурси окремих районів, міст та сіл Харківщини.

Посібник адресований краєзнавцям, бібліотечним працівникам, організаторам та любителям різного виду туризму, усім, хто цікавиться природою, історією, культурним надбанням рідного краю.

Укладачі	Н.І. Грайворонська Л.М. Конопля
Редактори	Л.І. Єпішева О.М. Травіна
Комп'ютерний набір	Н.І. Грайворонська
Комп'ютерна верстка	Л.М. Конопля
Відповідальний за випуск	Л.О. Сашкова

ПЕРЕДМОВА

Видання містить бібліографічну і фактографічну інформацію про рекреаційний потенціал Харківської області з метою її оприлюднення серед широкого загалу читачів, краєзнавців, організаторів туристичної справи для подальшого розвитку туризму як активної форми відпочинку людей, задоволення їх культурно-пізнавальних, оздоровчо-спортивних потреб.

Складений посібник містить вибіркові матеріали стосовно тематичної спрямованості та часу видання документів і є продовженням бібліографічного путівника, підготовленого бібліотекою у 2008 р. У даному покажчику представлено книги, статті зі збірників, журналів і газет, видані переважно з 2009 р. та електронні документи. Видання підготовлено за фондами Харківської обласної універсальної наукової бібліотеки та ресурсами мережі Інтернет.

Бібліографічні відомості згруповано за 4-ма тематичними розділами:

1. Туризм на Харківщині. Рекреаційні ресурси (загальні роботи).

2. Природні рекреаційні ресурси Харківського регіону (природно-заповідний фонд Харківщини: національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, заповідні урочища, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення; рекреаційні ліси, зелені зони міст та приміських територій, водні рекреаційні ресурси).

3. Природно-оздоровчі ресурси Харківщини (санаторії, курорти, оздоровчі табори та ін.).

4. Історико-культурні ресурси Харківського регіону (історико-культурні заповідники, пам'ятки історії та монументального мистецтва, пам'ятки архітектури та містобудування, пам'ятки археології, фестивалі, музейно-колекційні ресурси).

Матеріали у розділах та підрозділах розташовано за алфавітом опису документів, адміністративно-

територіальним поділом Харківської області.

Бібліографічний опис документів здійснено за чинними в Україні стандартами (ДСТУ ГОСТ 7.1: 2006 «Бібліографічний запис. Загальні вимоги та правила складання»*, ГОСТ 7.12-93 «Сокращение слов в русском языке. Общие требования и правила», ДСТУ 3582: 2013 «Бібліографічний опис скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила»). При необхідності опис супроводжується довідковими анотаціями.

Бібліографічний масив путівника доповнюють оглядова стаття «Розвиток туризму в Харківському регіоні» та довідкові матеріали про окремі види рекреаційних ресурсів Харківщини у вигляді списків їх назв, які подано додатком у кінці тематичних розділів, підрозділів покажчика. В оглядовій статті застосовані відсилки до бібліографічного покажчика (порядкові номери опису – у квадратних дужках). Представлені допоміжні іменний та географічний покажчики розширюють пошукові можливості посібника.

---

* В описі не вказано загальне позначення матеріалу документів терміном «Текст»

РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В ХАРКІВСЬКОМУ РЕГІОНІ (2009–2015 рр.)

Туризм визнано одним з пріоритетних напрямків національної культури та економіки. І це повністю погоджується зі світовими тенденціями, які свідчать, що туристична сфера буде індустрією XXI століття.

Сучасний туризм є одним із найперспективніших напрямів економічного розвитку України та окремих місцевостей. Туризм стає ефективним засобом формування ринкового господарювання, надходження чималих коштів до державного та місцевих бюджетів, оскільки туристична галузь має взаємний зв'язок з багатьма сферами народного господарства, насамперед: побутове, готельне, торговельне обслуговування, транспорт, будівництво, виробництво товарів широкого вжитку, медицина, освіта, спорт, культура.

Природно-кліматичні та історичні умови створили в Україні потужну ресурсну базу для розвитку туристично-рекреаційної індустрії та розбудови відповідної інфраструктури. Основними факторами привабливості рекреаційно-туристичних ресурсів є природа, клімат, мистецтво, історія, харчування, архітектура, релігія. Уся територія України характеризується виключно сприятливими умовами для проведення різних видів туристичної діяльності та наявністю різноманітних рекреаційних ресурсів для відпочинку і лікування населення. В Україні створено 11 національних природних парків, 15 державних заповідників, заказники, дендропарки, пам'ятки садово-паркового мистецтва, які належать до природоохоронних територій.

Індустріальний розвиток цивілізації, забруднення довкілля, збільшення психологічного навантаження на людину через прискорення темпу життя все частіше змушує людей шукати відпочинку та оздоровлення в екологічно благополучних регіонах світу. Сьогодні рекреація постає як

глобальне явище, що має стабільні темпи зростання, тому її вважають одним з найперспективніших напрямків суспільно-економічного розвитку. У багатьох державах рекреаційний та пізнавальний туризм став не лише самостійною галуззю економіки, але й життєво необхідною формою задоволення потреб людини. Пріоритетними напрямками для урізноманітнення туристичних пропозицій України на міжнародному ринку є розвиток культурно-пізнавального, екскурсійного, релігійного, екологічного, спортивного, а також сільського зеленого туризму.

Харківська область має вагомі передумови, щоб увійти до найрозвинутіших у туристичному відношенні регіонів України. Харківщина має вигідне геополітичне розташування, комфортні мікрокліматичні умови, різноманітний ландшафт, унікальну флору і фауну, історико-культурну, архітектурну спадщину, розвинуту мережу транспортного сполучення, достатні людські, матеріальні, у т. ч. природно-оздоровчі ресурси. Слобожанщина – це край з гостинним населенням, де зберігаються і шануються національні традиції. Харківський регіон має великий потенціал щодо розвитку різноманітних видів туризму: пізнавального (екскурсійного), оздоровчо-пізнавального, ділового, спортивного, аматорського (мисливського, рибальського), зеленого, екологічного, релігійного, клубного та ін. [1-142].

Сьогодні інформація про можливості внутрішнього туризму Харківщини недостатньо поширена на внутрішніх і зовнішніх ринках. Існує нагальна потреба у всебічному інформаційно-рекламному забезпеченні громадськості України та зарубіжжя про розвиток діючих та перспективних напрямків туристичної галузі у Харківському регіоні, насамперед у сфері туристично-екскурсійних, санаторно-курортних, спортивно-оздоровчих послуг. Одним із засобів оприлюднення матеріалів про туристичну Харківщину є їх бібліографічне опрацювання. У цій оглядовій статті дана спроба охарактеризувати зібраний масив інформації,

вміщений у бібліографічному покажчику про рекреаційні природні, пізнавальні, спортивні, оздоровчо-лікувальні, культурно-історичні ресурси Харківської області в цілому, окремих її місцевостей [143-322].

У колективній монографії «Туристичний імідж регіону»^{*} досліджуються проблеми формування туристичного іміджу Харківщини, а також надано аналіз стану туристичної галузі на сучасному етапі; основну увагу зосереджено на обґрунтуванні перспектив створення туристичного іміджу області на основі теоретичних напрацювань та міжнародного досвіду: ...«Надзвичайно можливою та актуальною проблемою є вивчення реалій формування іміджу як України в цілому, так і окремих її регіонів, зокрема Харківщини, та знаходження механізмів формування позитивного туристичного іміджу.

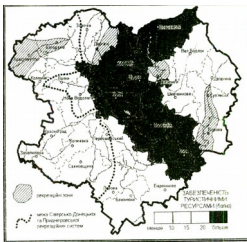

Рис. 1.15. Рекреаційне зонування Харківської області

...Рекреаційна інфраструктура складається з більш ніж 200 об'єктів рекреації. В результаті тривалого розвитку рекреаційної інфраструктури та просторової локалізації природних та історико-культурних туристичних ресурсів визначилася повна просторова диференціація туристичної і рекреаційної діяльності.

Це дозволило провести рекреаційне зонування Харківщини. На території Харківського регіону виділяються 2 регіональні рекреаційні системи: Сіверсько-Донецька і Придніпровська. До складу першої входять сім рекреаційних зон: Харківська, Печенізька, Чугуївська, Зміївська, Балаклійська, Ізюмська, Червонооскільська. Найбільша з них – Харківська.

До Придніпровської системи входить Краснокутська рекреаційна зона. Кожна з рекреаційних зон має свої особливості рельєфу, мікроклімату, гідрографічної мережі,

^{*} Туристичний імідж регіону : монографія / за ред. А.Ю.Парфіненка ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х. : ХНУ, 2011. – 311 с.

історико-культурної спадщини. Кожна із зон приваблює туристів своєю неповторністю і мальовничістю. Найбільшу кількість туристів і відпочиваючих приваблює Харківська рекреаційна зона.

Одним з провідних факторів виступає безпосередня близькість найбільшого промислового, наукового і культурного центру Харківщини з населенням більш ніж 1 млн мешканців. Найменше туристів і відпочивальників – у Краснокутській рекреаційній зоні. На це впливає віддаленість зони від великих міст і слаборозвинута транспортна мережа, відсутність значних водних об'єктів...

Розміщення туристичних ресурсів на Харківщині нерівномірне. На основі комплексної оцінки туристичних ресурсів за багатьма показниками (водні, курортні, археологічні, архітектурні ресурси, музеї, об'єкти природно-заповідного фонду тощо) проведена типізація окремих районів за їх наявністю:

Рівень забезпечення туристичними ресурсами	Райони
Майже забезпечені	Близнюківський, Зачепилівський, Кегичівський, Нововодолазький, Шевченківський
Недостатньо забезпечені	Барвінківський, Борівський, Великобурлуцький, Дворічанський, Красноградський, Лозівський, Первомайський, Печенізький, Сахновщинський
Середньо забезпечені	Богодухівський, Валківський, Дергачівський, Золочівський, Краснокутський, Куп'янський
Достатньо забезпечені	Балаклійський, Вовчанський, Зміївський, Ізюмський, Харківський, Чугуївський

Також проведено групування і ранжування районів Харківської області за їх забезпеченістю туристичними ресурсами.

Харківщина має багатий туристично-екскурсійний потенціал. В області налічується велика кількість екскурсійних об'єктів, присвячених визначеним історичним або культурним подіям, художникам, науковцям, письменникам, пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Особливо велика кількість археологічних пам'яток. Уперше ця територія була заселена у VII ст. до н.е., також знаходять поселення скіфського періоду, про це свідчать знайдені на території Харківщини скіфські «кам'яні баби». Історико-культурні ресурси багаті на культурні комплекси, архітектурні пам'ятки, історичні об'єкти, пов'язані з історією українського народу. Туристам пропонується відвідати 40 музеїв, у тому числі краєзнавчі (в районних центрах та окремих населених пунктах області), історико-археологічний музей-заповідник (м. Верхній Салтів Вовчанського району), історико-краєзнавчий (м. Золочів), літературно-меморіальний Г.Сковороди (с. Сковородинівка Золочівського району), етнографічний музей просто неба «Українська Слобода» (с. Писарівка Золочівського району), історичний (м. Харків), художній (м. Харків), історико-культурний музей-заповідник І.Рєпіна (м. Чугуїв), народного мистецтва Слобожанщини (м. Харків), літературний (м. Харків), історико-меморіальний О.Петрусенко (м. Балаклія), гвардійців-широнінців (с. Таранівка Зміївського району), бойового братерства (с. Соколове Зміївського району), історико-художній (с. Пархомівка Краснокутського району), музей-квартира Г.Хоткевича (с. Високий Харківського району), клуб-музей К.Шульженко (м. Харків), природознавчі (м. Харків, с. Кочеток Чугуївського району), музей УМВС України в Харківській області (м. Харків), музей Холокосту (м. Харків)...

Із пам'яток садово-паркового мистецтва найвищий туристичний потенціал мають Старомерчинський (с. Старий

Мерчик Валківського району), Шарівський парк (с. Шарівка Богодухівського району), Наталіївський парк (Краснокутський район) тощо.

Із культових споруд цікавими екскурсійними об'єктами є Борисо-Глібський монастир, храм Христа Спасителя (Зміївський район), Спасо-Преображенський собор, церква Іоанна Предтечі, Варваринська церква (Ізюмський район), Покровська церква, Вознесенська церква, Храм Спаса (Богодухівський район), Володимиро-Богородична церква (Чугуївський район). Особливе місце посідає обласний центр – м. Харків, багатий на історико-культурні пам'ятки більше, ніж будь-який район Харківської області. Здебільшого всі пам'ятки архітектури зосереджені в центрі Харкова. Через розмаїття архітектурних пам'яток Харків найперспективніший для розвитку іноземного туризму.

...3 метою ефективного використання рекреаційно-ресурсного потенціалу території Харківського регіону слід ширше застосовувати основні принципи створення туристичного іміджу, які включають рекламні акції із популяризації регіону, зустрічі спеціалістів рекреаційної галузі із журналістами, виступи на радіо, телебаченні, безкоштовне поширення брошур, слайдів, відеоматеріалів, участь у різних виставках, ярмарках. Важливим елементом оптимізації туристично-рекреаційного комплексу Харківщини є розвиток нових видів туризму, наповнення рекреаційного продукту широким спектром різноманітних додаткових послуг, сприяння розвитку турів, що не потребують значних матеріальних затрат, сприяння розвитку соціального туризму, а на подальшу перспективу – запровадження елітних турів.

Розвиток рекреаційного комплексу може дати відчутний імпульс господарському і соціальному розвитку адміністративних районів, малих та середніх міст, окремих сіл і селищ Харківського регіону. В зв'язку з цим сфера

рекреаційних послуг може розглядатися як пріоритетний напрям у соціально-економічному розвитку Харківщини».

І.Волкова у своїй статті «Рекреаційно-туристичні ресурси як чинник розвитку туристичної діяльності у Харківському регіоні»^{*} робить основний наголос в оцінці рекреаційно-туристичних ресурсів на вивчення та розвиток природно-заповідного фонду регіону. Харківська область посідає 16-те місце в Україні за площею природоохоронних територій, їх частка у загальній площі **природно-заповідного фонду (ПЗФ)** України близько 0,02 %. Незважаючи на це, у Харківському регіоні є всі умови для розвитку природного і культурно-пізнавального туризму. В Харківській області налічується 237 територій і об'єктів ПЗФ загальною площею 65701,21 га, в тому числі 13 об'єктів загальнодержавного значення площею 23984,6 га, що становить 2,1 % загальної площі області. Заповідні території розміщені в районах області нерівномірно, їх частка становить від 23,14 % у Печенізькому районі до 0,03 % – у Шевченківському районі.

На території області є **три національні природні парки (НПП)**: «Гомільшанські ліси», «Дворічанський» і «Слобожанський» [346-384].

Парк «**Гомільшанські ліси**» був створений у 2004 р. на території Зміївського та Первомайського районів з метою збереження, відтворення й раціонального використання типових і унікальних лісостепових природних комплексів. Ядром парку є ландшафтний заказник «Гомільшанська лісова дача». Через парк протікає найбільша ріка Північно-Східної України Сіверський Донець (можна побачити рідкісні жовті глечики, біле латаття, водну папороть). Площа парку 14138,8 га. Це унікальна екосистема, де ростуть понад 800 видів рослин (у т. ч. реліктові дуби віком 350-750 років). Перелік рідкісних рослин складає 132 види, з яких 37 – це рослини нагірних дібров, 34 – рослини борової тераси, 31 вид зустрічається на заплавних луках і 30 степових видів. До

---

^{*} Вісник Львівського університету. Серія географічна. – 2013. – Вип. 43, ч. 1. – С. 17-23.

Червоної книги України і міжнародних Червоних списків внесені: черемша, секироплодник витончений, який є реліктом льодовикового періоду, борець протиотруйний (ендемик басейну Сіверського Дінця), вороняче око, любка дволиста. Тут представлено близько 20 видів земноводних та плазунів, майже 150 видів птахів. Серед тварин, занесених до Червоної книги, зустрічаються європейська норка, видра річкова, борсук, гадюка степова, вусач мускусний та ін. На початку 2000 років в НПП «Гомільшанські ліси» (на території Зміївського району) була відкрита перша на Харківщині екологічна стежка для туристів. Зараз прокладено 5 екологічних маршрутів, кожен з яких розрахований на 2-7 годин екскурсії. Екостежки проходять таким чином, щоб охопити усі природні та історичні пам'ятки, у т. ч. «Сіверсько-Донецькі крутосхили», «Дубовий гай», «Козача гора» та ін. На території парку – десятки археологічних пам'яток, включаючи городища європейського значення («Великогомільшанське» і «Сухогомільшанське»).

Парк «Дворічанський» (був створений у 2009 р., розпочав діяльність у 2012 р.) розташований у північно-східній частині Харківської області на території Дворічанського району. Площа паркової зони – 3131,2 га. На території України – це єдине місце, де зберіглася первозданна природа крейдових відкладень (завдяки відносній віддаленості, антропогенний вплив на місцевість був мінімальним). Цей найбільший в Україні центр крейдових ландшафтів має унікальне наукове значення. Зараз представники різних напрямів науки зацікавлені у проведенні різноманітних досліджень у парку.

Через НПП «Дворічанський» протікає річка Оскіл. У парку можна не тільки насолоджуватися мальовничими краєвидами, але й оздоровлюватися завдяки джерелам з лікувальною мінеральною водою. Тут зустрічаються ендеміки (рослини і тварини, яких більше нема у світі), налічується 933 види рослин і грибів (у т. ч. 44 рідкісні рослини), 4 види тварин занесені до міжнародних Червоних книг, 16 видів – до

Червоної книги України. На території парку цікавий комплекс комах – понад 150 видів.

Парк «Слобожанський» (був створений у 2009 р.) розташований у мальовничій долині річки Мерла, що перетинає Краснокутський район. Площа парку 5244 га. Парк поєднує природні особливості двох зон – Полісся й Лісостепу. Тут налічується понад 60 видів рідкісних тварин, серед яких 8 видів занесено до Європейського Червоного списку, 20 видів – до Червоної книги України (1994), 33 види – до Червоного списку Харківської області. Водяться такі представники тваринного світу, як видра річкова, норка європейська, горностай, борсук, лисиця звичайна, заєць-русак, косуля, кабан дикий, сова сіра, лелека, чапля, медянка, ящірка живородяща та інші. Унікальна рослинність парку представлена 9 угрупованнями, які включені до Зеленої книги України. За додатками конвенції Берна на території НПП поширені 13 рослинних співтовариств, що підлягають охороні в Європі, 60 рідкісних видів судинних рослин, з яких 12 видів занесені до Червоної книги України. Навколо парку перебуває 13 об'єктів природно-заповідного фонду включені до Всеукраїнської екологічної мережі.

Мальовничу природу Харківщини прикрашають **парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва**: загальнодержавні – «Наталіївський» [417-428], «Старомерчинський» [429-432], «Шарівський» [433-453] та місцевого значення – «Литвинівка»; **п'ять регіональних ландшафтних парків**: «Великобурлуцький степ», «Вільхова балка», «Ізюмська лука», «Печенізьке поле», «Сіверськодонецький»; **один ботанічний сад** – найдавніший в Україні (заснований у 1804 р.) – ботанічний сад загальнодержавного значення Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна, **дендрологічні парки**: загальнодержавного значення – «Краснокутський» і Харківського національного аграрного університету ім. В.В.Докучаєва і місцевого значення – «Дружба» у м. Лозова;

один зоологічний парк загальнодержавного значення у Харкові.

Серед територій та об'єктів ПЗФ переважають заказники – 70 % (в області 223 заказники) і природні заповідники – 2 % (загальною площею 56,8 тис. га). Серед заказників: 62 ентомологічних, 52 ботанічних, 16 гідрологічних, 13 ландшафтних, 9 лісних, 7 загальнозоологічних, 7 орнітологічних, 1 загальногеологічний; 16 гідрогеологічних.

На території області 44 пам'ятки природи, в тому числі 38 ботанічних, 4 гідрологічні і 2 комплексні. Також є 9 заповідних урочищ. ПЗФ має велике значення для пізнання, формування екологічного світогляду людей, бережливого ставлення до природи [323-525].

Чимале рекреаційно-оздоровче значення мають лісові насадження. Ліси займають близько 12 % території Харківського регіону. Найбільші лісові масиви розташовані вздовж берегів р. Сіверський Донець та її основних притоків, а також у долині р. Мерло. На узбережжі р. Сіверський Донець розташована відома курортна зона, так звана «Харківська Швейцарія». Живописні берега покриті багатою рослинністю. Навколо розкинулися хвойні та листяні ліси. У Коробовому та Таранівському лісництвах ростуть черешчаті дуби віком 140 років, є дуб-велетень, якому близько чотирьох століть. На узбережжі річок Сіверський Донець, Оскол, Уди, Мжа, у басейні р. Мерло поширені головним чином заплавні ліси. На сухих ділянках домінують соснові, дубово-соснові ліси. Лісові масиви різних районів Харківщини мають неповторні рекреаційно-оздоровчі зони. Багатий тваринний світ лісів (насамперед у Зміївському, Балаклійському, Вовчанському, Ізюмському районах) – це не тільки їх окраса, але й об'єкт мисливського туризму.

Унікальним природним багатством обласного центру та окремих населених пунктів є парки [526-542]. На території Харківщини знаходиться 31 парк, 5 садів, 150 скверів та бульварів, 8 ярів. За довгу історію природне середовище

Харкова перетворилося на сучасний урбанізований ландшафт і міські парки, сквери та сади називають «зеленими легенями» нашого промислового мегаполісу (на кожного жителя міста припадає понад 13 квадратних метрів зелені). Це один із кращих показників у Європі.

Серед парків міста найстаріший – сад ім. Т.Г.Шевченка. У XVII – XVIII ст. територія нинішнього саду являла собою природну діброву, яка з півночі прикривала підступи до Харківської фортеці. Частину діброви отримав у власність князь Кантемир. Саме він перейнявся бажанням створити у Харкові незвичайний сад з екзотичних дерев. Вже на початку XIX ст. за клопотанням попечителя Харківського учбового округу графа Потоцького на цих землях, переданих для майбутнього університету, вирішено закласти сад за європейським типом. Згідно проекту, сад складався з двох частин: вісім гектарів відводилось для ботанічних наукових досліджень; двадцятигектарна верхня, так звана англійська, частина призначалася для громадських гулянь. За рахунок царської казни до Харкова доставлялися саджанці рідкісних та екзотичних рослин із Криму, Західної Європи та інших країн. За дуже короткий час тут висадили понад 10 тисяч дерев. Сад за свою історію неодноразово змінював назву: Кантемирівський, Англійський, Університетський, Профспілковий, ім. Постишева. У 1935 р. біля входу в сад був відкритий пам'ятник Т.Г.Шевченку (скульптор М.Г.Манізер, архітектор І.Г.Лангбард). Пам'ятник став не тільки одним із символів нашого міста, а й найкращим пам'ятником Т.Г.Шевченку у світі. Після його встановлення проведена реконструкція саду за проектом професора Колесникова й архітектора Ширшова на основі трипроменевої системи алей, орієнтованих на пам'ятник, який став головним елементом саду, а парк отримав нинішню назву.

Понад 120 років Центральному парку культури і відпочинку ім. Горького (заснований силами учнівської молоді у 1893–1895 рр., у 1938 р. названий ім'ям О.М. Горького). Був створений за типом Булонського лісу в Парижі як «парк за містом». Композиційний принцип парку базувався на створенні групових посадок. Контрастні групи дерев: світлі берези поряд з смарагдовими модринами, сосни біля посадок дуба красного, сріблясті клени поряд з темною зеленню дубів черешчатих – підкреслюють і доповнюють красу одна одної. Визначні місця парку – дитяча Мала Південна залізниця довжиною 3,6 км (у перший рейс потяг вирушив з парку Горького до Лісопарку у 1940 р.) і канатна дорога довжиною 1,4 км. Навесні 2011 р. парк було закрито на масштабну реконструкцію (побудовано новий сучасний «Діснейленд»). 23 серпня 2012 р. парк Горького знову зустрів своїх відвідувачів. Для зручності харківський «Діснейленд» поділений на кілька тематичних зон: французький, англійський, італійський парки, екстрім-парк, дитячий майданчик та інші. Тут є «мотузкові містечки», автодром, тири, каруселі, «американські гірки», «вежа падіння» і «катапульта», чотири футбольні поля, баскетбольне поле, роледром, найбільший в Україні майданчик для воркауту. Парк славиться найвищим «колесом огляду» в Україні, його висота 55 метрів.

Поруч із парком знаходиться дендропарк «Сокольники» (закладений у 1910 р. на площі 1,5 га). Тут зростають декоративні форми ясеня звичайного, софора, граб, кілька видів горобини, дуб крупнопильниковий, ліщина розсічнолиста, ялівці. Особливу цінність являє гінкго дволопастих.

З північної та північно-західної сторін до Харкова підступає Лісопарк (закладений у 1928 р.). Це природний мішаний ліс, який займає понад 2000 га, найбільший лісовий масив нашого міста. Домінує у ньому дуб черешчатий, але

поряд з дубами нерідко зустрічаються пишні крони кленів і лип. Вік багатьох дерев перейшов за 100 років. Південна частина парку має елементи регулярного планування. Тут прокладені алеї, створені групові посадки, альтанки, розбиті квітники. Центром цієї частини Лісопарку є Меморіальний комплекс Слави, він увічнює подвиг героїв Великої Вітчизняної війни (відкритий 28 жовтня 1977 р.); та відкритий у 2000 році Меморіал жертв тоталітарного режиму.

У 1895 р. прийняв перших відвідувачів Харківський зоопарк [467-499]. На території зоопарку (площа 22 га) знаходиться 300 видів риб, земноводних, плазунів, птахів і ссавців з усього світу. Колекція диких тварин представлена 8 тисячами тварин: майже 400 видів порід, кілька десятків із яких занесені до Червоної книги. За цінністю зооколекції Харківський зоопарк займає друге місце в Україні після Київського і восьме – серед зоопарків країн СНД. У 1983 р. зоопарк було оголошено заповідником загальнодержавного значення. Щороку понад мільйон людей відвідують зоопарк. Зараз Харківський зоопарк є повноправним членом Євразійської та асоційованим членом Європейської асоціацій зоопарків і акваріумів. Співробітництво з цими організаціями передбачає участь у міжнародних програмах щодо збереження рідкісних та зникаючих видів тварин: 13 видів колекції включені до Європейської програми збереження рідкісних та зникаючих видів тварин (EEP); 5 видів – до Європейської племінної книги (ESB); один вид – до Міжнародної племінної книги (по білому ведмедю).

Відсутність широкої та глибокої річки в Харкові було доповнено створенням гідропарків, виконаних за проектами міських архітекторів. «Журавлівський гідропарк» розбито у кінці 50-х років на берегах річки Харків. Його площа – 189 га. Берега обсажені плакучими вербами, живописно розкидані по території групи беріз, соснові й модринові посадки, прохолодні липові алеї. Центром парку є штучне водосховище у декілька десятків гектарів. У 1967 р. на берегах річки Уди було облаштовано «Жовтневий гідропарк»

площею майже 90 га з пляжами та спортивним містечком, з насадженнями беріз, кленів, сосен, дубів. На початку 60-х років на березі озера з живописним островом був створений «Основ'янський гідропарк». У 1962–1966 рр. в долині річки Лопань створено Лугопарк площею 120 гектарів.

У 2013 р. в Дергачівському районі Харківської області було створено новий ландшафтний парк площею 140,5 га для збереження цінних природних комплексів. Це масштабний і унікальний для України благодійний проект Фонду

Олександра Фельдмана (Feldman Ecopark) [514-525].

На території «Екопарку» ростуть 6 видів місцевих рослин, занесених до Червоної Книги України. Екопарк є територію для сімейного відпочинку з розвагами і зоопарком, який налічує біля 2000 тварин (8 видів тварин, занесених до Червоної Книги України та 5 видів тварин, занесених до Європейського червоного списку). Є контактний зоопарк (відвідувачі мають можливість погодувати та погладити так звану тактильну групу тварин). Працює Центр реабілітації рукокрилих – єдиний в Україні. У 2013 р. на території екопарку вперше в Україні пройшов Міжнародний семінар «Анімалотерапія», де більш ніж 20 провідних експертів з Ізраїлю, Росії та України провели лекції та заняття з лікування дітей з особливими потребами за допомогою тварин.

Парки – улюблені місця відпочинку харків'ян та гостей міста. Це – різноманіття екзотичних рослин, декілька десятків атракціонів і багатство фонтанів великих та маленьких, з підсвічуванням і музичним супроводом. Удень вони шумлять і дарують прохолоду, а ввечері перетворюються на казкові світлові інсталяції. Усі кольоровомузичні фонтани управляються комп'ютерами (музичний супровід включають тільки у святкові дні). Одним із символів нашого міста став «Дзеркальний струмין».

Чудовий фонтан з білою ажурною альтанкою був закладений у 1947 р. у сквері «Перемога» (архітектор В.Корж). Разом з фонтанами перед оперним театром вони створюють казкову площу фонтанів... Після війни, коли наше місто ще лежало в руїнах, був відбудований фонтан на площі Руднева, але згодом він прийшов у занепад і більше 15 років чаша цього фонтана була засипана землею. Тільки у 2008 р., в рамках підготовки до святкування Дня міста, цей фонтан був повністю відновлений. Одним з найкрасивіших місць Харкова можна назвати Покровський сквер, який створювався протягом 1951–1952 рр. на місці Старого Пасажу. У сквері були розбиті квітники, посаджені дерева й чагарники, побудовано чудовий фонтан. У саду Шевченка знаходиться кілька фонтанів, серед яких і відомий фонтан «Каскад», створений у рамках підготовки до 300-річчя міста. Фонтан на Привокзальній площі (2002 р.) побудували під час реконструкції площі. Новий фонтан на ХТЗ – розташований у сквері на проспекті Фрунзе. Цей фонтан зроблений у формі ключа. Ще один цікавий фонтан знаходиться на площі Архітекторів – романтичний пам'ятник-фонтан закоханим. Скульптури юнака й дівчини зливаються в поцілунку, прикрашені струмками води. Радують фонтани в Покровському, Олександрівському скверах, ім. Коцюбінського, на бульварі Юр'єва, біля Палацу спорту, в Молодіжному парку. Усього на сьогоднішній день у місті налічується вісімнадцять фонтанів.

Харківський регіон достатньо забезпечений рекреаційно-туристичними ресурсами і має великий потенціал для розвитку різних видів туристичної і рекреаційної діяльності, насамперед **річкового та водосховищного рекреаційного туризму** у басейнах рік Сіверський Донець, Оскіл, Мерло; **зеленого та екологічного туризму** у приміському, Харківському, Дергачівському, Золочівському, Богодухівському, Краснокутському районах; **культурно-пізнавального туризму** у містах Харків, Чугуїв,

Ізюм, Золочівському, Богодухівському і Краснокутському районах.

У Харківській області 57 водосховищ, 2538 ставків, 584 озера, 131 річка – це улюблені місця відпочинку жителів та гостей Слобожанщини [543-612]. Живописна водна артерія – ріка Сіверський Донець (басейн р. Дон) протікає через усю Харківщину довжиною 370 км. Другою за величиною є р. Оскіл – притока Сіверського Донця. Прикрасою цих річок є Печенізьке і Червонооскільське водосховища. Печенізьке водосховище (довжина 70 км, ширина в окремих місцях – 3 км) має чудові пляжі, курортні зони, велику кількість баз, будинків відпочинку, яхт-клуби. Червонооскільське – одне з найбільших водосховищ Слобожанщини, збудовано у 1956 р. на р. Оскіл. У межах водосховищ зосереджена найбільша кількість туристичних баз відпочинку, спортивно-оздоровчих таборів. Басейни річок краю багаті різновидами риби (сом, щука, судак, жерех, в'язь, плотва, лящ, короп, карась, лин та ін.). Річками можна здійснювати подорожі на човнах, байдарках. Для любителів риболовлі велику популярність мають р. Сіверський Донець, Печенізьке, Червонооскільське водосховища. Численні озера та ставки – місця відпочинку, риболовного туризму. В Зміївському районі, біля Коробових Хуторів, знаходяться одне із найбільших озер Харківщини – Лиман (ширина 3-3,5 км, довжина 9 км), лісове озеро Борове. У цих місцях купаються, вудять рибу, збирають ягоди, гриби. Тут розташовані мисливські угіддя. Багаті водними ресурсами не тільки східні і центральні райони Харківщини. На берегах 55-ти річок, 13-ти озер (у т. ч. Лиман, Кругле), декількох десятків ставків створені прекрасні місця відпочинку.

Сприятливі природні умови Харківського регіону зумовили формування та розвиток багатьох санаторно-курортних здравниць. Мережа санаторних закладів Харкова представлена 96 об'єктами. Загальна місткість закладів курортного лікування складає близько 13205 тис. місць.

Оздоровчо-лікувальному виду туризму приділяється особлива увага не тільки в санаторіях, клініках та салонах. У зеленій зоні Харківського регіону розташувалися оздоровчі бази відпочинку, дитячі, молодіжні спортивно-оздоровчі табори, наметові містечка, спеціалізовані здравниці [613-644].

Бальнеологічний, питний та грязьовий кліматичний курорт **«Березівські мінеральні води»** (с. Березівське, Дергачівський район) – один з найстарших європейських курортів, заснований у 1862 році. Він широко відомий в Україні і світі. Розташований у затишному, мальовничому куточку Харківщини, в оточенні прекрасного парку, поруч із озерами. Головним природним лікувальним фактором курорту є унікальна питна джерельна мінеральна вода «Березівська», але крім неї використовують в лікувальних цілях ще дві цілющі мінеральні води Березовського родовища, що добуваються із глибинних шпар: йодо-бромну високої мінералізації й маломінералізовану воду «крейдяних шарів», а також привізні Сакські й Слов'янські лікувальні грязі, Бориславський озокерит, Полтавський бішофіт.

На південній окраїні селища Пісочин розмістився санаторій **«Роща»**. Це санаторій місцевого значення для лікування хворих із серцево-судинними захворюваннями. Його територія представляє собою старовинний парк який почав формуватися ще на початку XIX століття; зараз він займає більше 80 % території санаторію. Зібрана в ньому колекція рослин нараховує майже 24 тисячі дерев і чагарників. Ніжні берези тут сусідять з віковими дубами, липами й хвойними деревами, серед яких розташовуються корпуси санаторію. Деревя є унікальними донорами живої природи. Вони випромінюють енергію, що сприяє відновленню обмінних процесів в організмі. Центральна алея санаторію, прикрашена квітами і фонтанами, закінчується сходами, що ведуть до ставка з проточною водою (його дзеркало складає сім гектарів). Вода в «Рощі» по складу близька до «Березівської». Її добувають із двох артезіанських свердловин і з успіхом використовують в лікувальних цілях.

Санаторій «Роща» і спеціалізована здравниця **«Рай-Оленівка»** – це воістину «райські» куточки Слобожанщини. «Рай-Оленівка» знаходиться в дачно-курортній зоні «Пісочин». Тут чисте лісостепове повітря, прекрасні природні умови, красивий ландшафт, листяний ліс і сосновий бір. Найбільшу територію санаторію займає парк і фруктовий сад, 2 ставки, де водяться раки, черепахи і достатньо річкової риби. Основним лікувальним фактором санаторію є Рай-Оленівська мінеральна вода – близький аналог Березівських мінеральних вод і трускавецької мінеральної води «Нафтуся». Її особливість – значний склад крем'янистих з'єднань і заліза (з 2009 р. – проблема закриття санаторію).

На околицях м. Балаклія, серед хвойних і мішаних лісів розташувалися санаторій-профілакторій «Факел», база відпочинку «Перлина», дитячий оздоровчий табір «Олімп».

Туристичні комплекси та бази відпочинку сконцентровано, насамперед, у Вовчанському, Зміївському, Ізюмському, Печенізькому, Харківському та Чугуївському районах.

Комплекс «Альпійська долина» (Зміївський район) – перший в Харківському регіоні гірськолижний центр із системою штучного засніження схилів. Траси довжиною до 400 метрів дуже схожі на карпатські. Сезон в «Альпійській долині» відкривається для туристів навіть при відсутності природного снігу. Катання продовжується до початку квітня.

Територія Харківського регіону багата на історико-культурні ресурси: тут знаходиться 2535 пам'яток історії, археології, містобудування і архітектури, монументального мистецтва (5 % їх загальної кількості в Україні) [645-895]. За цим показником область посідає 7-ме місце. Частка найвизначніших архітектурно-історичних ресурсів у загальній кількості пам'яток Харківської області становить усього 2,9 %. Серед областей України за кількістю найвизначніших архітектурно-історичних пам'яток вона посідає 14-те місце. 16 міст області занесені до Списку історичних населених місць України. У Харківській області є

2 історико-культурні заповідники, 103 пам'ятки містобудування та архітектури, 10 пам'яток історії, 4 пам'ятки монументального мистецтва, 15 пам'яток археології національного значення.

Серед пам'яток національного значення області найбільше пам'яток містобудування та архітектури (27 % з них зосереджені у м. Харкові та 73% – у 15 районах області). Пам'ятки містобудування та архітектури Харківської області національного значення представлені 18 пам'ятками громадської архітектури, 16 культовими пам'ятками, 12 пам'ятками військової архітектури, 5 парками – пам'ятниками садово-паркового мистецтва та заміськими садибами. Як свідчать дослідження, Харківська область має достатню кількість історико-культурних ресурсів для організації культурно-пізнавального туризму і може посісти позиції лідера на сході і Лівобережжі України.

Пізнавальне, історико-патріотичне, виховне значення мають туристичні екскурсії по неповторним історичним, пам'ятним місцям Харківщини [694-847].

Про глибокі стародавні корені краю свідчать археологічні знахідки [896-960]. На території області збереглися пам'ятки сарматської культури (могильні кургани) в південних районах, пам'ятки ранньослов'янської культури (Зміївський, Краснокутський райони). Пам'яткою раннього середньовіччя є Салтівська культура. Більша частина території Харківщини у X–XIII ст. знаходилася під владою Хазарського каганату. В історико-археологічному музеї-заповіднику «Верхній Салтів», який розташований поблизу с. Верхній Салтів Вовчанського району, представлені археологічні знахідки: останки городища з кам'яною цитаделлю, широкий поділ та посад, чотири катакомбних могильника. Верхньосалтівське городище є однією з відомих світових пам'яток і входить до Національного реєстру історичних пам'яток України. Матеріали цього музею стали базою вивчення нашого регіону, розвитку ранньосередньовічного суспільства народів Євразії.

Ізюмська оборонна лінія як воєнно-інженерний комплекс була споруджена у 1680 р. на території сучасної Харківської та Белгородської областей. Залишки фортеці нагадують про історію заселення, охорону земель краю від татаро-турецьких загарбників. Місто Ізюм може служити відправним пунктом мандрів вздовж Української укріпленої лінії – пам'ятки воєнно-інженерного мистецтва першої половини XVIII ст.

У кожному місті, селі Харківщини вшановується пам'ять героїв-захисників Вітчизни. На фронтах Другої світової війни боролися понад 400 тис. наших земляків. По історичних місцях пропонуються туристам численні воєнно-патріотичні екскурсії, у т. ч. «Шляхами ратної слави», «Бойовими шляхами Харківщини», «Харків у роки Великої Вітчизняної війни», «Меморіали Харкова», «Соколове – Таранівка». На честь визволення Харківщини, м. Харків створено Меморіальний комплекс «Висота маршала Конєва» у смт Солоницівка Дергачівського району. Звідси, з передового командного пункту на висоті 193,7 м, командуючий Степовим фронтом І.С.Конєв у серпні 1943 р. наказав штурмувати Харків. На честь визволення Харкова встановлено пам'ятний знак, а у серпні 2003 р. реконструйовано Меморіальний комплекс «Висота маршала Конєва», у складі якого стела, церква Іоанна-воїна, будівля музею «Харківщина у роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.». У музеї розміщено експозицію з історії Харківської області з 1919 р. до 1945 р. У Харкові, на шляху, який веде до Лісопарку, споруджено Меморіальний комплекс, присвячений героям війни 1941–1945 рр. Місто Ізюм і гора Крем'янець були ареною кровопролитних битв. Останки 1559-ти захисників міста поховано у братській могилі на схилі г. Крем'янець, встановлено пам'ятник «Скорботна мати», у 1985 р. відкрито Меморіальний комплекс.

З культурною історією Харківщини, місцевими традиціями, досягненнями сьогодення знайомлять екскурсійні тури. Так туристичний маршрут «Чугуїв –

батьківщина І.Ю.Репіна» розпочинається у Чугуївському музеї-заповіднику ім. І.Ю.Репіна біля пам'ятника з надписом, що на цьому місці був будинок, в якому народився художник. Чугуївському періоду життя та творчості І.Ю.Репіна, його тісним зв'язкам з Україною приділено головну увагу в експозиції музею-заповідника [669-678].

Туристична екскурсія ознайомить з живописним куточком Харківщини, смт Сковородинівка, де знаходиться Літературно-меморіальний музей Г.С.Сковороди (відкритий у 1972 р.). На будинку музею встановлена меморіальна табличка з надписом, що в цьому будинку провів останні роки свого життя видатний український просвітник, філософ і поет. За матеріалами музею можна простежити його життєвий шлях. Навколо музею розташовано парк-сад, на вході якого – могила Г.С.Сковороди. Біля 750-річного дуба – пам'ятний знак із граніту, на якому встановлено погруддя мислителя [656-660]. З листопада 2013 р. у Національному літературно-меморіальному музеї Г.Сковороди проводяться й віртуальні екскурсії.

Харківський регіон багатий на різноманітні музеї [961-1093].

Унікальними історичними пам'ятниками окремих населених пунктів є краєзнавчі музеї (Барвінківський, Балаклійський, Зміївський, Богодухівський, Дворічанський, Золочівський, Первомайський, Лозівський та ін.), де представлені фонди свідчать про події, що відбувалися у районі, місті, селі, про археологічні, етнографічні особливості краю, про визначних людей краю. Славиться своїми музеями й обласний центр: **Харківський історичний музей** – обласний науково-методичний центр, має одне з найбільших в Україні зібрань експонатів, приблизно 250 тис. екземплярів (етнографічних, нумізматичних, археологічних колекцій, листівок, фотографій, фондів документів, зброї, посуду, періодичних видань, збірок прапорів тощо).

Одним з найцікавіших музеїв міста є **Музей природи Харківського національного університету ім.**

В.Н.Каразіна. Його наукові фонди налічують понад 250 тисяч експонатів з усього світу – опудала і тушки, черепи, скелети, яйця птахів, комахи, зразки гірських порід та мінералів, муляжі, гіпсові зліпки вимерлих тварин. У 23 залах музею розгорнуті експозиції 4 відділів: геологічного, безхребетних і хребетних тварин, еволюції органічного світу та охорони природи.

З 1988 р. центром національної культури Східної України являється **Харківський літературний музей**. Його фонди (більш 30 000 музейних предметів) зберігають унікальні рукописи, фото, документи, автографи, речі М.Йогансена, М.Куліша, В.Мисика, В.Свідзінського, П.Тичини, М.Хвильового і багатьох інших діячів культури. На базі музейної експозиції екскурсантам пропонуються тематичні експозиції про українських письменників, виставки робіт художників, віртуальні експозиції про культуру 1910–1930-тих рр.

Харківський художній музей – один з найбільших в Україні. Сьогодні фонди Харківського художнього музею нараховують близько 25 тис. експонатів західноєвропейського, українського, російського живопису, графіки, скульптури, декоративно-ужиткового (зокрема східного) мистецтва XV–XXI ст. Зберігаються рідкісні зразки вишивки, кераміки, різьблення по дереву, народного живопису.

Існує **Музей театральних ляльок**, у фонді якого понад 11 тис. експозицій: ляльок, афіш, макетів, сувенірів, ескізів ляльок, театральних програм багатьох країн світу. У музеї працюють три зали. У першій представлена в ляльках історія розвитку Харківського театру ляльок від перших постановок до вистав наших днів. У другій – ляльки і подарунки з театрів Бельгії, Польщі, Швейцарії, Франції, США, Канади, Румунії тощо. У третій представлені ляльки з театрів країн СНД і колишнього СРСР.

Останнім часом з'явилися й нові музеї: **Меморіальний музей К.І.Шульженко** – єдиний на території

колишнього СРСР музей народної артистки. Експозиція розповідає про творчу діяльність великої естрадної співачки 1906–1984 рр. Колекція музею – це унікальні документи, особисті речі, фотографії, концертні костюми, фоно- і відеотеки.

У 1996 р. заснований **Харківський музей Голокосту**. Це перший, і поки єдиний музей Голокосту в Україні. Його фонди постійно поповнюється документами, зібраними обласним комітетом «Дробицький Яр», харківським освітнім центром «Голокост», матеріалами з особистих архівів колишніх в'язнів гетто та їх рятівників.

Музей «Космос» Харківського планетарію – перший в Україні музей космонавтики і уфології. Тут представлені відомості про аномальні зони планети, спостереження льотчиків і космонавтів, моделі літаючих тарілок, фотографії НЛО, метеорити.

Музей сексуальних культур світу єдиний не тільки в Україні, а й Східній Європі. Створений співробітниками кафедри сексології та медичної психології Харківської медичної академії післядипломної освіти. Представлені матеріали відображають сексуальні культури народів Європи, Африки, Америки, Індії, Китаю і Японії від стародавніх часів до сучасності.

У 2000 р. Андрій Парамонов заснував **Харківський приватний музей міської садиби**. З 2004 р. діє **Церковно-історичний музей Харківської єпархії**.

Музей фемінізму (2008 р.) – також перший в Україні. Серед його експонатів – книги, листівки, плакати, документи, що розповідають про історію феміністичного і гендерного руху, знаряддя типової жіночої праці, дитячі іграшки тощо. Усього в колекції музею знаходиться 350 експонатів.

Харківський морський музей присвячений історії суднобудування і мореплавання, був відкритий 3 червня 2009 р. Основою експозиції музею стала приватна колекція харків'янина О.Якименка, Велика частина колекції – міні-копії знаменитих парусників.

На Харківщині діють два **музеї води**: один – в обласному центрі, другий – в селищі Кочеток. Понад дві тисячі експонатів розповідають про роль води в житті людей, про історію річки Сіверський Донець, про будівництво водопровідних станцій; можна побачити макети древніх і сучасних водопроводів, а також схеми водопостачання деяких районів Харкова.

Музейна мережа Харківської області є однією з найбільших по Україні і налічує 115 закладів.

Велич і неповторну красу Слобожанщини створюють архітектурні пам'ятки [848-895]. Існують численні тури, оглядові екскурсії по історичному центру Харкова, які пропонують ознайомитися з різноманітними архітектурними стилями, характерними для нашого регіону. Найстаріша кам'яна споруда українського бароко – триглавий Покровський собор (1689), який віднесено у комплексі споруд Свято-Покровського монастиря до пам'ятки архітектури загальнодержавного значення. Золотим вінцем Харкова називають Успенський собор (1777 р.), причому він є останнім із храмів, споруджених в українському стилі. Прикрасою природного і міського ландшафту Харкова є Благовіщенський собор (1901 р.), Церква Трьох Святителів (1914 р.), Римсько-католицька церква (1892 р.), будівлі Університетського ботанічного саду (1804 р.), маєток академіка архітектури О.М.Бекетова (1897 р.) – нині Будинок вчених, Духовне училище (1824–1885 рр.) – нині Харківська академія культури, Громадська бібліотека (1906 р.) – нині Державна наукова бібліотека ім. В.Г.Короленка, Управління Південної залізниці (1914 р.), Маєток купця Ігнатищева (1914 р.) – нині Художній музей та ін. За проектами петербурзьких архітекторів збудовані будівлі на вулиці Сумській, площах Миколаївській (нині Конституції), Рози Люксембург (нині Павлівська), які створили своєрідний бізнес-центр міста: колишній Купецький банк і готель «Асторія» (1910–1913 рр.) – нині Промінвестбанк, Палац праці (колишній доходний будинок Всеросійського страхового товариства «Росія»; 1916

р.) та ін. Індивідуальність площі Конституції створюють три будівлі архітектора О.М.Бекетова: Волзько-Камський банк (1908 р.) – нині Театр ляльок, Торговий банк (1899 р.) – тепер Будинок науки і техніки, Земельний банк (1898 р.) – нині Харківський автотранспортний технікум. Будівля Державного академічного українського драматичного театру ім. Т.Шевченка (1841 р., реконструйовано у 1883 р.) – це не тільки архітектурна прикраса, але пам'ятне місце, збагачене історією театрального і культурного життя Харкова. Знаковими пам'ятками Сумської вулиці є фонтан з альтанкою «Дзеркальний струмінь» (1947 р.) у парку Перемоги, а в Саду ім. Т.Шевченка – пам'ятник Т.Г.Шевченку (1935 р.) – найкращий із 250-ти монументів Великому Кобзарю.

Унікальний архітектурний ансамбль 1920–1930-х рр. найбільшої площі в Європі – «Свободи» відомий навіть за межами України. На незвичайній за формою площі, яка нагадує реторту, знаходиться велична будівля стилю конструктивізму – Будинок державної промисловості (Держпром; 1928 р.), Будинок проектних та будівельних організацій (1929 р.) – тепер головний корпус Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна, Будинок кооперації (1930 р.) – тепер також корпус університету.

Достойні уваги архітектурні пам'ятки можна знайти у різних напрямках Харківського регіону. Серед пізнавальних турів по окремих місцях нашого краю, Ізюмщина славиться архітектурною будівлею XVII ст. – п'ятиглавим Преображенським собором. Ця кам'яна споруда збудована у 1684–1685 рр. у стилі українського бароко. Прикрасою Ізюму також є Хрестовоздвиженська (Миколаївська) церква (1809–1823 рр.), внутрішні стіни її прикрашають фрески художників школи живопису Васнецова. У Вознесенському кафедральному соборі (1819–1826 рр.), збудованому у стилі класицизму, зберігається чудотворна ікона Казанської Піщанської Божої Матері. Недалеко від цієї церкви знаходиться цілюще джерело та часовня-купальня для омовіння віруючих.

Найбільше враження із архітектурних споруд у Чугуєві справляє Покровський собор. Навіть після перебудови у 1872 р., храм-будівля видатного архітектора В.П.Стасова є одним із найкрасивіших будинків міста. Сьогодні у ньому експонуються понад 600 картин художників-лауреатів премії ім. І.Ю.Рєпіна. Неповторний краєвид міста утворюють інші пам'ятки архітектури: колишні Міська управа (1820-ті роки), Будинок штабу воєнних поселень (1830-ті роки), Торгові ряди (1835 р.).

Перлиною Краснокутчини називають Спаську церкву в с. Володимирівці (збудованої за проектом академіка О.В.Щусева в 1911–1913 рр.), а також Покровський однокупольний храм (1808 р.) – пам'ятка епохи класицизму. У с. Рокитне Нововодолазького району на території колишньої садиби М.Куликовського знаходяться дві пам'ятки початку XVIII ст.: палац та Миколаївська церква.

Останні роки українського культурного процесу показують активізацію фестивального руху. Більшість мистецьких подій Харківщини відбувається саме в межах численних фестивалів, які проводяться протягом усього календарного року. Слава про етнофестивалі «Печенізьке поле», «Весілля в Малинівці», «Олексіївська фортеця», «Сьогодні Купала, а завтра Івана», «Співочі тераси», «Покуть» та «Покуть плюс» рознеслася далеко за межі Харківської області. [1094-1248].

Щорічний етно-художній фестиваль **«Печенізьке поле»** був заснований в 2001 р. Проводиться він на березі Печенізького водоймища на окраїні смт. Печеніги. Метою фестивалю є проведення заходів, що поєднують народну творчість як Слобожанщини, так і всієї України. Фестиваль уже давно переріс регіональний рівень, збираючи, за даними організаторів, понад 100 тисяч гостей [1151-1217].

Безсмертний твір Л.Юхвіда «Весілля в Малинівці» і фільм 1967 р. зробили с. Малинівка на Чугуївщині відомим не тільки в Україні. Історія фестивалю **«Весілля в Малинівці»** почалася в 2003 р. Він проводився чотири роки

підряд; в 2011 р. свято вернулося оновленим і більш масштабним. З маленького с. Малинівка воно перемістилося в поле під Чугуєвом. Це й виставка весільних суконь та аксесуарів, продаж виробів народних умільців, майстер-класи з різних видів декоративно-прикладного мистецтва, виготовлення ляльки-мотанки, виступи народних колективів [1116-1135].

У Сквородинівці (Золочівського р-ну) з 2006 р. в ніч на Івана Купала (7 липня) за підтримки Національного літературно-меморіального музею Г.Сквороди проходить регіональний фестиваль пісенно-обрядового фольклору **«Сьогодні Купала, а завтра Івана»**. У програмі стрибки через багаття, обрядове дерево, очищення у воді – усе, що розуміють під виразом «свято Івана Купала». Крім цього, працюють тематичні майданчики «Алея майстрів», «Музейні сходи», «Спів під дубом», а також танцювальний майданчик [1233-1248].

В 2011 році в Первомайському районі вперше пройшов етнографічний фестиваль **«Олексіївська фортеця»**, присвячений 280-річчю від дня створення Української оборонної лінії, роботи зі зведення якої були початі українськими козаками за особистим наказом імператриці Ганни Іоанівни у 1731 р. (Олексіївська фортеця – один з 16 об'єктів на території Харківської області, що входять в Українську оборонну лінію). Ізюминка фестивалю – реконструкція справжнього лицарського турніру, козацько-татарського бою (беруть участь аматори військових реконструкцій) [1140-1150].

Фестивалі формують новий регламент культурного життя, нову модель споживання мистецтва. На виставках фестивалів представлено широкий спектр традиційних художніх ремесел (вироби з дерева й скла, металеві скульптури, розпис і писанки, вишивки, вироби з лози й соломки, гобелени, ляльки, прикраси з бісеру, кераміка), організовано продаж виробів народних умільців. Проводяться виступи народних колективів. Ідея фестивалів полягає у

збереженні й відродженні народних традицій та української національної культури. Поступово з'являється багато сільських садиб у традиційному українському стилі, етнічних музеїв, а також фольклорних центрів у районах області.

Аналіз документальних джерел, статистичні дані свідчать про те, що матеріальна культура кожного району, певної місцевості Харківщини має величезні ресурси для розвитку внутрішнього туризму, забезпечуючи комплексний розвиток усіх видів відпочинку, оздоровлення людей, розвиваючи оглядово-пізнавальні екскурсії, екотури, курортний, спортивно-оздоровчий, мисливський та рибальський туризм. У березні 2013 року на XX сесії Харківської облради була обговорена й прийнята «Концепція розвитку туризму в Харківській області до 2020 року», в якій надано аналіз стану туристичного потенціалу області та поставлені завдання подальшого розвитку регіонального туризму у контексті нових соціально-економічних, географічних умов. У документі запропоновані заходи щодо розвитку історико-культурного, сільського, зеленого, спортивного, ділового, міського туризму. Привабливістю для туристів повинні стати не тільки екзотичні місця, культурно-історичні пам'ятки, музеї, але й специфічні послуги, національні звичаї і обряди, високоякісне обслуговування, спеціалізовані центри, спортивні ігри, лікувально-оздоровчі процедури та багато інших послуг і видовищ, включаючи організовані бізнес-тури. Для інтенсифікації галузі туризму визначені наступні завдання: стимулювання розвитку об'єктів туристичної інфраструктури, розробка інноваційних туристичних продуктів, відновлення існуючих туристичних маршрутів; популяризація регіонального туристичного продукту на внутрішньому й міжнародному ринках, забезпечення туріндустрії професійними кадрами.

1. ТУРИЗМ НА ХАРКІВЩИНІ. РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1.1 Загальні роботи

1. **Про внесення** змін до Закону України «Про туризм» : закон 9 квіт. 2014 р., № 1193-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 23. – С. 2063-2064.

2. **Про внесення** змін до Закону України «Про туризм» : закон 9 лют. 2012 р., № 4385-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 40. – С. 1724-1727.

3. **Про внесення** змін до Закону України «Про туризм» : закон 8 лип. 2011 р., № 3679-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 14. – С. 646.

4. **Про додаткові** заходи щодо розвитку природно-заповідної справи в Україні : указ Президента України від 14 серп. 2009 р., № 611/2009 // Уряд. кур'єр. – 2009. – 26 серп.

***

5. **Как будут** развивать туризм на Харьковщине [Электронный ресурс] : [29 авг. 2013 г. депутаты Харьков. облсовета приняли Программу развития культуры и туризма на 2014–2018 гг.] // Городской дозор. – Режим доступа : <http://dozor.kharkov.ua/news/culture/1142134.html>

6. **Концепція** розвитку туризму в Харківській області до 2020 року [Електронний ресурс] : [затверджено 5 берез. 2013 р. на XX сесії облради] // Харківська обласна рада. – Режим доступу : <http://www.ts.lica.com.ua/>

7. **Фишки** туристического сезона в Харькове [Электронный ресурс] : [в Харькове подписан договор о сотрудничестве с нац. парками; будущий сверхдлинный турист. маршрут будет проходить по трем нац. паркам] // Сегодня. – 2015. – 16 мая. – Режим доступа :

<http://www.segodnya.ua/regions/kharkov/fishki-turisticheskogo-sezona-v-harkove-615818.html>

8. **Харьков** туристический. Новая стратегия [Электронный ресурс] : [Департамент междунар. сотрудничества совместно с Немецким о-вом междунар. сотрудничества (GIZ) разработал долгосрочную стратегию развития туризма в Харькове, которая предусматривает комплексное развитие туризма, в т.ч. делового, студенческого и медицинского] // Харьков. известия. – 2015. – 23 марта. – Режим доступа : <http://izvestia.kharkov.ua/online/20/1183025.html>

***

9. **Абрамовская Н.** Современные искатели приключений выбирают новое модное увлечение – индустриальный туризм : [в Харькове таким объектом является бронетанковый ремонтный з-д] / Н.Абрамовская // Капитал. – 2014. – 17 февр. – С. 15.

10. **Адамович Т.** Харьков – туристический: учимся себя показывать / Т.Адамович // Харьков. известия. – 2011. – 12 нояб. – С. 2.

11. **Амирханян Н.** Отправляемся в путешествие по области! : [о некоторых турист. маршрутах] / Н.Амирханян // Комсом. правда в Украине. – 2009. – 23 июля. – С. 8.

12. **Астахова К.** Харківський іподром : [заснований 1848 р., коли вперше було організовано кінні перегони] / К.Астахова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 150 : фот.

13. **Беликов О.М.** Жемчужины Украины / О.Беликов. – Харьков : Кн. клуб «Клуб семейного досуга», 2013. – 208 с. : ил. – Из содерж.: Харьков: город контрастов : [достопримечательности: пл. Свободы, Госпром, Успенский собор, Покровский собор, парк им. Т.Г.Шевченко, зоопарк, дельфинарий,

«Семь чудес Харькова» на пл. Архитекторов]. – С. 130-131 ; Шаровка : [дворцово-парковый комплекс]. – С. 132-133 ; Пархомовка : [ист.-худож. музей, Покровская церковь]. – С. 134-135 ; Изюм: путешествие по Изюмскому тракту : [Спасо-Преображенский собор – шедевр укр. барокко, гора Кременец, коллекция половецких идолов]. – С. 136-137.

14. **Білоногов М.** Щоб стати туристичним центром : [розвиток турист. галузі] / М.Білоногов // Обрії Ізюмщини. – 2015. – 13 лют. – С. 3 : фот.

15. **Борисов О.** Харьковчане посвятили велопоход по Слобожанщине Великому Кобзарю : [гр. туристов совершила спортивно-познават. велопоход первой категории сложности по Харьков. обл., посвятив его 200-летию со дня рождения Т.Г.Шевченко] / О.Борисов // Вечер. Харьков. – 2014. – 3 апр. – С. 6.

16. **Борщ Ю.** «Полювання на туриста»: Харківщина готується стати туристичною меккою / Ю.Борщ // Слобід. край. – 2011. – 21 черв. – С. 2.

17. **Буряковская Т.** Достопримечательностям Харьковщины не хватает... туристов / Т.Буряковская // Время. – 2011. – 17 марта. – С. 6.

18. **Буряковская Т.** Свидетели городских легенд : [неформал. о-во друзей З.Серебряковой проводит благотворит. экскурсии по Харькову для тех, кто хочет знать о прошлом своего города больше, чем написано в путеводителях и ист. справочниках] / Т.Буряковская // Время. – 2014. – 10 янв. – С. 7.

19. **Буряковская Т.** Туризм по-харьковски: начали с инвентаризации достопримечательностей : [в Харькове прошла выставка «Харьков. турист. биеннале»] / Т.Буряковская // Время. – 2010. – 29 сент.

20. **Быкова А.** Евро-2012: программа гостеприимства : [в Харькове создан турист. альянс – объединение турист.

компаний, которые будут оказывать услуги туристам во время проведения чемпионата Евро-2012] / А.Быкова // Харьков. известия. – 2012. – 27 марта. – С. 2.

21. **Быкова А.** И это только начало : [в 2011 г. Харьков. обл. сделала огром. шаг вперед в развитии туризма] / А.Быкова // Харьков. известия. – 2012. – 9 февр. – С. 7.

22. **В «Золотое кольцо Слобожанщины»** добавляют еще один туристический пункт [Электронный ресурс] : [осенью 2012 г. планируется расширить туристический маршрут «По следам великого художника» И.Репина] // Харьковская областная госадминистрация. – Режим доступа : <http://old.kharkivoda.gov.ua/ru/news/view/id/13509>

23. **В погоне** за счастьем: в Харькове много мест, которые приносят удачу, во всяком случае, так говорят сами горожане // Харьков. известия. – 2015. – 26 мая. – С. 6 : 12 фот.

24. **В Харьковской** области определены пять главных туристических маршрутов [Электронный ресурс] : [Золотое кольцо Слобожанщины: «История харьковских усадеб», «По следам великого художника», «Тропами странствующего философа», «Сказки харьковской Швейцарии», «Святыни Слободского края»] // Стройобзор. – Режим доступа : <http://stroyobzor.ua/news/75661>

25. **В Харькове** проходит туристический форум [Электронный ресурс] : [открылся 7-й турист. форум «Харьков: партнерство в туризме». Среди участников гости из Грузии, Латвии, Словении, Израиля; главное событие – конф. «Тенденции и перспективы развития сферы гостеприимства современного города»] // Веч. Харьков. – 2015. – 24 сент. – Режим доступа : <http://vecherniy.kharkov.ua/news/111206/>

26. **Васильченко Д.Р.** Характеристика рекреаційно-туристичного комплексу Харківської області / Д.Васильченко // Упр. розвитком. – 2012. – № 6. – С. 13-14.

27. **Внутренний туризм в Харьковской области** набирает обороты [Электронный ресурс] : [информация дир. обл. КП «Харьковский организационно-методический центр туризма» В.Холодок на коллегии Департамента культуры и туризма ХОГА] // Харьковская областная госадминистрация. – Режим доступа : <http://kharkivoda.gov.ua/ru/news/74871>

28. **Вовк О.** Планетарій : [ім. льотчика-космонавта Ю.О.Гагаріна, м. Харків, 1957 р.] / О.Вовк // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 282-283 : фот.

29. **Волкова К.** Туристична оаза Харківщини : [Харків. обл. станція юних туристів заснована у 1951 р.] / К.Волкова // Слобід. край. – 2010. – 30 верес. – С. 11.

30. **Волкова К.** Імідж Харкова треба формувати : [турист. галузь Харківщини потребує вдосконалення] / К.Волкова // Слобід. край. – 2011. – 27 верес. – С. 5.

31. **Вплив** туристичного іміджу Харківського регіону на розвиток іноземного туризму // Туристичний імідж регіону : монографія / за ред. А.Ю.Парфіненка ; Харків. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Харків, 2011. – С. 121-143.

32. **Галаур С.** Вперед, у минуле! : у Харкові організовано новий екскурс. трамвайн. маршрут № 1 А «Південний вокзал – Лісопарк» / С.Галаур // Уряд. кур'єр. – 2010. – 8 черв.

33. **Галаур С.** Маршрути, які ми вибираємо : на вокзалі «Харків-пасажирський» відкрито обл. турист.-інформ. центр / С.Галаур // Уряд. кур'єр. – 2011. – 4 серп. – С. 14.

34. **Глазкова Л.Ю.** Деякі аспекти становлення і розвитку туризму в Харкові та регіоні / Л.Глазкова // Традиційна культура в умовах глобалізації: регіональні

особливості та розвиток туризму : матеріали наук.-практ. конф., 24-25 трав. 2013 р. – Харків, 2013. – С. 44-50.

35. **Гламаздіна Н.А.** Перспективи розвитку ділового туризму у Харкові / Н.Гламаздіна // Упр. розвитком. – 2012. – № 5. – С. 167-169.

36. **Головко Н.** Открытый миру город : [в Харькове прошел Междунар. турист. форум «Харьков: партнерство в туризме»] / Н.Головко // Харьков. известия. – 2013. – 20 апр. – С. 1, 8.

37. **Горобець Ю.** Туристичні куточки: чим Харківщина здивує гостей Євро-2012? / Ю.Горобець // Слобід. край. – 2011. – 15 берез. – С. 7.

38. **Гостям Євро-2012** предложат в Харькове увидеть объекты со времен скифов и до независимости Украины [Электронный ресурс] : [в Харькове к чемпионату Євро-2012 разработали 13 турист. маршрутов, об истории и культуре города, региона, о жизни всемирно известных деятелей, которые здесь родились] // ТСН. – Режим доступа : <http://prosport-ru.tsn.ua/sport/harkov-podgotovil-13-turisticheskikh-marshrutov-k-evro-2012.html>

39. **Дедурін Г.** Цирк : [Харків. держ. цирк ім. Ф.Яшинова одна з перших установ даного профілю в Україні. Перші опалювані дерев'яні цирки почали з'являтися у місті на поч. 1860-х] / Г.Дедурін // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 413 : фот.

40. **Ефанова М.** Туристам покажут места, где снимались фильмы : [в апреле в Харькове начнет действовать 11-ти километров. турист. маршрут, участники которого посмотрят на город глазами фанатов кино, увековечивших популяр. персонажей] / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2013. – 29 окт. – С. 3.

41. **Ефанова М.** Туристы смогут увидеть слобожанских баб : [студенты ХНУ им. В.Н.Каразина разработали несколько турист. маршрутов] / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2010. – 30 нояб. – С. 1, 3.

42. **Жемчужины** Слобожанщины : [7 чудес Харькова; Усадьбы и дворцы; Храмы и святыни; Архитектура; Площади и фонтаны; Театры; Памятники; Музеи; Места отдыха; Парки и скверы; Мосты; Рынки; Спорт. сооружения; Водоемы; Курорты; Великие харьковчане; Фестивали] // Губерния. – 2010. – № 5. – С. 2-80.

43. **Збираймо** валізи: літо кличе! : [3 авто – на велосипеди: з'явився 5-й промаркований веломаршрут: Бабаї–Хорошево–Аксютівка–Острове́рхівка–Тимченки] // Уряд. кур'єр. – 2013. – 25 трав. – С. 16-17.

44. **Згурская Ю.** Ждать ли Харькову нашествия туристов : [на вопросы читателей отвечала нач. отдела развития турист. инфраструктуры и имидж. проектов Департамента междунар. сотрудничества горсовета Ю.Згурская / подготовила М.Ефанова] // Вечер. Харьков. – 2015. – 6 окт. – С. 4 : фот.

45. **Зиненко Ю.** «Кинематографический Харьков»: дома-фантомы, изумленные театралы и Бендер с водкой : [презентован новый необыч. турист. маршрут, в котором более 20 объектов, связанных с кино Первой столицы] / Ю.Зиненко // Комсом. правда в Украине. – 2013. – 29 окт. – С. 14.

46. **Зиненко Ю.** Экстрим в Харькове: в небе, на воде и под землей / Ю.Зиненко // Комсом. правда в Украине. – 2012. – 1 авг. – С. 17.

47. **Зозуля И.** Символы Харькова покажет гид на двух колесах : в городе открылся новый веломаршрут по достопримечательностям : [памятник Харько – ул. Сумская – пл. Конституции – ул. Пушкинская – пл. Свободы] /

И.Зозуля // Комсом. правда в Украине. – 2014. – 2 сент. – С. 11.

48. **Золотой фонд.** Харьков : [турист. маршруты Харькова и области] // Губерния. – 2011. – № 5. – С. 1-100.

49. **Иванов М.** В гостях у Гурченко и Поженяна : [краевед. прогулки по Харькову: Саммеровский пер. 2 – гостили А.Кони, Н.Сумцов, Л.Гиршман; легенда о Екатерине II – якобы по ошибке заехала в пер. Саммеровский; первая пациентка скорой – пер. Саммеровский, 4; стадион «Арсенал»; пер. Кравцова, 8 – жил поэт Г.Поженян] / М.Иванов // Сегодня. – 2015. – 15 марта. – С. 33.

50. **Иванов М.** «Версаль» и сокровища «замка» : [экскурсия по ул. Краснооктябрьской] / М.Иванов // Сегодня. – 2015. – 20 февр. – С. 33 : фот.

51. **Иванов М.** Дом знаменитостей и чудеса : [прогулка по улицам Харькова: влюбленные и семь чудес Харькова; во Дворце милиции был клуб чекистов; в музее покажут корабль изнутри; в усадьбе Бекетова соединяют сердца; полотна Шевченко и Айвазовского (Худож. музей)] / М.Иванов // Сегодня. – 2015. – 17 апр. – С. 33 : 6 фот.

52. **Иванов М.** Остров и парки легенд : прогулки : [Утерянный остров с фейерверками; «Уплывающий» первый мост (Лопанский); В мечети устроили стрельбище; Прогулка пса по дамбе и ГП (Гончаров. плотина); Сад первых олигархов (Карповский); Парк, где гулял Основьяненко] / М.Иванов // Сегодня. – 2015. – 15 мая. – С. 30.

53. **Глюстрований Червоний список рослин і тварин Харківської області = The illustrated Red list of plants and animals of Kharkiv region** / Харків. обл. держ. адмін., Держ. упр. охорони навколиш. природ. середовища в Харків. обл., Харків. обл. орг. Всеукр. екол. ліги. – Харків : Контраст, 2011. – 1 папка (15 окр. арк.) : іл.

Це унікальне видання, в якому проілюстровані та описані деякі представники тварин. та рослин. світу, включенні до регіон. Червоного списку Харківської області. Альбом дозволить познайомитися з маловідомими представниками біоти нашого краю.

54. **Инина А.** Савкин Яр. Оазис в городе : [Савкин Яр находится между р-нами Холодная Гора и Лысая Гора] / А.Инина // Харьков. известия. – 2015. – 21 апр. – С. 3 : фот.

55. **Irene Red.** Безмолвная память веков : [памят. места и достопримечательности Харькова] / Irene Red // Товарищъ. – 2015. – Авг. (№ 3). – С. 2-3 : 8 фот.

56. **Капланская М.С.** Туристический потенциал литературного наследия Харьковщины / М.С.Капланская // Культура та інформаційне суспільство ХХІ ст. У 2 ч. Ч. 1.: матеріали наук.-теорет. конф. молодих учених, 22-23 квіт. 2010 р. – Харків, 2010. – С. 63.

57. **Киш С.** Какие харьковские легенды привлекают туристов : [местные краеведы и представители турист. бизнеса решили выяснить, могут ли мифы и легенды помочь развитию туризма] / С.Киш // Вечер. Харьков. – 2014. – 15 нояб. – С. 5.

58. **Кіч Т.** Непутьові замітки : як цікаво та дешево відпочити на Харківщині / Т.Кіч // Слобід. край. – 2014. – 17 трав. – С. 14.

59. **Клеба О.** Туризм і краєзнавство – школа життя : [активна турист.-краєзнав. робота проводиться Нововодолаз. будинком дит. та юнац. творчості] / О.Клеба // Вісті Водолажчини. – 2009. – 10 січ.

60. **Ковальская Е.** Без мазанок Харьков утратит свое лицо : [в Харькове стартовал краевед. проект в защиту традиц. слобожан. домиков] / Е.Ковальская // Вечер. Харьков. – 2014. – 6 февр. – С. 20.

61. **Конкурентоспроможність** та інвестиційна привабливість як складові іміджу Харківського регіону // Туристичний імідж регіону : монографія / за ред. А.Ю.Парфіненка ; Харків. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Харків, 2011. – С. 101-121.

62. **Коржилов Л.І.** Особливості інфраструктурного забезпечення галузі туризму в Харківському регіоні / Л.Коржилов // БізнесІнформ. – 2014. – № 1. – С. 159-164.

63. **Космачов В.Г.** Палеозой Харківщини : науково-пізнавальний геотур / В.Космачов, М.Космачова // Регіон – 2010: стратегія оптимального розвитку : матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Харків, 4-5 листоп. 2010). – Харків, 2010. – С. 356-359.

64. **Кочанов Е.О.** Охорона геологічних пам'яток Харківської області / Е.О.Кочанов, В.І.Білик // Охорона довкілля : зб. ст. XI Всеукр. наук. Таліїв. читань / Харків. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Харків, 2015. – С. 202-205.

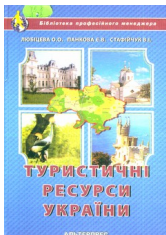
65. **Крупа Т.Н.** Харьков туристический : путеводитель-справочник / Т.Н.Крупа, Е.В.Астахова. – Харьков : Библекс, 2008. – 174 с.

Рассказано об истории и достопримечательностях Харькова. Подробно описаны главные исторические, культурные и природные туристические объекты. В книге содержится много полезной информации, которая может понадобиться в поездке (карты, схемы).

66. **Куличенко И.** Золотое кольцо Слобожанщины : [турист. маршрут] / И.Куличенко // Харьков. известия. – 2011. – 30 авг. – С. 5.

67. **Лихачова Т.** Канатна дорога Харкова : [прогулянка і транспортна система, яка з 1971 р. з'єднає вул. Сумську та м/р-н Павлове Поле через Центральний парк культури і відпочинку та Саржин Яр] / Т.Лихачова //

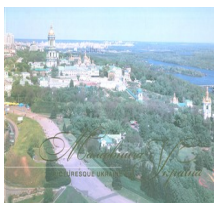
Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 154-155 : фот.

68. **Любіцева О.О.** Туристичні ресурси України : навч. посіб. / О.О.Любіцева, Є.В.Панкова, В.І.Стафійчук. – Київ : Альтерпрес, 2007. – 371 с. – Із змісту: Бальнеологічні курорти України [у т.ч. Березівські мінеральні води, Рай-Оленівка]. – С. 72-73 ; Географічна структура природно-заповідного фонду України [у т.ч. заказники, пам'ятки природи Харків. обл.]. – С. 92-93, 114, 122 ; Пам'ятки архітектури та містобудування [у т.ч. Харків. обл.]. – С. 140-141 ; Культурно-історичні ресурси України [у т.ч. Харків. обл. і м. Харків]. – С. 233-236.

69. **Макаренко А.** Встреча с духами и НЛО : [новинка для туристів – проект «Тропою легенд Слобожанщини»] / А.Макаренко // Сегодня. – 2015. – 16 июня. – С. 9 : 3 фот.

70. **Макаренко А.** «Зеленый коридор» для двухколесных : проект : [вдоль р. Харьков предлагают создать веломаршрут с платформами для отдыха и рыбалки] / А.Макаренко // Сегодня. – 2015. – 19 марта. – С. 33 : фот.

71. **Малахов Д.В.** Мальовнича Україна : альбом до 20-річчя незалежності України / Д.В.Малахов. – Київ : Мистецтво, 2011. – 336 с. – Із змісту: Харків : [іст. столиця Слобідської України, Покровський монастир, Архієрейський будинок, Благовіщенський кафедр. собор]. – С. 40-41 ; Селище Шарівка : [палацово-парковий ансамбль]. – С. 42.

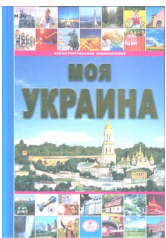
72. **Маслов В.** «Туризм – це не курка, яка несе золоті яйця» : [бесіда з кер. турист. комплексу «Сім вітрів» В.Масловим / записав М.Калюжний] // Обрії Ізюмщини. – 2013. – 27 верес.

73. **Международный** туристический форум «Харьков: партнёрство в туризме» как пример событийного туризма в городе Харькове // Харьков. известия. – 2015. – 17 окт. – С. 10.

74. **Мирошниченко М.** Турагенты рассчитывают на любопытство иностранок : [несколько основ. турист. маршрутов в Харькове и области уже почти готовы принять иностр. болельщиков, которые приедут на Евро-2012] / М.Мирошниченко // Вечер. Харьков. – 2011. – 15 марта. – С. 2.

75. **Міщенко М.М.** Харків як територія культурного прикордоння: виклики глобалізації / М.М.Міщенко // Традиційна культура в умовах глобалізації: регіональні особливості та розвиток туризму : матеріали наук.-практ. конф., 24-25 трав. 2013 р. – Харків, 2013. – С. 134-136.

76. **Можейко І.** Лицьовий та зворотній бік слобожанського коца, або Ентузіасти в пошуках бренда : [турист. брендом Харківщини може стати слобожан. коц – вовняний ворсотканий килим. Такі килими не робили більше в жодному регіоні України] / І.Можейко // Слобід. край. – 2015. – 22 жовт. – С. 9 : фот.

77. **Моя Украина** : иллюстрированная энциклопедия для детей / сост.: Н.В.Курганова, У.С.Курганова, И.Н.Схиба. – Харьков, 2010. – 112 с. : ил. – Из содерж.: Достопримечательности Слободской Украины (Слобожанщины), [в т.ч. Харьков, Изюм, Чугуев, Богодухов, пос. Шаровка, скиф. городище в Коломаке, заповедник «Верхний Салтов»]. – С. 62-63.

78. **Нарыжная Л.** Теперь можно прогуляться по виртуальному Харькову : [создан мультимедийный портал

для гостей и жителей города: <http://vcityname>] / Л.Нарыжная // Комсом. правда в Украине. – 2009. – 9 июля. – С. 5.

79. **Огородня Т.** Від «шароварщини» до містики: туристів на Харківщину заманюватимуть легендами / Т.Огородня // Слобід. край. – 2015. – 16 черв. – С. 3 : фот.

80. **Павленко Е.** Куда податься на майские: бюджетные и интересные маршруты / Е.Павленко // Комсом. правда в Украине. – 2013. – 24 апр. – С. 16.

81. **Павленко Е.** Немцев интересует война и пиво, а японцев – храмы : [любимые места иностранцев в Харькове] / Е.Павленко // Комсом. правда в Украине. – 2013. – 21 февр. – С. 5.

82. **Парамонов А.Ф.** Харьков. Харьковская область : дорогами Слободской Украины : путеводитель / А.Парамонов. – Харьков : Библекс, 2008. – 256 с.

83. **Парфиненко А.** Все флаги будут в гости к нам, если мы научимся принимать гостей : [беседа с зав. каф. турист. бизнеса ХНУ им. В.Н.Каразина А.Парфиненко о развитии туризма на Харьковщине / записала Т.Буряковская] // Время. – 2010. – 15 окт.

84. **Петровський В.** Харківський гольф-клуб : [єдиний в Україні гольф-курорт (з 18-лунковим полем), офіційно відкритий 29.05.2009; при клубі діє дитяча акад. гольфу, зони відпочинку та розваг, бізнес-центр, Музей гольфу, тренажер. зали, готель (побудовано напередодні проведення Євро 2012)] / В.Петровський // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 89 : фот.

85. **Петросян Р.М.** Туристичні ресурси релігійного туризму Харківської області / Р.М.Петросян // Культура та інформаційне суспільство ХХІ ст. У 2 ч. Ч. 1: матеріали наук.-теорет. конф. молодих учених, 22-23 квіт. 2010 р. / Харків. держ. акад. культури. – Харків, 2010. – С. 80-81.

86. **Пісня Л.** Любиш екскурсії – сідай на велосипед : [у Харкові відкрився новий екскурс. маршрут – визнач. іст. місцями Першої столиці група їздить на велосипедах] / Л.Пісня // Слобід. край. – 2014. – 2 верес. – С. 4.

87. **По Харьковской** области – на велосипеде : путеводитель. – Харьков : Золотые страницы, 2011. – 115 с. : ил.

Представлено 25 маршрутов для велопутешествия, с помощью которых можно узнать много интересного об исторических и памятных местах Харьковской области. Детально описан каждый маршрут, представлена его схема, выделенные точки привязки, GPS-координаты помогут быстро сориентироваться на местности.

88. **Полякова О.Ю.** Модель оцінки ринкової долі туристичного підприємства (на прикладі м. Харкова) : [у дослідженні проаналізовані показники турист. діяльності 53-х п-в м. Харкова] / О.Полякова, Н.Кулешова // Бизнес Информ. – 2010. – № 4 . – С. 82-87.

89. **Посохов П.** Харьков зовет к себе туристов : [открыта выставка «Харьков. турист. биеналле». На мероприятии основ. акцент сделан на перспективах развития зеленого сел. туризма] / П.Посохов // Сегодня. – 2013. – 12 апр. – С. 9.

90. **Прогулки** по Харькову : [«Газета...» разработала три нестандартных турист. маршрута прогулок] // Газ. по-харьковски. – 2010. – 13-19 мая (№ 19). – С. 4-5.

91. **Рачикова О.** Отдых по-местному – это не отдых на одном месте : [в Харькове есть много мест для отдыха, которыми можно заполнить весь отпускной календарь: музеи, памятники, театры и т.д.] / О.Рачикова // Время. – 2012. – 14 июня. – С. 8.

92. **Рубан Н.** Харьков глазами детей : [харьков. историк В.Лейко составил пешеход. маршрут по Харькову,

опираясь на мнение детей] / Н.Рубан // Харьков. известия. – 2013. – 29 авг. – С. 7.

93. **Рузматова И.** Перспективы лыжного туризма в Харьковском регионе / И.Рузматова // Культура та інформаційне суспільство ХХІ ст. У 2 ч. Ч. 1: матеріали наук.-теорет. конф. молодих учених, 22-23 квіт. 2010 р. / Харків. держ. акад. культури. – Харків, 2010. – С. 81-82.

94. **Селютін В.М.** Можливості розвитку пізнавального туризму в Харківському регіоні : [аналіз стану турист. галузі регіону] / В.Селютін // Економіка розвитку. – 2010. – № 3. – С. 46-48.

95. **Симоненко А.** Золотое кольцо Слобожанщины : [состоялся пресс-тур харьков. журналистов по наиболее извест. и привлекат. турист. объектам области] / А.Симоненко // Харьков. известия. – 2014. – 31 июля. – С. 7.

96. **Сільченко Ю.** Рекреація і туризм на Харківщині : [найбільш значущі: Чугуївський іст.-архіт. заповідник; літ.-мемор. музей Г.С.Сковороди (с. Сковородинівка Золочів. р-ну); Музей води та церква Володимирської Божої матері (сmt Кочеток Чугуев. р-ну); садиба-маєток Шидловського (сmt Старий Мерчик Валків. р-ну); садиба поміщика Л.Кеніга (с. Шарівка Богодухів. р-ну); маєток Наталівка (с. Володимирівка Краснокут. р-ну); Пархомівський іст.-худож. музей, Покровська церква (с. Пархомівка Краснокут. р-ну); Держпром, пам'ятники Т.Шевченку, В.Каразіну, М.Гоголю, О.Пушкіну, засновникам Харкова, Меморіал Слави, архіт. ансамбль площі Свободи, фонтан-альтанка «Дзеркальний струмінь», Харків. держ. зоопарк, канатна дорога, Харків. планетарій ім. Ю.Гагаріна тощо (м. Харків); Музей бойового братерства (с. Соколове Зміїв. р-ну); Музей гвардійців-широнінців (с. Таранівка Зміїв. р-ну); геолог. пам'ятки Зміїв. р-ну (гора Кременець, Великі Кам'янські відслонення); НПП «Гомільшанські ліси», Краснокутський дендропарк тощо] / Ю.Сільченко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 308.

97. **Соколов А.В.** Віртуальні прогулянки старим Харковом / А.В.Соколов, С.М.Дейненко // Вісімнадцяті Сумцовські читання : зб. матеріалів наук. конф. «Музей як соціокультурний інститут в умовах інформаційного суспільства» (проводиться в рамках XVIII Сумцовських читань), 18 квіт. 2012 р. – Харків, 2012. – С. 160-162.

98.* **Соловьев В.О.** Спутник краеведа Харьковщины : учебно-справочное пособие / В.О.Соловьев, С.А.Бахтина, Л.В.Раенко. – Харьков, 2014. – 188 с.

Приведены краткие сведения об истории развития краеведения, его основных направлениях (природные ресурсы, развитие культуры, музейное дело). А также о музеях и храмах Харькова и области, различных памятниках и мемориальных досках города, культурном наследии и рекреационных возможностях края.

99. **Старинные** усадьбы Харьковской области : [усадьбы: Г.Шидловского (пос. Старый Мерчик Валков. р-на), Гиевка (г. Люботин Харьков. р-на), Щербининых (пос. Бабаи Харьков. р-на), Ковалевских (с. Сковородиновка Золочев. р-на), имение Пархомовка (с. Пархомовка Краснокут. р-на)] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 444-447.

100. **Столичне** минуле Харкова – важлива складова туристичного іміджу // Туристичний імідж регіону : монографія / за ред. А.Ю.Парфіненка ; Харків. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Харків, 2011. – С. 175-191.

101. **Стрельник И.** В Харькове хотят развивать милитари-туризм : [в послед. годы иностранцы все чаще интересуются воен. периодом нашей истории. Если Минобороны даст добро, иностран. туристы смогут побывать даже на воен. полигонах] / И.Стрельник // Вечер. Харьков. – 2013. – 4 мая. – С. 3.

102. **Стрельник И.** Туристов Харькова пересаживают на велосипеды : [в области разработано 25 веломаршрутов] / И.Стрельник // Вечер. Харьков. – 2013. – 18 мая. – С. 3.

103. **Стрельник И.** Уникальный трамвай расскажет о Харькове : [каждую пятницу в Харькове будет курсировать уник. экскурсион. транспорт – Трамвай равных возможностей. Его пассажиры ознакомятся с историями из жизни выдающихся харьковчан, прославивших наш город на весь мир] / И.Стрельник // Вечер. Харьков. – 2012. – 31 мая. – С. 1.

104. **Стрельник И.** Харьков обзаведется еще двумя побратимами : [в апреле состоится междунар. турист. форум «Харьков: партнерство в туризме»] / И.Стрельник // Вечер. Харьков. – 2011. – 14 апр. – С. 2.

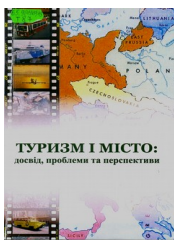
105. **Стрельник И.** Харьковчане обеспечат экстрим европейцам : [в Харькове подготовили концепцию развития туризма до 2020 г.] / И.Стрельник // Вечер. Харьков. – 2013. – 21 февр. – С. 1, 6.

106. **Тарасенко Я.** Добро пожаловать на Харьковщину! : [Харьковщина туристическая, краеведческие экскурсии] / Я.Тарасенко. – Время. – 2014. – 25 июня. – С. 1.

107. **Тесло І.** Край, мій рідний край : [відбулася перша «Харків. турист. бієнале». Метою цієї виставки є подальша популяризація турист., іст.-культур. потенціалу Слобожанщини серед широких верств населення] / І.Тесло // Слобід. край. – 2010. – 28 верес. – С. 10.

108. **Тищевська-Шапошник О.** Формування позитивного іміджу Харківського регіону в ЗМІ / О.Тищевська-Шапошник // Вісн. Кн. палати. – 2013. – № 1. – С. 28-30.

109. 30   **лучших**   достопримечательностей   в
Харьковской области [Электронный ресурс] : [категории:
природа и парки (13), достопримечательности и культурные
объекты (80), музеи (31), парки развлечений (3), зоопарки (1),
активный отдых на открытом воздухе (7)] // TripAdvisor. –
Режим доступа : https://www.tripadvisor.ru/Attractions-g2693125-Activities-c57-Kharkiv_Oblast.html

110. Туризм і місто: досвід, проблеми та перспективи : монографія / за ред. І.М.Писаревського ; Харків. нац. акад. міськ. госп-ва. – Харків : ХНАМГ, 2011. – 284 с. – Із змісту: Оболенцева Л.В. Готельна індустрія Харкова: сучасний стан, тенденції та проблеми розвитку. – С. 18-38 ; Лук'яненко О.І. Малий туристичний бізнес у сільській місцевості: обґрунтування передумов розвитку та проблеми і перспективи становлення на Харківщині. – С. 65-78 ; Колесников О.М. Дослідження можливих напрямків розвитку туризму в м. Харкові. – С. 101-110 ; Влащенко Н.М. Завдання забезпечення саморозвитку санаторно-курортних підприємств м. Харкова. – С. 134-145 ; Сегеда І.В. Дослідження суб'єктів туристського ринку Харківського регіону. – С. 166-171 ; Полчанінова І.Л. Стратегічні пріоритети довгострокового розвитку у Харківському регіоні. – С. 204-220 ; Рябев А.А. Розвиток хостелів в м. Харкові, як ефективний шлях управління попитом на послуги підприємств готельного господарства. – С. 220-229 ; Андренко І.Б. Характеристика готельного господарства Харківського регіону як інфраструктури туризму: стан і основні тенденції розвитку. – С. 229-262 ; Познякова О.В. Харків і Південна залізниця: точки перетину в сфері туризму. – С. 270-277.

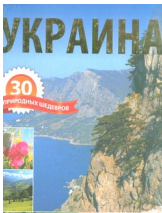
111. Туристичний імідж регіону : монографія / за ред. А.Ю.Парфіненка ; Харків. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х. : ХНУ, 2011. – 312 с. – Із змісту: Конкурентоспроможність та інвестиційна привабливість як складові іміджу

Харківського регіону. – С. 101-121 ; Вплив туристичного іміджу Харківського регіону на розвиток іноземного туризму. – С. 121-144 ; Столичне минуле Харкова – важлива складова туристичного іміджу. – С. 175-191.

112. **Туристско-информационный** центр предоставляет все услуги бесплатно [Электронный ресурс] : [17 июня 2011 г. директор Харьковского организационно-методического центра туризма Д.Дармостук сообщил об открытии Туристско-информационного центра] //Харьковская областная госадминистрация. – Режим доступа : <http://old.kharkivoda.gov.ua/ru/news/view/id/7490>

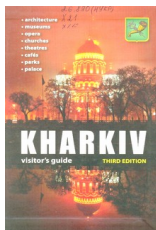
113. **Туры** по Харьковской области, отдых на природе [Электронный ресурс] // Туроператор Навигатор Украина. – Режим доступа : <http://www.navigators-ukraine.com.ua/index.php/gruppovym-zakazchikam/tury-po-kharkovskoj-oblasti-otdykh-na-prirode>

114. **У Харьковщины** появится новый туристический бренд [Электронный ресурс] : [в Харькове обсудят механизмы разработки турист. бренда, логотипа области и внедрения турист. маркетинг. стратегии] // Городской дозор. – Режим доступа : <http://dozor.kharkov.ua/news/authority/1170569.html>

115. **Украина. 30 природных шедевров.** – Харьков : Альбатрос, 2011. – 64 с. : ил. – Из содерж.: Краснокутский дендропарк : [один из старейших в Украине, основатели парка отец и сын Каразины]. – С. 6 ; «Поющие террасы» [уникальный садовый комплекс-амфитеатр]. – С. 7.

116. **Федотова Л.В.** Розробка туристичних маршрутів у місті Харкові в програмі підготовки до Євро-2012 / Л.В.Федотова // Регіон-2011: суспільно-географічні аспекти : матеріали наук.-практ. конф. молодих науковців, аспірантів та студ. з міжнар. участю (14-15 квіт. 2011 р., Харків). – Харків, 2011. – С. 188-190.

117. **Kharkiv** : visitor's guide. – Third edition. – Kharkiv : Golden Pages, 2012. – 183 p. : il.

У путівнику вміщено інформацію про найважливіші події в історії міста, а також про деякі природні, історичні та культурні пам'ятки Харківської області. Викладення матеріалу супроводжено ілюстраціями – фотографіями об'єктів, картами, схемами.

118. **Kharkiv** : guidebook : [путеводитель]. – Kharkiv : Golden Pages, 2014. – [68 p., 10 maps-plans].

119. **Харків** // Батій Я.О. Славетні міста України / Я.Батій – Харків, 2011. – С. 224-225.

120. **Харківщина** : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків : Золоті сторінки, 2014. – 440 с.

Статті охоплюють усі сфери життя та дозволяють простежити розвиток краю за значний проміжок часу, визначити досягнення та пріоритети харків'ян. Комплексно представлено інформацію про природні об'єкти, пам'ятники та пам'ятні місця регіону, відомості про туристичний потенціал Харківщини.

121. **Харківщина**: перші і вперше : 50 розповідей [присвячені особистостям та подіям, що мали місце на Харківщині]. – Харків : Золоті сторінки, 2009. – 205 с.

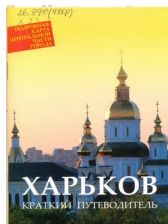
122. **Харьков** и Харьковская область : путеводитель. – Харьков : СПД-ФЛ Земляченко Ю.С., [200-]. – 242 с.

123. **Харьков** : крат. путеводитель. – Харьков : Золотые страницы, 2012. – 695 с. : ил., карты-схемы.

124. **Харьков** : крат. путеводитель. – Харьков : Золотые страницы, 2012. – 96 с. : ил., 23 л. карт-схем.

Издание знакомит с важнейшими событиями в истории города, его достопримечательностями, памятниками архитектуры и истории.

Материал сгруппирован по шести экскурсионным маршрутам. Прилагается подробная карта-схема центральной части города, представлена справочная информация, необходимая во время путешествия.

125. **Харьков** : путеводитель. – Харьков : Золотые страницы, 2013. – [68 с., 10 карт-схем] : ил.

В путеводителе представлена справочная информация, необходимая во время путешествия.

Издание знакомит с важнейшими событиями в истории Харькова, его достопримечательностями, памятниками архитектуры и истории. Оригинальная конструкция в виде 10 карт-схем поможет быстро и легко ориентироваться в городе.

126. **Харьков** : путеводитель для туристов и экскурсантов. – 3-е изд. [репр. изд.]. – Харьков : САГА, 2007. – 179 с.

127. **Харьков** : справ. по названиям: 7000 улиц, площадей, скверов, районов... / Харьков. нац. пед. ун-т им. Г.С.Сковороды, Гос. архив Харьков. обл., Харьков. гос. науч. б-ка им. В.Г.Короленко, Центр краеведения Харьков. нац. ун-та им. В.Н.Каразина. – Х. : САГА, 2011. – 431 с. – Из содерж.: Скверы : [информация о 133 скверах – их расположение, названия и переименования]. – С. 367-371 ; Реки : [16 рек – названия, информация о русле и притоках]. – С. 420 ; Горы : [13 названий и комментарии к ним]. – С. 423-424.

Собрана информация о таких географических объектах как возвышенности, овраги, острова и плато. Книга помогает узнать как Харьков развивался и изменялся (эти процессы отразились в названиях улиц, поселков, оврагов и других городских объектов).

128. **Харьков** туристический. 100 мест, которые нужно увидеть. – [Изд. 2-е, доп. и испр.]. – Харьков : Теленеделя-Харьков, 2012. – 98 с. : ил. – Из содерж.: Памятники в саду им. Т.Г.Шевченко : [памятники: Т.Г.Шевченко, футбол. мячу, 50-й параллели, Архангелу Михаилу; скульптура «Аксакал»; памятн. знак репрессированным кобзарям, бандуристам и лирникам]. – С. 30-31 ; Источник в Саржином яру : [гидролог. памятник природы]. – С. 33 ; Ботанический сад. – С. 34-35 ; Зоопарк. – С. 36-37 ; Исторический музей. – С. 56-57 ; Музей природы. – С. 58-59 ; Литературный музей. – С. 64 ; Городской музей К.И.Шульженко. – С. 65 ; Музей воды. – С. 68 ; Музей истории Южной железной дороги. – С. 69 ; Музей сексуальных культур мира. – С. 70 ; Музей керамической плитки и сантехники. – С. 71 ; Дельфинарий «Немо». – С. 63 : фот. ; Необычные памятники. – С. 88-89 : фот.

100 мест представлены в путеводителе, но достопримечательностей в Харькове намного больше и некоторые удивят не только туристов, но и коренных харьковчан.

Ориентироваться в огромном мегаполисе помогут карты, GPS-координаты и описания пути.

129. **Харьковский** маркетинг изучает вкусы туристов [Электронный ресурс] : [Департамент международ. сотрудничества горсовета совместно со студентами ХНЭУ им. С.Кузнеця проводит маркетинговое исследование с целью развития турист. маршрутов города] // Городской дозор. – Режим доступа : <http://dozor.kharkov.ua/news/culture/1169790.html>

130. **Харьковский** областной туристско-информационный центр : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://omctur.kh.ua/ru>

131. **Харьковский** планетарий им. Ю.А.Гагарина : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://planetarium-kharkov>.

132. **Харьковщина** = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – 718 с. – Из содерж.: Харьковщина туристическая : [музеи Харьковщины, памятные места, старинные усадьбы Харьковской области]. – С. 433-447.

133. **Хождение** за три Замка, или Куда поехать в выходной? // Вечер. Харьков. – 2009. – 30 мая. – С. 20.

134. **Центральный** парк культуры и отдыха им. М.Горького : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://centralpark.kh.ua/>

135. **Чигрин В.** Туристичний бієнале: уміння показати краще! : [на IX міжнар. турист. форумі презентаційну експозицію Харків. р-ну відзначено як одну з найкращих] / В.Чигрин // Трибуна трудящих. – 2011. – 20 квіт.

136. **Шостак Н.** Ретро-трамвай сменил маршрут : [впервые экскурс. трамвай вышел на маршрут 1 июня 2008 г.] / Н.Шостак // Вечер. Харьков. – 2009. – 27 июня. – С. 20.

137. **Шульга А.** Вовчок, Бернес и молельня : [прогулка улицами Харькова: Воробьева и Гражданская: своя тюрьма мир. судьбы; жила юная М.Вовчок; техникум, где учился

А.Тан; М.Бернес расклеивал афиши; в молельне погибли 400 чел.; театр на аптеч. складах] / А.Шульга // Сегодня. – 2015. – 24 апр. – С. 30 : 6 фот.

138. **Шульга А.** Кино под куполами и клад : [экскурсион. маршрут: дом судмедэкспертизы – бывший ин-т благород. девиц; Свято-Дмитриевская церковь – в совет. время кинотеатр «Спорт»; цирк Муссури; Электромеханический техникум транспорт. стр-ва – здесь учился С.Гризодубов; кондитер. ф-ка; ул. Коцарская, 36/38 – полуразрушен. дом, в котором по легенде был зарыт клад] / А.Шульга // Сегодня. – 2015. – 27 февр. – С. 33.

139. **Шульга А.** Мода для Prada и кино : [прогулки по одной из старейших улиц Харькова – Чеботарской: 1. Шили куртки для Prada (швейная ф-ка Тинякова); 2. В Синагоге – взвод регулировщиц; 3. Взорвали здание ради фильма «Матч»; 4. Учеба для особенных за три года (вечер. в общеобразоват. шк. для глухих и слабослышащих); 5. Перестрелка с полицией в 1905 г.; 6. Сад с домом Изольды (сад Тиволи)] / А.Шульга // Сегодня. – 2015. – 8 мая. – С. 12 : 6 фот.

140. **Шульга А.** Площадь бунта и правосудия : [прогулка по пл. Руднева] / А.Шульга // Сегодня. – 2015. – 20 марта. – С. 33.

141. **Шульга А.** Старейший сад и мост любви : [прогулка по ул. Клочковской] / А.Шульга // Сегодня. – 2015. – 22 мая. – С. 30 : 6 фот.

142. **Харьковская** епархия : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://www.eparchia.kharkov.ua/>

1.2 Природні та історико-культурні рекреаційні ресурси окремих районів, міст і сіл Харківщини.

Загальна характеристика

143. **Богдан О.** Слобожанські відкриття : [етнотуризм. Лідери турист. напрямку – Куп'янський, Двуречанський, Богодухівський, Ізюмський р-ни] / О.Богдан // Губернія. – 2010. – № 7. – С. 38-39.

144. **Богдан О.** Украинское притяжение : [зеленый туризм на Харьковщине] / О.Богдан // Губерния. – 2009. – № 8. – С. 34-36.

145. **Во время** этнической экскурсии можно познакомиться с духом земли : [одноднев. этнич. тур по Харьков. обл.] // Вечер. Харьков. – 2011. – 13 авг. – С. 20.

146. **Водные** маршруты Украины. По рекам Левобережья : путеводитель / авт.-сост.: А.Шостенко, А.Палант. – Харьков : Золотые страницы, 2013. – Ч. 1. – 184 с. : ил.

В путеводителе описаны маршруты по 12 рекам Левобережной Украины (Северский Донец, Оскол, Десна, Сейм, Псел, Орель, Самара, Волчья, Сула, Удай, Кальмиус, Ворскла). Приведены краткие характеристики рек, длина и продолжительность маршрутов, описаны основные препятствия и способы их преодоления, наиболее удобные пункты подъезда и отъезда от основных точек маршрута. Упомянуты достопримечательности, встречающиеся вдоль пути. Коллектив авторов — опытные туристы, мастера спорта СССР по водному туризму, многократно совершавшие походы по рекам, описанным в путеводителе. Издание предназначено для туристов-водников и широкого круга читателей.

147. **Волкова К.** Чим здивує туриста західна Харківщина : [Краснокут. дендропарк зачарує, Валків. р-н

славиться гончарством, маленьке «море» Кегичів. р-ну, на Зачепилівщині творив П.І.Чайковський, Нововодолаз. р-н: відпочинок у хаті-мазанці і навіть у дерев'яному зрубі] / К.Волкова // Слобід. край. – 2011. – 16 лип. – С. 14-15.

148. **Горобець Ю.** Харківщина чекає на туристів: курс на північ : [Золочів., Вовчан., Дергачів., Харків. р-ни] / Ю.Горобець // Слобід. край. – 2011. – 9 лип. – С. 12.

149. **Зинченко Ю.** В Гомольшанских лесах новые маршруты, а в музее Репина – звуковые киоски : [о готовности культур. и турист. объектов области к новому сезону] / Ю.Зинченко // Комсом. правда в Украине. – 2011. – 19 марта. – С. 5.

150. **Ігошина І.** Харківські садиби – час до реанімації : [старовинні садиби та парки на межі повної загибелі] / І.Ігошина // Укр. простір. – 2010. – 15-30 черв. (№ 10). – С. 12.

151. **Машкіна В.В.** Перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Харківському регіоні / В.В.Машкіна // Регіон-2009: стратегія оптимального розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (5-6 листоп. 2009 р., м. Харків). – Харків, 2009. – С. 181-184.

152. **Мироненко Ю.** Мальовничими куточками південної Слобожанщини : [Лозів., Ізюм., Барвінків., Близнюків., Первомайс., Зміїв. р-ни] / Ю.Мироненко, В.Кирик // Слобід. край. – 2011. – 23 лип. – С. 14-15.

153. **Можейко І.** Двогорба історія, або Як я вперше їздила на верблюді : [у 2001 р. було здійснено перехід на верблюдах – архео-етнологічна експедиція «Алтай-Дунай», маршрут якої проходив і через Харків. обл.: Борів., Ізюм., Близнюків. та Лозів. р-ни] / І.Можейко // Слобід. край. – 2015. – 10 верес. – С. 8 : фот.

154. **Нарыжная Л.** Отправляемся на осеннюю экскурсию по церквям Харьковской области : [Вознесенский храм с. Пески Изюм. р-на; Свято-Покровский храм с. Кочеток

Чугуев. р-на; храм Иоанна Предтечи с. Первая Гнилица Великобурлук. р-на; Свято-Онуфриевский храм пгт Приколотное Великобурлук. р-на] / Л.Нарыжная // Комсом. правда в Украине. – 2009. – 14 окт. – С. 12.

155. **Павленко Е.** Под Харьковом хранится самая большая в СНГ коллекция тюльпанов : [в Ст. Салтове ботаник Г.Титаренко собрал на своей плантации 521 сорт луковичных] / Е.Павленко // Комсом. правда в Украине. – 2013. – 23 февр. – С. 11.

156. **Пирлик І.** Визитівки Харківщини: від цілющих джерел до дворянського гнізда : [що в р-нах цікаво для туристів] / І.Пирлик, Т.Василець // Слобід. край. – 2013. – 21 верес. – С. 8-9, 16.

157. **Посохов С.** Харківська область (Харківщина) : [адмін.-терит. одиниця на півн. сході України. До складу області входить 27 р-нів (сіл. р-нів), 17 міст, з яких 7 – обл. значення (Ізюм, Куп'янськ, Лозова, Люботин, Первомайський, Харків, Чугуїв), 10 міст район. значення (Балаклія, Барвінкове, Богодухів, Валки, Вовчанськ, Дергачі, Зміїв, Красноград, Мерефа, Південне), 61 с-ще міськ. типу, 139 селищ, 1540 сіл; адмін. центр – м. Харків. За розмірами займає 4 місце в Україні (після Одеської, Чернігівської та Дніпропетровської обл.); одна з найбільш урбанізованих в Україні областей. По території протікає 156 річок довжиною понад 10 км, найбільші – Сіверський Донець, Оріль, Оскіл; 36 озер (найбільше – оз. Лиман, Зміїв. р-ну); створено 50 водосховищ (найкрупніші – Червонооскільське, Печенізьке, Краснопавлівське)] / С.Посохов // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 393-396.

158. **Природа** и парки Харьковской области [Электронный ресурс] : [13 объектов категории: Парк Горького, Харьковский дельфинарий, Парк им. Т.Шевченко, Харьковский зоопарк, Сад скульптур, Фельдман Экопарк, Краснокутский дендропарк, Парк культуры и отдыха им.

И.Е.Репина (Чугуев) и др.] // TripAdvisor. – Режим доступа : https://www.tripadvisor.ru/Attractions-g2693125-Activities-c57-Kharkiv_Oblast.html

159. **Туры** по Харьковской области, отдых на природе [Электронный ресурс] // Туроператор Навигатор Украина. – Режим доступа : <http://www.navigator-ukraine.com.ua/index.php/gruppovym-zakazchikam/tury-po-kharkovskoj-oblasti-otdykh-na-prirode>.

160. **Чернишова Т.** Той край свій любить, хто йому сумлінно служить : [про внесок волонтерів у благоустрій урочища Дем'янівка] / Т.Чернишова // Маяк. – 2011. – 17 верес. – Фот.

161. **Смоленко Я.** Якщо є на світі рай – це наш Слобожанський край! : [декілька турист. перлин Харківщини: Зміїв. р-н, або Харків. Швейцарія; Коломац. р-н, або Страусине яйце на обід; Дергачів. р-н або Лілії на будь-який смак; Дворічан. р-н, або Далеко від цивілізації; Чугуїв. р-н, або У пошуках Шарукані; Золочів. р-н, або Стежкою Сковороди; Ізюм. р-н, або Сходив по «бабах» – помолився іконі] / Я.Смоленко // Слобід. край. – 2011. – 19 квіт. – С. 10-11.

162. **Этнический** туризм на Харьковщине: автобусные этнические экскурсии по Харьковской области [Электронный ресурс] : [однодневные экскурсии] // Охота. Рыбалка. Туризм. – Режим доступа : <http://www.ebftour.ru/articles.htm?id=6031>

***

163. **Балакле́йский** район : [общезоолог. заказник местн. значения «Лиман» (с. Морозовка)] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 214-215.

164. **Богдан А.** Точка на карте: Савинцы : [п. Савинцы, как туристический объект, Балакле́йс. р-н] / А.Богдан // Время. – 2011. – 11 марта. – С. 7.

165. **Гребенюк В.** Балаклійський район : [діє 13 заказників місцевого значення: ботан. («Сербівський», «Борисоглібський», «Байрак», «Нурівський», «Ковиловий»), ентомолог. («Бойневе», «Рибчине»), ландшафтні («Крейдянська лісова дача», «Савинська лісова дача»), загальнозоолог. («Лиман», «Протопопівський», «Юннатівський»), ліс. заповід. урочище «Бір», регіон. ландшафт. парк «Ізюмська лука», пам'ятки природи (крейдяні гори, урочище Гайдаки, 400-річний дуб, міні-зоопарк, станція юних натуралістів), пам'ятки історії та архітектури, район. краєзн. музей (м. Балаклія), Андріївська церква та ін.] / В.Гребенюк // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 27.

166. **Гребенюк В.** Балаклія : [місто район. підпорядкування, засноване 1663 р.; краєзнавчий музей (м. Балаклія, пам'ятка архіт. ХІХ ст.) – єдина в Україні експозиція про життя і творчість видатної співачки О.Петрусенко, монумент з вічним вогнем на честь воїнів-визволителів у роки Великої Вітчизняної війни] / В.Гребенюк // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 28.

167. **Діброва Л.В.** Рекреаційний потенціал Балаклійського району / Л.В.Діброва // Регіон-2011: суспільно-географічні аспекти: матеріали наук.-практ. конф. молодих науковців, аспірантів та студентів з міжнар. участю (14-15 квіт. 2011 р., Харків). – Харків, 2011. – С. 165-167.

168. Туристичні

перлини

Балаклійщини / Балакл. район. держ. адмін., Балакл. район. рада, Відділ культури і туризму. – [Балаклія : Б.в., 200–]. – 27 с. – Із змісту: Церква Різдва Пресвятої Богородиці : [пам'ятка архіт. XIX ст.]. – С. 2-3 : фот. ; Садибний будинок із флігелем : [пам'ятка архіт. XIX ст.]. – С. 8-11 : фот. ; Музей медицини. – С. 14-15 : фот. ; Санаторій-профілакторій «Факел». – С. 18-19 ; Крейдяні гори в урочищі Байдаки : [унікальна пам'ятка природи]. – С. 22-23 : фот. ; Петрівська фортеця : [пам'ятка архіт. XVIII ст. – прикордонне укріплення Української лінії]. – С. 24-25 : фот.

***

169. **Барвенковский** район : [орнітолог. заказник местн. значения «Брита́й» (с. Новая Дмитровка), памятник архит. – Успенская церковь (нач. XIX в.)] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 216-217.

170. **Добрунова Л.** Барвінківський район : [виявлені рештки неоліт. поселення поблизу с. Велика Комишуваха (V тис. до н.е.), група курганів періоду бронзи (III-II тис. до н.е.), кілька курганів кочовиків X-XI ст. н.е. біля с. Мечебилове, розкопано 4 кургани, 19 поховань епохи бронзи (II тис. до н.е.), одне до сармат. часів (II ст. н.е.); заказники: орнітолог. («Брита́й», «Кутеватське»), ентомолог. («Красногірський», «Чабанне»), ландшафт. «Новодмитрівський», ботан. «Данилівський»; геолог. пам'ятка – розрив палеогенових відкладів на правому березі р. Сухий Торець] / Л.Добрунова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 30-31.

171. **Добрунова Л.** Барвінкове : [місто, адмін. центр р-ну; пам'ятки іст. та архіт.: (пам'ятник засновнику міста – козаку Івану Барвінку, Меморіал «Скорботна Мати» на Чумацькій горі); пам'ятка архіт. XIX ст. – Успенська церква, геолог. пам'ятка – розріз палеогенових відкладень на березі р.

Сухий Торець] / Л.Добрунова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 31-32.

172. **Мандрика В.І.** Барвінківські передзвони / В.І.Мандрика. – Балаклія : Видавничий будинок «Балдрук», 2009. – 560 с. : іл. – Із змісту: Таємниці підземних лабіринтів [м. Барвінкове]. – С. 365-370 ; Скарби Барвінківських курганів. – С. 379-385.

***

173. **Близнюковский** район : [заказник местн. значения «Островщанский», гидропарк местн. значения «Семеновский»] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 218-219.

174. **Добрунова Л.** Близнюки : [с-ще міськ. типу, адмін. центр р-ну, вперше згадується в документах 1863 р.] / Л.Добрунова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 43.

175. **Добрунова Л.** Близнюківський район : [заказники місц. значення: ентомолог. «Варварівський», «Добровольський», «Островщанський», ботан. «Бурбулатівський» та гідролог. «Семенівський»; пам'ятка культури Казанський храм Харківської єпархії УПЦ] / Л.Добрунова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 43.

***

176. **Богодуховский** район : [памятник садово-паркового искусства общегос. значения «Шаровский парк» (пгт Шаровка)] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 220-221.

177. **Богодухів:** до 350-річчя з часу заснування міста : бібліогр. посіб. / Харків. обл. універс. наук. б-ка ; уклад.: Г.М.Єрофєєва, Л.О.Сашкова. – Харків : ХОУНБ, 2012. – 219 с. : іл. – Із змісту: Пам'ятки історії та культури м. Богодухова. – С. 52-57 ; Природні та екологічні умови. – С. 85-87 ; Лісництво. Мисливство. Риболовство. – С. 105-107 ; Фізична культура і спорт. Туризм. – С. 112-116 ; Музейна і архівна справа. – С. 183-186.

178. **Мірошник В.** На екскурсію – до Богодухова : [у місті є власний турист. маршрут, розроблений за ініціативи заст. райдержадмін. М.В.Таряника. Методист район. Будинку культури О.І.Дубинка – відповідальна за екскурс. справу] / В.Мірошник // Зоря. – 2009. – 31 жовт. – Фот.

179. **Оксенич В.** Незабаром полювання : [про Богодухів. т-во мисливців і рибалок (кер. С.М.Ольховський); проведено «перепис» пернатої дичини] / В.Оксенич // Зоря. – 2009. – 1 серп.

180. **Павлова Т.** Богодухів : [місто район. підпорядкування; краєзн. музей, Меморіал Слави, пам'ятники воїнам-танкістам – визволителям міста, Т.Шевченку] / Т.Павлова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 45-46.

181. **Павлова Т.** Богодухівський район : [протікає 10 річок, найбільша – Мерла; пам'ятки пізньозрубної культури (II-I тис. до н.е., м. Богодухів), скіф. городища і поселення (VI-III ст. до н.е., м. Богодухів, села Полкова Микитівка, Хрущова Микитівка, Воскресенівка, Губарівка, Куп'єваха), сармат. поховання (III ст. до н.е. – III ст., с. Воскресенівка), поселення черняхів. культури (II-IV ст., Павлівка, Лозова), пам'ятки слов'ян. доби (X-XI ст., с. Городне, Мерчик та ін.), район. краєзн. музей, іст. пам'ятки: архіт. комплекс Шарівка (пам'ятка кін. XIX – поч. XX ст.), сад-парк ім. В.Н.Каразіна, (заклад. XIX ст.), Меморіал Слави та пам'ятник воїнам-

танкістам (усього 48 пам'ятників і обелісків воїнам, загиблим у роки Великої Вітчизняної війни); пам'ятки природи місц. значення – заказники: ботан. («Тушинський» та «Шарівський»), загальнозоолог. «Джерельне», ентомолог. («Степовий», «Шейчина балка»); ботан. пам'ятки (Гутянський дуб-велетен і Полянський дуб-велетен обидва віком понад 350 років)] / Т.Павлова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 46.

***

182. **Боровской** район : [ботан. заказники местн. значения: «Боровский», «Нижежуравский», «Платоновский»] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 222-223.

183. **Добрунова Л.** Борівський район : [по території протікають 8 річок, найбільша – Оскіл; археол. пам'ятки: мезоліт. стоянка (VIII-VII тис. до н.е.) та поселення пер. бронзи (IX-VIII ст. до н.е.), рештки поселення салтів. культури (VIII-X ст. н.е.), пізньонеоліт. поселення та могильник (IV-III тис. до н.е.), 2 поселення скіф. часу (IV-III ст. до н.е.), 3 неоліт. поселення (IV тис. до н.е.), кургани та поселення епохи бронзи (II тис. до н.е.); ботан. заказники місц. значення «Борівський», «Ниже-Журавський», «Платонівський»] / Л.Добрунова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 49-50.

184. **Добрунова Л.** Борова : [с-ще міськ. типу, адмін центр р-ну; знаходиться на лівому березі Червонооскільського водосховища (р. Оскіл), у місці впадіння в нього р. Борова; поблизу виявлено 2 поселення салтів. культури] / Л.Добрунова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 51.

***

185. **Валковский район** : [памятник садово-паркового искусства общегос. значения «Старомерченский», замок помещика Шидловского (1776, пгт Старый Мерчик)] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 224-225.

186. **Іванов С.** Валківський район : [по території протікають 8 річок, найбільша – Мжа, 159 ставків; пам'ятки салтів. культури представлені селищами, городищами з залишками кам'яних стін, могильниками різних типів, сліди болгар від IX ст. («Болгарське городище»); знаходиться Старомерчанський парк (засн. у II пол. XVIII ст. – пам'ятка сад.-парк. мистецтва), 3 заказники, 5 пам'яток природи, встановлено 35 пам'ятників] / С.Іванов // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 57.

187. **Іванов С.** Валки : [місто, адмін. центр р-ну на берегах р. Мжа; відкрито меморіал. комплекс воїнам, які загинули у роки ВВВ] / С.Іванов // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 56.

188. **Малишев К.** Куди поділися готи з Війтенків? : [у с. Війтенки Валків. р-ну розташовано унікал. археолог. об'єкт] / К.Малишев, І.Можейко // Слобід. край. – 2015. – 1 серп. – С. 4 : 2 фот.

189. **Поліщук Т.** Сто сіл – сто маршрутів : до 100-річчя перших турист. маршрутів на Валківщині / Т.Поліщук // Главное. – 2011. – 29 апр. (№ 17-18). – С. 6.

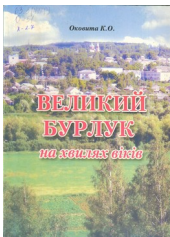
***

190. **Великобурлукский район** : [зоолог. заказники общегос. значения «Бурлукский» и «Катериновский» (с. Катериновка)] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 226-227.

191. **Добрунова Л.** Великий Бурлук : [с-ще міськ. типу, адмін. центр р-ну на березі р. Великий Бурлук, заснов.

1656 р.; зберігся будинок-садиба Донців-Захаржевських – пам'ятка іст. та архіт. XVIII ст.] / Л.Добрунова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 62-63.

192. **Добрунова Л.** Великобурлуцький район : [по території протікають 4 річки, найбільша – Бурлук; заказники: загальнозоолог. загальнодерж. значення «Бурлуцький» і «Катеринівський», місц. значення «Артельницький» і «Мечовський», а також ентомолог., гідролог., ліс. урочища, ботан. пам'ятка природи місцевого значення «Неруб» і регіон. ландшафт. парк «Великобурлуцький степ»] / Л.Добрунова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 63.

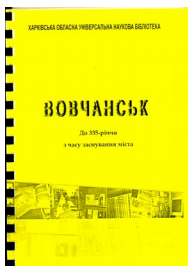

193. **Оковита К.О.** Великий Бурлук на хвилях віків / К.Оковита. – Балаклія : Вид. будинок «Балдрук», 2008. – 200 с. : іл.

Пам'ятки матеріальної і духовної культури («Велесова книга», «Слова о полку Ігоревім», меморіал. плита Г.Сковороди); пам'ятки природи (степові кургани, ліс Неруб, заказник «Бурлуцький»); археолог. та архіт. пам'ятки (будинки Захаржевських-Задонських, Свято-Преображенський храм, Вокзал станції Бурлук, Млин (будова 1907 р.); Бурлуцький аеродром – пам'ятка історії Великої Вітчизняної війни; Великобурлуц. район. музей.

***

194. **Волчанский** район : [ботан. заказники: общегос. значения «Волчанский» и местн. значения «Большое», ландшафтн. заказники местн. значения: «Йоводоневский», «Соколята», «Северодонецкий»] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 228-229.

195. **Вовчанськ:** до 335-річчя з часу заснування міста : бібліогр. покажч. / Харків. обл. універс. наук. б-ка ; уклад.:

Г.М.Єрофєєва, Л.О.Сашкова, Л.М.Конопля. – Харків : ХОУНБ, 2009. – 165 с. – Із змісту: Пам'ятки історії та культури Вовчанська. – С. 41-44 ; Природні та екологічні умови. – С. 76-78 ; «Вовчанське лісове господарство». – С. 88-89 ; Охорона здоров'я. Спорт. Туризм. – С. 94-98 ; Вовчанський історико-краєзнавчий музей – С. 124.

196. **Державне** підприємство «Вовчанське лісове господарство» [Електронний ресурс] // Волчанск. – Режим доступу : <http://volchansk.pp.net.ua/publ/5-1-0-167>.

197. **Павлова Т.** Вовчанськ : [місто район. підпорядкування, адмін. центр р-ну на березі р. Вовча; іст. та іст.-архіт. пам'ятки: будівля Вовчанського ліцею № 2, пам'ятник В.Г.Колокольцеву (2007), обеліск на могилі генерала-майора Е.П.Серашова та 4 пам'ятники воїнам, що загинули у роки Великої Вітчизняної війни] / Т.Павлова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 73.

198. **Павлова Т.** Вовчанський район : [по території протікають 13 річок, найбільша – Сіверський Донець; Печенізьке водосховище (1962); існує 10 територій природ.-заповід. фонду місц. значення; заказники: ландшафтні «Новодонівський», «Сіверськодонецький», «Соколята», лісові «Великий ліс» і «Старосалтівський», ентомолог. «Василівський», гідролог. «Радянський», заповідні урочища «Пивне», «Холоднеоярське»; ботан. заказник «Вовчанський» має загальнодерж. значення (з 1994); 150 іст.-культ. пам'яток (музей-заповідник «Верхній Салтів» – пам'ятка нац. значення, меморіал і понад 70 пам'ятників героям, що загинули у роки Великої Вітчизняної війни)] / Т.Павлова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 74-75.

199. **Природне** середовище Вовчанщини: рослинність [Електронний ресурс] // Волчанск. – Режим доступу : <http://volchansk.pp.net.ua/publ/16-1-0-134>.

200. Говтва В.Ф. Дворічанський район : [унікальні пам'ятки природи місц. значення – ботан. заказники Озерний і Червоний; розміщується Краснооскільська зона рекреац. діяльності – одна з найбільших у Харків. обл.; протікає р. Оскіл (бас. Дону) з притоками Нижня Дворічна та Верхня Дворічна; Дворічанський краєзн. музей, на території р-ну виявлено знахідки кам'яного віку, залишки поселень ямної, середньостогів. і трипільської культур] / В.Ф.Говтва // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2007. – Т. 7. – С. 264-265 : фот.

201. Двуречанский район : [гл. достопримечательность – гряда меловых холмов вдоль р. Оскол, урочище «Дворубчино»] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 230-231.

202. Добрунова Л. Дворічанський район : [по території протікають 5 річок, найбільша – Оскіл, створені НПП «Дворічанський», 6 ботан. заказників «Дворубчине», урочище «Красне», «Коробочкине», «Коновалове», «Озерний», «Мілове», 5 ентомолог. «Осинник», «Криничанський», «Осоківський», «Остроївський», статус держ. ботан. пам'ятки має заказник «Новоєгорівський»] / Л.Добрунова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 102.

203. Добрунова Л. Дворічна : [с-ще міськ типу, адмін. центр р-ну; відкрито Меморіальний комплекс загиблим у роки Великої Вітчизняної війни, встановлено пам'ятний знак воїнам-інтернаціоналістам, розташований НПП «Дворічанський» – природоохорон., рекреац., культ.-освіт. заклад загальнодерж. значення] / Л.Добрунова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 102-103.

204. **Ларіна П.** Чарівні куточки Приоскільля : [Дворіч. р-н] / П.Ларіна // Слобід. край. – 2013. – 7 листоп. – С. 4.

205. **Село** Мечниково попало в «Золотое кольцо» Украины // Комсом. правда. – 2007. – 27 сент. – С. 8-9.

***

206. **Дергачевский** район : [р-н богат на энтомолог. и ботан. заказники; гл. достопримечательность – реликтовое Моховатое болото (между селами Пересечная и Солоницевка), санаторий «Березовские минеральные воды» (с. Пересечная), церкви – памятники архит.: Николаевская (1741, с. Олышаны), Михайловская (1821, Пересечная), Рождества Христова (1838, Дергачи)] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 232-233.

207. **Калашник Л.О.** Дергачівський район : [має значні рекреац. ресурси, на базі яких функціонують санаторій «Березівські мінеральні води», 7 зон відпочинку; річки бас. Сівер. Дінця (Лопань, Уда, Харків), Лозовеньків. водосховище, понад 40 ставків, лісовий заказник Лозовеньківський, ботан. заказники Личане та Слатинський, ентомолог. заказники Кушувате, Старий сад, Великоярузький; ботан. пам'ятки природи Пересічанський дуб, Південне; гідролог. пам'ятка природи Моховате болото (усі – місц. значення); іст.-краєзн. музей (смт Пересічна), музей «Харківщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945» (смт Солоницівка), музей бойової Слави (смт Козача Лопань), музей Макаренка (с. Подвірки), пам'ятки архіт.: Свято-Миколаївська церква (1741, смт Вільшани), Михайлівська церква (1821, смт Пересічна), церква Різдва Богородиці з дзвіницею (1838, Дергачі), Будинок колиш. земел. банку (1910–1912, смт Вільшани), конюшня з манежем (поч. ХХ ст., смт Мала Данилівка)] / Л.О.Калашник, О.П.Тараненко // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2007. – Т. 7. – С. 409-410 : фот.

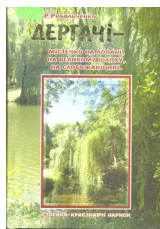
208. **Калашник Л.О.** Дергачі : [засн. бл. 1660 р., в околицях досліджено бл. 80 скіф. курганів (V-III ст. до н.е.), знайдено ранні слов'янські поселення черняхів. культури (II-VI ст. до н.е.), пам'ятка архіт. – церква Різдва Богородиці з дзвіницею (1838 р.)] / Л.О.Калашник, О.П.Тараненко // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2007. – Т. 7. – С. 408-409 : фот.

209. **Майстренко В.** Дергачі : [місто, адмін. центр р-ну поблизу р. Лопань, діє краєзн. музей, встановлено пам'ятники воїнам-визволителям та «Вічний вогонь»] / В.Майстренко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 106.

210. **Майстренко В.** Дергачівський район : [2 водосховища (Лозовеньківське та частина Трав'янського), виявлені кургани та сліди поселень скіф. часу (V-III ст. до н.е.), черняхів. (II-IV ст. до н.е.) й салтів. (VII-X ст.) культур; налічується 68 пам'яток іст.-монумент. мистецтва, у т.ч. пам'ятки культури держ. та місц. значення, найзначніші – церква Різдва Богородиці (1838, м. Дергачі), Миколаївська церква (1741, смт Вільшани), Земельний банк (1907, смт Вільшани), Михайлівська церква (1821, смт Пересічне), конюшня з манежем (поч. XX ст., смт Мала Данилівка); джерело мінеральної води та санаторій «Березівські мінеральні води»; створено 9 об'єктів природ.-заповід. фонду] / В.Майстренко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 106-107.

211. **Пересічне.** – [Б.м. : Б.в.], 2010. – 19 с. – Із змісту: Пересічанський історико-краєзнавчий музей. – С. 9 ; Санаторій «Березівські мінеральні води». – С. 14-15.

212. **Рибальченко Р.К.** Дергачі: містечко на Лопані, на Великому шляху, на Слобожанщині : іст.-краєзнав. нариси / Р.К.Рибальченко. – Харків : Поліграфіст, 2008. – 632 с. – Із змісту: Річка Лопань. – С. 60-64 ; Пам'ятник природи – привокзальний дуб. – С. 264-266.

За допомогою цієї книги, надзвичайно багатої на різномірний і подекуди досить рідкісний матеріал, читачі мають чудову нагоду краще пізнати свій рідний край, місцеву історію, традиції та звичаї свого народу.

***

213. **Зачепиловский** район : [общезоолог. заказник местн. значения «Русский Орчик»] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 234-235.

214. **Кужель О.В.** Зачепилівський район : [бас. Дніпра: Оріль (її заплавами проходить канал Дніпро-Донбас) з притоками, Орчик та Берестова, також річки Вошива та Мажарка, озера; створено кілька десятків ставків; заказники місц. значення – Російський Орчик, Займанський (обидва – орнітолог.), Орільський (гідролог.), Ульяновський і Шевченків Яр (обидва – ентомолог.), Зачепилівський іст.-краєзн. музей, залишки фортець (II-га чв. XVIII ст.), дерев'яна Свято-Миколаївська церква у с. Орчик (XIX ст.)] / О.В.Кужель // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2010. – Т. 10. – С. 406-407 : фот.

215. **Лантух В.** Зачепилівка : [с-ще міськ. типу, адмін. центр р-ну, розташоване на р. Берестовій] / В.Лантух // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 135.

216. **Лантух В.** Зачепилівський район : [по території протікають 5 річок, найбільша – Оріль; канал «Дніпро-Донбас», озера (Лиман, Кругле, Гниле); заказники місц. значення: орнітолог. («Російський Орчик», «Займанський»),

ентомолог. («Ульянівський», «Шевченків Яр»), гідролог. «Орільський»] / В.Лантух // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 135-136.

***

217. **Бердута М.** Зміїв : [місто, адмін. центр р-ну; розташований на березі р. Сіверський Донець; виявлені залишки поселень черняхів. археол. культури (II-VI ст. н.е.); діє іст.-краєзн. музей, встановлено пам'ятники воїнам, які загинули в роки ВВВ] / М.Бердута // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 138-139.

218. **Бердута М.** Зміївський район : [по території протікають 7 річок, найбільша – Сіверський Донець, 90 ставків; розташовані НПП «Гомільшанські ліси», заповідники місц. значення: ландшафт. – «Гомільшанська лісова дача», ентомолог. – «Прогін», лісовий – «Скрипаївський»] / М.Бердута // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 139-140.

219. **Волкова Т.** Путешествие выходного дня : Коробовы хутора, Харьков. обл., Змиев. р-н / Т.Волкова // Пять минут. – 2011. – 25 февр.

220. **Волкова Т.** Путешествие выходного дня : Старый Мерчик, Харьков. обл., Змиев. р-н / Т.Волкова // Пять минут. – 2011. – 4 марта.

221. **Гацько А.Ф.** Зміївський район : [1976–1990 рр. – Готвальдівський, територією р-ну протікають Сіверський Донець та його притоки Уда, Мож (із притоками Вільшанка та Борова), Гомільша, Бишкін, озера; створено 90 ставків; нац. природ. парк (НПП) загальнодерж. значення Гомільшанські ліси, місц. значення ландшафт. заповідник Гомільшанська ліс. дача (с. Велика Гомільша), ентомолог. заповідник Прогін (с. Нижній Бишкін), ліс. заповідник Скрипаївський (с. Скрипаї), ботан. пам'ятка природи 400-

річний дуб «Козацький» (с. Задонецьке), лісотипол. пам'ятка природи Мохначанський ліс (с. Мохнач), геолог. пам'ятка природи Ільменітські розсипи (урочище Романови Ровци, с. Нижній Бишкін); краєзн. музей, музей бойового братерства, Таранівський музей гвардійців-широнінців; санаторій «Занки»; серед пам'яток архіт. – церква св. Бориса і Гліба у с. Водяне (1905 р.); у с. Велика Гомільша – поселення скіф. часу, кургани III тис. до н.е. – I тис. н.е., у с. Гайдари – давньорус. городище VIII–X ст., у с. Коропове – поселення скіф. часу, у с. Мохнач – багатошар. пам'ятка скіф. часу, ромен. і салтів. культур, у с. Суха Гомільша – поселення салтів. культури, в урочищі Зайців Яр – поселення II тис. до н.е. – I тис. до н.е.] / А.Ф.Гацько, В.Б.Чупулов // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2010. – Т. 10. – С. 626 : фот.

222. **Змиевской** район : [гос. лесной заказник «Скрипаевский» (с. Скрипай), заказники местн. значения: гос. ландшафт. «Гомольшанская лесная дача» (с. Великая Гомольша) и гос. энтомолог. «Прогон» (с. Нижний Бишкін), лесотиполог. памятник природы «Мохначанский лес» (с. Мохнач)] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 236-237.

223. **Зміївщина** туристична / Зміїв. райдержадмін. – Зміїв, [200-]. – 25 с. : іл. – Із змісту: Етнодрайв та українська колористика : [Масляна на Коропових хуторах, Івана Купала на Зміївщині]. – С. 4-9 ; Туристичні маршрути на будь-який смак : [байдаркові маршрути, веломаршрути, піший туризм, мотокроси, автомаршрути і трофі-рейди, риболовля]. – С. 10-12 ; Храми Зміївщини : [Спасів скит, Свято-Борисо-Глібський жіночий монастир, Христоріздвяний храм, Хресто-Воздвиженський храм, Свято-Троїцький храм]. – С. 13 ; Національний природний парк «Гомільшанські ліси» : [природ. цінність, відпочинок на території парку, турист. маршрути]. – С. 14-17 : фот. ; Героїчні сторінки історії. – С. 18-19 ; Готелі та ресторани : [турист. комплекс розваг і відпочинку «Park rost club», база відпочинку «Тимченки», ресторан народ. традицій «П'яна хата», «Carnaval resort spa», база відпочинку любителів природи, інтерактивний зоопарк]. – С. 20-21 : фот. ; карта-схема водойм для риболовлі. – С. 22-23 ; Автобусне сполучення. – С. 24.

224. **Саяний М.** Туризм на Зміївщині має великі перспективи / М.Саяний // Вісті Зміївщини. – 2011. – 27 верес.

***

225. **Дудко Д.М.** Грицьків Яр – сковородинівське місце в с. Малижено на Золочівщині / Д.М.Дудко // Культурна спадщина Слобожанщини. Історія та краєзнавство : зб. наук.-попул. ст. – Харків, 2005. – Число 3. – С. 166-169.

226. **Золочевский** район : [энтомолог. и гидролог. заказники («Черноглазовский», «Удянский», «Рогозинский»), ботан. памятники природы, Музей-заповедник Г.Сковороды (с. Сковородиновка)] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 238-239.

227. Рогуля І.О. Золочівський район : [річки: Мерло (бас. Дніпра), Уда, Рогозяна, Лопань (бас. Сівер. Дінця), у с. Феськи створ. водосховище; заказники: Удянський і Черноглазівський (обидва – ентомолог.), пам'ятки природи П'ять братів і Скорики (усі – місц. значення); літ.-меморіал. музей Г.Сковороди (колиш. будинок поміщика А.Ковалівського), Золочівський іст.-краєзн. музей, Гур'єво-Козачанський і Удянський музей; літньо-оздоров. табір «Берізка», у с. Малижине збереглися палац. комплекс (XIX ст.) і церква Успіння Богородиці (1923–1933)] / І.О.Рогуля // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2010. – Т. 10. – С. 683-684 : фот.

228. Соколовський В.І. Золочів : [засн. 1677 р., р. Уда (притока Сівер. Дінця, бас. Дону); виявлено решту поселень пер. неоліту, бронз. і заліз. віків, черняхів. і ромен. культур, часів скіф. і Київ. Русі; Золочівський іст.-краєзн. музей; літньо-оздоровч. табір «Берізка», пам'ятка архіт. Свято-Вознесенська церква (1884 р.)] / В.І.Соколовський // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2010. – Т. 10. – С. 680-681 : фот.

229. Солошенко О. Золочів : [с-ще міськ типу, адмін. центр р-ну; діє Свято-Вознесенський храм (1884), іст.-краєзн. музей, встановлені пам'ятні знаки на честь воїнів 18-го танкового корпусу, які загинули у серпні 1943 р., та воїнам-залізничникам, які загинули під Золочевом у роки громад. війни, курган Безсмертя – пам'ятник золочівцям, які не повернулися з фронтів Великої Вітчизняної війни; оздоровч. табір «Берізка»] / О.Солошенко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 141.

230. Солошенко О. Золочівський район : [по території протікає 5 річок, найбільша – Уди, багато ставків; 2 музеї (у т.ч. Нац. літ.-меморіал. музей Г.С.Сковороди); на держ.

обліку 163 пам'ятки, у т.ч. 111 пам'яток археології, 52 – історії: кургани пер. бронзов. доби, скіф. курган, поселення черняхів. культури, кам'яні баби, «Павлове городище» – тимчасова стоянка сторож. служби (Белгородська лінія); на території розміщено **ботан.** пам'ятки природи місц. значення «П'ять братів» і «Скорики», **ентомолог.** пам'ятки місц. значення «Чорноглазівський», «Удянський» та **гідролог.** заказник місц. значення «Рогозянський»] / О.Солошенко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 141.

***

231. **Бердута М.** Ізюмський район : [по території протікають 8 річок, найбільша – Сіверський Донець, Червонооскільське водосховище; іст.-культ. пам'ятки: 44 – періоду Великої Вітчизняної війни; культові споруди: Варваринська церква (с. Капитолівка, 1823), Миколаївська церква (с. Червоний Оскіл), Троїцька церква (с. Мала Комишуваха, 1792), Іоанно-Предтеченська церква (с. Іванівка, 1776), церква Охтирської ікони Божої Матері (с. Бугаївка, 1840), Введенська церква (с. Студенок); природ.-заповід. об'єкти: ботан. заказник урочище «Караван», регіон. ландшафт. парк «Ізюмська лука»; ботан. пам'ятки «Червоношахтарська», «Ізюмська дача», «Гнидінський бір», дендропарк «Кременець»] / М.Бердута // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 146-147.

232. **Іванов С.** Ізюм : [місто, адмін. центр р-ну; розташований на р. Сіверський Донець; відкриті сліди первісної людини, залишки стоянок епохи мезоліту, 5 неоліт. поселень, 7 стоянок часів бронзи, селища скіфів і протослов'ян; діє краєзн. музей; серед визначних пам'яток – Спасо-Преображенський собор (XVII ст.), Меморіал на честь захисників Ізюмського плацдарму, пам'ятник жертвам голодомору 1932–1933 рр., пам'ятник командувачу бронетанк. військ Півд.-Зах. фронту генералу П.Волоху, який

загинув під час визволення Ізюмщини] / С.Іванов // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 145.

233. **Ізюмський** район : [пам'ятники архітектури: церковь Иоанна Предтечи (1776, с. Ивановка) и Варваринская церковь (жемчужина архит. классич. периода, с. Капитоловка), комплекс. памятник природы местн. значения – «Гора Кременец», ряд энтомолог. и ботан. заказников, памятники природы] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 240-241.

234. **Ізюмський** шлях: маршрутами історії : путеводитель. – Харьков : Золотые страницы, 2009. – 103 с. : ил. – Из содерж.: Гора Кременец : [геолог. памятник природы]. – С. 21-22 ; Вал и ров Изюмской крепости. – С. 22-23 ; Свято-Преображенский собор (1684 г.). – С. 24-25 ; Кириченкова криница : [один из живописнейших уголков Изюма, источник целебной воды]. – С. 35-36 ; Вниз по Донцу : [р. Северский Донец – главная водная артерия Харьков. обл. и Восточ. Украины – это путешествия на байдарках, рыбалка, Левковский пережат]. – С. 48-54 ; Заповедное урочище «Караван» [с одноимен. базой отдыха]. – С. 55-59 ; Краснооскольское водохранилище. – С. 60-62 ; Святогорск : [Свято-Успенская лавра, памятники ист., архит.]. – С. 71-86 ; Загадки подземелья : [экскурсии по Артёмовскому заводу шампанских вин, спелеосанаторию «Соляная симфония» (г. Соледар)]. – С. 92-101.

235. **Коцарев О.** Ізюм: історичні красоти й таємниці Східноукраїнської провінції / О.Коцарев // Смолоскип. – 2013. – Січ. (№ 1).

236. **Маловичко А.А.** Половецькіє «баби». Кто они, ідоли или произведения искусства : [каменные изваяния, встречающиеся на курганах и вдоль дорог... в г. Изюме половецькіє «баби» расположились на горе Кременец] / А.А.Маловичко // Альманах «Ізюмщина». – Изюм, 2008. – С. 26-32 : фот.

237. **Махортова О.В.** Изюм : [місто обл. значення Харків. обл., засн. 1681 р.; краєзн. музей, пам'ятки архіт.: Спасо-Преображенський собор (1684), Миколаївська церква (1809–1823), Вознесенська церква (1819–1826), жіноча гімназія (1861), реал. уч-ще (1882), комплекс. пам'ятка природи місц. значення гора Крем'янець (збереглися кам'яні половец. «баби»); спорудж. Меморіал Слави] / О.В.Махортова // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2011. – Т. 11. – С. 234-235 : фот.

238. **Носачов В.** Історичні, архітектурні та культурні пам'ятки Ізюма / В.Носачов // Обрії Ізюмщини. – 2015. – 22 трав. – С. 8 : фот.

239. **Томарева Н.** Изюм : [куда поехать отдохнуть] / Н.Томарева // Главное. – 2011. – 17 сент. (№ 37). – С. 8.

240. **Федосенко Н.В.** Ізюмський район : [регіон. ландшафт. парк «Ізюмська лука», заповід. урочище «Гнидінський бір», ботан. заказник урочище «Караван», комплексна пам'ятка природи Гора Крем'янець, ботан. пам'ятки природи Ізюмська дача, Червоношахтарська, дуби Піщанський, Петрівський (усі місц. значення), турист. комплекс «Донецький Юрт» (с. Синичине), бази відпочинку «Караван» (с. Заводи), «Лісова», «Чайка», «Кристал», «Такрос», «Червоний Оскіл» (усі – с. Червоний Оскіл); під охороною держави 300 пам'яток археології; пам'ятки архіт.: Іоанно-Предтеченська церква (с. Іванівка, 1776), Свято-Троїцька церква (с. Комишуваха, 1792), Свято-Варваринська церква (с. Капитолівка, 1823), Свято-Охтирської ікони Божої

Матері церква (с. Бугаївка, 1840)] / Н.Федосенко // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2011. – Т. 11. – С. 236-237 : фот.

***

241. **Альков В.** Кегичівка : [с-ще міськ. типу (1957), адмін. центр р-ну; розташована братська могила рад. воїнів, встановлені пам'ятні знаки на честь 100-річчя заснування с-ща (1999), учасникам бойових дій в Афганістані (2004), учасникам ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС (2006) та ін.] / В.Альков // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 162-163.

242. **Альков В.** Кегичівський район : [по території протікають 6 річок, найбільша – Оріль, 129 ставків; заказники місцев. значення: ландшафт. – «Павлівський», гідролог. – «Коханівський», ботан. – «Олександрійський» та «Ковиловий», ентомолог. – «Вшивий» та «Бесарабівський»; 22 братські могили воїнів, що загинули в роки Великої Вітчизняної війни, Меморіал Слави (сmt Кегичівка, 1950); с-ще зрубної культури (урочище Самарева балка) та 217 курганів, залишки земляної фортеці Укр. укріпленої лінії (поч. XVIII ст., с. Парасковія)] / В.Альков // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 163.

243. **Диво Андріївки** – фундуковий сад : туристично-історичний дайджест. – Кегичівка, [201-]. – 15 с. – Із змісту: с. Андріївка : [Кегичів. р-н; Ставок Морозівський, садиба сім'ї Караптан – фундуковий сад, зона відпочинку, мисливський будинок, рукотворні ставки]. – С. 5-9, 12 : фот.

244. **Зелений** туризм на Харківщині: горожан будуть привертати рибалкою як на Миссисипі і ореховим садом [Електронний ресурс] : [в Кегичев. р-ні презентували проєкт по розвитку сільського туризму] // Городської дозор. – Режим доступу : <http://dozor.kharkov.ua/news/culture/1140391.html>

245. **Кегичевський** район : [турецький вал з земляними укріпленнями (XVIII в.) і рештки оборон. вала козацької Бєлевської фортеці, Чапаєвський краєвед. музей; ряд ландшафт., гідролог., ботан. і ентомолог. заказників] // Харківщина = Kharkiv region. – Луганськ, 2012. – С. 242-243.

246. **Кегичівщина**, в тобі душа народу... / Відділ культури і туризму Кегичів. РДА. – Кегичівка, 2013. – 15 с. : іл. – Із змісту: Пам'ятки історії та культури. – С. 6-7 ; Відродження культурної спадщини : [район. фестивалі «Вічне слово Кобзаря», «Весняні дзвіночки», театралізов. заходи на Івана Купала, етнофестиваль «Печенізьке Поле»]. – С. 8-12 : фот.

***

247. **Дяченко М.О.** Коломацький район : [об'єкти природ.-заповід. фонду: ботан. заказники місц. значення Гришкове та Гуртовівка, страусина ферма у с. Григорівка] / М.Дяченко // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2014. – Т. 14. – С. 82 : фот.

248. **Коломацький** район : [археолог. пам'ятник – скифське городище (в урочище «Лозовий Яр»), ботан. заказник местн. значення «Гришкове» (вблизи с. Ризоненково), ботан. пам'ятник природи местн. значення «Гуртовка» (неподалеку від с. Гуртовівка)] // Харківщина = Kharkiv region. – Луганськ, 2012. – С. 244-245.

249. **Маслов М.** Коломак : [с-ще міськ. типу, адмін. центр р-ну на річці Коломак; знаходяться 2 братські могили (поховані 277 воїнів), пам'ятний знак воїнам-односельцям, на місці обрання І.Мазепи гетьманом України встановлено

пам'ятний камінь] / М.Маслов // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 173.

250. Маслов М. Коломацький район : [по території протікають річки Коломак, Шляхова та їх притоки, ставки; пам'ятки природи місц. значення: ботан. заказник «Гришкове», низинне торфовецьке «Гуртовівка», на якому ростуть реліктові рослини льодовикового періоду; серед археол. пам'яток – Коломацьке городище скіф. часу (III ст. до н.е.); іст. пам'ятки: братські могили рад. воїнів й пам'ятні знаки воїнам-односельцям (сmt Коломак, села Кисівка, Мирошниківка, Петропавлівка, Покровка, Шляхове)] / М.Маслов // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 173-174.

***

251. Красноградський район : [к достопримечательностям относятся: остатки крепостей Укр. фортификацион. линии: Белевской крепости неподалеку от Краснограда и восьмой (из семнадцати крепостей) со стороны Днепра, полуразрушен. Ивановская крепость в районе с. Берестовеньки, ряд энтомолог. и орнитолог. заказников] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 246-247.

252. Павлова Т. Красноград : [(до 1922 р – Костянтиноград, до 1784 – Більовська фортеця) місто район. значення, адмін. центр р-ну; встановлені пам'ятники воїнам, що загинули в боях за його звільнення в роки Великої Вітчизняної війни, воїнам-інтернаціоналістам, учасникам ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС] / Т.Павлова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 188-189.

253. Павлова Т. Красноградський район : [по території протікають 5 річок, найбільші – Орель, Берестова; збереглися іст. пам'ятки: залишки Більовської (біля м. Краснограда) та Іванівської (біля с. Берестовенька) фортець Укр. укріпленої лінії; Храм Віри, Надії, Любові та їхньої

матері Софії у с. Соснівка (поч. XIX ст.), пам'ятники загиблим у роки Великої Вітчизняної війни землякам; існують 4 заказники природ.-заповід. фонду місц. значення: ентомолог. («Ленінський», «Мокрянський», «Гірчаківський»), орнітолог. – «Мартинівський»] / Т.Павлова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 189-190.

254. Щепіна В.В. Красноградський район : [об'єкти природ.-заповід. фонду: заказники місц. значення Гірчаківський, Ленінський, Мокрянський (усі – ентомолог.); Мартинівський, Петрівський (орнітолог.); протікають 5 річок; на тер. р-ну – понад 230 пам'яток археології, 27 об'єктів культур. спадщини] / В.В.Щепіна // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2014. – Т. 15. – С. 225-226 : фот.

***

255. Історичні пам'ятки Краснокутщини : [путівник]. – [Б.м. : Б.в., 200–]. – 23 с. – Із змісту: Краснокутський дендропарк : [найстаріший дендропарк України, пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодерж. значення]. – С. 6-12 ; Пархомівський історико-художній музей. – С. 13-15 ; Наталівський парк : [пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодерж. значення]. – С. 17-20 ; «Мурафська дача» : [пам'ятка природи місц. значення]. – С. 21 ; Співочі тераси : [охороняється державою як пам'ятка архіт. поч. XX ст.]. – С. 22-23.

256. Краснокутський район : [пам'ятники архит. «Поющие террасы» и Спасо-Преображенский храм, дендропарк, Натальевская усадьба] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 248-249.

257. Кушнарьов С.П. Краснокутський район : [об'єкти природ.-заповід. фонду: пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодерж. значення – Краснокутський і

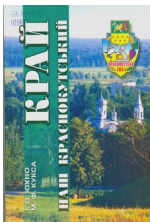
Наталіївський парк, заказники місц. значення – Мурафський (ботан.), Оберіг (загальнозоолог.), Чернещанський (гідролог.); р. Мерло (притока Ворскли), Мерчик, Грузька, Колонтаїв; Пархомівський іст.-худож. музей; архіт. пам'ятки: садиба (поч. ХІХ ст.) церква Спаса Преображення (1913), «Співочі тераси» у с. Городнє (поч. ХІХ ст.) Покровська церква, садиб. будинок (поч. ХІХ ст.) у с. Пархомівка] / С.П.Кушнар'єв // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2014. – Т. 15. – С. 234 : фот.

258. **Павлова О.** Краснокутськ : [с-ще міськ. типу (1975), адмін. центр р-ну на березі р. Мерла] / О.Павлова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 190.

259. **Павлова О.** Краснокутський район : [по території протікають 3 річки, найбільша – Мерла; серед іст.-культ. пам'яток – Наталіївський парк-садиба (заснований родиною цукрозаводчиків Харитоненків, остан. чверть ХІХ ст.), дендропарк (смт Краснокутськ), Пархомівський іст.-худ. музей ім. А.Ф.Луньова (1955), отримав статус державного у 1986] / О.Павлова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 191.

260. **Тераси**, які співають : [«Співочі тераси», Краснокут. р-н] // Логвиненко Л.А. Загублений світ / Л.Логвиненко. – Харків, 2011. – С. 156-159.

261. **Тертишина Я.** Заповідник на Мерлі : [заповідні місця Краснокутщини] / Я.Тертишина // Проспект Правди. – 2008. – 9 дек. (№ 48). – С. 7.

262. **Юхно І.О.** Край наш Краснокутський : іст. нарис із найдавніших часів до сьогодення / І.О.Юхно, М.Ф.Кукса. – Полтава : Дивосвіт, 2008. – 387 с. – Із змісту: Природна характеристика району. – С. 6 ; Території природно-заповідного фонду : [Краснокутський і Наталівський старовинні парки – пам’ятки садово-паркового мистецтва загальнодерж. значення, 4 заказники місц. значення: ботан. лісовий, загальнозоолог. та ентомолог.; 4 ботан. та 2 гідролог. пам’ятки природи місц. значення]. – С. 11-13 ; Дослідження древніх поселень та курганів. – С. 24-28.

***

263. **Купянский район** : [на території р-на розположен ряд ентомолог. и ботан. заказников, Краснооскольское водохранилище, памятник архит. – Свято-Успенский храм] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 250-251.

264. **Лантух В.** Куп’янськ : [місто обл. підпорядкування, адмін. центр р-ну] / В.Лантух // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 198.

265. **Лантух В.** Куп’янський район : [по території протікають 9 річок, найбільша – Оскіл, знаходиться частина Червонооскільського водосховища, ставки; виявлені поселення доби неоліту, бронзов. віку, скіф. та сармат. часів; діє іст.-краєзн. музей] / В.Лантух // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 199.

266. **Старигіна І.** Подорож до Лисої гори : [про роботу туристсько-краєзнав. гуртка спец. загальноосвіт. шк.-інтернату для дітей-сиріт м. Куп’янська] / І.Старигіна // Слобід. край. – 2010. – 20 листоп. – С. 12.

***

267. **Лозовской район** : [заказники местн. значения: энтомолог. «Михайловский» и «Берестовой», ботан. «Мальцевский» и «Балка Михайловская», ландшафт. – «Песчаный», зоолог. – «Лозовской», орнитолог. – «Птичий», дендропарк «Дружба»] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 252-253.

268. **Савран А.** Лозова на бієнале : [Харків. обл. турист. бієнале] / А.Савран // Голос Лозівщини. – 2011. – 6 трав.

269. **Солошенко О.** Лозівський район : [має 3 водосховища – Бритаї, Краснопавлівське та Орільське, десятки ставків, 6 річок, – найбільша – Орілька, проходить канал Дніпро-Донбас; розташовано 7 природ.-заповід. територій – заказники місцевого значення: ландшафт. – «Піщаний» (сmt Орілька), ботан. – «Мальцівський» (с. Мальцівка), «Гора Горовища» (с. Смирнівка), зоолог. – «Лозівський» (біля с. Кінне), ентомолог. – «Берестовий» (біля с. Надєждівка), «Михайлівський» (біля с. Катєринівка), орнітолог. – «Пташиний» (сmt Орілька); знаходиться 301 пам'ятка археол. та 48 пам'яток іст. (найважливіші – курган із сармат. похованням II-III ст., с. Бунакове, залишки фортеці Укр. укріпленої лінії XVIII ст., неподалік с. Павлівка Друга) та ін.] / О.Солошенко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 211-212.

***

270. **Амирханян Н.** Под Харьковом можно пожить, как готы и скифы : [в с. Мелиховка Нововодолаз. р-на, на местах поселений древних германцев, проживавших в IV-VI вв., решили организовать базу археолог. туризма] / Н.Амирханян // Комсом. правда в Украине. – 2011. – 22 июля. – С. 12.

271. **Гудзь І.** Ековідпочинок для душі : укр. лазня, шинок і містечко майстрів : [справжній автентичний екохутір

уже невдовзі з'явиться в с. Ордівка Нововодолаз. р-ну] / І.Гудзь // Слобід. край. – 2015. – 30 лип. – С. 4 : фот.

272. **Ефанова М.** Под Харьковом строят экологический хутор : [в Нововодолаж. р-не строят поселение по старин. технологиям, где турист сможет ощутить, как жилось предкам] / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2015. – 26 мая. – С. 1 : фот.

273. **Зозуля И.** Под Харьковом поселятся скифы и хазары : [деревеньку Мелиховка Нововодолаж. р-на превратят в древнее поселение. Уник. для СНГ вид зеленого туризма начнет работать в нач. июля] / И.Зозуля // Вечер. Харьков. – 2011. – 25 июня. – С. 20.

274. **Мазанки**, буйволы и земледелие – на смену гигантам индустрии на Харьковщине приходит зеленый туризм [Электронный ресурс] : [в Нововодолаж. р-не возводят эколог. хутор «Воронья слободка», где все дома будут из глины и соломы] // Политнавигатор. – Режим доступа : <http://www.politnavigator.net/mazanki-bujjvoly-i-zemledelie-na-smenu-gigantam-industrii-na-kharkovshhine-prikhodit-zelenyj-turizm.html>

275. **Нововодолажский** район : [два памятника архит.: усадьба Куликовских (середина XVIII в.) и храм Архангела Михаила (1805)] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 254-255.

276. **Пікалова А.** «Мандрівнику» – п'ять років : [про турист.-спорт. клуб «Мандрівник» при Нововодолаз. гімназії] / А.Пікалова // Вісті Водолажчини. – 2011. – 12 листоп.

277. **Пікалов В.** Нова Водолага : [с-ще міськ. типу, адмін. центр р-ну; іст.-культ. пам'ятки: Спасо-Преображенський храм, будівля Будинку дит. та юнац. творчості (1914)] / В.Пікалов, Т.Пікалова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 251.

278. **Пікалов В.** Нововодолазький район : [найбільші річки Мож та Берестова, 39 ставків; іст.-культ. пам'ятки представлені залишками могильників, курганів та укріплень; архіт. пам'ятки – садиба поміщика М.Куликовського (с. Рокитне) та Архангело-Михайлівський храм (побудований у 1805 р.); Спасо-Преображенська церква (сmt Нова Водолага), Будинок дит. та юнац. творчості (1914, сmt Нова Водолага)] / В.Пікалов, Т.Пікалова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 251-252.

279. **Юрьева И.** На Харьковщине строят уникальный этнохутор для туристов [Электронный ресурс] : [этнический хутор «Украинское село» на территории Нововодолаж. р-на в с. Ордовка] / И.Юрьева // Харьков Один. – Режим доступа : <http://x1.com.ua/post/na-harkovsxine-stroyat-unikalni-etnohutor-dlya-turistov>

***

280. **Галаур С.** На ристалищі билися справжні лицарі : Олексіївська фортеця на Харківщині стане турист. принадою : [Первомайс. р-н] / С.Галаур // Уряд. кур'єр. – 2011. – 16 лип. – С. 17.

281. **Первомайский** район : [руины крепостей Укр. оборонительной линии XVIII ст., ботан. заказники «Верхнебишкінський» и «Берецький», энтомолог. заказники «Парижанський» и «Орельський», гидропарк «Ефремовський»] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 256-257.

282. **Природный** ландшафт Первомайского : путеводитель для любителей активного отдыха / Первомайс. гор. ЦБС. – Первомайский, 2014. – 21 с. : фот.

Популярный в последнее время зеленый туризм активно развивается в районе. Для этого есть все предпосылки: водораздел рек Днепра и Северского Донца, притоки Орель и Берека, Сивашский

водоем. Описаны природные условия живописной зоны отдыха – лесные и прибрежные ландшафты, охотничьи угодья, пруды для любителей рыбной ловли, база отдыха на берегу Сивашского пруда.

283. **Яцина О.** Первомайський : [місто обл. підпорядкування, адмін. центр району; пам'ятки іст., археол. та культ.: Олексіївська фортеця Укр. укріпленої лінії (побудов. 1731), братська могила рад. воїнів (поховано 356 воїнів), пам'ятний знак воїнам-інтернаціоналістам (1990) та ін.] / О.Яцина // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 268.

284. **Яцина О.** Первомайський район : [перша назва – Олексіївський; по території р-ну протікають 5 річок, найбільша – Оріль з притокою Кисіль, 102 ставки, Берекське водосховище; об'єкти природ.-заповід. фонду: частина НПП «Гомільшанські ліси», 4 заказники місц. значення: **ботан.** – «Верхньобишкінський» (с. Верхній Бишкін), «Берецький» (с. Берека), **ентомолог.** – «Парижанський» (с. Парижанське) та «Орільський» (с. Тульське)] / О.Яцина // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 268-269.

***

285. **Борщ Ю.** Печеніжчина прагне стати туристичним центром регіону / Ю.Борщ // Слобід. край. – 2012. – 8 груд. – С. 5.

286. **Волкова Т.** Путешествие выходного дня : пос. Печенеги, Харьков. обл. / Т.Волкова // Пять минут. – 2011. – 1 апр.

287. **Зозуля И.** Горожан научат доить коров и стричь овец : [жительница Печенеж. р-на выиграла грант на развитие фермер. туризма] / И.Зозуля // Комсом. правда в Украине. – 2013. – 7-13 мая (№ 122). – С. 11.

288. **Мирошник М.** Дбаймо про навколишнє середовище! : [лісова охорона Печеніз. лісництва] / М.Мирошник // Печеніз. край. – 2011. – 9 квіт.

289. **Павлова Т.** Печеніги : [с-ще міськ. типу, адмін. центр р-ну на прав. березі Сіверського Дінця; іст. та іст.-архіт. пам'ятки: Будинок колиш. Ново-Белгородського каторжного централу (1869, район. краєзн. музей ім. Т.Сулими), пам'ятник худож. Г.І.Семирадському, братська могила рад. воїнів і партизанів, пам'ятний знак воїнам-землякам, що загинули в період Громадянської війни 1918–1920 рр., пам'ятний знак на честь ліквідаторів Чорнобильської аварії (1999)] / Т.Павлова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 275.

290. **Павлова Т.** Печенізький район : [по тер. р-ну протікають 11 річок, найбільша – Сіверський Донець, Печенізьке водосховище; існує 6 територій ПЗФ: регіон. ландшафт. парк «Печенізьке поле», 4 заказники місцев. значення, лісове заповідне урочище «Миколаївські насадження»; іст. та культ. пам'ятки: 4 братські могили рад. воїнів і партизанів, пам'ятний хрест жертвам Голодомору 1932–1933 рр. (с. Новий Бурлук); щороку (з 2002 р.) проводиться етнофест. «Печенізьке поле»] / Т.Павлова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 275-276.

291. **Печеніги:** до 365-річчя з часу заснування селища : бібліогр. покажч. / Харків. обл. універс. наук. б-ка ; уклад.: Г.М.Єрофєєва, Л.О.Сашкова. – Харків : ХОУНБ, 2011. – 209 с. : іл. – Із змісту: Пам'ятки історії та культури смт Печеніги. – С. 34-37 ; Природні та екологічні умови. – С. 58-61 ; Печенізьке лісництво. – С. 77-79 ; Фізична культура і спорт. Туризм. – С. 85-92 ; Фестиваль «Печенізьке поле». – С. 139-144 ; Музейна справа. Краєзнавчий музей Печенізького району ім. Т.А.Сулими. – С. 151-155.

292. **Печенежский** район : [регион. ландшафт. парк «Печенежское поле», Новобелгородская центральная каторжная тюрьма (1868)] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 258-259.

293. **Сиром'ятнікова Т. О.**, поле, гомону вітрів, виру подій і дихання віків билинних... : [18 лип. відбувся VIII худож.-етніч. фест. У конкурс. прогр. фест. брали участь колективи з 30-ти насел. пунктів Харківщини] / Т.Сиром'ятнікова // Печеніз. край. – 2009. – 25 лип. – 30 фот.

294. **Состоялась** презентация маршрута «Золотое кольцо Слобожанщины» [Электронный ресурс] : [пресс-тур в Печенеж. р-не – презентация пятичасового туристич. маршрута с презентацией теплохода «Чайка» и путешествием по Печенеж. водохранилищу] // Харьковская областная госадминистрация. – Режим доступа : <http://old.kharkivoda.gov.ua/ru/news/view/id/8506>

***

295. **Сахновщинский** район : [неподалеку от с. Ленинское расположен энтомолог. заказник местн. значения «Пчелиный», а также заповед. лесное ущелье «Дубовые гряды»] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 260-261.

296. **Солошенко О.** Сахновщина : [с-ще міськ. типу, адмін. центр р-ну; заснов. на поч. 90-х XIX ст. під назвою хутір Кобелячан, сучасну назву отримало від прізвища поміщика Сахновського; іст. та іст.-архіт. пам'ятки: 4 братські могили, пам'ятники, обеліски, Меморіал Слави] / О.Солошенко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 321.

297. **Солошенко О.** Сахновщинський район : [по території протікають 5 річок, найбільша – Оріль, має 64 штучні водоймища; зареєстровані 48 пам'яток історії, архітектури та культури; знаходяться заказники місц. значення: ботан. – «Родничок», ентомолог. – «Бджолиний №

2», лісове заповід. урочище «Дубові Гряди»] / О.Солошенко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 3321-3322.

***

298. **Безрукова Т.** Харківський район : [утворений у 1923 р.; входить 106 насел. пунктів, у т.ч 2 міста, 14 с-щ міськ. типу, 90 сіл; по тер. протікають 10 річок, найбільші – Харків, Уди, 124 ставки (у т.ч. 29 під ріборозведенням); знаходиться 63 пам'ятки археології, 180 пам'ятників, 77 братських могил, пам'ятник жертвам Голодомору (сmt Покотилівка, 2005 р.); розташовані заказники: загальнодерж. значення – дендропарк ХНАУ ім. В.В.Докучаєва, місцевого значення: ботанічні – «Рязанова балка» (біля с-ща Рогань), «Савичів Яр» (с-ще Буди), «Альошина дача» (с. Бобрівка), «Ковиловий степ», ентомологічні – «Лаптеве» (с. Сороківка), «Попова дача» (с. Зернове), ботанічні пам'ятки природи місцевого значення – «Лісосмуга № 65» (с-ще Рогань), «Просіки», гідрологічна – «Сковородинівська криниця»] / Т.Безрукова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 400-401.

299. **Радченко А.В.** Особливості природнього середовища селища Буди Харківського району Харківської області / А.В.Радченко, Т.М.Безрукова // Молодь, наука, технології: Хімія і фізика в сучасних технологіях : тези IX наук.-техн. конф. доунівер. молоді, 24 листоп. 2010. – Харків, 2010. – С. 95-96.

300. **Харьковский** район : [в г. Люботин находится дворец князя Святополк-Мирского] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 262-263.

301. **Чигрин В.** Липецький трикутник : [стежки «зеленого туризму» та маршрути вихід. дня можна організувати у межах своерід. трикутника: Липці – Стрілече – Веселе] / В.Чигрин // Трибуна трудящих. – 2009. – 4 лип.

302. **Чорний Д.** Харків : [місто, адмін. центр області, розташований поблизу злиття річок Харків, Лопань, Уди; сліди перебування людини з II тис. до н.е.; найважливіші архітектурні пам'ятки та ансамблі: комплекс будівель Свято-Покровського монастиря (1689 – кін. XIX ст.), Успенський собор (1771–1777) та його дзвіниця (1821–1844), Благовіщенський кафедральний собор (1901), Держпром (1925–1928), архіт. ансамблі площ Свободи та Конституції, вул. Дарвіна. Серед найбільш. відомих пам'яток монумент. мистецтва – пам'ятники В.Н.Каразіну (1907), Т.Г.Шевченку (1935)] / Д.Чорний // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 388-389.

***

303. **Белецкий Р.** Туристическая презентация Чугуевщины – лучшая! : [на выст. «Харьков. туристическое биеннале» презентация турист. потенциала р-на признана самой лучшей] / Р.Белецкий // Красная звезда. – 2010. – 4 дек. – Фот.

304. **Белов С.** Чугуївські туристи звітують : [про район. Центр туризму, краєзнавства та екскурсій учнів. молоді, який працює на базі 22-х навч. закл.] / С.Белов, В.Семенова // Красная звезда. – 2012. – 7 июля. – 2 фот.

305. **Біла З.** «Традиції моєї родини» : [у район. Центрі туризму, краєзнавства та екскурсій відбувся етногр. фест.] / З.Біла // Красная звезда. – 2009. – 7 нояб.

306. **Галаур С.** Стежками Іллі Рєпіна : ініціатива. На Слобожанщині до Євро-2012 розробили перші п'ять турист. маршрутів / С.Галаур // Уряд. кур'єр. – 2010. – 23 верес. – С. 13.

307. **Деменко О.** Туристичний рух на Чугуївщині: на маршрутах – учителі : [відбувся традиц. район. турист. зліт пед. працівників] / О.Деменко // Слобід. край. – 2011. – 24 верес. – С. 6.

308. **Куліков В.** Чугуїв : [місто обл. значення, адмін. центр. р-ну; засноване на Чугуїв. городищі; знайдено археол. пам'ятки часів пізньої бронзи (II тис. до н.е.), скіф. доби (VII-III ст. до н.е.), черняхів. (III-IV ст.) та салтів. (VII-X ст.) культур, існувало поселення доби Київської Русі; діють 3 музеї: іст.-культ. заповідник ім. І.Ю.Рєпіна (1996), картинна галерея «Лауреати премії І.Ю.Рєпіна» (1984) та краєзн. музей; з 2000 р. проводиться міжнар. рєпінський пленер, з 2010 – міський пленер ім. П.М.Мальцева для художників, що працюють у реаліст. стилі; встановлені численні пам'ятники, у т.ч. Меморіал Невідомому солдату, землякам, які загинули в Афганістані, учасникам ліквідації аварії на ЧАЕС; є іст.-архіт. пам'ятки: Покровський собор (1834), церква Різдва Пресвятої Богородиці (1852), Будинок штабів військових поселень (1830), Торгові ряди (поч. XIX ст.), подорожний палац імператора (1838), будівля управління військ. поселень (1820-ті)] / В.Куліков // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 417-418.

309. **Маршала А.Ю.** Пам'ятки доби військових поселень в архітектурному ансамблі м. Чугуєва / А.Ю.Маршала // Дев'ятнадцяті Сумцовські читання : зб. матеріалів Всеукр. наук. конф. «Музей як соціокультурний інститут в умовах інформаційного суспільства» (проводиться в рамках XIX Сумцовських читань), 18 квіт. 2013 р. – Харків, 2013. – С. 250-255.

310. **Мій** рідний край Чугуївщина: до 90-річчя Чугуївського району : [зб. нарисів]. – Харків : Золоті сторінки, 2013. – 294 с. : іл. – Із змісту: Пам'ятки історії та культури Чугуївщини : [Храм на честь ікони Володимирської Божої Матері, Могила М.Я.Грота, Свято-Введенська церква, курган на місці могили Я.Остряниці – засновника м. Чугуєва, Музей води]. – С. 19-21 ; Визначні події у житті району : [«Весілля в Малинівці-плюс» – обрядовий фестиваль, «Зимовий Есхар» – фестиваль авторської пісні, зелений туризм]. – С. 21-23.

311. **«Осикове Плесо»** [Електронний ресурс] : [стилізована приват. садиба в етніч. стилі «Осикове Плесо», що розташована в екологічно чистому місці на мальовничому березі Сіверського Дінця в Чугуєві, в 35 км від Харкова] : сайт. – Режим доступу: <http://www.pleso.org.ua/ua/index.htm>

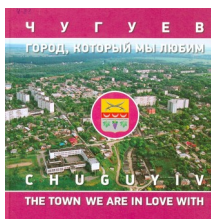
312. **Павлова Т.** Чугуївський район : [по території р-ну протікає 15 річок, найбільша – Сіверський Донець; 5 музеїв, 2 картинні галереї, 59 пам'яток культ. спадщини, Центр туризму, краєзнавства та екскурсій; іст.-архит. пам'ятки: Кабакове городище (сmt Есхар), церква Введення у храм Пресвятої Богородиці (с. Введенка, 1777), Свято-Троїцька церква (с. Гракове, 1810), церква Володимирської ікони Божої Матері (сmt Кочеток, 1854), волосна управа (с. Коробочкине, 1823), уклінний хрест в пам'ять харків'ян-білогвардійців, що загинули 1919 (сmt Кочеток); у р-ні проводяться міжнар. фест. автор. пісні «Есхар» (1976) і «Зимовий Есхар» (1994), обл. етнофест. «Весілля в Малинівці-плюс» (з 2003); існує 8 об'єктів природ.-заповід. фонду: лісове заповід. урочище «Миколаївські насадження» (1984), ентомолог. – «Струмок» (у р-ні с. Студенок), Михайлівський (с. Михайлівка), Мосьпановський (с. Мосьпанове, 1984), «Кочетоцький» (сmt Кочеток, 1992), ландшафтні – «Кочетоцька лісова дача» (1991), «Малинівський» (1997), ентомолог.-ботан. – «Ковиловий степ» (с. Зелений Колодязь, 1993)] / Т.Павлова //

Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 419-420.

313. **Сергеев С.** Чугуев наградили дипломом : [на междунар. турист. форуме «Харьков: партнерство в туризме» Чугуев награжден дипломом, как партнер Харькова в рамках проекта «Евро-2012»] / С.Сергеев // Красная звезда. – 2010. – 1 мая.

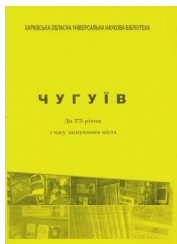
314. **Ткач А.** Горизонты зеленого туризма Чугуевщины / А.Ткач // Красная звезда. – 2009. – 27 июня.

315. **Чапаєв І.В.** Туристичні обрії Чугуївщини / І.Чапаєв // Слобід. край. – 2012. – 24 трав. – С. 8.

316. **Чугуев:** город, который мы любим = Chuguyiv: the town we are in iove with. – Харьков : Золотые страницы, 2013. – 111 с. : ил. – Из содерж.: Город-музей исторической архитектуры [о памятниках архит. и достопримечательностях города]. – С. 10-24 ; Родина великого художника : [Мемориал. комплекс И.Е.Репина]. – С. 44-58 ; Чугуев – город парк : [многочисленные парки и скверы города, этнич. усадьба «Осиновое плесо» – любимое место отдыха горожан]. – С. 58-76.

317. **Чугуевский район** : [в Чугуеве находится музей Репина, в пос. Кочеток – Владимирско-Богородицкая церковь (1700) и Музей воды] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 264-265.

318. **Чугуїв:** до 375-річчя з часу заснування міста : бібліогр. посіб. / Харків. обл. універс. наук. б-ка ; уклад.: Г.М.Єрофєєва, Л.О.Сашкова. – Харків : ХОУНБ, 2013. – 352 с. – Из змісту: Пам'ятки історії, культури та архітектури. Пам'ятні місця. – С. 68-75 ; Природа та екологічні умови. – С. 113-115 ; Чугуївський центр туризму та краєзнавства. Центр туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді. – С. 154-159 ;

Музейна і архівна справа. – С. 237-239 ; Художньо-меморіальний музей І.Ю.Репіна. Репінські місця Чугуєва. – С. 243-254.

319. **Чугуїв:** місто на долонях : навч. кн. для дітей. – Харків : Золоті сторінки, 2015. – 48 с. : іл. – Із змісту: Чугуїв – архітектурний. – С. 14-15 : фот. ; Пам'ятні місця Чугуєва : [буд. часів війск. поселення (став музеєм), Буд. офіцер. складу, меморіал. монумент на місці буд., у якому народився І.Ю.Репін]. – С. 16-18 : фот. ; Тут незримо присутній Репін : [віртуал. екскурсія до худож.-меморіал. музею І.Ю.Репіна]. – С. 21-24 : фот. ; Там, де Донець свої води несе... : [міста відпочинку на р. Сіверський Донець, етнічна садиба «Осикове плесо»]. – С. 30-36 : фот.

***

320. **Булига А.** Шевченківський район : [по території протікають 25 річок, найбільша – Великий Бурлук; створені два ентомолог. («Мерехнянський» і «Веселий») та два ботан. («Новомиколаївський» і «Сподобівський») заказники місц. значення; працюють 4 сіл. краєзн. музеї, Музей природи] / А.Булига // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 424-425.

321. **Булига А.** Шевченкове : [с-ще міськ. типу, адмін. центр р-ну; створена зона відпочинку на Комсомольському водосховищі (1986), дендропарк у верхів'ї балки Кашенський Яр (поч. 80-х років), район. краєзн. музей, 2 пам'ятники Т.Шевченку (відкриті 1957 і 2001), меморіал на братській могилі воїнів Великої вітчизняної війни (1975) та пам'ятник воїнам-визволителям (1983)] / А.Булига // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 425-426.

322. **Шевченковский** район : [природ.
достопримечательности: ботан. и энтомолог. заказники] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 266-267.

2. ПРИРОДНІ РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ

2.1 Рекреаційні ресурси природно-заповідного фонду Харківщини

323. **Алфьорова Л.** Роздуми з приводу природно-заповідного фонду для наших нащадків / Л.Алфьорова // Вісті Дергачівщини. – 2009. – 5 верес.

324. **Гудзь І.** Східні харківські гори, ліси і моря : [унік. місцевості сходу Харків. обл.: Печеніз., Борів., Дворічан., Великобурлуц., Чугуїв. р-ни] / І.Гудзь // Слобід. край. – 2011. – 2 лип. – С. 4-5.

325. **Зайцева И.** Путешествие выходного дня : бугристые пески в Кицевке, Харьков. обл. : [пустыня находится около пос. Кицевка между Чугуевом и Печенегами] / И.Зайцева // Пять минут. – 2011. – 8 апр.

326. **Космачов В.Г.** Про доцільність використання покинутих розробкою кар'єрів Харківщини в якості геологічних пам'яток природи / В.Г.Космачов, М.В.Космачов // Регіон-2009: стратегія оптимального розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (5-6 листоп. 2009 р., м. Харків) . – Харків, 2009. – С. 444-448.

327. **Марінкін Д.** Природні перлини Харківщини : [регіон. ландшафт. парк «Печенізьке поле», парк-пам'ятка садово-парк. мистецтва «Шарівський», нац. природ. парк «Гомільшанські ліси», парк-пам'ятка садово-парк. мистецтва «Краснокутський», ботан. сад. ХНУ ім. В.Н.Каразіна, нац. природ. парк «Слобожанський», нац. природ. парк «Дворічанський»] / Д.Марінкін // Вісті Дергачівщини. – 2011. – 2 квіт. – С. 20.

328. **Марінкін Д.** Природно-заповідний фонд Дергачівщини : [природно-заповід. фонд Дергачівщини налічує 11 територій та об'єктів] / Д.Марінкін // Вісті Дергачівщини. – 2011. – 9 лип. – С. 5.

329. Остренок В. Передати унікальні природні багатства наступним поколінням : [в р-ні налічується 12 об'єктів природно-заповід. фонду] / В.Остренок // Вісті Зміївщини. – 2014. – 28 листоп.

330. Павлюк М.С. Соціальний аспект природоохоронних територій Харківської області / М.С.Павлюк // Регіон-2011: суспільно-географічні аспекти : матеріали наук.-практ. конф. молодих науковців, аспірантів та студ. з міжнар. участю (14-15 квіт. 2011 р., м. Харків). – Харків, 2011. – С. 220-224.

331. Панченко Т. Зеленый туризм и зеленый бизнес : [перспективы развития зеленого туризма на Харьковщине] / Т.Панченко // Вестник торгово-пром. палаты. – 2015. – № 2. – С. 50-53.

332. Пирлик І. Етнотуризм: ідея для сільського бізнесу : [відбувся круглий стіл «Перспективи розвитку зеленого туризму на Слобожанщині»] / І.Пирлик // Слобід. край. – 2012. – 8 листоп. – С. 3.

333. Прасул Ю.І. Територіальна організація приміської рекреації: регіональний аспект [Електронний ресурс] : [визначено можливі напрямки та перспективну територіальну організацію приміської рекреац. системи Харків. р-ну Харків. обл.] / Ю.І. Прасул // Геополітика и экогеодинамика регионов. – Режим доступу : <http://geopolitika.crimea.edu/arhiv/2014/tom10-v-2/037prasul.pdf>

334.* Природно-заповідна спадщина Харківської області. – Харків : ХНУ ім. В.Н.Каразіна, 2011. – 216 с.

335. Рекреаційні об'єкти Харкова та Харківської області [Електронний ресурс] : [парки, сквери; площі; музеї; театри; місця активного відпочинку; пам'ятники; старовин. садиби та особняки Харкова та Харків. обл.; архіт. пам'ятники і споруди; галереї та виставкові центри] // Харківський Рекреолог. – Режим доступу :

http://recreation.at.ua/publ/rekreacijni_ob_39_ekti_kharkivskoji_o_blasti/parki_sadi_skveri/2

336. **Сільченко Ю.** Рекреація і туризм на Харківщині : [рекреац. ресурси області] / Ю.Сільченко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 308.

337. **Стрельник И.** Детей приглашают пройти по экологическим тропам : [о работе турист.-краевед. клуба «Романтика»] / И.Стрельник // Вечер. Харьков. – 2014. – 31 мая. – С. 2.

338. **Харьковские** заповедники подвергнутся ревизии : [в Харьков. обл. пройдет полная инвентаризация территорий и объектов природно-заповед. фонда] // Вечер. Харьков. – 2010. – 8 июля. – С. 3.

339. **Харьковщина** = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – 718 с. – Из содерж.: Заповедные места : [Краснокут. дендропарк (1809), Нац. природ. парк «Гомольшанские леса» (2004), Поющие террасы, Регион. ландшафт. парки: [«Великобурлуц. степь» (2000), «Печенеж. поле», «Изюм. лука»; Старосалтов. питомник диких животных и птиц (создан в 1998 г., Волчан. р-н); Бугристые пески (с. Кицевка Печенеж. р-на), ботан. заказник «Волчанский», Ботан. сад ХНУ им. В.Каразина (1804)] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 450-455.

340. **Часть** Харьковского лесопарка стала объектом природно-заповедного фонда! [Электронный ресурс] : [30 авг. 2012 г. решением сес. Харьков. облсовета на тер. лесопарка создан объект природно-заповедного фонда (ПЗФ) Региональный ландшафтный парк «Сокольники-Померки»] // Зеленый фронт. – Режим доступа : <http://www.zfront.org/chast-harkovskogo-lesoparka-stala-obektom-prirodno-zapovednogo-fonda/>

341. **Чередниченко А.О.** Характеристика природно-ресурсного потенціалу Харківської області / А.Чередниченко // Упр. розвитком. – 2011. – № 8. – С. 27-29.

342. **Чигрин В.** «Зелений» туризм: реалії і перспективи : [Харків. р-н] / В.Чигрин // Трибуна трудящих. – 2011. – 31 серп.

343. **Чигрин В.** Зустрінемося на бульварі!.. : [парки і дендропарки Передмістя] / В.Чигрин // Трибуна трудящих. – 2011. – 2 листоп.

344. **Шевченко А.** Слобожанські дива : [Наталіївка, Краснокут. дендропарк, Співочі тераси] / А.Шевченко // Укр. простір. – 2011. – 15-31 трав. (№ 18). – С. 24.

345. **Шпурік К.** Природно-заповідний фонд Харківщини : [мережа об'єктів природ.-заповід. фонду (ПЗФ) обл. створюється з 1960 р.; 13 об'єктів загальнодерж. значення: НПП «Гомільшанські ліси», «Дворічанський», «Слобожанський»; загальнозоолог. заказники: «Катеринівський» і «Бурлуцький»; ботан. заказник «Вовчанський»; парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва: Шарівський, Старомерчанський, Краснокутський, Наталівський; Харків. зоопарк; ботан. сад ХНУ ім. В.Н.Каразіна; дендропарк ХНАУ ім. В.В.Докучаєва] / К.Шпурік // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 296-297.

2.11 Природні національні парки

346. **В Харькове** обсудили проблемы туристического потенциала Национальных парков области [Электронный ресурс] : [комплекс важнейших задач, влияющих на развитие внутреннего туризма и вопросы привлечения общественности к проблемам отрасли] // Стройобзор. – Режим доступа : <http://stroyobzor.ua/news/90564>

347. **Национальные** природные парки Харьковщины презентовали маршруты для туристов [Электронный ресурс] : [13 мая 2015 г. представители КП «Харьковский организационно-методический центр туризма» и трех Национальных природных парков региона подписали договор о сотрудничестве] // Харьковская областная госадминистрация. – Режим доступа : <http://old.kharkivoda.gov.ua/ru/news/view/id/26018>

Природний національний парк «Гомільшанські ліси»

348. **Белявцева Т.** Гомільшанські ліси – перлина з перлин Зміївщини й Слобожанщини / Т.Белявцева // Вісті Зміївщини. – 2014. – 5 верес.

349. **Буряковская Т.** Гомольшанские леса – сказочная краса : [пять лет назад в Харьков. обл. возник первый природ. парк.] / Т.Буряковская // Время. – 2009. – 29 сент.

350. **Буряковская Т.** Гомольшаны: то, что нельзя потерять / Т.Буряковская // Время. – 2010. – 18 сент.

351. **Зиненко Ю.** Животные со всей области «эмигрируют» в Гомольшанские леса / Ю.Зиненко // Комсом. правда в Украине. – 2010. – 24 июля. – С. 5.

352. **Ільницька В.** Національний природний парк «Гомільшанські ліси» – осередок збереження природи на Харківщині / В.Ільницька // Вісті Зміївщини. – 2009. – 4 серп.

353. **Костюченко М.** История под открытым небом / М.Костюченко // Объектив-Но. – 2010. – 26 авг. (№ 13). – С. 7.

354. **Крисак А.** Студенти побували в Швейцарії, ...Харківській / А.Крисак // Голос Лозівщини. – 2013. – 4 черв.

355. **Ліси** Гомільшанські // Логвиненко Л.А. Загублений світ / Л.Логвиненко. – Харків, 2011. – С. 166-172.

356. **Логвиненко Л.** Чудо Слобожанщини хочуть знищити / Л.Логвиненко // Главное. – 2010. – 26 июня (№ 27). – С. 8.

357. **Логвіна Т.** «Перепис населення» в «Гомільшанських лісах»: чемні козулі й сором'язливі кабани / Т.Логвіна // Вісті Зміївщини. – 2014. – 14 лют.

358. **Марінкін Д.** Природна перлина Слобожанщини : [в межах Зміїв. та Первомайс. р-нів створено Нац. природ. парк «Гомільшанські ліси»] / Д.Марінкін // Вісті Дергачівщини. – 2010. – 9 жовт. – С. 23.

359. **Маслак С.** З днем народження «Гомільшанські ліси»! : [6 верес. 2004 р.] / С.Маслак // Вісті Зміївщини. – 2011. – 9 верес.

360. **Маслов Е.** Гомольшанские леса / Е.Маслов // Главное. – 2011. – 23 июля (№ 29-30). – С. 12.

361. **Машкіна В.** «Гомільшанські ліси» : [НПП, розташований у Зміївському та Первомайському р-нах; в 1926 р. у частині лісу створений пташин. заповідник «Хомутки», в 1932 р. – пам'ятки природи регіон. значення «Ліси Гомільшанської лісової дачі» та «Заплавний ліс Хомутки», в 1972 р. проголошено ландшафт. заказн. місц. знач., 6 вересня 2004 отримав статус «Нац. природ. парку»; територією парку протікає р. Сіверський Донець, є геол., геоморфол. та гідрол. пам'ятки природи; у НПП прокладено кілька пішохідних екол. та краєзн. маршрутів, десятки археол. пам'яток, вкл. городища європ. значення

«Великогомільшанське» і «Сухогомільшанське»] / В.Машкіна, С.Петров // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 90 : фот.

362. **Национальный** природный парк «Гомольшанские леса» : [Змиев. и Первомайс. р-ны] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 451.

363. **Национальный** парк «Гомольшанские леса» на Харьковщине – кладезь лесных богатств [Электронный ресурс] : [в НПП «Гомольшанские леса» открыт двухкилометровый пешеходный экологический маршрут – первый в Харьков. обл.] // Экотуризм. – Режим доступа : <http://eco-turizm.net/3008-natsionalnyi-park-gomolshanskie-lesa-na-harkovshhine-kladez-lesnyih-bogatstv.html>

364. **Національний** природний парк «Гомільшанські ліси» : [відпочинок на території парку, природ. цінність, турист. маршрути] // Зміївщина туристична. – Зміїв, [200-]. – С. 14-17 : фот.

365. **Національний** природний парк «Гомільшанські ліси» : офіц. сайт. – Режим доступа : <http://www.gomilsha.org.ua/>

366. **Остренок В.** «Гомільшанські ліси»: до національного парку ще треба дорости / В.Остренок // Вісті Зміївщини. – 2012. – 29 трав.

367. **Остренок В.** Парк є. Парку бути! / В.Остренок // Вісті Зміївщини. – 2009. – 25 верес.

368. **Фурсова Т.М.** Гомільшанські ліси : [НПП загальнодерж. значення (від 2004 р.), знаходиться у Зміївському та Первомайському р-нах у долині річок Сіверський Донець і Гомільша] / Т.М.Фурсова // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2006. – Т. 6. – С. 132 : фот.

Національні природні парки «Дворічанський» та «Слобожанський»

369. Про створення національного природного парку «Дворічанський» : указ Президента України, 11 груд. 2009 р. № 1044 // Уряд. кур'єр. – 2009. – 22 груд. – С. 13.

370. Те саме // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1044/2009>

371. Про створення національного природного парку «Слобожанський» : указ Президента України, 11 груд. 2009 р. № 1047 // Уряд. кур'єр. – 2009. – 22 груд. – С. 14.

372. Те саме // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1047/2009>

373. Білі гори над Осколом : [крейдяні гори; Нац. природ. парк «Дворічанський»] // Логвиненко Л.А. Загублений світ / Л.А.Логвиненко. – Харків, 2011. – С. 182-198.

374. Величко Г. НПП «Дворічанський»: поговоримо детальніше / Г.Величко // Дворічан. край. – 2013. – 30 листоп.

375. Величко Г. НПП «Дворічанський» – позаду рік 2013-й / Г.Величко // Дворічан. край. – 2014. – 1 лют.

376. Височин М. Запорука благополуччя наступних поколінь : [ст. в.о. дир. Нац. природ. парку «Дворічанський»] / М.Височин // Дворічан. край. – 2012. – 21 січ.

377. Зинченко Ю. В області появится еще два национальных парка : [«Слобожанский» – на базе лес. массива Краснокут. р-на «Владимирская дача» и второй парк – в Двуречан. р-не, это парк меловых гор, байбаков и сусликов] / Ю.Зинченко // Комсом. правда в Украине. – 2009. – 14 июля. – С. 4.

378. Костенко І. Дворічанський екологічний прорив : [указом Президента України створено Нац. парк «Дворічанський»] / І.Костенко // Дворічан. край. – 2010. – 2 січ.

379. **Логвиненко Л.** Слобожанське Білогір'я : [НПП «Дворічанський»] / Л.Логвиненко // Главное. – 2012. – 21 июля (№ 29). – С. 7.

380. **Національний** парк «Слобожанський» : За і Проти // Зоря. – 2009. – 7 листоп. – С. 9.

381. **Національний** природний парк «Слобожанський» : офіц. сайт. – Режим доступу : <http://www.slobojanskiy.ho.ua/>

382. **Сінна О.І.** Рекреаційна діяльність НПП «Слобожанський» та перспективи її оптимізації / О.І.Сінна, А.С.Михно // Охорона довкілля : зб. ст. XI Всеукр. наук. Таліїв. читань / Харків. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Харків, 2015. – С. 221-224.

383. **Туристи** зможуть ознайомитися з унікальними екосистемами Харківщини : [НПП «Слобожанський» є природно-охорон. установою загальнодерж. значення, Краснокут. р-н] // Слобід. край. – 2012. – 11 груд. – С. 5.

384. **Хижная М.** Слобожанские бобры спасли золотого карася : [в НПП «Слобожанский» считают бобров] / М.Хижная // Вечер. Харьков. – 2014. – 13 дек. – С. 4.

Додаток 1

Найкращі природні парки Харківщини*

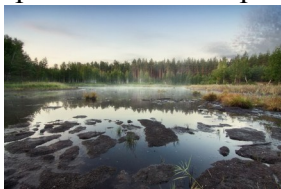
Останнім часом зростає роль внутрішнього туризму і Харківщина має зайняти чільне місце на туристичній мапі України. Для цього є всі природні передумови. Перебуваючи на межі лісостепової та степової зон, область увібрала все різноманіття ландшафтів – від північних, лісових – до посушливих степових. Створена у 2000-х роках мережа національних парків Харківщини охопила різні природні зони і стала основою розвитку екотуризму в регіоні.

Слобожанський національний парк

Північну природу Харківщини презентує «Слобожанський національний парк», розташований у Краснокутському районі у басейнах річок Мерла і Мерчик.

Емблемою парку є бобер. Найбільший на континенті гризун мешкає у болотах, струмках і річках парку.

Бобер – найкращий архітектор і лісоруб у світі тварин. Дерево завтовшки в 12 см він валить за 5 хвилин; не зупиняють його і дерева завтовшки ледь не в метр. З дрібних гілок на болотах бобри будують хатки, а якщо дозволяють високі береги – копають нори. Для підвищення рівня води у струмках бобри зводять греблі. Подібний ландшафт із запрудами, хатками і згризеними деревами отримав специфічну назву «бобрового», трапляється на теренах парку.

Родзинкою парку є заболочені «блюдця» – лісові пониження з болотами, типовими для Полісся, але рідкісними для посушливого Лісостепу. Тут проходить південна межа поширення цих боліт. Деякі рослини,

---

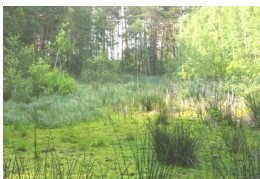
*http://ua.igotoworld.com/ua/article/486_naikrashi-prirodni-parki-harkivshini.htm

аби компенсувати недолік азоту в болоті, перейшли до хижацького способу життя! Зокрема, це росичка, що трапляється у парку. Вона має листя з клейкими волосинками, до яких приклеюються дрібні комахи: листок згортається навколо здобичі і жертва перетравлюється. При пересуванні болотами, ноги м'яко тонуть у товстих зелених подушках моху-сфагнуму. З часом з них утворюється торф. Раніше сфагнум широко використовувався у якості утеплювачів будинків, а також як перев'язувальний матеріал, завдяки гігроскопічним і антисептичним властивостям.

Перебуваючи у парку, варто відвідати кілька історико-культурних пам'яток по сусідству з ним. У першу чергу, це садиба, збудована цукрозаводчиком Павлом Харитоненком наприкінці 19 століття для своєї доньки – Наталі. На її честь садиба отримала назву – Наталіївка. Розташована вона на межі парку у селі Володимирівка. На жаль, палац садиби був знищений у роки Другої світової війни, але збереглися інші будівлі, у тому числі – Спаська церква, перлина архітектурного ансамблю Наталіївки, збудована у 1913 році. В'їзд у садибу виконаний у вигляді арки авторства О.Щусєва, більш відомого як автора проекту Мавзолею у Москві. Для садиби властиве поєднання стародавніх і новітніх стилів, які створюють багатий декор. Також варте уваги розташоване неподалік село Шарівка, відоме власним палацо-парковим комплексом у неоготичному стилі, заснованим поміщиками Ольховськими. Прикрасою садиби є величний двобаштовий палац, збудований останніми власником – цукровим магнатом Леопольдом Кенігом, що не поступається красою знаним європейським маєткам.

В парку облаштовано три стаціонарні рекреаційні пункти, де можна розбити намети. Розроблена екологічна стежка «До торф'яних боліт», обладнана інформаційними пізнавальними стендами.

(Дістатися до Слобожанського національного парку: автобусом з Харкова до Краснокутська).

Гомільшанські ліси

«Гомільшанські ліси» – другий лісовий національний парк Харківщини. Розташований у Зміївському та Первомайському районах, охоплюючи ліси з обох боків від Сіверського Дінця між селами Задонецьке та Суха Гомільша.

Сіверський Донець, найбільша річка Східної України, є окрасою парку. Місцями вона робить численні петлі, звиваючись заплавними луками, а подекуди рівною стрічкою котить води поміж густими лісами. Часті зміни русла призвели до утворення багатих на рибу заплавних озер-стариць, які сполучаються з річкою під час весняних повеней. Під час особливо великих паводків вся долина перетворюється на суцільну водну широчінь. Донець – чудова річка для сплавів байдаркою!

Біля річки знаходиться Біле озеро – за легендою, назву воно отримало від срібних монет, які були кинуті у воду монахами козачого Зміївського монастиря при його ліквідації російськими військами у кінці 18 століття. Нині свою назву озеро виправдовує заростями білосніжного латаття, які вкривають чисті води водойми.

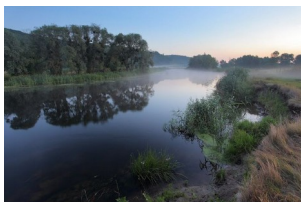
Головним багатством парку є нагірні діброви на правому березі Сіверського Дінця, з окремими деревами, вік яких сягає 300 років! Частина дубів-велетнів росте уздовж легендарного Муравського шляху, який прямував від Перекопа до Москви. Вік найстарішого дуба складає 600 років – не багато дерев подібного віку збереглось в Україні.

Навесні діброви вкриваються яскравим килимом з первоцвітів, пролісків і пшінки; квітковий карнавал триває кілька тижнів, поки на дубах не розпустилось листя. Поміж пагорбів і корчів можна наштотхнутись на широкі нори із велетенськими відвалами землі поруч. Такі нори є домівкою борсуків: із року в рік вони мешкають у тих самих норах, поступово розширюючи їх і викопуючи нові віднірки. Понад Дінцем здіймається висока Козача гора, з якої відкривається найкращий краєвид на долину річки. У її підніжжя знаходився Зміївський, або Миколаївський козачий монастир. Після ліквідації Запорізької Січі надійшла черга до волелюбних місцевих козаків: у 1788 році монастир зліквідовано, а козаки, опинившись в облозі, обрали смерть перед полоном і кинулися із гори вниз. Відтоді гора і отримала свою назву.

На території парку знайдені сліди кількох стародавніх поселень: сприятливі умови приваблювали людей з давніх-давен. Найвідомішими є залишки Коропівського та Сухогомільшанського городищ, на місці яких збереглися залишки рову та стін. Береги Дінця досі несуть у собі шрами численних окопів – по річці проходила лінія фронту в роки Другої світової війни.

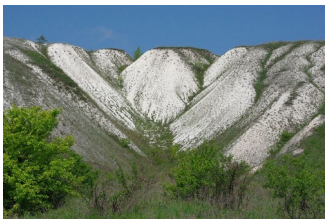
В Гомільшанських лісах прокладено 5 екологічних маршрутів, кожен з яких розрахований на 2–7 годин екскурсії. Екостежки прокладені таким чином, щоб охопити усі природні та історичні пам'ятки.

(Дістатися до парку «Гомільшанські ліси»: автобусом від Харкова до с. Задонецьке або електропоїздом до ст. Зміїв, а звідти автобусом до с. Гайдари).

Дворічанський природний парк

Степову природу Харківщини презентує Національний парк «Дворічанський», що знаходиться у Дворічанському районі біля смт Дворічна. Розташований у заплаві р. Оскіл, парк вражає своїми сліпучо білими крейдяними схилами.

Крейдяні виходи – унікальні геологічні утвори, що трапляються в Україні на сході, у басейні Сіверського Дінця з притоками. Для схилів характерна унікальна крейдяна рослинність, багато представників якої є ендеміками – трапляються лише у цьому регіоні і більше ніде у світі.

Степи Дворічанського парку є справжнім ботанічним раєм: особливо гарно тут навесні, коли спекотне сонце ще не встигло випалити траву і степ вкривається розсипами дивовижно гарних квітів – півонії, горицвіти, сон-трава, пізньоцвіти, рябчики, – більшість з них занесені до Червоної книги України. Над рідкісними травами порхають не менш рідкісні метелики: маловідомий, але не менш гарний родич махаона – поліксена, та ендемічний синявець піренейський, який трапляється лише на крейдяних схилах. Крейдяні гори порізані численними балками і ярами. Мандруючи ними, можна почути різкий свист, а на сусідніх схилах помітити маленькі рухливі стовпчики. Це один із символів нашого степу – бабак! Полохливі гризуни мешкають колоніями у норах, біля яких стоять на задніх лапках чатові. Варто з'явитися людині, як бабаки пронизливо починають свистіти, попереджуючи про тривогу. Зачувши посвист і побачивши людину, звірята стрімголов тікають у нори, ховаючись від неприємностей. Колись широко поширені степами, внаслідок розорювання останніх та полювання, бабаки зникли з більшості місць. Дворічанський парк став одним із їх останніх притулків на Харківщині.

Окрім бабаків, у тутешніх степах знайшли сховок і інші незвичні степові гризуни, як тушканчики та сліпаки. Останні мешкають, як і кроти, під землею, але риють пісок не лапами, а зубами! За їхню любов до коренеплодів сліпакам дістається від дачників, але на теренах парку гризуни знайшли порятунок. У прямовисних стінках яруг теж трапляються нори, але гніздують у них бджолоїдки. Фантастично яскраві птахи полюють на комах у ширяючому польоті над степом. Якщо блакитною окрасою Гомольші є Сіверський Донець, то у Дворічанському парку – це річка Оскіл, оточена заплавними луками з старичними озерами. Повільна течія з гарними піщаними пляжами сподобається любителям купання або сплаву.

На разі у парку розроблено дві екологічні стежки – «Крейдяна стежка» та «Урочище Заломне». Перша, довжиною більш ніж 5 км, знайомить із красою крейдових схилів і заплави річки Оскіл, друга – завдовжки 3 км – прямує старою просікою і знайомить з лісовим урочищем національного парку. Відвідувачі екостежки мають можливість спробувати кришталево чистої води з лісового струмка.

(Дістатися до Дворічанського парку: автобусами від Харкова до смт Дворічна, прямими або з пересадкою у Куп'янську, або електропоїздом Куп'янськ – Тополі, до ст. Дворічна).

2.12 Регіональні ландшафтні парки

385. **Буряковская Т.** Аномальная зона вместо сафари-парка : [регион. ландшафт. парк дикой природы «Ольховская балка» был создан решением сес. облсовета в янв. 2009 г.] / Т.Буряковская // Время. – 2009. – 27 окт.

386. **Варивода Є.М.** Аналіз ландшафтної репрезентативності природно-заповідного фонду Зміївського, Балаклійського та Ізюмського районів Харківської області / Є.Варивода // Людина і довкілля. Пробл. неоекології. – 2009. – Вип. I. – С. 93-97.

387. **Ефанова М.** Ландшафтный парк поможет сохранить природную уникальность региона : [планируется создать на территории унiver. учхоза «Докучаевский» регион. ландшафт. парк «Роганский»] / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2013. – 14 февр. – С. 2.

388. **Жемеров О.** Степ Харківщини : [структура ландшафтів сформувалася в антропогенний період; є регіон. ландшафт. парки «Червонооскільський», «Ізюмська лука», зоол. заказник «Руський Орчик» та ін., численні геол. пам'ятки природи (переважно в Ізюмському р-ні)] / О.Жемеров // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 344.

389. **Регіональний** ландшафтный парк «Парк дикой природы «Ольхова балка» : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://wild-park.ho.ua/>

***

390. **Логвиненко Л.** Полювання на тотемного звіра: байбаки під загрозою знищення : [ландшафт. парк у Великобурлуц. р-ні] / Л.Логвиненко // Главное. – 2009. – 7 нояб. (№ 45) . – С. 1, 8.

391. **Регіональний** ландшафтный парк «Великобурлукская степь» : [создан в 2000 г.] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 452.

***

392. **Региональний** ландшафтний парк «Изюмская лука» // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 454.

***

393. **Ландшафтний** парк «Печенежское поле» [Электронный ресурс] // Путеводитель по Харьков. – Режим доступа: http://guide.kharkov.ua/?object_id=187

394. «**Печенежское** поле» уже не то, что раньше : [земли возле с. Мартовое Печенеж. р-на планируют исключить из состава ландшафт. парка «Печенежское поле»] // Харьков. известия. – 2013. – 14 нояб. – С. 4.

395. **Печенізьке** поле – ландшафтний парк // Главное. – 2010. – 23 окт. (№ 43/6). – С. 10.

396. **Региональний** ландшафтний парк «Печенежское поле» // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 454.

2.13 Заказники

397. **Белічко В.В.** Катеринівський заказник : [загальнозоолог. заказник загальнодерж. значення від 1977 р., знаходиться у Великобурлуц. р-ні] / В.Белічко // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2012. – Т. 12. – С. 458 : фот.

398. **Ботанический** заказник общегосударственного значения «Волчанский» // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 455.

399. **Бурлуцький** заказник : официальный сайт пгт Великий Бурлук. – Режим доступа : <http://vburluk.pp.net.ua/>

400. **Лихачова Т.** Бурлуцький загальнозоологічний заказник : [загальнодерж. значення, створений у 1977 р.; до складу входять 2 відокремлені урочища – «Копанки» і

«Петриково»; збереглася ціла низка рідкісних та зникаючих видів степової флори та фауни] / Т.Лихачова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 55.

401. **Лихачова Т.** Катеринівський загальнозоологічний заказник : [загальнодерж. значення; розташований у Великобурлуц. р-ні від с. Катеринівка до с. Рогозянка; створений у 1977 р.] / Т.Лихачова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 160.

402. **Лихачова Т.** Вовчанський ботанічний заказник : [загальнодерж. значення, створений у 1994 р. на прав. березі р. Вовча; складається з 6 окремих ділянок унікальної крейдової та степової рослинності] / Т.Лихачова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 74.

2.14 Пам'ятки природи

403. **Бондаренко С.** Гора Кременець : [пагорб, пам'ятка природи, знаходиться у півден. частині м. Ізюм, на прав. березі р. Сіверський Донець] / С.Бондаренко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 193.

404. **Гора Кременец** [Электронный ресурс] : [ист. ядро г. Ізюм, высочайшая точка Харьков. обл. – 218 м над уровнем моря] // Ukraine-in. – Режим доступа: <http://ukraine.ui.ua/dostoprimechatelnosti-ukrainy/dostoprimechatelnosti-kharkova/gora-kremenec>

405. **Махортова О.** Крем'янець – музей просто неба : [гора Крем'янець, Ізюм. р-н] / О.Махортова // Обрії Ізюмщини. – 2013. – 7 черв.

406. **Півень В.** Мохначанський ліс : [лісотипологічна пам'ятка природи, поблизу с. Мохнач Зміїв. р-ну, заказник

місц. значення] / В.Півень // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 240.

407. **Півень В.** Мохувате болото : [гідролог. пам'ятка природи місц. значення в Дергачів. р-ні] / В.Півень // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 240.

408. **Фурсова Т.М.** Гора Крем'янець : [комплексна пам'ятка природи місцевого значення (від 1984), Ізюм] / Т.Фурсова // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2006. – Т. 6. – С. 175.

2.15 Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення

Краснокутський парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення

409. **Волкова Т.** Путешествие выходного дня : Краснокут. дендропарк, Харьков. обл. / Т.Волкова // Пять минут. – 2011. – 18 марта.

410. **Краснокутський** дендропарк // Історичні пам'ятки Краснокутщини. – [Б.м., 200-]. – С. 6-12.

411. **Краснокутський** дендропарк : [основан в 1809 г.] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 450.

412. **Кут Красний** : [Краснокутський дендропарк] // Логвиненко Л.А. Загублений світ / Л.Логвиненко. – Харків, 2011. – С. 150-155.

413. **Лихачова Т.** Краснокутський дендрологічний парк : [раніше Основинський акліматизаційний сад – один із найстаріших ландшафт. дендропарків України, пам'ятка садово-паркового мистецтва, заснований у 1809 р. І.Н.Каразіним] / Т.Лихачова // Харківщина : енциклопед.

слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 191.

414. **Тертишна Л.** Нові сторінки історії Краснокутського дендропарку / Л.Тертишна // Промінь. – 2009. – 18 лип.

415. **Шевченко Л.Ф.** Краснокутський парк : [пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення (від 1972 р.); заснував наприкінці 18 ст. І.Каразін, охороняється від 1960 р.] / Л.Ф.Шевченко // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2014. – Т. 15. – С. 233-234 : фот.

416. **Щербак І.** Дуби Сквороди у Краснокутському дендропарку / І.Щербак // Зоря. – 2013. – 9 листоп.

Наталіївський парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення

417. **Бугай Л.** Солодка історія щедрості... З продовженням? : [Наталівка Краснокут. р-ну – родинний маєток Харитоненків] / Л.Бугай // Зоря. – 2011. – 5 лют. – С. 12.

418. **Вовк О.** «Співочі тераси» : [пам'ятка архіт. кінця ХІХ ст. (с. Городнє Краснокут. р-ну), зведення пов'язане з ім'ям цукрозаводчика та мецената П.І.Харитоненка; споруда призначалася для вирощування екзотич. сортів дерев] / О.Вовк // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 342 : фот.

419. **Зиненко Ю.** «Поющие террасы» : в Натальевке помнят голос Шаляпина / Ю.Зиненко // Комсом. правда в Украине. – 2012. – 2 авг. – С. 15.

420. **Іванько Ю.** Перлина нашого краю : [про унік. явище «Співочі тераси»] / Ю.Іванько // Промінь. – 2009. – 25 лип.

421. **Лихачова Т.** Наталівський парк : [розташований у с. Володимирівка Краснокут. р-ну; садиба с ландшафт. парком були закладені у 1884 р. цукрозаводчиком і меценатом І.Г.Харитоненком; у верхній частині збереглися будівлі садиби; справжньою перлиною парку є Спаська церква (1913, архіт. О.В.Щусєв)] / Т.Лихачова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 245 : фот.

422. **Мархайчук Н.** Архітектурний комплекс у с. Володимирівка : [масток «Наталівка» Краснокут. р-ну, засновано 1884 р. укр. цукрозаводчиком та меценатом І.Харитоненком] / Н.Мархайчук, О.Павлова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 19 : фот.

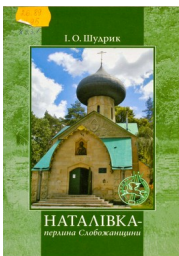
423. **Наталіївський** парк // Історичні пам'ятки Краснокутщини. – [Б.м, 200-]. – С. 17-21.

424. **Натальевский** парк, усадьба [Электронный ресурс] // Путеводитель по Харькову. – Режим доступа: http://guide.kharkov.ua/?object_id=160

425. **Пивоварова Н.С.** «Співочі тераси» села Городнього : [Краснокут. р-н] / Н.Пивоварова // Слобід. край. – 2012. – 1 берез. – С. 8.

426. «**Поющие** террасы» [Электронный ресурс] // Путеводитель по Харькову. – Режим доступа: http://guide.kharkov.ua/?object_id=162

427. **Усадьба** Натальевка : [Краснокут. р-н] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 445.

428. **Шудрик І.О.** Наталівка – перлина Слобожанщини / І.О.Шудрик. – Харків : Майдан, 2008. – 144 с. – Із змісту: Наталівський парк : [пам'ятка садово-паркової архітектури загальнодержавного значення, колишня садиба знаменитих цукрозаводчиків,

громадських діячів і меценатів Харитоненків]. – С. 12-20 ; Церква Спаса – святиня Наталівки : [шедевр архітектури, у створенні брали участь видатні митці О.Щусев, С.Коненков, О.Савінов]. – С. 20-39 ; Спаська церква. – С. 45-52 ; «Сільський Ермітаж» у Пархомівці : [унікальна колекція Пархомівського історико-художнього музею, розташованого на території садиби]. – С. 65-82.

Старомерчинський парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення

429. **Біля** «жертвного» каменя : [маєток Шидловських у Старому Мерчику] // Логвиненко Л.А. Загублений світ / Л.А.Логвиненко. – Харків, 2011. – С. 179-184.

430. **Бывшая** усадьба Шидловских [Электронный ресурс] : [долгое время усадьба в Старом Мерчике принадлежала укр. магнатам Шидловским, одной из богатейших семей, на Слобожанщине XVII–XVIII вв.] // Путеводитель по Харькову. – Режим доступа: http://guide.kharkov.ua/?object_id=157

431. **Лихачова Т.** Старомерчанський парк : [найбільший та найстаріший парк у Харків. обл. (сmt Старий Мерчик Валків. р-ну); заснований поміщиками Шидловськими (I пол. XVIII ст.) у родинному маєтку на території вікової природ. діброви] / Т.Лихачова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 343.

432. **Марьонкіна В.** Архітектурний комплекс у сmt Старий Мерчик : [Валків. р-н; включає палац (1776–1778), будинок прислуги (кін. XVIII ст.), флігель (кін. XVIII ст.), парк (II пол. XVIII ст.), церкву] / В.Марьонкіна, Н.Мархайчук // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 19 : фот.

Шарівський парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення

433. **Александрова А.** Будущее Шаровки : [состоялся «Круглый стол», посвящ. вопросам спасения, сохранения и развития Шаровского дворцово-паркового комплекса] / А.Александрова // Харьков. известия. – 2014. – 20 нояб. – С. 7.

434. **Адаменко О.** Шаровка: эпоха возрождения : [дворцово-парковый комплекс «Шаровка» передают благотворит. фонду, который обещает провести масштаб. реконструкцию усадьбы] / О.Адаменко // Вести. – 2014. – 31 окт. – С. 7.

435. **Балюк В.** Спляча красуня : [Шарівський палац – справжня перлина не тільки Богодухівщини, а й всієї Схід. України] / В.Балюк // Зоря. – 2010. – 10 лип. – С. 13.

436. **Білецький О.** Палади не хочуть війни / О.Білецький // Главное. – 2011. – 20 июля (№ 28/1).

437. **Бондар Н.** Прогулянка по незвичайній садибі: кохання і легенди : [с. Шарівка, Богодухів. р-ну] / Н.Бондар // Промінь. – 2015. – 8 серп. – С. 7 : фот.

438. **Буряковская Т.** На неведомых дорожках Шаровки / Т.Буряковская // Время. – 2009. – 28 нояб.

439. **Василець Т.** Біліє Шарівка самотня... : ще п'ять років – і рятувати буде нічого / Т.Василець // Слобід. край. – 2015. – 21 лют. – С. 4.

440. **Василець Т.** Реанімувати Шарівку : [палац, комплекс] / Т.Василець // Слобід. край. – 2014. – 3 трав. – С. 5.

441. **Дворцово-парковый ансамбль, Шаровка** [Электронный ресурс] // Путеводитель по Харьков. – Режим доступа: http://guide.kharkov.ua/?object_id=159

442. **Зеленская Д.** Шаровский дворец разрушается на глазах : [если в течение года в дворцово-парк. комплексе

«Шаровка» не начнутся реставрац. работы, дворец рухнет и Слобожанщина останется без ист. жемчужины] / Д.Зеленская // Вечер. Харьков. – 2015. – 5 марта. – С. 2 : фот.

443. **Зиненко Ю.** Старинные усадьбы Харьковщины держатся на честном слове и с Божьей помощью : [Шаровка, усадьба Шидловских (Ст. Мерчик)] / Ю.Зиненко // Комсом. правда в Украине. – 2014. – 17 апр. – С. 14.

444. **Куліков В.** Шарівський парк : [пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодерж. значення (з 1960 р.), ансамбль садиби остаточно сформувався при останніх володарях – Леопольді та Юлії Кенігах (1881–1917); парк оточує палацову частину, створено 2 штуч. ставки, у парку біля 200 видів дерев і кущів, 150 з яких – рідкісні екзотичні породи; ландшафт. частина парку складається з 3-х терас] / В.Куліков, С.Петров // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 422 : фот.

445. **Мархайчук Н.** Архітектурний комплекс у смт Шарівка : [Богодухів. р-н; включає палац у формах готики та ренесансу, дендропарк] / Н.Мархайчук, О.Павлова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 19-20 : фот.

446. **Маслова В.** Парку быть! : [имению в Шаровке обещают вернуть былое величие уже через три года] / В.Маслова // Соц. Харьковщина. – 2009. – 19 июня (№ 25). – С. 4.

447. **Могилевська Н.** Легенда про палац, народжений в любові / Н.Могилевська // Маяк. – 2015. – 13 лют. – С. 5 : фот.

448. **Руйнація** у стилі модерн // Логвиненко Л.А. Загублений світ / Л.Логвиненко. – Харків, 2011. – С. 173-178.

449. **Суфиянова А.** Призрак ушедшего столетия...: какое будущее у замчат. усадьбы / А.Суфиянова // Харьков. известия. – 2008. – 3 апр. – С. 8.

450. **Харченко В.** Туристична подорож до Шарівського замку / В.Харченко // Голос Лозівщини. – 2014. – 30 апр.

451. **Шаровка** – история «каменной» любви // Товарищъ. – 2015. – Нояб. (№ 6). – С. 21.

452. **Шаровский** дворец // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 445.

453. **Якушко В.** В Шаровке поменяют отопление и сделают новые полы : [реставрацион. работы в садово-парковом комплексе] / В.Якушко // Комсом. правда в Украине. – 2009. – 16 апр.

2.16 Дендрологічні парки

Дендрологічний парк загальнодержавного значення Харківського національного аграрного університету ім. В.В.Докучаєва

454. **Дендрологічний** парк ХНАУ ім. В.В.Докучаєва : офіц. сайт ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. – Режим доступу: <http://kнау.kharkov.ua/http://kнау.kharkov.ua/dendropark.html>

455. **Лихачова Т.** Дендрологічний парк ХНАУ ім. В.В.Докучаєва [смт Рогань Харк. р-ну; з 1991 р. має статус держ. заповід. Території; у дендропарку зростає близько 900 видів дерев та кущів] / Т.Лихачова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 105.

456. **Ситнік І.Й.** Дендрологічний парк Харківського аграрного університету : [парк закладений у 1972 р. на території н.-д. госп-ва «Докучаєвське» Харків. аграрн. ін-ту] / І.Й.Ситнік // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2007. – Т. 7. – С. 374-375 : фот.

457. **Чернова Н.** Посаджу на землі я сади весняні / Н.Чернова // Слобід. край. – 2009. – 29 серп. – С. 7.

2.17 Ботанічні сади

Ботанічний сад загальнодержавного значення Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна

458. **Алехин А.** Под сенью ботанического сада : [беседа с дир. сада А.Алехиным / записала М.Чайка] // Харьков. известия. – 2015. – 19 мая. – С. 5 : фот.

459. **Ботанический** сад Харьковского национального университета им. В.Каразина // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 455.

460. **Ботанічний** сад ХНУ ім. В.Н.Каразіна : [наук.-дослід. природоохорон. установа; найстаріший ботан. сад України (заснов. 1804)] // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 52.

461. **Ефанова М.** Харьковские ученые собирают бананы в середине зимы / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2011. – 13 янв. – С. 6.

462. **Заповедный** уголок природы // Время регионов Харьковщины. – 2014. – 21 июня (№ 25). – С. 15.

463. **Тарасенко Я.** Буйство красок, половодье чувств / Я.Тарасенко // Время. – 2009. – 25 апр.

464. **Харченко А.** Перший Ботанічний сад в Україні / А.Харченко // Харківщина: перші та вперше. 50 розповідей. – Харків : Золоті сторінки, 2009. – С. 193-195.

465. **Шатровская В.И.** Двести десятая осень в Ботаническом саду : [беседа с зав. отд. дендрологии В.Шатровской / записала М.Чайка] // Харьков. известия. – 2014. – 11 окт. – С. 4.

2.18 Зоологічні парки загальнодержавного значення

466. **Живагін А.** Жива краса Лозівщини : [у мальовничому куточку с. Кінне розташувався чудовий загальнозоолог. заказник] / А.Живагін // Голос Лозівщини. – 2012. – 14 груд.

Харківський зоопарк

467. **Андреева Ю.** Зоопарк устраивает свою «Харьковскую сирень» : [проводятся юбилейн. мероприятия, посвящ. 115-летию самого зоопарка, 85-летию кружка юных биологов и 85-летию Дома слонов] / Ю.Андреева // Вечер. Харьков. – 2010. – 28 авг. – С. 2.

468. **Быкова А.** «Африканская саванна» для Харькова / А.Быкова // Харьков. известия. – 2013. – 28 мая. – С. 3.

469. **В зоопарку** відкривають Малі ставки : [після реконструкції] // Слобід. край. – 2010. – 22 трав. – С. 14.

470. **Вікторова А.** Залишаються вірними традиціям : [зоопарк відсвяткував відразу три події – 114-річчя з дня створення, 84-річчя гуртка юннатів і відкриття дит. зоолог. центру «Будинок юннатів»] / А.Вікторова // Слобід. край. – 2009. – 9 верес. – С. 16.

471. **Галаур С.** Звіринець у режимі он-лайн : [спостерігати за вихованцями зоопарку тепер можна в режимі он-лайн] / С.Галаур // Уряд. кур'єр. – 2011. – 12 лип. – С. 16.

472. **Государственный** зоологический парк : [основан в 1895 г.] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 176.

473. **Григорьев А.** Живая жемчужина нашего города : [беседа с дир. зоопарка А.Григорьевым / записала Т.Невская] // Харьков. известия. – 2012. – 5 июля. – С. 5.

474. **Григорьев А.** Место, где живут счастливые звери : [беседа с дир. зоопарка А.Григорьевым] // Харьков. извести. – 2014. – 24 июня. – С. 7.

475. **Ефанова М.** Аисты из зоопарка селятся в городе : [в этом году в зоопарке – тысячное пополнение: на свет появилось много хвостатых, пернатых, пушистых, плавающих] / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2014. – 3 июня. – С. 6.

476. **Ефанова М.** Талисман «Металлиста» впервые вышел на публику : [в зоопарке живет хорек, который официально стал талисманом футбол. команды «Металлист»] / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2011. – 6 дек. – С. 1.

477. **Ефанова М.** Харьковский зоопарк отметил «сиреневый» юбилей / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2010. – 7 сент. – С. 1.

478. **Зозуля И.** Старик Сеня положил глаз на молодую Люси : [в зоопарке пополнение – из Николаева привезли самку бегемота] / И.Зозуля // Вечер. Харьков. – 2010. – 10 июля. – С. 3.

479. **Ищук Е.** Харьковский зоопарк : [один из старейших и лучших в Украине. Основатель и первый рук. зоопарка, проф. Харьков. ун-та А.Брандт] / Е.Ищук // Время регионов Харьковщины. – 2012. – 18 окт. – С. 15.

480. **Картель В.** Сиренево-фламинговый юбилей : [115-летие зоопарка] / В.Картель // Проспект Правды. – 2010. – 15 сент. (№ 34).

481. **Кіч Т.** Зимове життя Харківського зоопарку: працівники зоосаду приготували для відвідувачів декілька приємних сюрпризів / Т.Кіч // Слобід. край. – 2013. – 12 січ. – С. 6.

482. **Костенко А.** Второе рождение Дома юннатов : [в день 114-летия зоопарка открыт новый просветит. зоолог.

центр «Дом юннатов»] / А.Костенко // Харьков. известия. – 2009. – 8 сент. – С. 8.

483. **Летюк С.** Харьковский зоопарк: будни выходных дней / С.Летюк // Харьков. известия. – 2014. – 15 июля. – С. 3.

484. **Лихачова Т.** Зоопарк : [об'єкт природ.-заповід. фонду м. Харкова (1895), розташований у Міськ. саду ім. Т.Шевченко] / Т.Лихачова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 142.

485. **Любимое** место нашего детства // Харьков. известия. – 2010. – 7 сент. – С. 5.

486. **Павленко Е.** Весна в зоопарке: кенгуру прячет детеныша, а макак лапундер завел гарем / Е.Павленко // Комсом. правда в Украине. – 2013. – 24 апр. – С. 5.

487. **Плетньова А.** Харківському зоопарку – 115 років! / А.Плетньова // Слобід. край. – 2010. – 7 верес. – С. 12.

488. **Посохов П.** У зоопарка появится логотип : [эмблема в виде ребуса с глазами зверей. Авт. – студентка из С.-Петербурга Д.Быструшина] / П.Посохов // Сегодня. – 2013. – 23 янв. – С. 9.

489. **Рачикова О.** Новоселье в день рождения : [гл. событием праздника, 113-го дня рождения зоопарка, стало открытие нового вольера для мангустов] / О.Радчикова // Объектив-Но. – 2008. – 11 сент. (№ 37). – С. 9.

490. **Рыбалко Л.** Уши, лапы, хвост – что станет новым логотипом зоопарка? : [74 работы 68 авторов прошли предварит. отбор конкурса графич. дизайна на лучший логотип для зоопарка] / Л.Рыбалко // Харьков. известия. – 2012. – 8 дек. – С. 8.

491. **Сергеева В.** Харьковский зоопарк: зима не за горами : [активная подготовка к зиме: животные уже переведены в теплые помещения, заготавливаются корма для

зверей] / В.Сергеева // Харьков. известия. – 2013. – 24 окт. – С. 3.

492. **Симоненко А.** Сезон чудес, сезон открытий / А.Симоненко // Харьков. известия. – 2010. – 25 февр. – С. 4.

493. **Смурый С.** Харьковский зоопарк – патриарх и пионер / С.Смурый // Соц. Харьковщина. – 2010. – 5 марта (№ 10). – С. 7.

494. **Тарасенко Я.** Драконы, которые живут в Харькове : [в зоопарке живут вараны и агамы, которых еще называют драконами] / Я.Тарасенко // Время. – 2011. – 28 дек. – С. 8.

495. **Тарасенко Я.** Знакомство с «потайными фондами» Харьковского зоопарка : [в зоопарке обитает 20 видов змей, всего 200 особей ползучих] / Я.Тарасенко // Время. – 2012. – 28 дек. – С. 1, 7.

496. **Тарасенко Я.** Люди и звери: харьковские Айболиты и их пациенты : [зооветеринар. служба зоопарка] / Я.Тарасенко // Время. – 2009. – 8 авг.

497. **Теплова Я.** Собаки у нас египетские, а вороны – рогатые : зоопарке два десятка экзотич. новоселов / Я.Теплова // Газ. по-харьковски. – 2009. – 17-23 сент. (№ 36). – С. 3.

498. **Харьковский зоопарк** : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://zoo.kharkov.ua/>

499. **Шостак Н.** В зоопарке родились верблюжонок и кулан / Н.Шостак // Комсом. правда в Украине. – 2013. – 1 июня. – С. 5.

**Харківський дельфінарій
«Немо»**

500. **Галаур С.** Арапайма уже не диковина : у харків. міськ. дельфінарії відкрився океанаріум / С.Галаур // Уряд. кур'єр. – 2010. – 21 трав.

501. **Гук П.** Мешканці моря завітали до саду : [розпочав роботу дельфінарій] / П.Гук // Слобід. край. – 2009. – 3 черв. – С. 3.

502. **Дельфинарий «Немо»** : [открыт в 2009 г.] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 177.

503. **Ефанова М.** В Харьков едут дельфины Геша и Миша / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2009. – 16 апр. – С. 4.

504. **Ефанова М.** Дельфины уже «дрессируют» своих наставников / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2009. – 30 мая. – С. 23.

505. **Зиненко Ю.** В центре Харькова поселился белый кит / Ю.Зиненко // Комсом. правда в Украине. – 2012. – 27 окт. – С. 7.

506. **Кожедубова Г.** «В природе подобные роды закончились бы смертью и дельфиненка и его мамы». Харьковские медики и ветеринары впервые в мире провели сложную процедуру стимуляции родов у дельфина / Г.Кожедубова // Факты и комментарии. – 2015. – 14 авг. – С. 7 : фот.

507. **Костенко А.** Дельфинарий скоро откроется : [строительство дельфинария в Харькове начато в сент. 2007 г.] / А.Костенко // Харьков. известия. – 2009. – 16 апр. – С. 3.

508. **Куличенко И.** Морская сказка в сухопутном Харькове : [в городе открыт самый большой в СНГ и один из крупнейших в Европе дельфинарий] / И.Куличенко // Харьков. известия. – 2009. – 2 июня. – С. 3.

509. **Остапченко О.** Одеські дельфіни вже граються на Слобожанщині / О.Остапченко // Слобід. край. – 2009. – 13 трав. – С. 16.

510. **Сказочное** подводное царство : [в дельфинарии открыт первый в Вост. Украине океанариум, в котором представлено 350 видов животных из разных уголков мира] // Время регионов Харькова. – 2010. – 22 мая (№ 21). – С. 16.

511. **Тарасенко Я.** В гостях у обитателей морей и океанов : [Харьков. океанариум] / Я.Тарасенко // Время. – 2010. – 21 мая.

512. **Харьковский** дельфинарий «Немо» : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://nemo.kh.ua/>

513. **Харьковский** океанариум : [в дельфинарии «Немо» открылась первая очередь океанариума] // Харьвов. известия. – 2010. – 15 мая. – С. 2

Ландшафтный парк «Feldman Ecopark»

514. **Бакуменко И.** Жемчужина Черкасской Лозовой : [зоосад «Солнечная поляна»] / И.Бакуменко // Вісті Дергачівщини. – 2011. – 3 груд. – С. 18.

515. **Бал** хризантем по-харьковски // Время. – 2012. – 10 окт. – С. 8.

516. **Богдан А.** День леса в зоопарке : [контактный зоопарк] / А.Богдан // Время. – 2012. – 27 сент. – С. 4.

517. **Еремина К.** Экопарк – островок природы в каменных джунглях : [экопарк «Солнечная поляна» был основан по инициативе А.Фельдмана на территории бывшей базы отдыха] / К.Еремина // Время. – 2012. – 7 авг. – С. 5.

518. **Зеленина Е.** Ребенок и природа: исцеление любовью : [Центр реабилитации детей с поражением ЦНС открылся на базе эколог. парка] / Е.Зеленина // Время. – 2012. – 19 окт. – С. 8.

519. **Инина А.** Экопарку – два года! : [Клубу юных натуралистов регион. ландшафт. парка исполнилось два года] / А.Инина // Харьков. известия. – 2014. – 23 окт. – С. 6.

520. **Костенко Л.** «Солнечная поляна» – зоосад будущего : [под Харьковом, на территории бывшего пионерлагеря «Солнечная поляна», усилиями Концерна «АВЭК» создан контакт. зоосад. Это не простой питомник, а учебно-развлекат. комплекс] / Л.Костенко // Время. – 2011. – 13 янв. – С. 4.

521. **Найда Г.** Зоосад «Солнечная поляна» – кусочек «Аскании-Нова» под Харьковом : [Черкас. Лозовая] / Г.Найда // Время. – 2011. – Авг. (№ 1). – С. 6.

522. **Новое** пополнение харьковского экопарка : [у тигрицы родилось 4 тигренка] // Время регионов Харьковщины. – 2014. – 1 нояб. (№ 44). – С. 16.

523. **Рожнова А.** В Feldman Ecopark поселились звери из хризантем : [на цветоч. празднике гости любовались оригинал. композициями под аккомпонимент симфон. оркестра] / А.Рожнова // Комсом. правда в Украине. – 2012. – 10 окт. – С. 5.

524. **Симоненко А.** Feldman Ecopark – парк настоящего будущего / А.Симоненко // Харьков. известия. – 2013. – 6 июня. – С. 5.

525. **Фельдман** экопарк : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://feldman-ecopark.com/>

Додаток 2
Перелік об'єктів природно-заповідного фонду
Харківської області

Назва об'єкта	Тип, категорія, значення	Площа, га	Рік створення	Розташування
Альошкина балка	Заказник ботанічний місцевого значення	6	1991	Харківський
Аркадівський	Заказник ботанічний місцевого значення	22,9	2007	Шевченківський
Артільницький	Заказник ботанічний місцевого значення	167,8	2002	Великобурлуцький
Байрак	Заказник ботанічний місцевого значення	1	1984	Балаклійський
Балка Михайлівська	Заказник ботанічний місцевого значення	42	1995	Лозівський
Балки	Заказник ентомологічний місцевого значення	5	1984	Нововодолазький
Бджолиний № 2	Заказник ентомологічний місцевого значення	3	1984	Сахновщинський
Берестовий	Заказник ентомологічний місцевого значення	3	1984	Лозівський
Берестовий	Заказник гідрологічний місцевого значення	87,5	1998	Нововодолазький, Зміївський
Берецький	Заказник ботанічний місцевого значення	74,7	1998	Первомайський
Бесарабівський	Заказник ентомологічний місцевого значення	5,6	1984	Кегичівський
Бір	Заповідне урочище	734	1984	Балаклійський
Божкове	Заповідне урочище	79	1984	Великобурлуцький
Бойневе	Заказник ентомологічний місцевого значення	17,3	1984	Балаклійський

Назва об'єкта	Тип, категорія, значення	Площа, га	Рік створення	Розташування
Борисоглібський	Заказник ботанічний місцевого значення	2,9	1998	Балаклійський
Борівський	Заказник ботанічний місцевого значення	18	1984	Борівський
Ботанічний сад ХНУ ім. В.Н.Каразіна	Ботанічний сад загальнодержавного значення	41,9	1804, в фонді з 1998	м. Харків
Бритай	Заказник орнітологічний місцевого значення	158	1992	Барвінківський
Бугаївський	Заказник ботанічний місцевого значення	47	1984	Ізюмський
Будинок учених	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	0,1	1984	м. Харків
Бурбулатівський	Заказник ботанічний місцевого значення	99,1	1998	Близнюківський
Бурлуцький	Заказник загальнозоологічний загальнодержавного значення	326	1977	Великобурлуцький
Варварівський	Заказник ентомологічний місцевого значення	3	1984	Близнюківський
Василівський	Заказник ентомологічний місцевого значення	5,5	1984	Вовчанський
Великий ліс	Заказник лісовий місцевого значення	58	1984	Вовчанський
Великий ліс	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	0,1	1984	Харківський
Великобурлуцький степ	Регіональний ландшафтний парк	2042,6	2000	Великобурлуцький
Великоярузький	Заказник ентомологічний місцевого значення	56	1998	Дергачівський
Верхньобишкін	Заказник ботанічний	138,8	1998	Дергачівський

Назва об'єкта	Тип, категорія, значення	Площа, га	Рік створення	Розташування
сь-кий	місцевого значення			
Веселий	Заказник ентомологічний місцевого значення	3,9	1984	Шевченківський
Вільхова балка	Регіональний ландшафтний парк	465,5	2009	Дергачівський
Вінники	Заказник ентомологічний місцевого значення	7,5	1984	Нововодолазький
Вовчанський	Заказник ботанічний загальнодержавного значення	185	1994	Вовчанський
Вовчий яр	Заказник ентомологічний місцевого значення	5	1984	Великобурлуцький
Володимирівська дача	Заказник лісовий місцевого значення	699	2003	Краснокутський
Вшивий	Заказник ентомологічний місцевого значення	5,8	1984	Кегичівський
В'язівський	Заказник ентомологічний місцевого значення	20,6	2009	Краснокутський
Гаркавецький	Заказник ентомологічний місцевого значення	8,9	2009	Краснокутський
Гірчаківський	Заказник ентомологічний місцевого значення	5	1993	Красноградський
Гнилицький	Заказник гідрологічний місцевого значення	175,8	1999	Великобурлуцький
Гомільшанська лісова дача	Заказник ландшафтний місцевого значення	1062	1984	Зміївський
Гомільшанські ліси	Національний природний парк	14314,8	2004	Зміївський, Первомайський

Назва об'єкта	Тип, категорія, значення	Площа, га	Рік створення	Розташування
Гора Городовище	Заказник ботанічний місцевого значення	7	1995	Лозівський
Гора Крем'янець	Пам'ятка природи комплексна місцевого значення	176	1984	Ізюмський
Григорівський бір	Заказник лісовий місцевого значення	76	1999	м. Харків
Гришкове	Заказник ботанічний місцевого значення	30	1995	Коломацький
Гуртовівка	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	2	1995	Коломацький
Гутянський	Заказник ботанічний місцевого значення	134	1984	Богодухівський
Гутянський дуб-велетень	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	0,1	1984	Богодухівський
Данилівський	Заказник ботанічний місцевого значення	20,5	2002	Барвінківський
Два дуби-велетні	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	0,2	1984	Харківський
Дворічанський	Національний природний парк	3131,2	2009	Дворічанський
Дворубчине	Заказник ботанічний місцевого значення	68	1984	Дворічанський
Дегтярне	Заповідне урочище	179	<u>1984</u>	<u>Великобурлуцький</u>
Дендрологічний парк Харківського національного аграрного університету ім. В.В.Докучаєва	Дендрологічний парк загальнодержавного значення	22,8	<u>1972</u> , в фонді з <u>1991</u>	<u>Харківський</u>
Дерева Гінго	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	0,1	<u>1984</u>	м. <u>Харків</u>
Джерело Г.С.Сковороди	Пам'ятка природи гідрологічна	6,3	<u>1984</u>	Харківський

Назва об'єкта	Тип, категорія, значення	Площа, га	Рік створення	Розташування
	місцевого значення			
Джерельне	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	21	<u>1998</u>	<u>Богодухівський</u>
Дмитрівський	Заказник гідрологічний місцевого значення	39,7	<u>2009</u>	<u>Барвінківський</u>
<u>Добровільський</u>	Заказник ентомологічний місцевого значення	5	<u>1984</u>	<u>Близнюківський</u>
Довжик	Заповідне урочище	27,5	<u>1984</u>	<u>Валківський</u>
Дроб'янське	Заказник ботанічний місцевого значення	12,6	<u>1984</u>	<u>Харківський</u>
Дружба	<u>Дендрологічний парк</u> місцевого значення	51,5	<u>2000</u>	м. <u>Лозова</u>
<u>Дуб Бабушкін</u>	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	0,1	<u>1984</u>	м. <u>Харків</u>
Дуб Петра I	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	0,1	<u>1984</u>	<u>Краснокутський</u>
Дуб-велетень № 1	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	0,1	<u>1984</u>	<u>Валківський</u>
Дуб-велетень № 2	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	0,1	<u>1984</u>	<u>Валківський</u>
Дуб-велетень № 3	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	0,1	<u>1984</u>	Валківський
Дуб-велетень № 4	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	0,1	<u>1984</u>	Валківський
Дуб-велетень № 5	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	0,1	<u>1984</u>	<u>Валківський</u>

Назва об'єкта	Тип, категорія, значення	Площа, га	Рік створення	Розташування
<u>Дубові Гряди</u>	Заповідне урочище	129,7	<u>2002</u>	<u>Сахновщинський</u>
Єфремівський	Заказник гідрологічний місцевого значення	28	<u>1998</u>	Первомайський
Займанський	Заказник орнітологічний місцевого значення	157,1	2001	Зачепилівський
Залютинська	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	3	1999	м. Харків
Запилувач	Заказник ентомологічний місцевого значення	5	1984	Ізюмський
Зелений гай	Заказник ботанічний місцевого значення	20	2009	Великобурлуцький
Івани	Заказник орнітологічний місцевого значення	128,6	<u>1993</u>	<u>Нововодолазький</u>
Ізюмська дача	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	30	1984	Ізюмський
Ізюмська лука	Регіональний ландшафтний парк	2560	2003	Балаклійський
Іллюхівський	Заказник гідрологічний місцевого значення	110	1998	Валківський
Інститутська (пам'ятка природи)	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	0,35	1984	м. Харків
Каніцевський	Заказник ентомологічний місцевого значення	5	<u>1984</u>	<u>Валківський</u>
Караван	Заказник ботанічний місцевого значення	308	<u>1991</u>	Ізюмський
Капранський	Заказник ботанічний місцевого значення	74,9	<u>2009</u>	Краснокутський
Катеринівський	Заказник загально-зоологічний	527	<u>1997</u>	Великобурлуцький

Назва об'єкта	Тип, категорія, значення	Площа, га	Рік створення	Розташування
	загальнодержавного значення			
Кицівський	Заказник ботанічний місцевого значення	65	<u>1998</u>	Печенізький
Ковиловий	Заказник ботанічний місцевого значення	3	<u>1991</u>	Балаклійський
Ковиловий	Заказник ботанічний місцевого значення	136,4	<u>1993</u>	Кегичівський
Ковиловий_степ	Заказник ботанічний місцевого значення	78	<u>1993</u>	Харківський, Чугуївський
Козіївська № 1	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	4,2	<u>1984</u>	Краснокутський
Козіївська № 2	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	3,9	<u>1984</u>	Краснокутський
Колодязнянський	Заказник ботанічний місцевого значення	94,5	<u>2002</u>	Дворічанський
Коломачки	Заказник гідрологічний місцевого значення	68,7	<u>2001</u>	Валківський
Коновалове	Заказник ботанічний місцевого значення	25	<u>1984</u>	Дворічанський
Конопляне	Заказник ботанічний місцевого значення	315,9	<u>1998</u>	Дворічанський
Коробочкине	Заказник ботанічний місцевого значення	29,1	<u>1984</u>	Дворічанський
Коханівський	Заказник гідрологічний місцевого значення	110,6	<u>1999</u>	Кегичівський
<u>Кочетоцька лісова дача</u>	Заказник ландшафтний місцевого значення	2160,3	<u>1991</u>	Чугуївський
<u>Кочетоцький</u>	Заказник ентомологічний місцевого значення	50	<u>1992</u>	Чугуївський
<u>Красногірський</u>	Заказник	2,5	<u>1984</u>	Барвінківський

Назва об'єкта	Тип, категорія, значення	Площа, га	Рік створення	Розташування
	ентомологічний місцевого значення			
Краснокутський	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення	13,6	1809 , в фонді з 1990	Краснокутський
Краснокутський	Заказник ентомологічний місцевого значення	4	1984	Краснокутський
Красношахтарська	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	71,9	1984	Ізюмський
Крейдяний	Заказник ботанічний місцевого значення	36,9	1984	Дворічанський
Крейдянська лісова дача	Заказник ландшафтний місцевого значення	1477,7	2001	Балаклійський
Криничанський	Заказник ентомологічний місцевого значення	18	1984	Дворічанський
Круглий	Заказник ентомологічний місцевого значення	3,7	1984	Ізюмський
Крюківський гідрологічний заказник	Заказник гідрологічний місцевого значення	39,3	2005	м. Харків
Кудіївський сад	Заказник ботанічний місцевого значення		2008	Дергачівський
Кукилівський	Заказник ентомологічний місцевого значення	5	1984	Зміївський
Кулаківський	Заказник лісовий місцевого значення	455	1997	Печенізький
Кулиничі	Ботанічний сад місцевого значення	13,25	2007	Харківський
Куплеватське	Заказник орнітологічний	40	1992	Барвінківський

Назва об'єкта	Тип, категорія, значення	Площа, га	Рік створення	Розташування
	місцевого значення			
Куп'янський	Заказник ботанічний місцевого значення	57	1984	Куп'янський
Кушувате	Заказник ентомологічний місцевого значення	5,6	1984	Дергачівський
Лаптеве	Заказник ентомологічний місцевого значення	5	1984	Харківський
<u>Ленінський</u>	Заказник ентомологічний місцевого значення	2	1984	Красноградський
Лиман	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	131,2	1993	Балаклійський
Литвинівка	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення	10,8	1984	Валківський
Личане	Заказник ботанічний місцевого значення	36	1996	Дергачівський
Лісосмуга № 65	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	0,4	1984	Харківський
Лозівський	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	50	1993	Лозівський
Лозовеньківський	Заказник лісовий місцевого значення	50,5	1996	Дергачівський
Любівська	Пам'ятка природи гідрологічна місцевого значення	5,8	2003	Краснокутський
Малинівський	Заказник ландшафтний місцевого значення	2256,7	1997	Чугуївський, Зміївський
Малобурлуцький	Заказник гідрологічний	50	1998	Великобурлуцький

Назва об'єкта	Тип, категорія, значення	Площа, га	Рік створення	Розташування
	місцевого значення			
Мальцівський	Заказник ботанічний місцевого значення	8,3	1993	Лозівський
Мартинівський	Заказник орнітологічний місцевого значення	160	1993	Красноградський
Мар'ївський	Заказник ботанічний місцевого значення	8,8	2009	Барвінківський
Мерехнянський	Заказник ентомологічний місцевого значення	7	1984	Шевченківський
Мерешкувата_дача	Заказник ентомологічний місцевого значення	2	1984	Великобурлуцький
Мерчицький	Заказник гідрологічний місцевого значення	37	1998	Валківський
Миколаївський	Заказник ботанічний місцевого значення	17,6	2002	Куп'янський
Миколаївські насадження	Заповідне урочище	248	1984	Чугуївський
Мирчакова балка	Заказник ентомологічний місцевого значення	6,1	1993	Нововодолазький
Михайлівський	Заказник ентомологічний місцевого значення	5,6	1984	Чугуївський
Михайлівський	Заказник ентомологічний місцевого значення	3	1984	Лозівський
Міловський	Заказник ботанічний місцевого значення	38,7	2002	Великобурлуцький
Мокрянський	Заказник ентомологічний місцевого значення	3	1984	Красноградський
Мосьпанівський	Заказник ентомологічний місцевого значення	5	1984	Чугуївський

Назва об'єкта	Тип, категорія, значення	Площа, га	Рік створення	Розташування
Мохначанський	Заказник лісовий місцевого значення	104,9	1984	Зміївський
Мохувате болото	Пам'ятка природи гідрологічна місцевого значення	1,7	1984	Дергачівський
Мурафа	Пам'ятка природи гідрологічна місцевого значення	0,6	1984	Краснокутський
Мурафська дача	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	5,2	1984	Краснокутський
Мурафський	Заказник ботанічний місцевого значення	223	1984	Краснокутський
Наталіївський	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення	48	кінець XVIII ст., у фонді з 1990	Краснокутський
Неруб	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	6,2	1984	Великобурлуцький
Нижнє-Журавський	Заказник ентомологічний місцевого значення	3	1984	Борівський
<u>Новодмитрівський</u>	Заказник ландшафтний місцевого значення	209,2	2002	Барвінківський
<u>Новодонівський</u>	Заказник ландшафтний місцевого значення	197	2002	Вовчанський
<u>Новоєгорівська</u>	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	2,5	1984	Дворічанський
Новомиколаївський	Заказник ботанічний місцевого значення	47,7 23	1993	Куп'янський та Шевченківський
Новоплатонівський	Заказник ентомологічний місцевого значення	4	1984	Борівський

Назва об'єкта	Тип, категорія, значення	Площа, га	Рік створення	Розташування
Нурівський	Заказник ботанічний місцевого значення	36,6	2002	Балаклійський
Оберіг	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	84,2	2001	Краснокутський
Озерний	Заказник ботанічний місцевого значення	44	1984	Дворічанський
Озеро Борове	Заказник ботанічний місцевого значення	25,1	2003	Зміївський
Олександрівський	Заказник ботанічний місцевого значення	170	2001	Кегичівський
Орільський	Заказник ентомологічний місцевого значення	5	1984	Первомайський
Орільський	Заказник гідрологічний місцевого значення	196	2001	Зачепилівський
Осинник	Заказник ентомологічний місцевого значення	20	1984	Дворічанський
Осоківський	Заказник ентомологічний місцевого значення	25	1984	Дворічанський
Острівцанський	Заказник ентомологічний місцевого значення	5	1984	Близнюківський
Павлівський	Заказник ландшафтний місцевого значення	108,5	2001	Кегичівський
Парижанський	Заказник ентомологічний місцевого значення	5	1984	Первомайський
Пересіл	Заказник ентомологічний місцевого значення	12,2	1984	Нововодолазький
Пересічанський дуб	Пам'ятка природи ботанічна місцевого	0,1	1984	Дергачівський

Назва об'єкта	Тип, категорія, значення	Площа, га	Рік створення	Розташування
	значення			
Петрівський_дуб-велетень	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	0,1	1984	Ізюмський
Печенізька_лісова_дача	Заказник ландшафтний місцевого значення	5298,8	1984	Печенізький
Печенізьке_поле	Регіональний ландшафтний парк	4997,6	1999	Печенізький
Печенізький	Заказник ландшафтний місцевого значення	365,7	2001	Печенізький
Пивне	Заповідне урочище	142	1984	Вовчанський
Південне	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	14,7	2001	Дергачівський
Підлиманський	Заказник гідрологічний місцевого значення	43,1	1999	Борівський
Пісківська	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	0,1	1984	Ізюмський
Піщаний	Заказник ентомологічний місцевого значення	15	1984	Дворічанський
Піщаний	Заказник ландшафтний місцевого значення	124,77	2005	Чугуївський
Полянський дуб-велетень	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	0,1	1984	Богодухівський
Помірки	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	120,4	1972	м. Харків
Попова_дача	Заказник ентомологічний місцевого значення	1,5	1984	Харківський
Прогін	Заказник	6	1984	Зміївський

Назва об'єкта	Тип, категорія, значення	Площа, га	Рік створення	Розташування
	ентомологічний місцевого значення			
Просіки	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	4,2	1984	Харківський
Протопопівський	Заказник геологічний місцевого значення	14,6	1998	Балаклійський
Пташиний	Заказник орнітологічний місцевого значення	2	2005	Лозівський
Пушкінська	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	0,2	1984	м. Харків
П'ять братів	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	0,15	1984	Золочівський
Радянський	Заказник гідрологічний місцевого значення	497,3	2009	Вовчанський
Рибчине	Заказник ентомологічний місцевого значення	9,4	1984	Балаклійський
Рогозянський	Заказник гідрологічний місцевого значення	40	1999	Золочівський
Родничок	Заказник ботанічний місцевого значення	15,3	2001	Сахновщинський
Роздольний	Заказник ентомологічний місцевого значення	5	1984	Зміївський
Російський Орчик	Заказник загальнозоологічний місцевого значення	1006	1984	Зачепилівський
Рязанова балка	Заказник ботанічний місцевого значення	10	1984	Харківський
Савинська	Заказник	1711	1996	Балаклійський

Назва об'єкта	Тип, категорія, значення	Площа, га	Рік створення	Розташування
лісова дача	ландшафтний місцевого значення			
Савичів яр	Заказник ботанічний місцевого значення	31,5	1998	Харківський
Савранський	Заказник ентомологічний місцевого значення	5	1984	Валківський
Сад ім. Т.Г.Шевченка	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	0,8	1984	м. Харків
Сад «Кравцівка»	Заказник ентомологічний місцевого значення		2008	Шевченківський
Сад «Шишківський»	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення		2008	Шевченківський
Семенівський	Заказник гідрологічний місцевого значення	185,6	1998	Барвінківський та Близнюківський
Сербівський	Заказник ботанічний місцевого значення	2	1984	Балаклійський
Середньодонецький	Заказник лісовий місцевого значення	1389	2001	Зміївський
Сіверськодонецький	Регіональний ландшафтний парк	2200	2010	Балаклійський
Сіверськодонецький	Заказник ландшафтний місцевого значення	2531	2001	Вовчанський
Скорики	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	5	1984	Золочівський
Скрипаївський	Заказник лісовий місцевого значення	27,3	1984	Зміївський
Слатінський	Заказник ботанічний місцевого значення	18,9	2001	Дергачівський
Слобожанський	Національний природний парк	5244	2009	Краснокутський

Назва об'єкта	Тип, категорія, значення	Площа, га	Рік створення	Розташування
Смородський	Заказник ентомологічний місцевого значення	3	1984	Харківський
Сокольники-Помірки	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	163,1	1972	м. Харків
Соколята	Заказник ландшафтний місцевого значення	501	1992	Вовчанський
Старий сад	Заказник ентомологічний місцевого значення	5	1984	Дергачівський
Старомерчицький	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення	69	початок XVIII ст., у фонді з 1990	Валківський
Старосалтівський	Заказник лісовий місцевого значення	347,4	2005	Вовчанський
<u>Степовий</u>	Заказник ентомологічний місцевого значення	5	1984	Богодухівський
Стінки	Заказник ентомологічний місцевого значення	7	1984	Куп'янський
Строївський	Заказник ентомологічний місцевого значення	28	1984	Дворічанський
Студенок	Заказник ентомологічний місцевого значення	4,9	1984	Чугуївський
Удянський	Заказник ентомологічний місцевого значення	3	1984	Золочівський
Ульянівський	Заказник ентомологічний місцевого значення	8,4	1984	Зачепилівський
Ханделіївський	Заказник ентомологічний	5	1984	Валківський

Назва об'єкта	Тип, категорія, значення	Площа, га	Рік створення	Розташування
	місцевого значення			
Харківський зоологічний парк	Зоологічний парк загальнодержавного значення	14,9	1895, у фонді з 1993	м. Харків
Холодноярське	Заповідне урочище	10	2005	Вовчанський
Цибівський	Заказник ботанічний місцевого значення	68	2002	Куп'янський
Цикалове	Заказник ботанічний місцевого значення	10	1984	Зміївський
Чабанне	Заказник ентомологічний місцевого значення	5	1984	Барвінківський
Чаплі	Заказник орнітологічний місцевого значення	142,2	1993	Нововодолазький
Червоний	Заказник ботанічний місцевого значення	49,8	1984	Дворічанський
Чернечинський ¹	Заказник гідрологічний місцевого значення	6,9	2009	Краснокутський
Чорноглазівська	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	0,2	1984	м. Харків
Чорноглазівський	Заказник ентомологічний місцевого значення	2,9	1984	Золочівський
Чорноглазівські дуби	Пам'ятка природи ботанічна місцевого значення	0,2	1984	м. Харків
Шарівський	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення	39,3	початок XVIII ст., у фонді з 1960	Богодухівський
Шарівський	Заказник ботанічний місцевого значення	146	1984	Богодухівський

Назва об'єкта	Тип, категорія, значення	Площа, га	Рік створенн я	Розташування
Шевченків яр	Заказник ентомологічний місцевого значення	10,1	1993	Зачепилівський
Шейчина балка	Заказник ентомологічний місцевого значення	4	1984	Богодухівський
Юннатівська	Пам'ятка природи комплексна місцевого значення	0,3	1998	м. Балаклія

2.2 Рекреаційні ліси, зелені зони

Парки, сквери м. Харкова

526. **Гулять** по берегу реки стало гораздо приятнее : [сдана в эксплуатацию вторая очередь Красношкольной набережной] // Вечер. Харьков. – 2009. – 22 авг. – С. 3.

527. **Ищук Е.** Старейший парк Первой столицы : [Сад им. Т.Шевченко] / Е.Ищук // Время регионов Харьковщины. – 2013. – 23 марта (№ 12). – С. 15.

528. **Косенкова В.** Возрождение: скверов много не бывает : [после реконструкции открыто два сквера: Акад. Павлова и Кутакова (пересечение пр. Московского и ул. Акад. Павлова)] / В.Косенкова // Харьков. известия. – 2011. – 4 авг. – С. 1, 2.

529. **Лесопарк** «Сокольники-Померки» // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 181.

530. **Лихачова Т.** Харківський лісопарк : [найбільший за площею в Україні (близько. 2 тис. га) знаходиться у півн.-зах. частині міста між районами Павлове Поле, Сокольники, с-ще Жуковського, П'ятихатки та Олексіївка та частково у Харків. обл.] / Т.Лихачова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 210.

531. **Любимый** источник Первой столицы : [Саржин Яр] // Время регионов Харьковщины. – 2013. – 22 июня (№ 25). – С. 15.

532. **Парк** культуры і відпочинку : [парк ім. М.Горького – центр. парк розваг м. Харкова був закладений 1893–1895 рр.] // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 264-165 : фот.

533. **Парк** культуры и отдыха им. Артема : [создавался на протяжении 1934–1937 гг.] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 178.

534. **Парк** им. Т.Шевченко : [основан в 1805 г.] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 177.

535. **Рыбалко Л.** Еще один обновленный сквер : [открылся после реконструкции сквер Коцюбинского (пересечение ул. Чернышевской и Пушкинской)] / Л.Рыбалко // Харьков. известия. – 2011. – 21 июня. – С. 2.

536. **Самый** романтический уголок города : [Карповский сад] // Время регионов Харьковщины. – 2014. – 12 апр. – С. 15.

537. **Саржин Яр** // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 178.

538. **Саржин Яр** (г. Харьков) : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://sarginjar.at.ua/>

539. **Тарасенко Я.** В нашем парке им. Горького будет такая же ограда, как в Летнем саду Петербурга : [парки и скверы Харькова продолжают преобразовываться] / Я.Тарасенко // Время. – 2011. – 22 июня. – С. 1.

540. **Центральный** парк культуры и отдыха им. Горького : [создавался на протяжении 1893–1895 гг.] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 179.

541. **Центральный** парк культуры и отдыха им. М.Горького (Центральный парк развлечений в городе, лучший парк аттракционов и развлечений Украины) : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://centralpark.kh.ua/>

542. **Шостак Н.** Малые парки: в Карповском саду черпали воду, а скверу Победы «дал жизнь Хрущев» : [сквер Победы, «Зеркальная струя», парк им. Квитки-Основьяненко, Карповский сад, Молодежный парк] / Н.Шостак // Комсом. правда в Украине. – 2012. – 23 апр. – С. 10.

2.3 Водні рекреаційні ресурси Харківської області

543. **Буряковская Т.** Прозрачная кровь земли : [водные ресурсы Харьковщины] / Т.Буряковская // Время. – 2014. – 30 мая. – С. 7.

544. **Буряковская Т.** Угодья Серой шейки : [о Рамсарских территориях в Харьков. обл.] / Т.Буряковская // Время. – 2011. – 2 февр. – С. 4.

545. **Буряковская Т.** Харьковские реки заиливаются быстрее, чем их успевают прочищать / Т.Буряковская // Время. – 2009. – 11 июня.

546. **Головин С.** Облагородить реку: ничего невозможного нет : [о восстановлении зоны отдыха в р-не р. Север. Донец] / С.Головин // Красная звезда. – 2012. – 12 мая. – Фот.

547. **Горобець Ю.** Стихія на Харківщині : від погоди можна чекати чого завгодно / Ю.Горобець // Слобід. край. – 2012. – 10 листоп. – С. 14.

548. **Зиненко Ю.** В Харькове осталось два источника чистой воды : [о состоянии родник. вод города] / Ю.Зиненко // Комсом. правда в Украине. – 2011. – 23 марта. – С. 10.

549. **Зиненко Ю.** Озеро, в котором невозможно утонуть : [озеро Соленое – водоем с целебной соленой водой, с. Антоновка Кегичев. р-на] / Ю.Зиненко // Комсом. правда в Украине. – 2012. – 16 авг. – С. 15.

550. **Карпець К.М.** До питання про стан водотоків міста Харків та визначення рельєфозалежного фактору їх самоочищення : [цифрова модель рельєфу, карта геохім. ландшафтів м. Харків, аналіз особливості розповсюдження забруднюючих речовин у руслах річок міста] / К.Карпець // Людина і довкілля. Пробл. неоекології. – 2009. – Вип. 1. – С. 76-80.

551. **Клименко В.** Ріки Харківщини : [в обл. 867 річок і тимчасових водотоків; голов. водна артерія – Сіверський Донець, який є найбільшою притокою Дону] / В.Клименко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 313.

552. **Клименко В.Г.** Водно-ресурсний потенціал Харківського району / В.Клименко, Г.Бойко, А.Івашина // Регіон-2010: стратегія оптимального розвитку : матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Харків, 4-5 листоп. 2010). – Харків, 2010. – С. 304-306.

553. **Клименко В.** Водосховища Харківщини : [в обл. 57 водосховищ, найбільше з них – Червонооскільське (створ. 1957, р. Оскіл), Краснопавлівське (створ. 1984, р. Попільня), Печенізьке (руслове водосховище побудоване упродовж 1958–1962, р. Сіверс. Донець)] / В.Клименко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 76.

554. **Коловрат-Бутенко Ю.А.** Водные богатства Змиевщины / Ю.Коловрат-Бутенко // Вісті Зміївщини. – 2014. – 8 квіт.

555. **Костильова О.М.** Дослідження водних ресурсів Харківської області та проблем їх використання : [виявлено основні пробл. використання цих ресурсів, головною серед яких є оздоровлення р. Сіверський Донець] / О.Костильова // Упр. розвитком. – 2013. – № 22. – С. 135-137.

556. **Логвіна Т.** Без води немає життя : [пробл. водно-болот. (Рамсарських) угідь та малих річок на Харківщині] / Т.Логвіна // Вісті Зміївщини. – 2012. – 3 лют.

557. **Приймак О.** Ставок нашого дитинства : [Тюринський ставок] / О.Приймак // Слобід. край. – 2012. – 14 лют. – С. 8.

558. **Січнева І.** Навіщо нам берег турецький : [відпочинок на водоймищах Харківщини] / І.Січнева // Слобід. край. – 2009. – 18 лип. – С. 15.

559. **Спасская Н.** У озера. Нелирические заметки : [Основанское озеро] / Н.Спасская // Время. – 2012. – 21 сент. – С. 1, 2.

560. **Стрельник И.** Под Харьковом можно неплохо отдохнуть : [базы отдыха на «морях» Слобожанщины] / И.Стрельник // Вечер. Харьков. – 2013. – 4 июля. – С. 2-3.

561. **Стрельник И.** Уехать от цивилизации можно за пару часов : [турист. маршрут к водоемам Харьковщины] / И.Стрельник // Вечер. Харьков. – 2009. – 23 июня. – С. 6.

562. **Тарасенко Я.** Там, где сейчас Харьков, раньше было море / Я.Тарасенко // Время. – 2010. – 9 сент.

563. **Шестаков О.В.** Чистота за будь-яку ціну? : [ст. нач. Харків. регіон. упр. водних ресурсів] / О.Шестаков // Обрії Ізюмщини. – 2010. – 24 груд. – С. 5.

564. **Шостак Н.** Где испить водицы, чтоб от болезней исцелиться? : [в нашей области не менее десятка родников, которые называют чудодейственными] / Н.Шостак // Комсом. правда в Украине. – 2011. – 27 июля. – С. 10.

565. **Ященко Н.** «Вільшанка – озеро таке...» : [озеро розташоване в с. Чернещина Краснокут. р-ну] / Н.Ященко // Промінь. – 2011. – 9 лип.

***

566. **Богдан А.** Северскому Донцу провели глобальную ревизию / А.Богдан // Время. – 2010. – 7 сент.

567. **Богдан А.** Чим загрожує Сіверському Дінцю заморська пістія / А.Богдан // Слобід. край. – 2013. – 17 верес. – С. 14.

568. **Борщ Ю.** Кабмін виділив мільйони для очищення Сіверського Дінця / Ю. Борщ // Слобід. край. – 2013. – 28 трав. – С. 2.

569. **Буряковская Т.** Северский Донец: «рецепт» должно прописать государство : [в Харькове состоялось очеред. заседание Бассейнового совета р. Северский Донец] / Т.Буряковская // Время. – 2012. – 14 дек. – С. 1, 2.

570. **Буряковская Т.** Целая река проблем: сегодня – День Северского Донца / Т.Буряковская // Время. – 2013. – 18 дек. – С. 1, 3.

571. **Дейнеко С.** Сіверський Донець : [найбільша річка в Харків. обл. та на сході України, найкрупніша притока Дону, має рекреац. значення; створено Печенізьке водосховище (1960-ті рр.); рослин. ландшафти – луги, лист. ліси та чагарники] / С.Дейнеко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 330.

572. **Ефанова М.** Северский Донец надо срочно лечить : [гл. река области вызывает опасения: если за Северский Донец не возьмется всерьез – мы можем его потерять] / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2010. – 4 сент. – С. 5.

573. **Кадомская Е.** Африканский сорняк может возродиться в следующем году : [река Северский Донец заросла аквариум. водорослями] / Е.Кадомская // Вечер. Харьков. – 2013. – 30 июля. – С. 6.

574. **Кадомская Е.** Главная речка области попала в число грязнуль : [Северский Донец попал в число самых грязных рек Украины] / Е.Кадомская // Вечер. Харьков. – 2013. – 30 июля. – С. 2.

575. **Логвіна Т.** Донець заповонила африканська трава : [р. Сіверський Донець від Есхара і нижче за течією

окупувала екзотич. водорість – пістія] / Т.Логвіна // Вісті Зміївщини. – 2013. – 12 лип.

576. **Річка** потребує державної уваги : [Сіверський Донець] // Обрії Ізюмщини. – 2014. – 25 квіт.

577. **Северский** Донец – наше общее достояние : [в Харькове состоялось заседание Бассейнового совета р. Северский Донец. Разработана прогр. по оздоровлению реки] // Харьков. известия.– 2012. – 15 дек. – С. 14.

578. **Сім** няньок і Сіверський Донець : [пробл. р. Сіверський Донець] // Обрії Ізюмщини. – 2013. – 19 квіт.

579. **Cіргіс...** Танаїс... Донець : [Сіверський Донець – четверта за величиною річка України] // Обрії Ізюмщини. – 2011. – 4 листоп.

580. **Стрельник И.** Северский Донец покажет красоты : [водные путешествия] / И.Стрельник // Вечер. Харьков. – 2009. – 4 авг. – С. 6.

581. **Шидич А.** Великі проблеми великої річки : [Сіверський Донець] / А.Шидич // Печеніз. край. – 2011. – 20 серп.

582. **Яковлев С.** Северский Донец сигнализирует SOS! / С.Яковлев // Красная звезда. – 2013. – 8 июня.

***

583. **Богдан А.** Что нам стоит Лопань чистить? : [реки, протекающие в Харьков. обл., сильно загрязнены] / А.Богдан, О.Богдан // Время. – 2011. – 18 февр. – С. 1, 4.

584. **Булава Л.М.** Котельва : [річка у Краснокут. р-ні, ліва притока Ворскли, бас. Дніпра, довж. 32 км] / Л.Булава // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2014. – Т. 15. – С. 11-12 : фот.

585. **Буряковская Т.** Миллион для Немышли : [1 млн. грн. необходим для продолжения работ по расчистке р.

Немышля в наступившем году] / Т.Буряковская // Время. – 2011. – 21 янв. – С. 3.

586. **Буряковская Т.** Названа самая грязная река Харьковщины : [р. Уды] / Т.Буряковская // Время. – 2010. – 7 дек.

587. **Войтенко А.Я.** Проблема расчистки реки Харьков существует... / А.Войтенко // Время. – 2010. – 28 янв.

588. **Дейнеко С.** Уди (Уда) : [ріка в Рос. Федерації Белгород. обл. та в Україні Харків. обл. – права притока Сіверського Дінця; на річках басейну р. Уди створено низку невеликих водосховищ та Журавлівська, Павлівська, Новобаварська, Лопанська і Жихарська греблі; найбільші притоки – Лопань, Rogozianka] / С.Дейнеко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 372.

589. **Дейнеко С.** Ріка Харків : [Харків. р-н, ліва притока Лопані (басейн Сіверського Дінця); довжина ріки – 71 км, площа басейну 1160 км²; у межах м. Харкова береги зайняті набережними та вулицями] / С.Дейнеко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 389.

590. **Екологія** річки Мерло : [за матеріалами проведеного дослідж.] // Маяк. – 2010. – 26 черв.

591. **Калина О.** Ріка своє бере... : [про відродження р. Мерло, благоустрій її берегів] / О.Калина // Зоря. – 2009. – 20 черв. – Фот.

592. **Клименко В.Г.** Коломак : [річка у Валків. р-ні, ліва притока Ворскли, бас. Дніпра, довж. 102 км] / В.Клименко // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2014. – Т. 14. – С. 81 : фот.

593. **Клименко В.Г.** Оскіл : [ріка, найбільша ліва притока Сіверського Дінця, у межах Харків. обл. – 178 км] /

В.Клименко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 259.

594. **Купалова М.М.** Спостереження стану прибережної зони притоку річки Мжа / М.М.Купалова, А.Є.Харченко // Молодь, наука, технології: Хімія і фізика в сучасних технологіях : тези ІХ наук.-техн. конф. доунівер. молоді, 24 листоп. 2010 р. – Харків, 2010. – С. 92.

595. **Матвєєв Б.** Екологія річки Мерло / Б.Матвєєв // Маяк. – 2010. – 26 черв.

596. **Нарыжная Л.** Город рискует лишиться реки – тезки : [р. Харьков] / Л.Нарыжная // Комсом. правда в Украине. – 2009. – 9 июня. – С. 5.

597. **Павленко Е.** Реку Харьков хотят сделать судоходной, а на Мже спасают белого аиста : [состояние водных артерий нашего региона: Лопань – самая грязная, Мжа – самая чистая] / Е.Павленко // Комсом. правда в Украине. – 2013. – 14 марта. – С. 13.

598. **Саяний М.** Чи стане наша Мжа зоною відпочинку? : [ст. наук. працівник краєзнав. музею Г.Г.Єрьомін у кінці 80-х рр. ХХ ст. розробив геніал. проект створення зони відпочинку на р. Мжа] / М.Саяний // Зміїв. кур'єр. – 2010. – 27 верес. – 3 жовт. – С. 11.

599. **Чернишова Т.** Невже наша Мерла вмерла? : [пробл. р. Мерла, що в Богодухів. р-ні] / Т.Чернишова, Л.Солошенко // Маяк. – 2010. – 14 верес.

***

600. **Ефанова М.** Харьковчане будут обеспечены местной рыбой : [в области стартовала прогр. по возрождению Печенеж. водохранилища] / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2012. – 27 окт. – С. 2.

601. **Кадомская Е.** Водохранилище в Печенегах изменило климат / Е.Кадомская // Вечер. Харьков. – 2014. – 9 янв. – С. 1, 4.

602. **Печенежское** водохранилище [Электронный ресурс] : [фото] // I.ua. – Режим доступа: <http://blog.i.ua/user/2033045/525471/>

603. **Печенежское** водохранилище – море харьковчан [03.07.2009] [Электронный ресурс] // Туризм и отдых в Украине. – Режим доступа: <http://www.returist.com/article/pechenezhskoe-vodokhranilishche-more-harkovchan>

604. **Пилипенко М.** Салтовское море спасет толстолобик : [пробл. Печенежского водохранилища] / М.Пилипенко // Вечер. Харьков. – 2012. – 28 февр. – С. 3.

605. **Пирлик І.** Велике плавання : [тонни риби зі штуч. ставків переселяють у Печенізьке вдсх. За кілька років природ. санітари води очистять найбільшу «ванну» Харківщини] / І.Пирлик // Слобід. край. – 2013. – 19 жовт. – С. 5.

606. **Тихонова І.** Почти как море : [отдых на Печенежском водохранилище] / И.Тихонова // Харьков. известия. – 2009. – 21 июля. – С. 13.

607. **Харьков** – Волчанск – Печенеги [Электронный ресурс] : [многоднев. водный маршрут: Волчанск – с. Старица — с. Рубежное – с. Старый Салтов – пос. Печенеги. Протяженность маршрута 80 км] // Твой Любимый Харьков. – Режим доступа: <http://tvoj.kharkov.ua/history/hst.php?r=31>

608. **Чичкань А.** Печенізьке водосховище: про стан біоресурсів, іхтіофауни та якості води / А.Чичкань // Печеніж. край. – 2011. – 12 листоп.

609. **Экскурсии** по Харьковской области: маршрут № 7. Чугуев...–Печенеги... : [Печенежское водохранилище] // Парамонов А.Ф. Харьков. Харьковская область : путеводитель / А.Ф.Парамонов. – Х., 2008. – С. 190-192 : фот.

***

610. **Буряковская Т.** Воды в «Краснопавловке» нам теперь хватит на два года : [завершился водообмен

Краснопавловского водохранилища] / Т.Буряковская // Время. – 2013. – 25 дек. – С. 1.

611. **Буряковская Т. В** Краснопавловское водохранилище вернулась вода : [Краснопавлов. водохранилище – искусствен. водоем, который получился в результате стр-ва канала Днепр-Донбасс] / Т.Буряковская // Время. – 2012. – 12 сент. – С. 1, 2.

612. **Кулик М.** Харківщина забезпечена якісною водою : [Краснопавлівське водосховище – один з основних резервуарів води для Харкова] / М.Кулик // Слобід. край. – 2012. – 25 серп. – С. 6.

Додаток 3

Список основних водних рекреаційних ресурсів (водосховищ, гідропарків, озер та річок) Харківської області

- Беркське водосховище** – південний схід від м. Первомайська
- Бідилівське водосховище** – Краснокут. р-н
- Бритайське водосховище** – Близнюків., Лозів. р-ни
- Великобурлуцьке водосховище** – Великобурлуц. р-н
- В'ялівське водосховище** – виток р. В'ялий, притока р. Харків, біля с. Циркуни, Харків. р-н
- Забродівське водосховище** – р. Мерло
- Комправдинське водосховище** – Первомайс. р-н
- Краснопавлівське водосховище** – 5 км від смт Краснопавлівки, Лозів. р-н
- Курахівське водосховище** – Вовчан. р-н
- Морозівське водосховище** – р. Теплянка, Балаклійс. р-н
- Муромське водосховище** – р. Муром, притока р. Харків, с. Борщове, Руські Тишки, Харків. р-н
- Олександрівське водосховище** – Богодухів. р-н
- Орільське водосховище** – Лозів. р-н
- Печенізьке водосховище** – Вовчан., Чугуїв., Печеніз. р-ни
- Рогозянське водосховище** – р. Уди, біля с. Феськи, Золочів. р-н
- Трав'янське водосховище** – с. Липці, Глибоке, Харків. р-н; с. Малі Проходи, Дергачів. р-н
- Трудолюбівське водосховище** – Краснокут. р-н
- Червонооскільське водосховище** – Ізюм., Борів., Куп'ян. р-ни

***

Жовтневий гідропарк – р. Уди, м. Харків

Журавлівський гідропарк – р. Харків, притока р. Уди, м. Харків

Лозовеньківський гідропарк – р. Лозовенька, біля с. Руська
Лозова, Дергачів. р-н

Олексіївський гідропарк – р. Лопань, м. Харків

***

Біле озеро – м. Балаклія

Борове озеро – Зміїв. р-н

Братерське озеро – Балаклійс. р-н

Гниле озеро – Зачепилів. р-н

Д'якунове озеро – м. Балаклія

Жукове озеро – м. Балаклія

Євашинівське озеро – м. Барвінкове

Зимівне озеро – Балаклійс. р-н

Кругле озеро – Зачепилів. р-н

Леб'яже озеро – Балаклійс. р-н

Лиман (озеро) – Зачепилів. р-н

Лиман (озеро) – Зміїв. р-н

Лиман (озеро) – м. Балаклія

Линове озеро – Балаклійс. р-н

Тишкове озеро – Балаклійс. р-н

***

Басейн р. Дон:

р. Сіверський Донець – Вовчан., Печеніз., Чугуїв.,
Балаклійс., Зміїв., Ізюм. р-ни

р. Оскіл – Куп'ян., Борів., Ізюм. р-ни

р. Уди (Уда) – м. Харків, Дергачів., Золочів. р-ни

р. Берека – Первомайс., Лозів., Барвінків. р-ни

р. Великий Бурлук – Великобурлуц., Шевченків., Печеніз.,
Чугуїв. р-ни

р. Вовча – Вовчан. р-н
р. Бритаї – Лозів., Близнюків. р-ни
р. Гусочка – Шевченків. р-н
р. Мжа (Мож) – Валків., Нововодолаз., Харків., Зміїв. р-ни
р. Сухий Торець – Близнюків., Барвінків. р-ни
р. Харків – м. Харків, Харків. р-н
р. Лопань – м. Харків, Харків., Дергачів., Золочів. р-ни
р. Муром – Харків. р-н
р. Балаклійка – Балаклійс. р-н
р. Хотімля – Великобурлуц., Вовчан., Чугуїв. р-ни
р. Ізюмець – Ізюм. р-н
р. Нижня Дворічна – Дворічан. р-н
р. Середня Балаклійка – Шевченків., Балаклійс. р-ни
р. Волоська Балаклійка – Шевченків., Балаклійс. р-ни

Басейн р. Дніпро:

Дніпро–Донбас канал – південь Сахновщин., північ
 Барвінків. р-нів
р. Оріль – Первомайс., Сахновщин., Кегичів., Зачепилів. р-ни
р. Орілька – Первомайс., Лозів., Сахновщин. р-ни
р. Самара – Близнюків. р-н
р. Мерло (Мерла, Мерля) – Краснокут., Богодухів., Золочів. р-ни
р. Берестова – Красноград., Кегичів., Зачепилів.,
 Нововодолаз. р-ни
р. Орчик – Зачепилів., Валків., Красноград. р-ни
р. Коломак – Валків. р-н

3. ПРИРОДНО-ОЗДОРОВЧІ РЕСУРСИ ХАРКІВЩИНИ

613. **Отдых** и оздоровление в Харьковской области : справ.-путеводитель в картинках. – Харьков : ОНИК, 2009. – 33 с.

614. **Богодучівські «Ріпки»** відзначили 100-річчя : [обл. туберкульоз. санаторій «Ріпки»] // Слобід. край. – 2013. – 27 лип. – С. 4.

615. **Горобець Ю.** «Харківський Артек» відкриють у 2015 році : [цілоріч. Центр оздоровлення та формування здорового способу життя дітей і молоді з'явиться на місці літнього табору «АІСТ», що у Зміїв. р-ні] / Ю.Горобець // Слобід. край. – 2011. – 27 серп. – С. 2.

616. **Діхтяр Н.В.** Дитячий санаторний заклад Нової Водолаги : [про КЗ «Нововодолаз. санатор. навчально-вихов. комплекс» розповідає лікар-педіатр] / Н.Діхтяр // Вісті Водолажчини. – 2013. – 9 лют.

617. **Зиненко Ю.** Отдых в лагерях: кинозал, фитобар и бассейн с подогревом : [информация о лагерях санатор. типа в Харьков. обл.] / Ю.Зиненко // Комсом. правда в Украине. – 2014. – 4 июня. – С. 12.

618. **Карпенко В.** Детский лечебно-оздоровительный центр «Солнечный»: «... Где еще на белом свете есть такая красота» / В.Карпенко // Комсом. правда в Украине. – 2012. – 19 июля. – С. 12.

619. **Куліков В.** «Рай-Оленівка» : [санаторій в 12 км на південь-захід від Харкова; основний лікар. фактор – Рай-Оленівська мінерал. вода] / В.Куліков // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 305.

620. **Миколаєнко Г.** 5-зірковий «Гай» : [відкрився новий санаторій-профілакторій «Березовий Гай» Нац. юрид.

акад. ім. Я.Мудрого] / Г.Миколаєнко // Губерния. – 2010. – № 2. – С. 7.

621. **Остренок В.** Відпочити можна де завгодно, а оздоровитися краще у «Ялинці» : [санаторій «Ялинка»] / В.Остренок // Вісті Зміївщини. – 2010. – 20 лип.

622. **Павленко Л.** Сказка, которую смогли сохранить : [«Лесная сказка» – один из шести оздоровит. центров ЮЖД, основан в 1958 г.] / Л.Павленко // Комсом. правда в Украине. – 2012. – 2 авг. – С. 5.

623. **Петренко И.** Юбилейный сезон «Мрії» : [дет. оздоровит. центру «Мрія» ЮЖД – 50 лет] / И.Петренко // Харьков. известия. – 2010. – 26 июня. – С. 8.

624. **Петросян Т.М.** Ромашка у долоні на синьому небі : (60 років від часу заснування КЗОЗ «Обл. дит. туберкульоз. клініч. санаторій») : [знаходиться у Червонозавод. р-ні м. Харкова] / Т.Петросян // Мед. газ. – 2011. – 31 груд. (№ 24). – С. 6.

625. **Решетов І.** Мінеральні води Харківщини : [найбільш. поширеними є кременисті (курорт «Березівські мінеральні води» у Дергачів. р-ні, Рай-Оленівка у Харків. р-ні), бромні (санаторій-профілакторій «Політ» у Харкові, санаторій «Роща» у Харків. р-ні, база відпочинку ім. Орджонікідзе у Зміїв. р-ні)] / І.Решетов, В.Прибилова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 235.

626. **Саснко В.Г.** Тубсанаторію «Занки» – 80 років! : [бесіда з голов. лікарем санаторію В.Г.Саснком / записала Т.Логвіна] // Вісті Зміївщини. – 2009. – 22 верес.

627. **Спасская Н.** Потерянный «Рай-Еленовки» : [санаторий «Рай-Еленовка» находится в плачевном состоянии] / Н.Спасская // Время. – 2010. – 15 июля.

628. **Степова Н.** Обласному туберкульозному санаторію «Занки» – 80 : [Зміїв. р-н] / Н.Степова // Мед. газ. – 2009. – 30 верес. (№ 18). – С. 7.

629. **Степовая Н.** Детскому санаторию № 1 – 90 лет : [гор. дет. костно-туберкулез. санаторий № 1 создан в мае 1919 г.] / Н.Степовая // Мед. газ. – 2009. – 15 листоп. (№ 21). – С. 7.

630. **Христинченко О.** «Здесь так классно!» : [дет. оздоровит. центр «Солнечный» ЮЖД] / О.Христинченко // Комсом. правда в Украине. – 2011. – 23 июня. – С. 5.

631. **Чигрин В.** Легенди Рай-Оленівки : [Харків. р-н] / В.Чигрин // Трибуна трудящих. – 2009. – 3 черв.

«Березівські мінеральні води» – курорт загальнодержавного значення

632. **Березовские** минеральные воды: [санаторий, Дергач. р-н.]. – [Б.м. : Б.и., 201–]. – 7 с.

В буклете представлена история создания санатория, информация о целебных свойствах воды из местного источника, о лечении и условиях проживания в санатории. Предложены варианты организации досуга и отдыха в здравнице.

633. **Курорт «Березовские минеральные воды»** : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://www.berminvody.com.ua/>

634. **Курорт «Березовские минеральные воды»**: 1862–2012 / ЗАО лечеб.-оздоров. учреждений профсоюзов Украины «Укрпрофздравница». – [Б.м. : б.и., 2012]. – 19 с.

635. Курорт «Березовские минеральные воды». История и современность, 1862–2012. – Харьков : Золотые страницы, 2012. – 398 с. : ил.

Монографія посвящена одному из крупнейших курортов Украины. Рассмотрены этапы его становления и место в системе национального здравоохранения. Представлены научные школы и выдающиеся личности, жизнь и деятельность которых связана с курортом.

636. Курортная жемчужина Слобожанщины // Мед. газ. – 2009. – 31 лип. (№ 14-15). – С. 14.

637. Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої 150-річчю курорту «Березівські мінеральні води» та 50-річчю кафедри психотерапії ХМАПО. Т. 1. Проблеми організації, управління, маркетингу санаторно-курортних послуг. Актуальні питання курортології, фізіотерапії та медичної реабілітації : Харк. клініч. санаторій «Курорт Берез. мінер. води», 10-12 жовт. 2012 р. / М-во охорони здоров'я України та ін. ; за ред. О.І.Сердюка, Б.В.Михайлова. – Харків : Клініч. санаторій «Курорт Берез. мінер. води», 2012. – 266 с.

Клінічний санаторій «Курорт Березівські мінеральні води» одна з найстаріших і найвідоміших цілорічних здравниць України. Своєю назвою він зобов'язаний природному джерелу мінеральної води. Вперше описав це джерело (як джерело лікувальної мінеральної води) харківський лікар Л.В.Гурвич. Він зібрав усі спостереження про дію на організм цієї води, а також улаштував дослідження її складу в лабораторії...

Представлено матеріали з історії курорту, організації санаторно-курортної справи та маркетингу, новітні технології в фізіотерапії та курортології, досвід дослідження

ефективного використання природних лікувальних факторів тощо.

638. Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої 150-річчю курорту «Березівські мінеральні води» та 50-річчю кафедри психології ХМАПО. Т. 2. Сучасні методи діагностики, лікування і реабілітації психічних і соматичних розладів психогенного походження (XV Платонівські читання) : Харків. клініч. санаторій «Курорт Берез. мінер. води», 10-12 жовт. 2012 р. / М-во охорони здоров'я України та ін. ; за ред. Б.В.Михайлова. – Харків : Клініч. санаторій «Курорт Берез. мінер. води», 2012. – 315 с.

Представлено матеріали про стан і перспективи розвитку психотерапії і медичної психології в Україні, становлення психотерапевтичної школи у Харкові (до 50-річчя кафедри психотерапії ХМАПО), дослідження особливостей взаємин з лікарем хворих з різним рівнем довіри до медичного спеціаліста тощо. Надано інформацію про сучасних представників Харківської психотерапевтичної школи, їх практику та діагностичні методики.

639. Петров С. Березівські мінеральні води / С.Петров // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 35 : фот.

640. Сердюк А. Природа и вода творят чудеса : [беседа с гл. врачом санатория «Берез. минерал. воды» А.Сердюком / записала О.Цигилова] // Губерния. – 2010. – № 8. – С. 36-37.

641. Сердюк О.І. До нового сезону на курорті «Березівські мінеральні води» : [розповідає голов. лікар курорту, проф. О.І.Сердюк / записала Н.Немировська] // Мед. газ. – 2010. – 15 квіт. (№ 7). – С. 8.

642. **Степкова В.** Назовут ли Слобожанщину «курортной» : [свою историю курорт в Березовке ведет с 1862 г.] / В.Степкова // Трибуна трудящих. – 2011. – 26 жовт.

643. **Тесло І.** Бельгійський СПА поблизу столиці Слобожанщини / І.Тесло // Слобід. край. – 2011. – 14 квіт. – С. 3.

644. **Яковлев А.** За здоровьем – в Берминводы! / А.Яковлев // Вісті Дергачівщини. – 2013. – 3 серп.

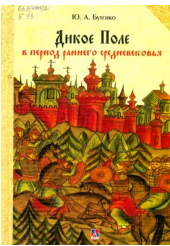
Додаток 4

Літні дитячі табори Харківської області (за станом на червень 2015 р.)

- «Барвінок» – Барвінківський р-н, с. Курулька
- «Барвінок» – Вовчанський р-н, с. Перше Червоноармійське
- «Біле озеро» – Зміївський р-н, с. Задонецьке
- «Берізка» – Золочівський р-н, с. Березівка
- Boiko Summer Camp** – Харківський р-н, с. Нестеренки
- «Бурлучок» – Шевченківський р-н, с. Нижній Бурлук
- «Зелена гірка» – Зміївський р-н, с. Водяне
- «Золоте колосся» - Нововодолазький р-н, с. Павлівка
- «Каразинський» – Краснокутський р-н, с. Основинці
- «Лісова казка» - Дворічанський р-н, с. Жовтнєве
- «Лісова казка» – Харків, Померки
- Табір ННЦ «ХФТІ»** – Зміївський р-н, с. Дачне
- «Олімпія» – Балаклійський р-н, с. Крейдянка
- «Орля» – Борівський р-н, с. Гороховатка
- «Орля» – Ізюмський р-н, с. Червоний Оскіл
- «Орля» – Чугуївський р-н, с. Кочеток
- «Зміна» – Балаклійський р-н, с. Катеринівка
- «Сонячний» – Харків, Білгородське шосе
- «Сосновий» – Куп'янський р-н, с. Глушківка
- «Смолоскип» – Балаклійський р-н, сел. Червоний Донець
- «Смолоскип» – Харків, Померки

4. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ

645. **Агішева А.А.** Об'єкти культурного призначення в місті Харків, представлені в науково-технічних документах ЦДНТА України : [ЦДНТА – Центральний держ. наук.-техн. архів України] / А.Агішева // Проблеми музеєзнавства, збереження та відновлення історичної пам'яті: (до 85-річчя Харків. держ. акад. культури та 25-річчя відкриття першого в Україні музейного від-ня ХДАК) : матеріали Всеукр. наук.-теорет. конф., 14-15 трав. 2014 р. – Харків, 2014. – С. 68-69.

646. **Бутенко Ю.А.** Дикое поле в период раннего средневековья (середина V – середина XI вв. н.э.) / Ю.Бутенко. – Харьков : Литера Нова, 2014. – 560 с. : ил.

На основе археологических раскопок, проводившихся на территории Змиевского, Чугуевского, Первомайского и Балаклеевского р-нов Харьковской области, автор описывает восточнославянское язычество раннего средневековья, рассказывает о крепостях (городищах) Змиевщины.

647. **Горобець Ю.** Пам'ятний тур по місцях, де пройшли визволителі / Ю.Горобець // Слобід. край. – 2011. – 27 серп. – С. 12.

648. **Журавльов Д.** Ізюмська (нова) укріплена лінія : [споруджена з метою захисту від татар і для контролю над територією слобід. полків (1679–1681)] / Д.Журавльов // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 145.

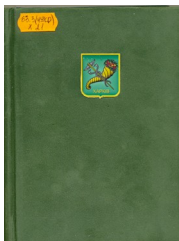
649. **Можейко И.** Памятник военного значения : [Изюм. черта – система дерево-землян. укреплений длиной 530 км, проходящих через современ. Харьков. и Белгород. обл.] / И.Можейко // Слобід. край. – 2010. – 7 верес. – С. 10.

650. Потрашков С. Українська укріплена лінія : [система оборон. споруд. (30-ті рр. XVIII ст.); являла собою вал 285 км, уздовж якого розташовані 18 фортець, 142 великих і малих укріплення, низка блокаузів, у межах сучас. Харків. обл. Донині існують залишки Петровської, Тамбовської, Слобідської, Михайлівської, Олексіївської, Ефремівської, Орловської, Іванівської, Більовської, Козловської фортець; зареєстровані як пам'ятка історії нац. значення] / С.Потрашков, В.Ряполов // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 373-374.

651. Ратные поля Украины и России : [в Харькове стартовал двухднев. трансгранич. турист. маршрут по Харьков. и Белгород. обл.] // Время регионов Харькова. – 2010. – 21 авг. (№ 34). – С. 3.

652. Стрельник И. По местам боевой славы : [Харьков. клуб любителей путешествий предлагает интерес. 80-км веломаршрут г. Харьков – с. Циркуны – с. Русская Лозовая – пос. Дергачи – с. Полевая – с. Пересечное – г. Харьков за три дня] / И.Стрельник // Вечер. Харьков. – 2009. – 10 сент. – С. 7.

653. Федак Л. Збережемо пам'ятки історії та культури : [на території Богодухів. р-ну під охороною держави перебуває 308 пам'яток культури] / Л.Федак // Маяк. – 2015. – 3 квіт. – С. 3.

654. Харків. Історія. Архітектура.
Культура = Харьков. История. Архитектура.
Культура = Kharkiv. History. Architecture.
Culture. – Харків : Золоті сторінки, 2011. – 511 с. : іл.

Харків – місто зі своєю історією та зі своїм характером. Сучасне обличчя міста – результат його розвитку протягом багатьох років. Такі книги, як ця, допомагають у практичній роботі зі збереження історичної та культурної спадщини Харькова.

655. **Якушко О.** Могили известных харьковчан без гида не найти / О.Якушко // Комсом. правда в Украине. – 2009. – 20 окт. – С. 15.

4.1 Історико-культурні заповідники

656. **Дудко Д.М.** Григорий Сковорода и усадьба Ковалевских в Пан-Ивановке : [старин. усадьба Ковалевских в с. Пан-Ивановка, ныне Сковородиновка Золочев. р-на] / Д.Дудко // Время. – 2011. – 4 окт. – С. 7.

657. **Лихачова Т.** Сковородинівський парк : [пам'ятка садово-паркового мистецтва (с. Сковородинівка Золочів. р-ну), парк закладений у XVIII ст., його липова алея з'єднує музей зі ставком, на березі ставка – «Дуб-велетень» (більше 700 років), під яким любив працювати Г.С.Сковорода, пам'ятний знак – погруддя філософа-просвітника] / Т.Лихачова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 333 : фот.

658. **Спасская Н.** Гиевка. Что день грядущий ей готовит? : [уник. княжеская усадьба Святополк-Мирских, Харьков. р-на] / Н.Спасская // Время. – 2011. – 1 апр. – С. 7.

659. **Субота В.** У «сродній праці» щасливі : [сковородинівські місця Харківщини] / В.Субота // Культура і життя. – 2009. – 29 лип.

660. **Чигрин В.** Таємниці княжого палацу : [комплекс-маєток Святополк-Мирських під Люботином] / В.Чигрин // Трибуна трудящих. – 2010. – 10 берез.

Історико-археологічний музей-заповідник «Верхній Салтів»

661. **Амирханян Н.** Археологи отыскиали аланские древности в Верхнем Салтове / Н.Амирханян // Комсом. правда в Украине. – 2009. – 22 июля. – С. 4.

662. **Вікторова А.** Унікальна знахідка харківських археологів : [розкопки у с. Верхній Салтів Вовчан. р-ну] / А.Вікторова // Слобід. край. – 2009. – 5 серп. – С. 16.

663. **Ефанова М.** Гости Харькова смогут перенестись на дюжину веков назад : [в заповеднике будет создана зона отдыха для тех, кто хочет окунуться в романтику VIII-X вв.] / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2012. – 27 марта. – С. 2.

664. **Зеленина Е.** Золотые врата царя Салтана / Е.Зеленина // Время. – 2012. – 3 авг. – С. 8.

665. **Історико-археологічний музей-заповідник «Верхній Салтів»** : офіц. сайт. – Режим доступу : <http://vsaltiv.at.ua/>

666. **Карачевский А.** Харьковские археологи докопались до аланов : [начались раскопки захоронений салтовской культуры] / А.Карачевский // Вечер. Харьков. – 2009. – 25 июля. – С. 1, 21.

667. **Колода В.** Археология Верхнего Салтова / В.Колода // Харьков. известия. – 2010. – 20 мая. – С. 7.

668. **Скирда В.** Верхньосалтівський історико-археологічний музей-заповідник : [створено у 1997 р. на базі Верхньосалт. археолог. комплексу (ВАК), який складається з городища катакомбного могильника салтів. археолог. культури (VIII-X ст.); заповідник внесений до Держ. реєстру нац. культ. надбання від 15.06.1999 та переліку об'єктів культ. спадщини Нац. значення 03.09.2009] / В.Скирда // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 66.

Чугуївський історико-культурний заповідник ім. І.Рєпіна

669. **Борщ Ю.** Приходь до музею – це модно! / Ю.Борщ // Слобід. край. – 2012. – 7 лип. – С. 4.

670. **Вовк О.** Музей І.Ю.Рєпіна: [в 1969 р. відчинив двері для відвідувачів музей, розташований у будинку, в якому І.Ю.Рєпін проживав у 1876–1877 рр.] / О.Вовк // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 310 : фот.

671. **Галаур С.** Стежками Іллі Рєпіна : ініціатива. На Слобожанщині до Євро-2012 розробили перші п'ять турист. маршрутів / С.Галаур // Уряд. кур'єр. – 2010. – 23 верес. – С. 13.

672. **Горобець Ю.** Чугуїв відкрив Рєпіна його нащадкам : [нащадки І.Рєпіна з Франції відвідали батьківщину художника] / Ю.Горобець // Слобід. край. – 2011. – 16 лип. – С. 13.

673. **Дмитренко А.** Нетленное наследие маэстро : [в зале картин. галереи Худож.-мемор. музея И.Е.Репина представлено более 50 живопис. и графич. работ харьков. худож. Ильи Эфромсона] / А.Дмитренко // Красная звезда. – 2013. – 2 февр.

674. **Ермошенко Г.** Неизвестные картины Ильи Репина до сих пор могут храниться в Чугуеве : [о репин. местах рассказывает экскурсовод Худож.-мемор. музея им. И.Е.Репина Г.Ермошенко / записала Ю.Зинченко] // Комсом. правда в Украине. – 2010. – 29 сент. – С. 15.

675. **Зінченко Н.** Дістатися неба : [подорож до заповідника І.Рєпіна] / Н.Зінченко // Вісті Красноградщини. – 2011. – 17 черв. – С. 9.

676. **Музей Репина** [Электронный ресурс] // GLO.UA: сеть гор. порталов Украины. – Режим доступа: <http://chuguev.glo.ua/cultura/muzej-repina.html>

677. **Художньо-меморіальний музей І.Ю.Репіна** : офіц. сайт. – Режим доступу : <http://www.repin.in.ua/>

678. **Художественно-мемориальный музей И.Е.Репина** начал работать в реконструированном здании бывшего Штаба военных поселений // Красная звезда. – 2010. – 21 мая.

Підземні ходи

679. **Буряковская Т.** «Нулевой» этаж Харькова может стать туристической жемчужиной города : [из истории харьков. подземелий] / Т.Буряковская // Время. – 2010. – 10 июня.

680. **Горелкова Ю.** Тайны чугуевских подземелий : [подзем. ходы XVII–XVIII вв.; строительство подзем. сооружений во второй половине XIX – начале XX в.] / Ю.Горелкова // Красная звезда. – 2009. – 11 апр.

681. **Ефанова М.** В Харькове хотят открыть загадочный музей : [старин. харьков. катакомбы XVIII в.] / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2015. – 3 нояб. – С. 6 : фот.

682. **Журба А.** Раритеты из подземелья : дореволюц. подземелье под Харьков. филармонией может стать одним из выдающ. культурно-ист. мест. Харькова / А.Журба // Губерния. – 2009. – № 9. – С. 42.

683. **Журба А.** Слобожанский «андеграунд» : [пещеры на Харьковщине] / А.Журба // Губерния. – 2009. – № 9. – С. 42.

684. **Зиненко Ю.** Подземелья спасали харьковчан от врагов, грязи и налогов : [история старин. ходов Харькова] / Ю.Зиненко // Комсом. правда в Украине. – 2014. – 22 апр. – С. 8.

685. **Зозуля И.** Харьковские спелеологи задабривают пещерных духов сухарями и кашей : [подземные пещеры в Липцах] / И.Зозуля // Вечер. Харьков. – 2011. – 17 марта. – С. 6.

686. **Кіч Т.** Таємничі підземелля : [на Валківщині] / Т.Кіч // Слобід. край. – 2014. – 29 берез. – С. 5.

687. **Морозова А.** Харьковские подземелья могут стать памятником / А.Морозова // Вечер. Харьков. – 2015. – 23 мая. – С. 4.

688. **На Харьковщине** обнаружили подземные галереи конца XVIII – середины XIX веков : [вблизи пос. Ковяги Валков. р-на] // День. – 2015. – 1 июля. – С. 10.

689. **На Харьковщине** обнаружили подземный монастырь XVII–XVIII веков : [Валков. р-н] // Мир. – 2015. – 30 июня. – С. 2.

690. **Скарби** древніх катакомб : [Вовчан. р-н] // Логвиненко Л.А. Загублений світ / Л.Логвиненко. – Харків, 2011. – С. 137-142.

691. **Тайны** городских подземелий : [харьков. катакомбы – одна из самых удивит. и загадоч. страниц гор. истории] // Время регионов Харьковщины. – 2014. – 23 авг. – С. 15.

692. **Чигрин В.** Підземні скарби передмістя : [укр. геологи стверджують, що на території Харків. р-ну знаходяться величезні «комори з різноманіт. корис. копалинами»] / В.Чигрин // Трибуна трудящих. – 2010. – 3 квіт.

693. **Шостак Н.** Тоннель к Днепру не строили, зато под мэрией ходили в полный рост : [правда и мифы о харьков. подземельях] / Н.Шостак // Комсом. правда в Украине. – 2010. – 30 июня. – С. 9.

4.2 Пам'ятки історії та монументального мистецтва

694. **Буряковская Т.** Вечная память – достояние культуры : [по Харькову и области насчитывается 467 могил, имеющих охран. номера] / Т.Буряковская // Время. – 2014. – 21 мая. – С. 7.

695. **Мархайчук Н.** Декоративна скульптура на Харківщині : [монумент.-декор. скульптура почала бурхливо розвиватися в Харкові у I пол. XX ст.] / Н.Мархайчук, В.Путятін // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 104-105 : фот.

696. **Мнішек І.** Наш Кобзар : [на Харківщині – 21 пам'ятник Кобзареві] / І.Мнішек // Слобід. край. – 2014. – 8 берез. – С. 4.

697. **Піддубний І.** Захисники Харківщини здобули WWW.MEMORIAL.KHARKOV.UA : [на сайті можна відшукати фотогр. могил солдат, похован. на Харківщині. Бесіда з журн. І.Піддубним / записала О.Остапченко] // Слобід. край. – 2010. – 8 трав. – С. 5.

698. **Симоненко А.** Зарубки в пам'яті: подвиг, увековеченний в камні : [автопоход по місцям бойової слави Слобожанщини] / А.Симоненко // Харьков. известия. – 2013. – 28 мая. – С. 4.

699. **Суарес Е.** Память и время : на Харьковщине находится более 2,5 тыс. памятников / Е.Суарес // Главное. – 2010. – 17 апр. (№ 17).

700. **Тараненко М.** Карби страдницької долі : [на ділянці Півден. залізниці Харків-Покотилівка постав велич. мемор. комплекс пам'яті закатованих червоноармійців] / М.Тараненко // Слобід. край. – 2010. – 11 трав. – С. 6.

м. Харків

701. **Амирханян Н.** В центре появился памятник влюбленным № 2 : скульптур. композиция красуется недалеко от «Стекляшки» / Н.Амирханян // Комсом. правда в Украине. – 2011. – 7-13 окт. – С. 5.

702. **Амирханян Н.** На ХТЗ увековечили покровителя Харькова : [памятник священномученику Александру. Был архиепископом Харьковским в 1937–1938 гг.] / Н.Амирханян // Комсом. правда в Украине. – 2010. – 10 авг.

703. **Буряковская Т.** В Харькове открылся памятник профессору Л.Гиршману : [во дворе 14-й гор. офтальмолог. клиники] / Т.Буряковская // Время. – 2009. – 16 окт.

704. **Буряковская Т.** Шевченко – стоять вечно : [24 марта 1935 г. был торжественно открыт памятник Т.Шевченко] / Т.Буряковская // Время. – 2010. – 24 марта.

705. **В Харькове** открыли памятник : [на территории Харьков. нац. пед. ун-та им. Г.Сковороды открыли памятник, посвящ. 290-летию со дня рождения укр. философа и поэта Г.С.Сковороды (архит. Ю.Шкодовский, скульптор С.Гурбанов)] // Харьков. известия. – 2012. – 2 окт. – С. 4.

706. **В Харькове** появился памятник программисту : [скульптура поставлена перед Харьков. нац. ун-том радиоэлектроники] // Газ. по-харьковски. – 2010. – 7 окт. (№ 40). – С. 3.

707. **Вовк О.** Пам'ятний знак футбольному м'ячу : [2001 р., у Міськ. саду ім. Т.Г.Шевченка на Алеї спорт. слави; автори – скульптор О.Шевчук, архітектор В.Тишевський, дизайнер С.Дуденко] / О.Вовк // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 386 : фот.

708. **Вовк О.** Пам'ятник Незалежності : [22 серп. 2012 р.; автори – скульптори О.Рідний, Г.Іванова] / О.Вовк //

Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 248 : фот.

709. **Вовк О.** Пам'ятник студенту-програмісту : [2010 р.; автори – Р.Блажко, В.Гончаренко] / О.Вовк // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 347 : фот.

710. **Вовчик П.** Беспокойный памятник : [памятник основателю Харьков. ун-та В.Н.Каразину] / П.Вовчик // Время. – 2012. – 11 сент. – С. 7.

711. **Вовчик П.** Звезды отдавали им свою нежность : [на территории обсерватории ХНУ им. В.Н.Каразина открыли памят. знак университет. астрономам, погибшим во время Второй мировой войны] / П.Вовчик // Время. – 2011. – 23 июня. – С. 2.

712. **Гайворонская Ю.** Подарок Харьков в межпраздничную ночь : [о городских памятниках с юмором] / Ю.Гайворонская // Время. – 2010. – 26 авг.

713. **Галаур С.** Загадай бажання... : у Харкові відкрили барельєф Святої Тетяни – покровительки студентів / С.Галаур // Уряд. кур'єр. – 2011. – 28 січ. – С. 16.

714. **Галаур С.** Комп'ютерний геній застиг у бронзі : у Харкові з'явився пам'ятник студенту-програмісту : [біля входу в Нац. ун-т радіоелектроніки; автори – Р.Блажко і В.Гончаренко] / С.Галаур // Уряд. кур'єр. – 2010. – 3 листоп. – С. 24.

715. **Гетманец М.** Памятники Харькова : [назрела необходимость обсудить пробл. памятников, отражающих историю города и духов. жизнь о-ва каждой ист. эпохи] / М.Гетманец // Время. – 2011. – 15 дек. – С. 4.

716. **Гончарова Н.** Харьковчанам будет козырять «честный гайшник» Петрович : [скульптор С.Гурбанов] / Н.Гончарова // Газ. по-харьковски. – 2009. – 7-13 мая (№ 17). – С. 2.

717. **Горобець Ю.** На харківській Алеї слави – нові відбитки зіркових рук : [біля ХАТОБу з'явилися ще сім стел з відбитками рук знаменитих гостей Міжнар. фестивалю «Харківський бузок»] / Ю.Горобець // Слобід. край. – 2011. – 6 груд. – С. 12.

718. **Дьякова О.** Дробицький Яр : [меморіал. комплекс у схід. частині Харкова на місці масового розстрілу єврейського населення, 1941–1943 рр.; автори – архітектор О.Лейбфрейд і художник В.Савенков] / О.Дьякова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 116 : фот.

719. **Дьякова О.** Пам'ятник першій учительці : [2002 р.; автори – скульптор С.Гурбанов, архітектор Ю.Шкодовський] / О.Дьякова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 378-379 : фот.

720. **Ефанова М.** В Харьков вернулись артиллерия и танки : [ко Дню Победы англ. танк Mark V «Рикардо» и легендар. сов. Т-34 вернулись в центр города и установлены возле здания Харьков. ист. музея] / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2013. – 11 мая. – С. 1.

721. **Ефанова М.** Внук открыл в ХПИ памятник знаменитому деду : [в ХНТУ «ХПИ» открыт памятник основоположнику отечеств. науч. электротехн. школы П.Копняеву] / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2011. – 25 янв. – С. 3.

722. **Ефанова М.** Рукопожатие святой Татьяны поможет сдать сессию : [в вестибюле станции метро «Университет» открыли барельеф святой Татьяны] / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2011. – 27 янв. – С. 1.

723. **Ефанова М.** У памятника Высоцкому харьковчане не могли сдержать слез : [состоялось открытие памятника В.Высоцкому и комплекса «Вертикаль»] / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2013. – 24 авг. – С. 21.

724. **Ефанова М.** Харьковчанам показали памятник Т.Шевченко в необычном ракурсе : [скульптур. символ Первой столицы считается лучшим в мире памятником Т.Г.Шевченко] / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2014. – 1 марта. – С. 20-21.

725. **Зиненко Ю.** Возле харьковских вузов появляются волшебные ноутбуки и педагоги со стаканчиками : [перечень гор. институт. памятников и их история] / Ю.Зиненко // Комсом. правда в Украине. – 2010. – 8 дек. – С. 9.

726. **Зиненко Ю.** Незаметные памятники Харькова: Булгаков спрятался во дворе, а Эсбеушник – за высоким забором : [Булгаков с Бегемотом на лавочке (ул. Ольминского, 18); Пограничник из студенческого подвала (пер. Инженерный, 7); Память о промгигантах (ул. Нетеченская); Увлеченный фотограф (галерея «АВЭЖ», ул. Сумская, 70); «Энкаведист» (за забором Управления СБУ в Харьков. обл.)] / Ю.Зиненко // Комсом. правда в Украине. – 2012. – 18 апр. – С. 15.

727. **Зиненко Ю.** Макарыч из «В бой идут одни старики» стал студентом : памятник механику из фильма установили к 70-летию фак. авиац. инженеров Харьков. ун-та воздуш. сил / Ю.Зиненко // Комсом. правда в Украине. – 2011. – 26 февр. – С. 5.

728. **Зозуля И.** На здании университета искусств «воскрес» Меркурий : [Бога торговли, опирающегося на корабел. штурвал, создал скульптор А.Ридный] / И.Зозуля // Комсом. правда в Украине. – 2012. – 19 апр. – С. – 4.

729. **Зозуля И.** Символ Победы благословил лично Брежнев : [памятник Родине-Матери на мемориале Славы в Лесопарке] / И.Зозуля // Комсом. правда в Украине. – 2014. – 7 мая. – С. 4.

730. **Ищук Е.** «Студенческие» памятники Харькова : [памятники Шаре в ХАИ; Программисту в ХНУРЕ; архит.

Бекетову в ХИСИ; памятник Ушам] / Е.Ищук // Время регионов Харьковщины. – 2013. – 31 авг. (№ 35). – С. 15.

731. **Ищук Е.** Удивительные памятники Первой столицы : [Остапу Бендеру, Ипполиту Матвеевичу, отцу Федору, Эллочке-людоедке и др.] / Е.Ищук // Время регионов Харьковщины. – 2013. – 25 мая (№ 21). – С. 14.

732. **Канунникова И.** Солдата пришлось срезать из-за секретаря ЦК : [из истории создания памятника солдату-освободителю Харькова] / И.Канунникова // Вечер. Харьков. – 2009. – 7 мая. – С. 21.

733. **Карапутіна С.М.** «Дробицький Яр» : [меморіал. комплекс] / С.Карапутіна / Енциклопедія Сучасної України. – Київ, 2008. – Т. 8. – С. 405.

734. **Косий М.** Пам'ятник Володимиру Висоцькому відкрийте до Дня міста : [архіт. комплекс «Вертикаль» біля харків. Палацу спорту міська рада планує відкрити 23 серп. 2013 р.] / М.Косий // Голос України. – 2013. – 13 берез. – С. 13.

735. **Костин Г.** Вторая молодость футбольного мяча : [в гор. саду им. Т.Шевченко открыт обновлен. памятник футбол. мячу] / Г.Костин // Харьков. известия. – 2012. – 14 июня. – С. 2.

736. **Костин Г.** Маршалу Победы : [накануне Дня Победы открыт отреставрир. памятник Г.К.Жукову] / Г.Костин // Харьков. известия. – 2012. – 12 мая. – С. 3.

737. **Костюченко М.** «Тільки й рідні, що ви одні...» : [в марте 2010 г. исполняется 75 лет, как в нашем городе установлен лучший в мире памятник Т.Г.Шевченко] / М.Костюченко // Обьктив-Но. – 2010. – 18 марта (№ 2). – С. 6.

738. **Куделко С.** Меморіальний комплекс Пам'яті жертв голодомору в Україні : [2008 р., скульптор О.Рідний] / С.Куделко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 263 : фот.

739. **Куделко С.** Пам'ятний знак 50-й паралелі : [9 жовт. 2010 р. встановлений у Міськ. саду ім. Т.Г.Шевченка, точно по лінії проходження 50-ої паралелі півн. широти; архітектори: С.Чечельницький, В.Хесін, Р.Амельченко] / С.Куделко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 302 : фот.

740. **Куделко С.** Пам'ятник Т.Г.Шевченку : [встановлений у Міськ. саду, названому його ім'ям. Конкурсний пам'ятник відкритий 24 берез. 1935 р., автори – скульптор М.Манізер, архітектор Й.Лангбард] / С.Куделко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 426 : фот.

741. **Куличенко И.** Во славу Харькова! : [возле север. корпуса ХНУ им. В.Каразина были открыты памятники акад. Д.Багалею и А.Ляпунову] / И.Куличенко // Харьков. известия. – 2010. – 18 нояб. – С. 2.

742. **Ланська Д.** Працівникам космічної галузі установили пам'ятний знак : [на місці спорудження пам'ятника на честь космонавтів і працівників ракетно-косміч. галузі було встановлено пам'ятний знак (перетин вул. Космонавтів та вул. 23 Серпня)] / Д.Ланська // Слобід. край. – 2011. – 14 квіт. – С. 7.

743. **Лемищенко О.** Английское «чудо» в центре «первой столицы» : [о танке, установленном возле ист. музея] / О.Лемищенко // Время. – 2009. – 11 дек.

744. **Леонидов Л.** К 20-летию открытия Стены Скорби : [открыта в Дробыцком Яру 30 окт. 1992 г.] / Л.Леонидов // Дайджест-Е. – 2012. – Окт. (№ 10).

745. **Лисянський М.** У Харкові встановили два нових пам'ятники : [біля північ. корпусу ХНУ ім. В.Н.Каразіна з'явилися пам'ятники Д.Багалію та О.Ляпунову] / М.Лисянський // Слобід. край. – 2010. – 20 листоп. – С. 13.

746. **Лучший** пам'ятник Великому Кобзарю // Время регионов Харьковщины. – 2012. – 10 нояб. (№ 45). – С. 15.

747. **Мархайчук Н.** «Дзеркальний (скляний) струмінь» : [фонтан-альтанка, розташований у сквері Перемоги; це – один із найбільш пізнаваних символів Харкова; у 2009 р. споруда увійшла до переліку «Семи чудес Харкова» і її зменшена копія встановлена на пл. Архітекторів] / Н.Мархайчук // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 109 : фот.

748. **Марьонкіна В.** Меморіальний комплекс радянських воїнів, що загинули у Великій Вітчизняній війні : [Лісопарк, 1977 р.; автори – скульптори В.Агібалов, М.Овсянкін, Я.Рик, архітектори І.Алфьоров, Е.Черкасов, А.Максименко, худож. С.Світлорусов] / В.Марьонкіна, Н.Мархайчук // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 305 : фот.

749. **Марьонкіна В.** Пам'ятник Воїнам-визволителям Харкова : [1981 р., автори – скульптори І.Ястребов, Я.Рик, архітектори А.Максименко, Е.Черкасов] / В.Марьонкіна // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 77 : фот.

750. **Марьонкіна В.** Пам'ятник підпільникам і партизанам Харківщини : [1978 р., автори – скульптори Л.Жуковська, Д.Сова, архітектор А.Максименко] / В.Марьонкіна // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 281 : фот.

751. **Маслов Е.** Из жизни памятников : [старые и новые памятники Харькова] / Е.Маслов // Вестник торгово-пром. палаты. – 2011. – № 3. – С. 39-40.

752. **Мемориальный** комплекс Славы (Родина-мать) : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://www.kharkov.ua/about/memorial.htm>

753. **Мемориальный** парк-музей «Дробицкий Яр» : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://www.drobytskyar.org/>

754. **Можейко И.** Лирический аккорд города: история возникновения Зеркальной струи / И.Можейко // Харьков. известия. – 2010. – 1 июля. – С. 5.

755. **Можейко І.** Найкращий у світі : [пам'ятник Т.Г.Шевченку у Харкові] / І.Можейко // Слобід. край. – 2011. – 10 берез. – С. 7.

756. **Можейко И.** Полуоткрытие Гоголя: необыкновенная история, произошедшая с памятником великого писателя / И.Можейко // Харьков. известия. – 2009. – 31 марта. – С. 8.

757. **Можейко І.** Левова частка Харкова : [скульптур. зображення левів] / І.Можейко // Слобід. край. – 2010. – 22 лип. – С. 12.

758. **Можейко І.** Радянська епоха закарбована у пам'ятниках / І.Можейко // Слобід. край. – 2013. – 7 листоп. – С. 8.

759. **Монумент** мастеру слова : [24 марта 1935 г. был открыт монумент Т.Г.Шевченко] // Время регионов Харьковщины. – 2014. – 8 марта. – С. 17.

760. **Морозова М.** Выпускники подарили ХНУРЭ бронзового программиста : [к юбилею выпускники презентовали вузу памятник – увековечили в бронзе студента-программиста] / М.Морозова // Вечер. Харьков. – 2010. – 7 окт. – С. 3.

761. **Нарыжная Л.** Знаменитого врача увековечили в бронзе : [на территории глаз. больницы установили памятник Л.Гиршману] / Л.Нарыжная // Комсом. правда в Украине. – 2009. – 16-22 окт. – С. 9.

762. **Національний** меморіальний комплекс «Висота маршала І.С.Конєва» : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://www.mvk.kharkov.ua/>

763. **Новая** точка нашего города : [в саду им. Т.Г.Шевченко открыт памят. знак «50-я ПАРАЛЛЕЛЬ»] // Харьков. известия. – 2010. – 12 окт. – С. 1.

764. **Павленко Е.** В Харькове мода на религиозные памятники : [к 1025-летию Крещения Руси в городе появились два православ. памятника: князю Владимиру и Андрею Первозванному] / Е.Павленко // Комсом. правда в Украине. – 2013. – 26 июля-1 авг. – С. 8.

765. **Павлова О.** Пам'ятник засновникам м. Харкова : [відкриття приурочене до 350-річчя заснування міста; автори – скульптор З.Церетелі, архітектор В.Бобровський] / О.Павлова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 135 : фот.

766. **Павлова О.** Пам'ятник Олександрю Невському : [2004 р., скульптор С.Гурбанов] / О.Павлова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 256 : фот.

767. **Пелевина М.** В Харькове открыли памятник Владимиру Высоцкому : [возле Дворца спорта] / М.Пелевина // Харьков. известия во Фрунзен. р-не. – 2013. – Авг. (№ 2).

768. **Пирлик І.** До могил геніїв водитимуть екскурсії : [у Молодіж. парку замість старих і пошарпаних надгробків з'являться нові пам'ятники та статуї, які показуватимуть туристам] / І.Пирлик // Слобід. край. – 2013. – 31 жовт. – С. 2.

769. **Помним, скорбим** : [на месте бывшего еврейс. гетто на Москов. пр. установлена Стена скорби] // Харьков. известия. – 2013. – 9 апр. – С. 3.

770. **Порохівник А.** Пам'ятник Г.С.Сковороді у Харкові. На Університетській / А.Порохівник // Укр. простір. – 2009. – 15 січ (№ 2). – С. 4.

771. **Проект «Гордость Харькова»** : [на стенах домов города появились портреты извест. людей] // Время регионов Харьковщины. – 2013. – 10 авг. (№ 32) . – С. 16.

772. **Саржин Яр** (г. Харьков) : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://sarginjar.at.ua/>

773. **Семь** звезд на Аллее : [на Аллее звезд кинофестиваля «Харьков. сирень» открыли памят. доски с отпечатками ладоней гостей III Междунар. кинофестиваля «Харьков. сирень»] // Харьков. известия. – 2011. – 6 дек. – С. 2.

774. **Семь** чудес Харькова : [Госпром, Успенский собор, памятник Т.Шевченко, Благовещенский собор, фонтан «Зеркальная струя», Дом со шпилем, Покровский собор] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 172-175.

775. **Симоненко А.** Вертикаль Высоцкого : [возле Дворца спорта открыт памятник В.Высоцкому и скалодром для спортсменов-альпинистов] / А.Симоненко // Харьков. известия. – 2013. – 24 авг. – С. 3.

776. **Січнєва І.** Паровоз для Паулюса : [легендар. паровоз, що встановлено на почес. п'єдесталі на Харків. вокзалі, «конвоював» Паулюса] / І.Січнєва // Слобід. край. – 2009. – 4 листоп. – С. 16.

777. **Соколинская Д.** В Харькове установили мемориальный камень погибшим героям : [знак посвящен героям, погибшим за свободу и независимость Украины. Установлен напротив здания Госпрома] / Д. Соколинская // День. – 2014. – 9 дек. – С. 10.

778. **Сорока С.** У Харкові відкрито пам'ятник Андрію Первозваному : [у сквері «Стрілка»] / С.Сорока // Слобід. край. – 2013. – 20 лип. – С. 3.

779. **Стрельник И.** Героев Великой Отечественной будут знать в лицо [ко Дню освобождения Харькова от нем.-фашист. захватчиков на улицах города появятся мемор. доски

харьковчанам – Героям Сов. Союза] / И.Стрельник // Вечер. Харьков. – 2013. – 8 авг. – С. 6.

780. **Стрельник И.** Монумент Независимости – новое лицо Харькова : [в центре пл. Конституции возвышается 14-метр. монумент Независимости Украины – третий по высоте памятник в Харькове] / И.Стрельник // Вечер. Харьков. – 2012. – 21 авг. – С. 3.

781. **Стрельник И.** Памятник мячу в Харькове обрел вторую жизнь / И.Стрельник // Вечер. Харьков. – 2012. – 16 июня. – С. 2.

782. **Стрельник И.** Родина-Мать «живет» с больным сердцем : [история создания памятника] / И.Стрельник // Слобід. край. – 2009. – 7 мая. – С. 21.

783. **Тайна** Театрального скверика : [из истории памятника Пушкину] // 50+. – 2009. – 13 нояб. (№ 46). – С. 9.

784. **Тараненко М.** На честь покровителя Харкова : [в р-ні ХТЗ відкрито пам'ятник Священномученику Архієпископу Харківському Олександру] / М.Тараненко // Слобід. край. – 2010. – 24 серп. – С. 4.

785. **Тарасенко Я.** Обновленный спортивный символ Харькова [на аллее спорт. славы в саду им. Т.Шевченко открыт обновлен. памятник футбол. мячу] / Я.Тарасенко // Время. – 2012. – 13 июня. – С. 1.

786. **Тесло І.** І мирне небо зберегли для нащадків : [на привокзал. площі Міжнар. аеропорту «Харків» був відкритий обеліск пам'яті пілотів і техніків Цивіл. Повітр. флоту, які загинули у Другій світовій війні] / І.Тесло // Слобід. край. – 2010. – 11 трав. – С. 6.

787. **У Харкові** відкрито пам'ятник Гіршману : [на території 14-ї міськ. офтальмолог. клініки] // Мед. газ. – 2009. – 31 жовт. (№ 20). – С. 1.

788. **Удивительные** памятники Первой столицы : [помимо ист. монументов есть оригинал. смешные и необыч.

памятники] // Время регионов Харьковщины. – 2014. – 11 окт. – С. 15.

789. **Холманская Л.** Какого Тараса не знает Харьков : [тайны памятника поэту Шевченко, который никогда не бывал в нашем городе, открыли харьков. исследователи] / Л.Холманская // Вечер. Харьков. – 2009. – 31 янв. – С. 21.

790. **Холманская Л.** У Тараса Шевченко и Василия Чапаева были общие «родители» : [памятнику Т.Шевченко исполнилось 75 лет] / Л.Холманская // Вечер. Харьков. – 2010. – 27 марта. – С. 20.

791. **Черкасский Г.** Занимательная история бюрократической цитадели : [здание присутствен. мест возведено в 1854 г. В его биографии отразились крутые повороты харьков. истории] / Г.Черкасский // Харьков. известия. – 2010. – 18 марта. – С. 15.

792. **Чигрин В.** Слобожанський пантеон : [Молодіж. парк у Харкові – унік. іст.-культур. заповідник з пам'ятниками і мемор. похованнями – справжній музей під відкритим небом] / В.Чигрин // Трибуна трудящих. – 2012. – 12 верес.

793. **Чистилин В.** История одного памятника: бронзовый Тарас как символ времени и свидетель времен / В.Чистилин // Главное. – 2009. – 31 янв.(№ 5). – С. 8.

794. **Шостак Н.** «Пятерых из ломбарда» сменит «Крылатая девушка на шаре» : [о новом памятнике на пл. Конституции] / Н.Шостак // Комсом. правда в Украине. – 2011. – 29 июня. – С. 5.

795. **Шостак Н.** Университет воздушных сил «возглавил» маршал авиации : [открыли монумент трижды Герою Сов. Союза И.Кожедубу] / Н.Шостак // Комсом. правда в Украине. – 2010. – 13 нояб. – С. 4.

796. **Енергетика** любови : [новый памятник влюбленным открыт на «Стекляшке»] // Харьков. известия. – 2011. – 8 окт. – С. 1.

797. **Юдіна Л.М.** Увічнений у пам'яті: з історії створення у Харкові пам'ятника Т.Г.Шевченкові / Л.Юдіна // Слобід. край. – 2010. – 25 берез. – С. 7.

798. **Якушко О.** Харьковские памятники: Каразина четырежды переселяли, Пушкина взрывали, Шевченко увезли в столицу / О.Якушко // Комсом. правда в Украине. – 2009. – 1 окт. – С. 10.

799. **Яшина Т.** Солдат всегда солдат! : [о памятнике сов. воину-освободителю («Павлуша») на ул. 23 Августа] / Т.Яшина // Соц. Харьковщина. – 2009. – 21 авг. – (№ 34).

Харківська область

800. **Грекова Н.** Мемориал Славы в Барвенково / Н.Грекова // Время регионов Харьковщины. – 2010. – 1 мая (№ 18). – С. 10.

801. **Мемориал** Славы «Скорбящая мать» в Барвенково. Книга памяти в Харьковской области : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://memorial.kharkov.ua/Barvenkovo>

***

802. **Меморіалу** Слави у Богодухові – 30 років // Маяк. – 2013. – 6 серп.

803. **Могилевська Н.** Історичні пам'ятки Богодухова / Н.Могилевська // Маяк. – 2010. – 7 серп.

804. **Олександрова Ю.** У Богодухові відзначили п'яту річницю відкриття пам'ятника воїнам-афганцям / Ю.Олександрова // Слобід. край. – 2011. – 27 жовт. – С. 7.

***

805. **Вінницька І.** На поклін до козацького отамана : [у с. Верхній Салтів Вовчан. р-ну відкрили пам'ятник салтів. отаману В.Гордієнку] / І.Вінницька // Україна козацька. – 2010. – Жовт. (№ 19/20). – С. 3.

806. **Терещенко К.** Герої ще нашого часу : у Вовчанську вшанували подвиги 70-річ. давнини та сьогодення : [відкрито унік. мемор. комплекс Героям Рад. Союзу] / К.Терещенко // Слобід. край. – 2013. – 1 жовт. – С. 3.

***

807. **Федяй М.** Учитель, перед іменем твоим... : [в с. Ольшана Двуреч. р-на был открыт памятник Отличнику образования Украины С.Я.Демченко, лучшему дир. школы в области] / М.Федяй // Время регионов Харьковщины. – 2010. – 15 мая (№ 20). – С. 7.

***

808. **Дьякова О.** «Висота маршала Конєва» : [мемор. комплекс, розташов. між смт Солоницівка і с. Гаврилівка Дергачів. р-ну, відкрито у 2007 р., 14.05.2008 присвоєно статус «національний»; автори – архітектори Н.Краснолобов, П.Чечельницький, А.Ткаченко, скульптор Д.Сова] / О.Дьякова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 70 : фот.

809. **Калашник Л.** У серпні 1943-го, або Висота Петрищева : [на автошляху Дергачі–Польова, на місці запеклих боїв, встановлено обеліск] / Л.Калашник // Слобід. край. – 2010. – 27 квіт. – С. 5.

810. **Косяк А.** Открытие мемориала : [в Казачьей Лопани открыт мемор. комплекс ликвидаторам аварии на Чернобыл. АЭС и воинам-интернационалистам] / А.Косяк // Слово ветерана. – 2009. – 30 мая.

811. **Пам'ятник Шевченку в Бермінводах** : [історія пам'ятника] // Мед. газ. – 2011. – 31 трав. (№ 10). – С. 8.

812. **Памятные места** : [мемор. комплекс «Высота маршала И.Конева» (пос. Солоницевка Дергачев. р-на, мемориал Славы, памятник воину-освободителю, Мемориал жертвам фашистского геноцида «Дробицкий Яр», памятный знак репрессированным кобзарям, мемориал жертвам тоталитаризма] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 440-443.

813. **Терещенко К.** Друге народження меморіального комплексу : [в с-щі Вільшани Дергачів. р-ну відкрили оновлений мемор. комплекс «Слава визволителям»] / К.Терещенко // Слобід. край. – 2013. – 29 серп. – С. 7.

814. **Увековечивание** памяти освободителям Украины : [«Высота маршала И.С.Конева» (с. Солоницевка Дергачев. р-на)] // Конюшенко П.Е. Украина. Три года в фашистской неволе, 1941–1944 / П.Е.Конюшенко. – Харьков, 2011. – С. 149-152, 187-188.

***

815. **Чепалов А.** Чайковский. Музыкальный променад : [к 100-летию со дня смерти Чайковского в с. Александровка Зачепил. р-на установлена бронзовая статуя композитора] / А.Чепалов // Время. – 2010. – 12 июня.

***

816. **Борщ Ю.** Під Харковом установили монумент російському імператору : [пам'ятник рос. імператору Олександру III установили у Зміїв. р-ні на місці катастрофи царського потяга] / Ю.Борщ // Слобід. край. – 2013. – 2 листоп. – С. 4.

817. **Вовк О.** Спасів скит : [архіт.-іст. комплекс на честь образу Нерукотворного Спаса (ст. Борки Зміїв. р-ну); заснування пов'язане з аварією царського потяга, котрий зійшов з рейок 17 жовт. 1888 р.] / О.Вовк // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 341-342 : фот.

818. **Куделко С.** Меморіальний комплекс подвигу гвардійців-широнінців : [с. Таранівка Зміїв. р-ну; автори – скульптор В.Корольков, архітектори А.Воробйов, С.Чечельницький] / С.Куделко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 284-285 : фот.

819. **Марьонкіна В.** Пам'ятник «Братерство по зброї» : [с. Соколове Зміїв. р-ну, споруджено у 1973 р.; скульптори М.Дзюба, О.Венгеров] / В.Марьонкіна // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 52 : фот.

820. **Остренок В.** Память в камне – память в сердце : [в с. Пролетарское завершена реконструкция памятника и брат. могилы воинам, отдавшим свою жизнь в боях за освобождение Змиевщины] / В.Остренок // Вісті Зміївщини. – 2013. – 8 листоп.

821. **ПВД:** «Соколове – Таранівка. Місця бойової слави» : [турист. маршрут] // Вісті Зміївщини. – 2012. – 24 квіт.

822. **Саяний М.** Соколівський музей бойового братерства – історична пам'ятка братнім народам / М.Саяний // Проблеми музеєзнавства, збереження та відновлення історичної пам'яті : (до 85-річчя Харк. держ. акад. культури та 25-річчя відкриття першого в Україні музейн. від-ня ХДАК) : матеріали Всеукр. наук.-теорет. конф., 14-15 трав. 2014 р. – Харків, 2014. – С. 35-36.

***

823. **Кіч Т.** Держава шукає героїв : [у Золочеві відкрили пам'ятник воїнам-інтернаціоналістам, на якому викарбувані назви 20 країн, в яких загинули золочівці] / Т.Кіч // Слобід. край. – 2013. – 8 серп. – С. 4.

***

824. **Буряковская Т.** Апостолу человечности : [в Изюме открыт бронзовый памятник Т.Г.Шевченко] / Т.Буряковская // Время. – 2014. – 12 марта. – С. 7.

825. **Грекова Н.** Мемориал на горе Кременец : [Изюм] / Н.Грекова // Время регионов Харьковщины. – 2010. – 8 мая (№ 19). – С. 8.

826. **Двоскина Л.** В Изюме появился свой Кобзарь : [открыли памятник Т.Г.Шевченко] / Л.Двоскина // Вечер. Харьков. – 2014. – 13 марта. – С. 4.

827. **Можейко И.** Памятник военного значения : [в конце 17 в. была построена Изюм. черта – система дерево-землян. укреплений длиной 530 км] / И.Можейко // Вісті Зміївщини. – 2011. – 29 верес.

828. **Щибря Л.** Забуті масові поховання в Ізюмі : [брат. могили часів Другої світової війни] / Л.Щибря // Обрії Ізюмщини. – 2014. – 9 трав.

829. **Яровий О.** Божа Матір над Харківщиною : [на горі Крем'янець (Ізюм. р-н) височить білокам'яна скульптура. Авт. скульптури І.Ковальов] / О.Яровий // Главное. – 2010. – 23 окт. (№ 43/3). – С. 10.

***

830. **Історичні** пам'ятки Краснокутщини : [путівник]. – [Б.м. : Б.в., 200-]. – 23 с.

***

831. **Мельник В.** Возрождение духовности : [в Купянске силами работников ЮЖД открыт духов. комплекс: Свято-Покровская церковь и мемор. комплекс в честь воинов Красной Армии и солдат-железнодорожников, погибших в годы Второй мировой войны] / В.Мельник // Пятница. – 2009. – 17 сент. (№ 35). – С. 17.

832. **Оробинський В.** На Куп'янщині відкрили новий пам'ятник воїнам Великої Вітчизняної : [у с. Ковалівка

відбулося урочисте відкриття пам'ятника 56 рад. воїнам, загиблим у часи Другої світової війни] / В.Оробинський // Слобід. край. – 2011. – 28 черв. – С. 10.

***

833. **Лілітко Г.** У тюльпанів вічному вогні... : у с-щі Панютине до Дня Перемоги відкрито ще один пам'ятник. Він – солдатам афган. війни / Г.Лілітко // Голос Лозівщини. – 2013. – 17 трав.

***

834. **Ефанова М.** Генерала Ватутина увековечили в камне : [в Ватутино Нововодолаж. р-на открыта стела Герою Сов. Союза Н.Ватутину] / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2012. – 30 окт. – С. 4.

***

835. **Тайна** Алексеевской крепости : [первые сведения об Алексеевской крепости (окрестности Первомайска) относятся к 1730 г.] // Проспект правды. – 2011. – 6 июля (№ 21).

836. **Тараненко М.** Стела Пам'яті у Первомайському / М.Тараненко // Слобід. край. – 2009. – 19 верес. – С. 4.

***

837. **Будиночок** у Високому... : [у с-щі Високому знаходиться мемор. кімната-музей Г.Хоткевича] // Укр. простір. – 2009. – 1 лют. (№ 3). – С. 8.

838. **Грекова Н.** В Люботине восстановлены могилы Святополк-Мирских / Н.Грекова // Время регионов. – 2009. – 12 сент. (№ 37). – С. 13.

839. **Корж М.** Хто автор погруддя Шевченка в «Рощі»? : [у санаторії «Роща» під Харковом півтора-два роки тому з'явився скульптур. портрет Т.Шевченка] / М.Корж // Слобід. край. – 2010. – 22 трав. – С. 14.

840. **Мемориал** на 788 километре : [у пос. Филипповка открыт мемор. комплекс погибшим от рук нем.-фашист. захватчиков военноплен. красноармейцам, Харьков. р-н] // Слово ветерана. – 2010. – 3 июля (№ 51-52).

841. **Павленко Л.** Подвигу, застывшему в граните, салютуют гудки поездов : [мемор. комплекс в р-не пос. Филипповка построен ЮЖД] / Л.Павленко // Комсом. правда в Украине. – 2012. – 10 мая. – С. 5.

842. **Пархоменко Н.** Открытие мемориального комплекса : [в Люботине] / Н.Пархоменко // Слово ветерана. – 2010. – 5 июня. – С. 5.

843. **Смурый А.** Память сердца : [в п. Бабаи открыт комплекс Памяти в парке Славы, где упокоится прах солдат Второй мировой войны, павших 66 лет назад и похороненных в лесу возле поселка] / А.Смурый // Соц. Харьковщина. – 2009. – 21 авг. (№ 34).

844. **Степкова В.** Загадочная могила Кантемира : [часовня-мавзолей Кантемира в Рогани была построена в 1789 г.] / В.Степкова // Трибуна трудящих. – 2012. – 15 верес.

845. **Столбецов О.** Поезда будут салютовать погибшим солдатам : [на окраине Харькова около ж.-д. полотна у пос. Филипповка открыт Мемор. комплекс погибшим пленным красноармейцам] / О.Столбецов // Вечер. Харьков. – 2010. – 27 апр. – С. 1, 2.

***

846. **В Лебязьем** открыли памятник воинам-афганцам : [Чугуев. р-н] // Красная звезда. – 2014. – 21 июня.

847. **Волошин Н.** Герою-авиатору Сергію Грицевцю відкрито пам'ятник : [в Чугуєві. Автор – скульптор М.Ятченко] / Н.Волошин // Слобід. край. – 2010. – 15 черв. – С. 6.

4.3 Пам'ятки архітектури та містобудування

848. **Амирханян Н.** Самые-самые здания Харькова : [самое красивое, запутанное, маленькое, высокое, ветхое, старое, большое, длинное] / Н.Амирханян, Н.Шостак // Комсом. правда в Украине. – 2011. – 5 окт. – С. 9.

849. **Бірьова О.Ю.** Софійський храм у селищі Кам'янка Ізюмського повіту / О.Бірьова // Проблеми музеєзнавства, збереження та відновлення історичної пам'яті : (до 85-річчя Харк. держ. акад. культури та 25-річчя відкриття першого в Україні музейн. від-ня ХДАК) : матеріали Всеукр. наук.-теорет. конф., 14-15 трав. 2014 р. – Харків, 2014. – С. 69-70.

850. **Благовещенский** кафедральный собор (г. Харьков) : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://kharkiv-sob.church.ua/>

851. **Богдан А.** Последний шедевр в стиле «позднего советского конструктивизма» : [здание Балаклейс. район. гос. администрации] / А.Богдан // Время. – 2012. – 27 июня. – С. 7.

852. **Вовк О.** Світломузичний фонтан у Харкові : [заснований у 1967 р. у Міськ. саду ім. Т.Г.Шевченка; через 10 років став першим світломузичним фонтаном у місті; автор – архітектор Б.Клейн] / О.Вовк // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 323.

853. **Вовк О.** «Співочі тераси» : [пам'ятка архітектури кінця ХІХ ст., с. Городнє Краснокут. р-ну] / О.Вовк // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 342 : фот.

854. **Вовк О.** Фонтан-каскад : [м. Харків, відкритий у 1955 р. на честь 300-річчя заснування міста та 300-річчя возз'єднання України з Росією, розташований у Міськ. саду ім. Т.Г.Шевченка; автори – архітектор Г.Маяк, інженер І.Савуська] /

О.Вовк // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 385 : фот.

855. **Володимир** (Швець), отець. Благовіщенський кафедральний собор : [м. Харків; перша дерев'яна церква на цьому місці була споруджена не пізніше 1659 р. У Соборі знаходяться чудотворні мощі Святителя Мелетія (Леонтовича) – одного із небесних покровителів Слобожанщини] / отець Володимир (Швець), О.Павлова, Н.Мархайчук // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 42 : фот.

856. **Духовные** святыни : [собор Покрова Пресвятой Богородицы (г. Харьков, построен в 1689 г.), Свято-Вознесенский кафедральный собор (г. Изюм; построен и освящен в 1826 г.), Свято-Борисо-Глебский женский монастырь (с. Водяное Змиев. р-на, строительство закончилось в 1905 г.), Церковь сретения Озерянской иконы Божией Матери (г. Харьков, заложена в 1892 г.); храмы: Успения Пресвятой Девы Марии (г. Харьков, 1891 г.), Свято-Трехсвятительский (г. Харьков, построен в 1907–1915 гг.), Святого Великомученика и целителя Пантелеймона (г. Харьков, заложен в 1882), Христа Спасителя (с. Борки Змиев. р-на, воздвигнут в 1891–1894 гг.), Архангела Михаила (с. Ракитное Нововодолаж. р-на, деревян. здание построено в 1738 г., в 1805 – каменная церковь), Харьковская хоральная синагога (построена в 1914 г.), Харьковская соборная мечеть (1906 г.) // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 394-405.

857. **Зеленская Д.** Дом, где танцевал Пушкин, может вот-вот рухнуть : [в пос. Бабаи рушится ист. памятник – бывшее имение семьи Щербининых] / Д.Зеленская // Вечер. Харьков. – 2013. – 14 дек. – С. 5.

858. **Зинченко Ю.** Как Харьков изменила война : [о судьбах старин. зданий, мостов и улиц города] / Ю.Зинченко // Комсом. правда в Украине. – 2009. – 25 июня. – С. 8.

859. **Зинченко Ю.** Самый высокий дом Харькова ниже колокольни Успенского собора на три метра : [самые высокие здания города: Успенский собор, 24-этажка на Салтовке, новостройки на «Научной», ХНУ им. В.Н.Каразина, заброшенный элеватор, Госпром, пожарная колокольня] / Ю.Зинченко // Комсом. правда в Украине. – 2010. – 1 июля. – С. 12-13.

860. **Зинченко Ю.** Харьковские дома смешат салтовчан и привлекают руферов : [самые интересные здания города: легендарное – Госпром; необычное – «Плоский» на Балашовке; высокое – «Монте-Плаза»; старое – Покровский собор; обсуждаемое – Дворец пионеров на Салтовке] / Ю.Зинченко // Комсом. правда в Украине. – 2014. – 1 июля. – С. 7.

861. **Зозуля И.** В первой столице запустили 18 фонтанов / И.Зозуля // Комсом. правда в Украине. – 2013. – 1-8 мая. – С. 7.

862. **Зозуля И.** В Харькове появятся три десятка новых памятников архитектуры : [до 2015 г. планируется создать новый список памятников архитектуры] / И.Зозуля // Комсом. правда в Украине. – 2013. – 13 февр. – С. 5.

863. **Истоки** Слобожанской архитектурной школы и памятники, предвосхитившие ее появление // Парамонов А.Ф. Истоки каменной храмовой архитектуры Слободской Украины / А.Парамонов, А.Парийский. – Харьков, 2012. – С. 19-45.

864. **Ищук Е.** Дом литературной элиты : [построен в 1929 г. для Союза писателей Украины] / Е.Ищук // Время регионов Харьковщины. – 2013. – 16 февр. (№ 7). – С. 15.

865. **Ищук Е.** «Замковая» архитектура Первой столицы : [в нашем регионе сохранилось множество уник. старин. зданий] / Е.Ищук // Время регионов Харьковщины. – 2013. – 10 авг. (№ 32). – С. 15.

866. **Ищук Е.** «Южные» ворота города : [здание Южного вокзала] / Е.Ищук // Время регионов Харьковщины. – 2012. – 8 дек. (№ 49). – С. 15.

867. **Кадомская Е.** Знаменитый дом в центре города обретет вторую жизнь : [начата реставрация памятника архитектуры – дом по ул. Рымарской, 19 был построен в 1915 г. по проекту архитектора А.Ржепишевского] / Е.Кадомская // Вечер. Харьков. – 2013. – 22 авг. – С. 2.

868. **Каменные** храмы Слобожанской архитектурной школы XVII-XVIII ст. // Парамонов А.Ф. Истоки каменной храмовой архитектуры Слободской Украины / А.Парамонов, А.Парийский. – Харьков, 2012. – С. 5-9.

869. **Кич Т.** Харьков, который мы теряем : [об ист. зданиях города] / Т.Кич // Зеркало недели. – 2011. – 29 апр. – С. 4.

870. **Косенкова В.** Преображение : [19 авг. 2009 г. гор. власти торжественно презентовали жителям ХТЗ обновлен. сквер с фонтаном возле храма Священномученика Александра] / В.Косенкова // Харьков. известия. – 2009. – 20 авг. – С. 2.

871. **Краса** и гордость Харькова : [фонтаны: история и современность] / Время регионов Харьковщины. – 2013. – 18 мая (№ 20). – С. 15.

872. **Лаптева Н.** Будинок Роберта Шиндлера: почесний вартовий на межі минулого й майбутнього : [з історії будинку (зараз знаходиться краєзнав. музей)] / Н.Лаптева // Вісті Красноградщини. – 2012. – 9 листоп.

873. **Лаптева Н.** Ювілей із присмаком гіркоти : [з історії будівлі Красноград. міськ. ради, якій виповнилося 100 років] / Н.Лаптева // Вісті Красноградщини. – 2014. – 19 груд.

874. **Нарыжная Л.** На ХТЗ появился фонтан в форме ключа / Л.Нарыжная // Комсом. правда в Украине. – 2009. – 20 авг. – С. 4.

875. **Невская Т.** Бессменная шапка Саржина Яра : [павлопольському павильону у бювета в Саржином Яру исполнилось 45 лет] / Т.Невская // Харьков. известия. – 2011. – 17 авг. – С. 5.

876. **Павлова О.** Озерянська церква : [церква Озерянської ікони Божої Матері у Харкові] / О.Павлова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 255.

877. **Павлова О.** Покровська церква : [у с. Пархомівка Краснокут. р-ну] / О.Павлова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 286 : фот.

878. **Панежда В.** Уникальная Чугуевщина: уцелевшие памятники старины, сохранив свою историю, до сих пор служат людям : [Кочеток. церковь Свято-Владимирской иконы Божией Матери; Введенская церковь (1777 г.); Троицкая церковь (1810 г.) в с. Граково; Волостная управа (нач. XIX в.) в Коробочкино] / В.Панежда // Красная звезда. – 2011. – 2 июля. – С. 10.

879. **Парамонов А.Ф.** Истоки каменной храмовой архитектуры Слободской Украины / А.Парамонов, А.Парийский. – Харьков : Харьковский частный музей городской усадьбы, 2012. – 234 с.

Авторы обобщили свои исторические и архитектурные исследования. Книга подобно малой вехе отмечает то безвозвратно утраченное, что когда-то составляло гордость Слободской Украины. Ведь до 1917 г. только на территории Харьковской губернии было более 1000 православных храмов. С храмом была связана вся жизнь наших предков от первого и до последнего дня – в храме они крестились, венчались, в школе при храме учили детей грамоте, здесь над умершими звучала заупокойная молитва...

880. **Свято-Борисо-Глебский** женский монастырь: с. Водяное. 1997–2007 / [авт. проекта Е.Плыгун]. – [Б.м. : Б.и., 200-]. – 64 с. : ил.

Монастырь основан 13 мая 1997 г. на месте освященного в 1905 г. Борисо-Глебского храма (с. Водяное Змиев. р-на Харьков. обл.).

История храма во имя св. страстотерпцев Бориса и Глеба уходит корнями в седую старину. По данным документов Харьковской епархии на 1867 г. первый деревянный храм был построен в 1700 г. казаками-поселенцами... Представлена история монастыря, описаны его святыни и достопримечательности. Много фотографий.

881. **Свято-Борисо-Глебский** женский монастырь (с. Водяное) : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://borisogleb-mon.church.ua/>

882. **Свято-Озерянский** храм (г. Харьков) : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://ozerjanskij.kharkov.ua/>

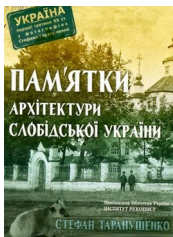
883. **Свято-Покровский** мужской монастырь г. Харьков : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://pokrovsky-monastyr.kh.ua/>

884. **Спасская Н.** Первый фонтан цветомузыки в Украине обрел вторую жизнь : [Олимпийский фонтан на площади у Дворца спорта] / Н.Спасская // Время. – 2011. – 23 авг. – С. 1.

885. **Стадник А.** Старый Харьков : [гр. «Старый Харьков» создана в 2010 г. и занимается детальным воспроизведением облика Харькова и Харьков. региона (с давних времен и до 1919 г.)] / А.Стадник // Товарищъ. – 2015. – Авг. (№ 3). – С. 17.

886. **Субота В.** Ренесанс культуры Харкова : [масштаб. реконструкція культуролог. закладів міста, зокрема іст. музею, обл. філармонії] / В.Субота // Культура і життя. – 2013. – 13 верес. (№ 37). – С. 14.

887. **Суфиянова А.** Застывшая музыка неоготики : [католич. собор Успения Пресвятой Девы Марии – единствен. в архитектуре Харькова образец неоготич. стиля] / А.Суфиянова // Харьков. известия. – 2009. – 29 янв. (№ 13). – С. 8.

888. **Таранушенко С.А.** Пам'ятки архітектури Слобідської України / С.Таранушенко ; Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського, Ін-т рукопису. – Харків : Харківський приватний музей міської садиби, 2011. – 223 с. : іл. – (Україна першої третини ХХ ст. у фотографіях Стефана Таранушенка).

У фотоальбомі зібрані зображення пам'яток архітектури Слобідської України, що автор фотографував як на початку своєї діяльності у 1912 році, так і у 1920-х роках, коли вже був відомим дослідником. Більшість фотографій ніколи не публікувались, а деякі споруди відомі лише за фотографіями залишених автором. Унікальність даного зібрання ще в тому, що дає цілісну картину архітектурного колориту Слобідського краю. Для всіх, хто цікавиться історією та архітектурою Слобідської України.

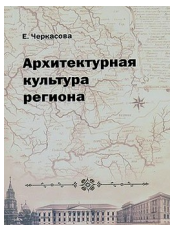

889. **Таранушенко С.А.** Житло старої Слобожанщини / С.Таранушенко. – Харків : Харківський приватний музей міської садиби, 2011. – 195 с. : іл. – (Україна першої третини ХХ ст. у фотографіях Стефана Таранушенка).

У фотоальбомі зібрані зображення пам'яток народної архітектури Слобідської України, що автор фотографував у 1920-х роках, коли вже був відомим дослідником. Ці фотографії ніколи не публікувались і являються унікальним зібранням, фактично не маючи аналогів. Дане зібрання передає цілісну картину архітектурного колориту Слобідського краю.

890. «Химерная» архитектура первой столицы // Время регионов Харьковщины. – 2012. – 20 сент. – С. 15.

891. **Храми** Зміївщини : [Спасів скит, Свято-Борисо-Глібський жіночий монастир, Христоріздв'яний храм, Хресто-Воздвиженський храм, Свято-Троїцький храм] // Зміївщина туристична / Зміїв. райдержадмін. – Зміїв, [200-]. – С. 13 : фот.

892. **Черкасова Е.** Архитектурная культура региона / Е.Черкасова. – Х. : Форт, 2010. – 123 с.

Рассматриваются особенности процесса развития архитектуры и градостроительства культурно-исторического региона Слободской Украины (Харьковщины) XVII – первой половины XX вв. В работе над книгой использованы библиографические и архивные источники, материалы из фондов государственных архивов Москвы, Петербурга, Киева, Харькова, Сум, Луганска, Чугуевского музея им. И.Е.Репина, а также частных коллекций. Изложены малоизвестные факты архитектуры и градостроительства региона, не получившие ранее отражения в литературных источниках.

893. **Шостак Н.** Исторический музей упрячут в стеклянный куб : [проект реконструкции здания] / Н.Шостак // Комсом. правда в Украине. – 2011. – 27 авг. – С. 5.

894. **Шостак Н.** Самые старые здания города: в доме губернатора учатся студенты, а усадьбу превратили в морг : [«Комсомолка» составила рейтинг древнейших сооружений Харькова: Покровский храм, Успенский собор, дом губернатора, здание Ин-та судеб. экспертизы, здание Нац. науч.-исследоват. реставрац. центра Украины] / Н.Шостак // Комсом. правда в Украине. – 2010. – 5 окт. – С. 5.

895. **Шостак Н.** Старейшему зданию Харькова – 320 лет : [Свято-Покровский храм – это единственное сохранившееся в Харькове здание XVII ст.] / Н.Шостак // Вечер. Харьков. – 2009. – 17 марта. – С. 1, 3.

Додаток 5

Список основних пам'яток архітектури та містобудування Харківської області

Комплекс споруд Свято-Покровського монастиря (1689–1826 рр.): Покровський Собор (1689 р.), Архієрейський будинок (1820–1826 рр.) – Харків, вул. Університетська, 8

Успенський Собор (1771-1777 рр.), дзвіниця Успенського собору (1821–1844 рр.) – Харків, вул. Квітки-Основ'яненка, 2

Комплекс споруд університету (1767–1831 рр.) – Харків: Губернаторський будинок (1767–1776 рр.) – вул. Університетська, 4; Університетська церква з новим корпусом (1823–1831 рр.) – вул. Університетська, 25; Хімічний корпус університету (1777 р.) – вул. Університетська, 12; Фізичний корпус (1777 р.) – вул. Університетська, 16; Брама (1820–1823 рр.) – вул. Університетська, 4/6

Провіантський склад (1785–1787 рр.) – Харків, вул. Чернишевська, 1

Житловий будинок (кінець XVIII ст.) – Харків, вул. Пушкінська, 6

Садібний будинок (кінець XVIII ст.) – Харків, вул. К.Маркса, 26

Садібний будинок (кінець XVIII – початок XIX ст.) – Харків, вул. Дмитрівська, 14

Університетський ботанічний сад (1804 р.) – Харків, вул. Клочківська, 52

Садібний будинок (1808–1814 рр.) – Харків, вул. Чернишевська, 14

Перша чоловіча гімназія (1814–1848 рр.) – Харків, пр. Московський, 24

Духовне училище (1824–1885 рр.) тепер Академія культури – м. Харків

Торговий дім купчихи Горяїнової (1824 р.) – м. Харків

Міський будинок (1885–1950 рр.), тепер Міська Рада – м. Харків

Римсько-католицька церква (1892 р.) – м. Харків

Масток акад. архітектури О.М.Бекетова (1897 р.), тепер
Будинок вчених – м. Харків

Громадська бібліотека (1901 р.), тепер Державна наукова
бібліотека ім. В.Г.Короленка – м. Харків

Благовіщенський Собор (1901) – м. Харків

Церква Трьох Святителів (1914 р.) – м. Харків

Єврейська синагога (1914 р.) – м. Харків

Державний банк (1900–1932 рр.) – м. Харків

Художнє училище (1913р.), тепер Академія дизайну та
мистецтв – м. Харків

Управління Південної залізниці (1914 р.) – Харків, пл.
Привокзальна

Будівлі банків: Азовсько-Донський (1914 р.), Петербурзький
міжнародний (1913 р.), Волзько-Камський (1907 р.),
Торговий Московський (1899 р.), Земельний (1898 р.),
тепер Педагогічний університет, Будинок науки і техніки,
Автотранспортний технікум – м. Харків

Масток купця Ігнатищева (1914 р.), тепер Художній музей –
м. Харків

Палац Робітника (Робітничий дім) (1928–1932 рр.), тепер
Палац залізничників – Харків, вул. Котлова, 81

Будинок Державної промисловості – Держпром (1928 р.) – м.
Харків

Будівля вокзалу Південної залізниці (1952 р.) – м. Харків, пл.
Привокзальна

***

Полкова церква (1-ша половина XIX ст.) – м. Балаклія

***

Два житлові будинки (XIX ст.) – м. Барвінкове

Йосипо-Обручницька церква (1817 р.) – с. Мечебилове,
Барвінків. р-н

Церква Успіння Пресвятої Божої Матери (1884 р.) – м.
Барвінкове

***

Палацо-парковий ансамбль: Палац (початок XIX ст.),
Будинок варті (1910 р.), Будинок господарського двору
(1910 р.), Будинок лісного (XIX ст.), Парк (XIX ст.) –
смт Шарівка, Богодухів. р-н

***

Заміська садиба: Палац (1776–1778 р.), Службовий будинок
(кінець XVIII ст.), Флігель західний (кінець XVIII ст.),
Флігель східний (кінець XVIII ст.), Амбар (кінець XVIII
ст.), Криниця (кінець XVIII ст.), Парк (1770-1780 рр.) – смт
Старий Мерчик, Валків. р-н

***

Залізничний вокзал та водонапірна башта (1903 р.) – смт
Великий Бурлук

Церкви: Воздвиженська (1908 р.) та Іоанна Предтечі (1907–
1913 рр.) – с. Гнилиця, Великобурлуц. р-н

Комплекс споруд садиби (початок XIX ст.) – смт Великий
Бурлук, околиця

***

Будинок Вовчанської семінарії (кінець XVIII ст.) – м.
Вовчанськ, вул. Пушкінська, 1

Садиба, Палац (початок XIX ст.) – с. Василівка, Вовчан. р-н

Водяний млин (1900 р.) – с. Волохівка, Вовчан. р-н

Корпус цукрового заводу (1904 р.) – смт Білий Колодязь, Вовчан. р-н

Будинок земського народного училища (1912 р.) – с. Вовчанські Хутори, Вовчан. р-н

***

Свято-Миколаївська церква (1740-і рр.) – смт Вільшани, Дергачів. р-н

Будинок колишнього земельного банку (1910-1912 рр.) – смт Вільшани, Дергачів. р-н

***

Свято-Миколаївська церква (пам'ятник дерев'яного зодчества XIX ст.) – с. Орчик, Зачепилів. р-н

***

Церкви (початок XIX ст.) – с. Борова, Водяне, Зміїв. р-н

***

Садіба (1820-ті роки): Садібний будинок (1823 р.), Амбар (1823 р.), Флігель (початок XIX ст.), Успіння Богородиці церква (1823-1833 рр.) – с. Малижине, Золочів. р-н

Свято-Вознесенська церква (початок XIX ст.) – смт Золочів

***

Спасо-Преображенський собор (1684 р.) – м. Ізюм, вул. Старопошта, 12

Іоанна Предтечі церква (1776 р.) – с. Іванівка, Ізюм. р-н

Миколаївська церква (1809–1823 рр.) – м. Ізюм, вул. Свердлова, 5

Свято-Вознесенська церква (1819–1926 рр.) – м. Ізюм, вул. Комсомольська, 2

***

Покровська церква (1808–1809 рр.) – с. Пархомівка,
Краснокут. р-н

Архангело-Михайлівська церква (1880 р.) – м. Краснокутськ

Заміська садиба «Наталіївка», Спаська церква (1911–1913
рр.), Парк (1884 р.) – с. Володимирівка, Краснокут. р-н

***

Миколаївський храм (1823 р., відбудовано у 1991 р.) – м.
Куп'янськ

Будинок духовної семінарії (1-ша половина XIX ст.) – м.
Куп'янськ

***

Миколаївська церква (1805 р.) – с. Рокитне, Нововодолаз. р-н

Палац (початок XIX ст.) – с. Рокитне, Нововодолаз. р-н

***

Свято-Василівський храм (1828 р.) – смт Пісочин, Харків. р-н

Різдво-Богородицький храм (1830 р.) – с. Черкаські Тишки,
Харків. р-н

Заміська садиба (1815–1870 рр.): Палац князя Святополк-
Мирського (1815–1840 рр.), Службовий корпус (1820–1870
рр.), Миколаївська церква (1843 р.), Парк (початок XIX ст.)
– с. Гиївка, Харків. р-н

Свято-Дмитріївська церква (1849 р.) – смт Васищеве, Харків. р-н

Свято-Покровський храм (1861 р.) – смт Безлюдівка, Харків. р-н

Свято-Тихонівський храм (1867 р.) – с. Борщова, Харків. р-н

Хорошівський монастир (кінець XIX ст.) – смт Хорошеве,
Харків. р-н

Присадибний комплекс (кінець XIX ст.) – с. Руські Тишки,
Харків. р-н

Свято-Архангело-Михайлівський храм (1908 р.) – с. Кірсанове, Харків. р-н

Будинок «Споживче товариство» (1910 р.) – м. Мерефа, Харків. р-н

***

Церква Введення до храму Пресвятої Богородиці (дерев'яна, 1777 р.) – смт Введенка, Чугуїв. р-н

Міська управа (1820-ті рр.) – м. Чугуїв, вул. Харківська, 112

Волосна управа (приблизно 1823 р.) – с. Коробочкине, Чугуїв. р-н

Покровський собор (1824–1834 рр.) – м. Чугуїв, пл. Леніна, 5

Будинок штабу воєнних поселень (1830-ті рр.) – м. Чугуїв, пл. Леніна, 2

Торгові ряди (1835 р.) – м. Чугуїв, вул. Р.Люксембург, 25

Троїцька церква (1859 р.) – с. Гракове, Чугуїв. р-н

4.4 Пам'ятки археології

896. **Адамович Т.** Тайны харьковских археологов : [харьков. студенты презентовали выставку находок археолог. сезона-2014] / Т.Адамович // Харьков. известия. – 2014. – 4 нояб. – С. 3.

897. **Амирханян Н.** Под Изюмом ищут следы древнего человека, а в Циркунах – стоянки скифов / Н.Амирханян // Комсом. правда в Украине. – 2010. – 15 июля. – С. 10-11.

898. **Амирханян Н.** Под Харьковом можно пожить, как готы и скифы : [в с. Мелиховка Нововодолаж. р-на, на местах поселений древних германцев, проживавших в IV–VI вв., археологи решили организовать базу археолог. туризма] / Н.Амирханян // Комсом. правда в Украине. – 2011. – 22 июня. – С. 12.

899. **Амирханян Н.** Харьковские археологи нашли клад в могиле древней шаманки : [раскопки велись в с. Мохнач Змиев. р-на] / Н.Амирханян // Комсом. правда в Украине. – 2010. – 31 июля. – С. 6.

900. **Амирханян Н.** Что хотят найти этим летом археологи : [харьков. археологи открыли сезон полевых изысканий] / Н.Амирханян // Комсом. правда в Украине. – 2011. – 7 июля. – С. 5.

901. **Божко В.А.** Плач о Донецком городище : [ист.-археолог. памятник] / В.Божко // Главное. – 2010. – 23 окт. (№ 43). – С. 8.

902. **Буряковская Т.** Слобожанская старина: новые находки археологов : [харьков. археологи подвели итоги проделанной работы в полевом сезоне 2011 г.] / Т.Буряковская // Время. – 2011. – 1 дек. – С. 7.

903. **Буряковская Т.** Тамги-обереги отступили перед харьковскими студентами : [итоги археолог. экспедиции Харьков. нац. пед. ун-та им. Г.С.Сковороды, исследующей

памятники раннего средневековья на территории Слобожанщины] / Т.Буряковская // Время. – 2010. – 12 нояб.

904. **Буряковская Т.** Харьковские археологи нашли одну из редчайших старинных монет : [в Музее истории ХНУ им. В.Каразина открыта выставка найденного в ходе археолог. раскопок полевого сезона 2010 г.] / Т.Буряковская // Время. – 2010. – 3 нояб.

905. **Буряковская Т.** Харьковская земля возвращает следы наших предков : [археологи Харькова подвели итоги работы в нынешнем году] / Т.Буряковская // Время. – 2009. – 16 дек.

906. **Быкова А.** Донецкое городище, или Новые страницы истории Харькова : [в Харькове, на территории Октябр. р-на, планируется создать музейн. археолог. комплекс под открытым небом] / А.Быкова // Харьков. известия. – 2011. – 1 нояб. – С. 5.

907. **Голубева И.** Тайны пещерного скита ждут своих открывателей : [беседа с дир. Слобожан. археолог. службы И.Голубевой об итогах лет. экспедиций полевого сезона 2013 г. / записала Т.Буряковская] // Время. – 2013. – 6 дек. – С. 7.

908. **Голубева И.** Тайны Харькова доисторического : [беседа со ст. науч. сотрудником Слобожан. археолог. службы И.Голубевой / записала Т.Буряковская] // Время. – 2010. – 30 янв.

909. **Гончарова О.С.** Давнє населення нашого краю : [археолог. розкопки могильника біля с. Старий Салтів] / О.Гончарова // Вісн. Старого Салтова. – 2009. – 30 трав.

910. **Горелкова Ю.** По следам Острияницы : [итоги археолог. сезона 2009 г.] / Ю.Горелкова // Красная звезда. – 2010. – 30 янв.

911. **Донецьке** городище // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2008. – Т. 8. – С. 285-286.

912. **Дьоміна О.** Історія Змієвих валів : [Зміїв. кручі – залишки знаменитих Змієвих валів, які належать до найвеличніших археолог. пам'яток України] / О.Дьоміна // Вісті Зміївщини. – 2010. – 20 квіт.

913. **Ефанова М.** Греки снабжали Слобожанщину товарами еще до нашей эры : [харьков. археологи презентovali результати полевого сезону 2012 г.] / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2012. – 6 дек. – С. 4.

914. **Ефанова М.** Харьковчане смогут погостить у скифов : [возле с. Новоселовка Нововодолаж. р-на собираются создать парк археолог. культур] / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2012. – 4 сент. – С. 3.

915. **Ефанова М.** Эволюция не слишком изменила харьковчан : [харьков. археологи представили находки, обнаружен. во время работы экспедицией в полевом сезоне 2011 г.] / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2011. – 1 дек. – С. 4.

916. **Жолудь М.** «Вони не бачили сонця тисячу років!» : харків. археологи показали найцінніші знахідки / М.Жолудь // Слобід. край. – 2012. – 20 листоп. – С. 15.

917. **Зеленская Д.** Монахи-отшельники под Валками были художниками : [в Валков. р-не нашли уник. скит монахов-отшельников, датирован. концом XVIII – нач. XIX в.] / Д.Зеленская // Вечер. Харьков. – 2013. – 21 сент. – С. 2.

918. **Зиненко Ю.** Итоги археологического сезона: древние скелеты, арабские монеты и славянские амулеты : [Верхний Салтов, Металловка Волчан. р-на; Мохнач Змиев. р-на; Циркуны Харьков. р-на; Каменка Изюм. р-на] / Ю.Зиненко // Комсом. правда в Украине. – 2013. – 5 сент. – С. 14.

919. **Злотников М.** В Чугуеве найдено поселение древних готов : [обнаружено поселение Черняховской культуры (раннее средневековье), останки материальной

культуры племен эпохи бронзов. века] / М.Злотников // Красная звезда. – 2009. – 18 июля.

920. **Зозуля И.** Харьковские археологи принесли жертву древним богам : [в с. Мелиховка Нововодолаж. р-на планируется разбить археолог. культур. парк] / И.Зозуля // Вечер. Харьков. – 2011. – 21 июля. – С. 1, 6.

921. **Караван** : [городище скіф. часу, розташоване поблизу с. Караван Дергачів. р-ну] // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2013. – Т. 12. – С. 279.

922. **Ковальская Е.** Харьковская земля таит сокровища : археологи рассказали о самых интерес. находках минувшего года / Е.Ковальская // Вечер. Харьков. – 2014. – 16 янв. – С. 6.

923. **Коловрат Ю.** Ще раз про Шарукань : до 900-річ. ювілею антиполовец. походу князя В.Мономаха : [археолог. дослідження на території Змієвого городища] / Ю.Коловрат // Вісті Зміївщини. – 2011. – 25 берез.

924. **Колода В.** Знахідка із глибини віків: на Валківщині знайдено старожитності Хозарського каганату : [археолог. знахідки в с. Шевченкове] / В.Колода // Сіл. новини. – 2013. – 4 черв.

925. **Колода В.** Поховання шаманки, скарбничка та інші знахідки археологічного сезону : [бесіда з кер. археолог. експедиції ХНПУ ім. Г.Сковороди В.Колодою. Експедиція майже два роки працює поблизу с. Мохнач Зміїв. р-ну / записала В.Кисиленко] // Слобід. край. – 2010. – 23 листоп. – С. 10.

926. **Ключко О.** Чи можна пройти від Харкова до Куряжу під землею : [в кінці XVIII ст. у Куряжі розташувався найбільший комплекс підзем. галерей, які, з чуток, пов'язали його з Харковом] / О.Ключко // Слобід. край. – 2012. – 11 лют. – С. 6.

927. **Лаптева Н.** Іванівська фортеця: на узбіччях історії : [Іванівська фортеця збудована у 1731–1732 рр. і

розташована неподалік сіл Берестовенька та Октябрське] / Н.Лаптева // Вісті Красноградщини. – 2013. – 14 черв. – С. 8.

928. **Левченко А.** Город древних металлургов : [археолог. находки неподалеку от п. Эсхар Чугуев. р-на, Кабаново городище] / А.Левченко // Красная звезда. – 2009. – 14 февр.

929. **Левченко А.** Сокровища Чугуевской земли : [археолог. находки] / А.Левченко // Красная звезда. – 2010. – 29 окт., 5 нояб. – С. 11.

930. **Левченко А.** Тайны исчезнувшего города : [в 2006 г. археолог. экспедиция Худож.-мемор. музея И.Е.Репина обнаружила, что 1000 лет назад на месте Чугуева была не просто крепость, а огром. средневеков. город] / А.Левченко // Красная звезда. – 2009. – 28 марта.

931. **Любичев М.** Історія із глибини тисячоліть : [археолог. дослідження на території Валків. р-ну] / М.Любичев // Сіл. новини. – 2013. – 13 серп.

932. **Можейко И.** Путешествие в летописное прошлое : Донецкое городище – памятник нац. значения / И.Можейко // Харьков. известия. – 2009. – 7 мая. – С. 13.

933. **Можейко І.** Археологічна сенсація Верхнього Салтова : унік. знахідку виявила експедиція Харків. іст. музею та ХНУ ім. В.Н.Каразіна / І.Можейко // Слобід. край. – 2013. – 23 лип. – С. 5.

934. **Можейко І.** Літописний Донець, нині Карачівка : [Донецьке городище – єдине місце на Харківщині, що потрапило в давньорус. літопис] / І.Можейко // Слобід. край. – 2010. – 14 серп. – С. 14.

935. **Можейко І.** Найдавніше минуле Харківщини: легенди Хорошевського городища / І.Можейко // Слобід. край. – 2010 – 7 серп. – С. 14.

936. **Можейко І.** Нові знахідки харківських археологів / І.Можейко // Слобід. край. – 2010. – 17 лип. – С. 14.

937. **Огородня Т.** Недарма копали: знахідок харківських археологів вистачить на музей : [сезон розкопок 2011 р. пройшов дуже плідно] / Т.Огородня // Слобід. край. – 2011. – 29 листоп. – С. 7.

938. **Окатенко О.** Археологічні культури бронзового віку на Харківщині : [ямково-гребінцева кераміка (близько 20 поселень), катакомбна (більш ніж 30 поселень), зрубна, бондарихінська культури] / О.Окатенко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 17.

939. **Окатенко В.** Люботинський курган могильник : [розташований у лісі на великому пагорбі у 0,5 км від захід. околиці м. Люботин; налічує більше 450 курганів, відноситься до скіф. періоду VI-V ст. до н.е.] / В.Окатенко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 217.

940. **Островська Х.** Таємниці піщаної дюни : на Харківщині знайдено унік. археолог. артефакти : [харків. археологи знайшли на території Зачепил. р-ну сліди сивої давнини, які свідчать, що цю місцевість люди вподобали майже 1700 років тому] / Х.Островська // Слобід. край. – 2013. – 19 жовт. – С. 4.

941. **Панченко М.** Таємниці древнього скиту : [сенсацією археолог. сезону 2013 р. стало відкриття у Валків. р-ні підзем. скиту] / М.Панченко // Сіл. новини. – 2014. – 4 січ.

942. **Пирлик І.** В області йдуть розкопки цілого поселення скіфів : [Нововодолаз. р-н] / І.Пирлик // Слобід. край. – 2012. – 16 серп. – С. 5.

943. **Пирлик І.** З Човоного моря – у харківський колодязь : археологи похвалилися знахідками : [підсумки сезону] / І.Пирлик // Слобід. край. – 2014. – 6 листоп. – С. 5.

944. **Романенко В.** Валківські адреси світової історії : [археолог. дослідження] / В.Романенко // Сіл. новини. – 2010. – 17 квіт.

945. **Савченко А.** Молодая шаманка очарувала археологов : [находки в окрестностях городища Мохнач (Змиев. р-н)] / А.Савченко // Вечер. Харьков. – 2010. – 7 авг. – С. 21.

946. **Саяний М.** Випадкові археологічні знахідки : [археолог. знахідки, що зберігаються в Зміїв. краєзнав. музеї] / М.Саяний // Вісті Зміївщини. – 2010. – 18 трав.

947. **Саяний М.** На Зміївщині виявлено 7 невідомих поселень черняхівської культури : [у серп. на території р-ну проводилися археолог. розвідки пам'яток римського часу] / М.Саяний // Вісті Зміївщини. – 2013. – 20 верес.

948. **Свистун Г.** Загадки древнего Кочетка : [новейший этап археолог. исследований Кочетка и его окружи начался в 2004 г.] / Г.Свистун // Красная звезда. – 2013. – 7 сент.

949. **Свистун Г.** Тайны Кабанова городища : [Эсхар, Чугуев. р-н] / Г.Свистун // Красная звезда. – 2013. – 13 апр.

950.* **Свистун Г.** Чугуївське городище : археолог. дослідж. в 2009 р. / Г.Свистун. – Харків : Мачулін, 2010. – 100 с.

951. **Скирда В.** Донецьке городище : [одна з найбільш. відомих археолог. пам'яток Харківщини] / В.Скирда // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 114.

952. **Скирда В.** Середньовічні археологічні пам'ятки Харківщини [пам'ятки пенківської культури (V-VII ст. н.е., Дергачів., Зміїв., Ізюм., Харків. р-ни), роменської культури (Вовчан., Зачепилів., Зміїв., Краснокут., Харків., Чугуїв. р-ни), понад 100 пам'яток салтівської культури (VIII-X ст. н.е., в 16 р-нах області); археолог. пам'ятки пізнього

середньовіччя (Близнюків., Зміїв., Ізюм., Харків. р-ни)] / В.Скирда // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 327.

953. **Сорока А.** Лозівщина та акули: що спільного? Море! : [археолог. знахідки, які підтверджують, що в найдавніші часи цю територію займало тепле мілке море] / А.Сорока // Голос Лозівщини. – 2013. – 23 лип.

954. **Субота В.** Екскаватором по кургану скіфів : [Харків. обл. – унікальний археолог. регіон. Пробл. збереження археолог. пам'яток] / В.Субота // Культура і життя. – 2009. – 28 січ. – С. 10.

955. **Терещенко К.** Археологічні знахідки Харківщини: найцікавіше за п'ять років / К.Терещенко // Слобід. край. – 2013. – 15 серп. – С. 5.

956. **У Мохначі** Зміївського району знайдено скарб. Археологічний : [на розкопках студенти Харків. пед. ун-ту натрапили на сімейн. потайник з прикрасами і могилу молодої шаманки] // Вісті Зміївщини. – 2010. – 6 серп.

957. **Шостак Н.** Археологи нашли клад времен Ивана Грозного и черняховский гребень : артефакты, найденные харьков. археологами, выставят в музее ХНУ им. В.Каразина / Н.Шостак // Комсом. правда в Украине. – 2012. – 8 нояб. – С. 8.

958. **Шостак Н.** Нашли древнюю «зачатку» под Змиевом и отбили у грабителей Кочетокский могильник : [успехи харьков. археологов] / Н.Шостак // Комсом. правда в Украине. – 2012. – 26 июля. – С. 13.

959. **Шостак Н.** Под Изюмом раскопали «копеечный» клад времен Ивана Грозного : [Цареборисовская крепость XVI в.] / Н.Шостак // Комсом. правда в Украине. – 2012. – 17 июля. – С. 10.

Додаток 6

Список основних археологічних пам'яток (городищ, курганів) Харківської області

Донецьке городище, селища (епоха бронзи, ранній залізний вік, Скіфська культура, розвинуте середньовіччя, Роменська культура, Київська Русь) – м. Харків (Жовтневий р-н)

***

Городище (VIII-X ст.) – с. Першотравневе (Балаклійс. р-н)

Сіверське городище (IV-III ст. до н.е.) – с. Мілове (Балаклійс. р-н)

Курган «Веселий» – с. Завгороднє (Балаклійс. р-н)

Кургани стародавні – с. Петрівське (Балаклійс. р-н)

***

Кургани стародавні – с. Архангелівка, Благодатне, Грушуваха, Ковалівка, Мечебилове, Нова Миколаївка, Стара Семенівка, Червоний Лиман (Барвінків. р-н)

***

Кургани стародавні – с. Васюкове, Софіївка, Степове, Уплатне (Близнюків. р-н)

***

Скіфські городища (VI–III ст. до н.е.) – поблизу с. Полкова Микитівка і Хрущова Микитівка (Богодухів. р-н)

Кургани стародавні – с. Корбині Івани, Мар'їне, Сінне (Богодухів. р-н)

***

Кургани стародавні – смт Борова, с. Підлиман (Борів. р-н)

***

Городища (V–III ст. до н.е.) – с. Баранове, Гришкове, Ков'яги, Коломак, Сніжків (Валків. р-н)

***

20 стародавніх курганів – с-ща Підсереднє, Садовод, Сірий Яр, Шиповате, с. Середній Яр, Середній Бурлук, Стевківка, Зарубінка, Манцівка, Нова Олександрівка, Плоске (Великобурлуц. р-н)

***

Городище (VIII–X ст.) – околиці м. Вовчанська

Кургани стародавні – смт Білий Колодязь, с. Бережне, Вовчанські Хутори, Котівка, Паськівка, Погорілове, Покаляне, Хотімля, Червоноармійське Перше (Вовчан. р-н)

Безкурганний могильник (VIII–X ст.) – с. Бочкове (Вовчан. р-н)

***

Городище – біля с. Протопопівка (Дергачів. р-н)

Кургани стародавні – околиця м. Дергачі

***

Кургани стародавні – смт Зачепилівка, с. Залінійне, Зарічне, Кочетівка, Леб'яже, Миколаївка, Нове Пекельне, Новоселівка, Семенівка, Сомівка, Устинівка (Зачепилів. р-н)

***

Великогомільшанський комплекс пам'яток : городище (V–III ст. до н.е., VI–X ст.), курганний могильник – с. Велика Гомільша (Зміїв. р-н)

Городища (V–III ст. до н.е.) – с. Коропове, с-ще Водяне (Зміїв. р-н)

Городище (VI–IV ст. до н.е., VI–X ст.) – с-ще Мохнач (Зміїв. р-н)

Городище (IX–XIII ст.) – с. Гайдари (Зміїв. р-н)

Кургани стародавні – с. Островецьківка (Зміїв. р-н)

***

Кургани стародавні – околиці смт Золочів, с. Гуринівка, Івашки, Мала Рогозянка, Петрівка, Писарівка, Цапівка (Золочів. р-н)

***

Кургани стародавні – с. Олександрівка, Бригадирівка, Комарівка, Мала Камишеваха, Шпаківка (Ізюм. р-н)

***

Городище та могильник Коломак (ранній залізний вік, Скіфська культура) – смт Коломак

Городище та могильник Грашківське (ранній залізний вік, Скіфська культура) – смт Коломак

***

Кургани стародавні – околиці м. Красноград, с. Березівка, Берестовенька, Кобзівка, Лукашівка, Попівка, Соснівка (Красноград. р-н)

***

Городище «Замок» – с. Городнє (Краснокут. р-н)

Кургани стародавні – с. Мурафа (Краснокут. р-н)

***

11 стародавніх курганів – м. Куп'янськ, с. Біле, Глушківка, Заборівка, Колесниківка, Кругляківка, Подоли, Хомине (Куп'ян. р-н)

***

Кургани стародавні – с. Богомолівка, смт Краснопавлівка (Лозів. р-н)

***

Городище (VI–V ст. до н.е.) – с. Червоносове (Нововодолаз. р-н)

***

Кургани стародавні – с. Красиве, Мар'ївка, Ржавчик, Сумці
(Первомайс. р-н)

***

Кургани стародавні – с. Багата Чернещина, Дубові Гряди,
Костянтинівка, Малі Бучки, Огіївка, Шевченкове
(Сахновщин. р-н)

***

Люботинське (Шеєрманівське) та Караванське городища
(кінець VIII ст. до н. е.–III ст. н.е.) – м. Люботин (Харків. р-н)

Городище Циркуни (V–III ст. до н.е.) – с. Циркуни (Харків. р-н)

Донецьке городище (VIII–XII ст.) – смт Покотилівка (Харків. р-н)

Городище (V–III ст. до н.е.) – с. Яковлівка (Харків. р-н)

Городище (VIII–XIII ст.) – смт Хорошеве (Харків. р-н)

«**Верхня** Гийовка» – курганний могильник – с. Гийовка
(Харків. р-н)

Курганний могильник (ранній залізний вік, Скіфська
культура) – м. Люботин (Харків. р-н)

«**Соломаха**» – курганний могильник (IV–III ст. до н.е.) – біля
м. Люботин (Харків. р-н)

12 курганів-велетнів (IV ст. до н.е.) – смт Пісочин (Харків. р-н)

***

Городище (V–III ст. до н.е.) – м. Чугуїв (р-н Старого міста)

4.5 Музейно-колекційні ресурси Харківської області

960. **Горобець Ю.** Історія з кримінальним відтінком : [у 2012 р. своє п'ятнадцятиріччя святкуватиме один з найбільш неординарних музеїв України – Музей історії прокуратури Харків. обл.] / Ю.Горобець // Слобід. край. – 2011. – 19 листоп. – С. 12.

961. **Музеи** Харьковщины : [Харьков. худож. музей (1905), Харьков. ист. музей (1920), Пархоменовский худ. музей (с. Пархоновка, Краснокут. р-н, 1955), Харьковский музей Холокоста (1996), Нац. лит.-мемориал. музей Г.Сковороды (с. Сковородиновка, Золочев. р-н, 1922), Музей природы ХНУ им. В.Каразина (1805), Харьков. лит. музей (1988), Харьков. гор. худож. галерея (1996), Худож.-мемор. музей И.Репина (г. Чугуев, 1969)] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 434-439;

962. **Музеї** Харківщини : офіц. сайт. – Режим доступу : <http://museums.kh.ua/>

963. **Музейное** дело на Харьковщине : [музейное дело Первой столицы имеет более полуторавековую историю. Харьков. гос. ист. музей] // Время регионов Харьковщины. – 2014. – 16 авг. – (№ 33). – С. 15.

964. **Столярова Г.** Шкільні музеї Лесі Українки на Харківщині / Г.Столярова, В.Столяров // Журавлик. – 2011. – Верес. (№ 9). – С. 8.

965. **Терещенко К.** Ніч музеїв по-харківському: до акції приєднується область : [на Харківщині відбудеться традиційна міжнар. акція «Ніч музеїв» у 18 музеях, причому не тільки міських] / К.Терещенко // Слобід. край. – 2013. – 18 трав. – С. 4.

Музеї м. Харкова

966. **Ангелок** с рожками : [открылся первый в Украине и Европе музей феминизма] // Харьков. известия. – 2009. – 17 марта. – С. 2.

967. **Безродная Л.** Спасенная реликвия : [Харьков. ист. музеем – 90 лет] / Л.Безродная // Проспект Правды. – 2010. – 27 янв.

968. **Богданов Д.В.** Музеї м. Харкова як складова туристичної індустрії / Д.Богданов // Традиційна культура в умовах глобалізації: регіональні особливості та розвиток туризму : матеріали наук.-практ. конф., 24-25 трав. 2013 р. – Харків, 2013. – С. 19-21.

969. **Божко И.** Когда-то игрушки были добрыми... : харьков. педагог и историк В.Лейко создал уник. музей. дет. игрушек эпохи СССР, в котором можно не только поглазеть на экспонаты, но и вдоволь ими наиграться / И.Божко // Собеседник. – 2011. – 2-8 нояб. (№ 42). – С. 30.

970. **Бондаренко С.** Літературний музей : [відкрито у 1988 р.] / С.Бондаренко // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 210.

971. **Быкова А.** Ночь искусства, творчества и музея : [18 мая в Харькове пройдет акция «Ночь музеев»] / А.Быкова // Харьков. известия. – 2013. – 14 мая. – С. 9.

972. **В Харькове** презентовали Музей религий : [создание запланировано на территории регион. ландшафт. парка Feldman Esopark] // Сегодня. – 2015. – 9 июля. – С. 6 : фот.

973. **Власко В.** Расскажите, птицы : [беседа с дир. Квартиры-музея Гризодубовых В.Власко] // Харьков. известия. – 2015. – 16 июня. – С. 6 : 2 фот.

974. **Володимир** (Швець), отець. Церковно-археологічний музей / отець Володимир (Швець) // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 412-413.

975. **Галаур С.** Морський музей у Харкові : [ініціатор створення – архітектор О.Якименко] / С.Галаур // Уряд. кур'єр. – 2010. – 27 січ. – С. 24.

976. **Гончарова Н.** Почувствуй себя моряком: в Харькове открылся морской музей : [ДК Милиции] / Н.Гончарова // Газ. по-харьковски. – 2009. – 4-10 июня (№ 21). – С. 3.

977. **Гордиенко И.** Иностранные делегации везут в Харьков деньги : [музей истории денег Харьков. ин-та банк. дела насчитывает около 2 тыс. экспонатов] / И.Гордиенко // Вечер. Харьков. – 2011. – 5 февр. – С. 21.

978. **Горобець Ю.** Друге «життя» звірів : [Харків. музей природи] / Ю.Горобець // Слобід. край. – 2011. – 22 січ. – С. 13.

979. **Гроссу Е.** Долгожданный взмах синего платочка : [беседа с дир. музея им. К.Шульженко] // Харьков. известия. – 2013. – 8 авг. – С. 6.

980. **Гроссу Е.** Музей знаменитых харьковчан : [открыт 4 сент. 1995 г. Музей носит имя К.И.Шульженко] / Е.Гроссу // Товарищъ. – 2015. – Авг. (№ 3). – С. 13.

981. **Губин Д.** Для служебного пользования. Музей : [много в Харькове музеев или мало?] / Д.Губин // Время. – 2012. – 5 дек. – С. 7.

982. **Дедурін Г.** Історичний музей : [заснований у 1920 р. як музей Слобідської України ім. Г.Сковороди] / Г.Дедурін // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 150-151 : фот.

983. **Дедурін Г.** Меморіальний музей-квартира сім'ї Гризодубових : [1970 р., 2 тис. експонатів основ. фонду] / Г.Дедурін // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 95 : фот.

984. **Дедурін Г.** Науково-просвітницький музей сексуальних культур світу : [1999 р., перший і до цього часу єдиний в Україні та Східній Європі] / Г.Дедурін // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 324.

985. **Дедурін Г.** Художній музей : [1886 р. було відкрито перший в Україні (і другий провінційний у всій імперії)] / Г.Дедурін // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 410.

986. **Добровольский А.** В поисках родовых корней... : [Харьков. част. музей гор. усадьбы презентовал свое издание «Сметные книги города Чугуева 1692–1695 гг.» и объявил об учреждении Харьков. генеалог. о-ва] / А.Добровольский // Красная звезда. – 2010. – 14 авг. – С. 9.

987. **Зацаринная В.** Хранитель вечности : [21 янв. отмечает свое 90-летие Харьков. ист. музей] / В.Зацаринная, В.Петришко // Время. – 2010. – 21 янв.

988. **Зеленская Д.** Крылатая музыка : [обществен. галерея-музей «Обереги музыкальной Харьковщины»] / Д.Зеленская // ПроART. – 2014. – Вып. 7.

989. **Зиненко Ю.** В музеях Харькова хранят карту мира без Антарктиды и призы «Металлиста» : [музей футбола, музей пионеров, морской музей, музей военных авиаторов, музей секса] / Ю.Зиненко // Комсом. правда в Украине. – 2012. – 17 мая. – С. 18.

990. **Зинченко Ю.** Сапожки Тимошенко попали в музей : [коллекция Харьков. музея истории женщины (создан 3 марта 2009 г.) пополнилась личными вещами

Ю.Тимошенко] / Ю.Зинченко // Комсом. правда в Украине. – 2010. – 13 февр.

991. **Исаева П.** Больше, чем музей! : [Харьков. гендер. музей открылся в 2009. г.] / П.Исаева // Счастливая. – 2012. – № 5. – С. 64-66.

992. **Кислицина А.** «Ночь музеев» в Харькове / А.Кислицина // Время. – 2011. – 18 мая. – С. 5.

993. **Киш С.** Исторический музей надеется получить имя Николая Сумцова / С.Киш // Вечер. Харьков. – 2014. – 1 нояб. – С. 5.

994. **Костин Г.** Мемориальный музей семьи Гризодубовых: новоселье в старом доме / Г.Костин // Харьков. известия. – 2013. – 5 нояб. – С. 6.

995. **Куделко С.** Музей природы ХНУ ім. В.Н.Каразіна : [формування колекції розпочалося у 1805 р.; будівля музею – пам'ятка історії та архітектури] / С.Куделко, О.Вовк // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 296 : фот.

996. **Ляльки**, які змінюють долі : [харків. педагог, історик, колекціонер В.Д.Лейко створив у Харкові перший в СНД музей дитинства] // Вісті Красноградщини. – 2011. – 11 берез. – С. 5.

997. **Мельник В.** Музей славы : [музей ЮЖД создан более 40 лет назад] / В.Мельник // Пятница. – 2009. – 2 апр. (№ 12). – С. 15.

998. **Можейко И.** Рождение музея: к 90-летию со дня создания Харьковского исторического музея / И.Можейко // Харьков. известия. – 2010. – 21 янв. – С. 12.

999. **Музей** жіночої та гендерної історії (м. Харків) : офіц. сайт. – Режим доступу : <http://gender.at.ua/>

1000. **Музей** К.И.Шульженко : офіц. сайт. – Режим доступа : <http://spb.kh.ua/shulzhenko/>

1001. **Музей** природы Харьковского национального университета : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://muzei-prirody.blogspot.com/>

1002. **Музей** природы ХНУ им. В.Каразина // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 437.

1003. **Невская Т.** Недетская память : малолет. узникам фашизма посвящается : [на Новых Домах, 24 года работает едва ли не единствен. в Украине музей, посвящ. малолет. узникам фашизма] / Т.Невская // Харьков. известия. – 2011. – 14 мая. – С. 4.

1004. **Павленко Е.** Кремлевские звезды «зажгли» под Харьковом: открылся первый в Украине Музей отечественного стекла / Е.Павленко // Комсом. правда в Украине. – 2012. – 13 сент. – С. 8.

1005. **Павлова О.** Харківський художньо-промисловий музей : [14 груд. 1886 р., відкриття приурочено до першої худ. акад. виставки у місті] / О.Павлова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 401.

1006. **Панченко А.** О культурном обмене, культурных ценностях и культурном шоке : [беседа с зав. науч.-метод. отд. Харьков. ист. музея А.Панченко / записала Т.Невская] // Харьков. известия. – 2012. – 4 дек. – С. 8.

1007. **Парамонов А.** Украинский иконостас: исчезнувшие шедевры : [в Харьков. музее гор. усадьбы впервые выставлены уник. фотографии иконостасов, созданных укр. мастерами. Беседа с организатором выставки А.Парамоновым / записал А.Анничев] // Время. – 2011. – 30 марта. – С. 8.

1008. **Первому** музею Холокоста в Украине исполнилось 15 лет : [офиц. назв. – Обществ. организация «Харьковский музей Холокоста»] // Дайджест-Е. – 2011. – Дек. (№ 13).

1009. **Петровская И.** НЛО выбирает Харьков : [музей уфологии, директор – художник, бард и уфолог И.Березюк] / И.Петровская // Вечер. вести. – 2009. – 4 дек. – С. 9.

1010. **Сергеева В.** Открылся «Музей природы» : [выставка-проект, на которой представлены макеты самых извест. культовых сооружений всех времен и народов, а также предметы искусства, дающие представления о различ. религиях] / В.Сергеева // Харьков. известия. – 2015. – 7 июля. – С. 7.

1011. **Сергеева В.** С любовью к музыке : [открылась обществ. галерея «Обереги музыкальной Харьковщины». В музее собраны личные вещи выдающихся музыкантов, которые как-либо связаны с городом] / В.Сергеева // Харьков. известия. – 2014. – 2 сент. – С. 7.

1012. **Симоненко А.** Музеи, открывающие мир : [десять лучших музеев города представили свои экспозиции и возможность почти всю ночь бесплатно посетить их] / А.Симоненко // Харьков. известия. – 2011. – 17 мая. – С. 2.

1013. **Січнева І.** Абетка кохання: єдиний в Україні музей сексуальних культур просвіщає відвідувачів у науці інтимного / І.Січнева // Слобід. край. – 2009. – 14 лют. – С. 8.

1014. **Соколинская А.** Независимую женщину изобразили в виде черта и ангела: в Харькове открылся первый в Украине и Европе музей феминизма : [музей находится в квартире его дир. Н.Кобринской] / А.Соколинская // Газ. по-харьковски. – 2009. – 12 марта. – С. 3.

1015. **Стрельник И.** На харьковских предприятиях хранятся уникальные экспонаты : [историко-техн. музей «Турбоатома»; музей Харьков. гос. авиац. производств. предприятия; музей ОАО «Хартрон»; музей «Коммунара»; музей ГП «З-д им. Малышева»] / И.Стрельник // Вечер. Харьков. – 2011. – 20 окт. – С. 4.

1016. **Стрельник И.** Харьковчанин летал в космос со студенческим билетом : [о музеях вузов: ХНТУ «ХПИ»; ХАИ; Укр. гос. акад. ж.-д. транспорта; ХНАДУ] / И.Стрельник // Вечер. Харьков. – 2011. – 27 окт. – С. 4.

1017. **Тарасенко Я.** Игрушка – друг, игрушка – враг : [харьков. историк В.Лейко в харьков. гимназии № 12 создал музей детства, аналогов которому нет на постсоветском пространстве] / Я.Тарасенко // Время. – 2011. – 12 марта. – С. 7.

1018. **У Харкові** відкрили Музей археології [Електронний ресурс] : [у голов. корпусі Харків. нац. ун-ту ім. В.Н.Каразіна відбулося відкриття Музею археології; фонд налічує близько 200 тис. одиниць зберігання] // Весь Харьков. – Режим доступу : <http://allkharkov.ua/news/science/y-harkov-vdkrili-myzei-arheolog.html>

1019. **Удивительные** музеи Харькова : [музей Холокоста, музей имени К.Шульженко, музей «Космос», музей керамич. плитки и сантехники, музей милиции, Харьков. морской музей, музей воды] // Время регионов Харьковщины. – 2013. – 7 сент. (№ 36). – С. 15.

1020. **Фалев С.** В Харьковском музее Холокоста / С.Фалев // Дайджест-Е. – 2011. – Февр. (№ 2).

1021. **Харківський** історичний музей ім. М.Ф.Сумцова : офіц. сайт. – Режим доступу : <http://museum.kh.ua/>

1022. **Харьковский** морской музей : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://morskojmuzej.kh.ua/>

1023. **Харьковский** музей Холокоста : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://holocaustmuseum.kharkov.ua/>

1024. **Харьковский** художественный музей : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://artmuseum.kh.ua/>

1025. **Харьковский** частный музей городской усадьбы : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://ysadba.rider.com.ua/>

1026. **Хижная М.** Созданию музея музыки много лет мешали чиновники и чрезвычайные обстоятельства : [открылась обществ. галерея «Обереги музыкальной Харьковщины»] / М.Хижная // Вечер. Харьков. – 2014. – 6 сент. – С. 20.

1027. **Холманская Л.** В центре Харькова хранятся невиданные сокровища : [ист. музей] / Л.Холманская // Вечер. Харьков. – 2010. – 21 янв. – С. 6.

1028. **Чистилин В.** В чем женское счастье: в Харькове полуподпольно действует единственный в Европе гендерный музей / В.Чистилин // Главное. – 2010. – 13 марта (№ 12). – С. 4.

1029. **Шахова С.** Музей Холокосту (Голокосту) : [перший в Україні; заснований у 1996 р. на матеріалах і документах з особистого архіву Л.Воловик] / С.Шахова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 408-409.

Музеї Харківської області

1030. **Анничев А.** От Харькова до Пархомовки и обратно : [Пархомов. худож. музей им. А.Ф.Лунева] / А.Анничев // Время. – 2012. – 25 окт. – С. 7.

1031. **Белявцева Т.** У Зміївському краєзнавчому музеї правду життя оберігають унікальні свідки історії / Т.Белявцева // Вісті Зміївщини. – 2014. – 15 серп.

1032. **Білецький Р.** Територію пам'яті треба освоювати : [у с. Волохів Яр відкрито шкіль. музей, присвяч. трагіч. сторінкам в укр. історії – голодомору 1932–1933 рр.] / Р.Білецький // Красная звезда. – 2010. – 27 нояб. – С. 9.

1033. **Богдан А.** Краеведческий музей – как маленькое открытие : [краевед. музей г. Балаклея – крупнейший на Харьковщине] / А.Богдан // Время. – 2012. – 26 апр. – С. 7.

1034. **В музеї** на «Висоті Конєва» нові експозиції // Вісті Дергачівщини. – 2010. – 11 груд. – С. 17.

1035. **В Пархомовке** Малевичем нікого не удивить!.. : в селі під Харківом, де виріс художник, зберігається колекція шедеврів, якою могли б зазирнути Ермітаж і Лувр // Газ. по-харківськи. – 2009. – 17-23 сент. (№ 36). – С. 12.

1036. **Водолажченко Л.І.** Тут переплітаються часи і покоління : [бесіда з дир. Краснопавлів. іст.-краєзнав. музею Л.І.Водолажченко / записала О.Назаренко] // Голос Лозівщини. – 2015. – 9 січ. – С. 8 : фот.

1037. **Галаур С.** Слідами подвигу Отакара Яроша: у с. Соколове на Харківщині відкрився оновлений музей бойового братерства / С.Галаур // Уряд. кур'єр. – 2013. – 21 берез. – С. 16.

1038. **Галаур С.** Тарілки зі співучим півником стали історією: Будянський фаянс. З-д не працює, але колекція його унік. виробів приваблює туристів : [музей історії з-ду нараховує 7695 екз. посуду] / С.Галаур // Уряд. кур'єр. – 2013. – 3 верес. – С. 11.

1039. **Гацько А.Ф.** Зміївський краєзнавчий музей : [створ. у 1991 р.] / А.Ф.Гацько, В.Б.Чупулов // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2010. – Т. 10. – С. 625 : фот.

1040. **Григоренко К.** Музей оптики відкрито в Ізюмі : [історія Ізюм. оптики починається з 1916 р.] / К.Григоренко // Обрії Ізюмщини. – 2012. – 7 верес.

1041. **Гудь А.** Музею виповнилося 20-ть : [ст. дир. Дворічан. район. краєзнав. музею] / А.Гудь // Дворічан. край. – 2012. – 26 трав.

1042. **Євтушенко В.** Осередок історії і культури : [Валків. краєзнав. музей] / В.Євтушенко // Сіл. новини. – 2012. – 1 груд.

1043. **Жадан О.** Зустріч з Нескучним : [у Пархомів. худож. музеї ім. П.Ф.Луцького відкривається виставка «Зустріч з Нескучним», присвяч. пам'яті видат. худож. ХХ ст. З.Серебрякової] / О.Жадан // Зоря. – 2013. – 7 верес.

1044. **Жадан О.** Краса поряд: стародавні монастирі Слобожанщини : [в Пархомів. худож. музеї ім. П.Ф.Луцького відкривається фотовиставка, на якій представлено стародавні монастирі Слобожанщини] / О.Жадан // Зоря. – 2011. – 9 квіт. – С. 13.

1045. **Жигилій В.** Історія села в експонатах : [ст. громад. дир. музею історії с. Знам'янка Нововодолаз. р-ну] / В.Жигилій // Слово ветерана. – 2012. – 12 мая. – С. 7.

1046. **Измюмский** краеведческий музей : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://www.ikm2002.narod.ru/>

1047. **Калюжний М.** У кожнім експонаті – історія краю : своє 95-річчя відзначив Ізмюм. краєзнав. музей / М.Калюжний // Обрії Ізмюмщини. – 2015. – С. 2 : фот.

1048. **Касяненко Ю.** Головному хранителю історії – 60! : [Пархомів. худож. музею ім. П.Ф.Луцького виповнюється 60 років] / Ю.Касяненко // Промінь. – 2015. – 3 жовт. – С. 2, 8.

1049. **Касяненко Ю.** Подарунок музею : [Пархомів. худож. музей ім. П.Ф.Луцького поповнився новими картинами] / Ю.Касяненко // Промінь. – 2013. – 5 жовт.

1050. **Катуніна Т.** Пересічанський історико-краєзнавчий музей / Т.Катуніна // Вісті Дергачівщини. – 2009. – 13 черв.

1051. **Клочко О.** Картинній галереї – тридцять! [картинну галерею у Краснограді було відкрито в листоп. 1982 р.] / О.Клочко // Вісті Красноградщини. – 2012. – 7 груд.

1052. **Клочко О.** У музеї – подвійне свято : [краєзнав. музей відзначив 90-річчя з дня заснування і 30-річчя з дня відкриття картин. галереї] / О.Клочко // Вісті Красноградщини. – 2012. – 2 берез.

1053. **Коловрат Ю.А.** Некоторые монетные находки на Змиевщине : [Змиев. ист. музей обладает довольно внушит. коллекцией монет] / Ю.Коловрат // Вісті Зміївщини. – 2013. – 27 верес.

1054. **«Косметичка»** модниці легендарного Донця : [іст.-краєзнав. музей у Бабах – один з найкращих у Харків. р-ні] // Трибуна трудящих. – 2010. – 24 лип. – С. 6.

1055. **Краеведческий** музей в Чугуеве [Электронный ресурс] // GLO.UA : сеть городских порталов Украины. – Режим доступа: <http://chuguev.glo.ua/cultura/kraevedcheskij-muzej-v-chugueve.html>

1056. **Кубас В.** Долучитися до прекрасного : [збереження нар. творчості – одне з основних завдань співробітників краєзнав. музею ім. П.Д.Мартиновича] / В.Кубас // Вісті Красноградщини. – 2010. – 13 серп. – С. 4.

1057. **Кужель О.В.** Зачепилівський історико-краєзнавчий музей : [заснований у 2000 р.] / О.Кужель // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2010. – Т. 10. – С. 406.

1058. **Культурні** надбання : [Шевченків. краєзнав. музей; Великохутір. музей природи; Нижньобурлуц. краєзнав. музей; Петрів. краєзнав. музей] // Главное. – 2010. – 23 окт. (№ 43/1). – С. 10.

1059. **Лаптева Н.** Хранителі минулого Красноградщини : [Красноград. краєзнав. музей ім. П.Д.Мартиновича] / Н.Лаптева // Вісті Красноградщини. – 2013. – 22 берез. – С. 8.

1060. **Лілітко Г.** Діалог двох поколінь : [підбито підсумки огляду-конкурсу музеїв і куточків бойової слави] / Г.Лілітко // Голос Лозівщини. – 2010. – 20 квіт.

1061. **Махортова О.** Духовний центр, що береже століття : краєзнав. музей ім. М.В.Сібільова відзначає своє

95-річчя / О.Махортова // Обрії Ізюмщини. – 2015. – 22 трав. – С. 8.

1062. **Миронова В.** Краєзнавчому музею ім. Т.Суліми – 10 років! : [бесіда з дир. музею В.Мироновою / записала А.Чичкань] // Печеніз. край. – 2012. – 24 берез.

1063. **Можейко І.** Занурення в історію : унікал. захід. для людей з обмеженими можливостями пройшов у Верхньому Салтові : [Верхньосалтів. археолог. музей провів театралізовану екскурсію по музею] / І.Можейко // Слобід. край. – 2014. – 3 трав. – С. 4.

1064. **Національний** літературно-меморіальний музей Г.С.Сковороди : офіц. сайт. – Режим доступу : <http://www.skovoroda.in.ua/>

1065. **Невеселих Р.** «Мистецтво гравюри» : [у Пархомів. худож. музеї ім. П.Ф.Луньова відкрилася виставка графіки з фондів закладу під назв. «Мистецтво гравюри»] / Р.Невеселих // Зоря. – 2012. – 2 черв. – С. 6.

1066. **Нетребенко З.С.** Ізюмський краєзнавчий музей ім. М.Сібільова : [створено у 1920 р. з ініціативи археолога, краєзнавця М.Сібільова] / З.Нетребенко, О.Павлюк // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2011. – Т. 11. – С. 236 : фот.

1067. **Осадчий А.** Барвенковский краеведческий музей / А.Осадчий // Харьков. известия. – 2010. – 21 апр.

1068. **Осадчий А.** Барвенковскому музею – 75! / А.Осадчий // Слово ветерана. – 2011. – 16 июля (№ 54-55). – С. 3.

1069. **Остренок В.** Зберегти культурні надбання села для майбутніх поколінь : [у Шелудьківському ліцеї відкрито Етнограф. музей] / В.Остренок // Вісті Зміївщини. – 2011. – 25 жовт.

1070. **Открыт** музей Антона Макаренка : [в с. Подворки Дергачев. р-на состоялось открытие после

реконструкции центра-музея А.Макаренко] // Время регионов Харьковщины. – 2013. – 1 июня (№ 22). – С. 4.

1071. **Павленко Л.** Виктор Остапчук: «Помним, гордимся, чтим» : [27 авг., после реконструкции, открылся музей с. Кисловка Купян. р-на] / Л.Павленко // Комсом. правда в Украине. – 2013. – 29 авг. – С. 5.

1072. **Павлова О.** Музей давньоруського мистецтва : [неподалік від с. Мурафа Краснокут. р-ну; створений на основі колекції П.Харитоненка] / О.Павлова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 100.

1073. **Павлова О.** Музей Г.С.Сковороди : [заснований у 1922 р., у 2008 р. присвоєно статус «Національний», розташований у колиш. будинку поміщиків Ковалевських у с. Сковородинівка Золочів. р-ну; іст. значення має й прилеглий старовинний парк (пам'ятка садово-паркового мистецтва), в якому встановлено пам'ятник філософу] / О.Павлова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 332-333 : фот.

1074. **Павлова О.** Пархомівський історико-художній музей ім. А.Ф.Луньова : [знаходиться у с. Пархомівка Краснокут. р-ну, створений у 1955 р. на основі особистої худож. колекції П.Ф.Луньова та робіт харків. художників] / О.Павлова // Харківщина : енциклопед. слов. / ред. кол. С.І.Посохов (голова) [та ін.]. – Харків, 2014. – С. 266 : фот.

1075. **Пашко Л.І.** Дворічанський краєзнавчий музей : [заснований в 1992 р. у смт Дворічна з ініціативи райради ветеранів як музей на громад. засадах; з 2000 р. – «державний»] / Л.І.Пашко // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2007. – Т. 7. – С. 264 : фот.

1076. **Подвійне** свято Красноградського музею : [музей відзначив одразу два ювілеї: 90-річчя свого заснування та 30-річчя з дня відкриття картин. галереї] // Время регионов Харьковщины. – 2012. – 10 марта (№ 10). – С. 4.

1077. **Саяний М.** «Кращого місця для музейного комплексу в Змієві немає» : [бесіда з дир. Зміїв. краєзнав. музею М.Саяним / записала Т.Логвіна] // Вісті Зміївщини. – 2012. – 23 жовт.

1078. **Саяний М.** «Муравський шлях» – далеке минуле Зміївщини, або Про несвяткові роздуми навколо підготовки до 20-річчя заснування Зміївського краєзнавчого музею / М.Саяний / Зміїв. кур'єр. – 2011. – 10-16 січ. – С. 12.

1079. **Саяний М.** Символам минулого – місце у музеї : [роздуми дир. Зміїв. краєзнав. музею] / М.Саяний // Вісті Зміївщини. – 2014. – 12 серп.

1080. **Семенченко О.А.** «Митці Слобожанщини» : [у Пархомів. худож. музеї ім. П.Ф.Луньова відкрита виставка творів живопису харків. художників] / О.Семенченко // Промінь. – 2015. – 14 лют. – С. 9.

1081. **Сирота Д.** На Краснокутщині з'явилися «харківські мазанки» : [в Пархомів. худож. музеї ім. П.Ф.Луньова проходила виставка «Останні мазанки Харкова»] / Д.Сирота // Слобід. край. – 2013. – 23 лип. – С. 5.

1082. **Ситченко С.И.** Они были первыми : [к 30-летию создания в Рус. Лозовой музея 3-й танковой бригады] / С.Ситченко // Красное знамя. – 2013. – 18 июля (№ 29).

1083. **Соколовський В.І.** Золочівський історико-краєзнавчий музей : [заснований у 1977 р.] / В.І.Соколовський // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2010. – Т. 10. – С. 681.

1084. **Степкова В.** «Афганцы» открыли музей в Песочине : [силами членов Песочин. союза ветеранов Афганистана был открыт Зал боевой славы] / В.Степкова // Трибуна трудящих. – 2010. – 26 трав.

1085. **Степкова В.** «Встретимся возле музея...» : [об ист. музее с. Яковлевка Харьков. р-на] / В.Степкова // Трибуна трудящих. – 2009. – 16 трав.

1086. **Столбецов О.** Музей в бывшем штабе «генерала штурма» снова открыт : [в с. Кисловка Купян. р-на состоялось открытие музея. Именно здесь весной 1942 г. находился штаб командующего 62-й армией генерал-лейтенанта В.И.Чуйкова] / О.Столбецов // Вечер. Харьков. – 2013. – 29 авг. – С. 3.

1087. **Субота В.** Сільський Ермітаж : [Пархомів. худож. музею ім. П.Луньова (Краснокут. р-н) виповнилося 60 років] / В.Субота // Культура і життя. – 2015. – 11-17 груд. (№ 37-40). – С. 8 : 3 фот.

1088. **Хихляк К.В.** До 30-річчя музею : [музей бойової слави Мереф'ян. мед. ліцею] / К.Хихляк // Слово ветерана. – 2010. – 8 мая. – С. 3.

1089. **Художественно-мемориальный музей** И.Е.Репина : [г. Чугуев] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 439.

1090. **Чугуевский** краеведческий музей : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://repin.chuguev.net/>

1091. **Щепіна В.В.** Красноградський краєзнавчий музей ім. П.Мартиновича : [заснований у 1922 р. у колиш. будинку повіт. лікаря Р.Шиндлера (пам'ятка архітектури)] / В.Щепіна // Енциклопедія Сучасної України / відп. секр. М.Г.Железняк. – Київ, 2014. – Т. 15. – С. 225 : фот.

1092. **Яровой О.Ю.** Будет ли новый музей в Дергачах? : [беседа с создателем краевед. музея «Багричівська садиба» О.Яровым / записала Н.Кучеренко] // Вісті Дергачівщини. – 2014. – 4 січ.

Додаток 7

Список основних музеїв Харківської області

Музеї Харкова

Харківський історичний музей ім. М.Ф.Сумцова – вул. Університетська, 5

Харківський Церковно-історичний музей – вул. Університетська, 8

Харківський літературний музей – вул. Фрунзе, 6

Харківський художній музей – вул. Раднаркомівська, 11

Харківський приватний музей міської садиби – вул. Мироносицька, 43

Музей народного мистецтва Слобожанщини – вул. Раднаркомівська, 9

Музей театральних ляльок ім. В.А.Афанасьєва – пл. Конституції, 24

Музей природи ХНУ ім. В.Н.Каразіна – вул. Трінклера, 8

Музей історії Південної залізниці – вул. Котлова, 83-а

Міський музей К.І.Шульженко (Музей видатних харків'ян ім. К.І.Шульженко) – пров. Байкальський, 1

Музей-діорама воїнів-інтернаціоналістів – вул. Юр'ївська, 7

Меморіальний музей-квартира сім'ї Гризодубових – вул. Мироносицька, 54-б

Харківський музей Голокосту – вул. Петровського, 28, 2-й поверх

Музей міліції – вул. Раднаркомівська, 13

Музей керамічної плитки і сантехніки – пр. Московський, 257

Науково-просвітницький музей сексуальних культур світу – вул. Маяковського, 5

**Харківська міська художня галерея ім.
С.В.Васильківського** – вул. Чернишевська, 15

Музей приватних колекцій – Майдан Свободи, 6

**Музей археології та етнографії Слобідської України ХНУ
ім. В.Н.Каразіна** – вул. Трінклера, 8, к.30

Музей історії ХНУ ім. В.Н. Каразіна – пл. Свободи, 4, 2 поверх

Музей космонавтики і уфології – пров. Кравцова, 15

Музей авіації ХДАВП «Харківський авіаційний завод» –
вул. Сумська, 134

**Музей історії Харківського водопроводу (музей води «КП
Харківводоканал»)** – вул. Червоножовтнева, 90

Харківський морський музей – вул. Раднаркомівська, 13

**Музей Східного регіонального управління прикордонних
військ України** – пров. Інженерний, 7

**Музей історії акціонерного товариства «Харківський
канатний завод»** – вул. Китаєнка, 2, к. 212

**Музей історії акціонерного товариства «Харківський
машинобудівний завод «Червоний Жовтень»** – вул.
Червоножовтнева, 75/77

Музей ВАТ «УкрНДІхімаш» – вул. Маршала Конєва, 21

**Музей історії АТ «Харківський завод підйомно-
транспортного устаткування»** – пр. Ілліча, 118

Музей історії заводу ВАТ «Світло шахтаря» – пров.
Степовий, 42/44

**Музей трудової слави державного підприємства
«Харківський приладобудівний завод ім.
Т.Г.Шевченка»** – вул. Жовтневої революції, 99

**Музей історії інституту терапії імені Л.Т.Малої АМН
України** – пр. Постишева, 2 а

- Музей історії Харківської станції швидкої медичної допомоги** – вул. Червоножовтнева, 41
- Музей історії Холодногірської виправної колонії № 18** – вул. Рубанівська, 4
- Музей зв'язку Харківської філії ВАТ «Укртелеком»** – Нетеченська набережна, 8
- Музей історії ВАТ «Харківський метизний завод** – пров. Метизний, 10
- Музей історії НВЦ «Інститут Метрології»** – вул. Мироносицька, 42, к. 212
- Музей історії ДП Харківський машинобудівний завод «ФЕД»** – вул. Сумська, 132
- Музей Українського науково-дослідного інституту дерматології та венерології** – вул. Чернишевська, 7/9
- Музей історії ВАТ «ХАРТРОН»** – вул. Академіка Проскури, 1
- Музей історії Державного науково-виробничого підприємства «Об'єднання «Комунар»** – вул. Григорія Рудика, 8
- Музей історії інституту патології хребта та суглобів ім. М.І.Ситенка** – вул. Пушкінська, 80
- Музей історії Харківського комунального підприємства «Міськелектротранс»** – вул. Молодої Гвардії, 5
- Музей історії ДП «Завод ім. Малишева»** – вул. Плеханівська, 126
- Музей історії велобудування Харківського велосипедного заводу ім. Г.І.Петровського** – пр. Московський, 118
- Музей історії Харківського державного авіапідприємства** – Аеропорт, клуб
- Музей історії Харківського метрополітену** – вул. Енгельса, 29

- Музей історії ДП «Харківський завод шампанських вин»**
– вул. Лозівська, 20
- Музей історії локомотивного депо «Харків-Сортувальна»**
– вул. Залізнична, 4
- Музей історії електровозного депо «Жовтень»** – вул.
Сковородинівська, 8
- Музей історії «Харківський тракторний завод»** – пр.
Московський, 275
- Музей історії заводу «Електроважмаш»** – пр.
Московський, 296
- Музей історії ВАТ «Турбоатом»** – пр. Московський, 199
- Музей історії локомотивного депо «Основа» Південної
залізниці** – вул. Привокзальна, 1
- Музей прокуратури Харківської області** – вул.
Б.Хмельницького, 4
- Музей історії розвитку газового господарства** – вул.
Жовтневої революції, 57/59
- Музей історії Харківського національного університету
радіоелектроніки** – пр. Леніна, 14, к. 114
- Музей Академії внутрішніх військ Міністерства
Внутрішніх Справ України** – пл. Повстання, 3
- Музей історії Народної української академії** – вул.
Лермонтовська, 27
- Музей історії Харківського національного медичного
університету** – пр. Леніна, 4
- Музей історії Харківського національного автомобільно-
дорожнього університету** – вул. Петровського, 25
- Музей історії Харківського національного педагогічного
університету ім. Г.С.Сковороди** – вул. Блюхера, 2, к. 201а
- Музей національного аерокосмічного університету** – вул.
Чкалова, 17

Музейний комплекс Харківської національної академії міського господарства – вул. Революції, 12

Музей історії Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» – вул. Фрунзе, 21, ректорський корпус

Музей історії Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури – вул. Сумська, 40

Історичний музей Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка – вул. Артема, 44

Історико-краєзнавчий музей споживчої кооперації – Нетеченська набережна, 14 а

Музей історії Харківського автомобільно-дорожнього технікуму – вул. Котельниківська, 3

Музей О.О.Морозова Харківського механічного технікуму – вул. Морозова, 4/1

Музей історії фармації України – вул. Блюхера, 4

Музей Харківської державної академії дизайну і мистецтв – вул. Червонопрапорна, 8

Анатомічний музей ХНМУ – пр. Правди, 12

Музей приватних колекцій «Feldman Family Museum» – вул. Сумська, 70

Музей-майстерня слобідського козацтва – вул. Єлізарова, 125, кв. 1

Харківська пожежно-технічна виставка – вул. Спортивна, 1

Музей історії ЗАТ «Завод Південкабель» – вул. Автогенна, 7

Історичний музей життя та творчої спадщини родини Рерихів – пр. Московський, 246

Громадський музей історії кримінально-виконавчої служби Харківської області – вул. Нетеченська, 14

Галерея «Мистецтво Слобожанщини» – пл. Свободи, 5,
Держпром, 4 під'їзд, 1 поверх

Музеї Харківської області

Балаклійський краєзнавчий музей – м. Балаклія, вул. Леніна, 97

Чепільський музей – с. Чепіль, вул. Леніна, 44, Балаклійс. р-н

***

Барвінківський краєзнавчий музей – м. Барвінкове,
Першотравнева, 5

***

Близнюківський історико-краєзнавчий музей – смт Близнюки

Історико-краєзнавчий музей при загальноосвітній школі с.
Олексіївка – Близнюків. р-н

***

Богодухівський краєзнавчий музей – м. Богодухів, вул.
Пушкіна, 24

***

Валківський краєзнавчий музей – м. Валки,
вул. К.Лібкнехта, 17

Музей Матері – с. Ков'яги, Валків. р-н

Музей історії с. Високопілля – с. Високопілля, вул.
Радянська, 29, Валків. р-н

***

Великобурлуцький історико-краєзнавчий музей – смт
Великий Бурлук, вул. Радянська, 37

Музей Героя Радянського Союзу К.Ф.Ольшанського – смт
Приколотне, вул. Шкільна, 2, Великобурлуцький р-н

***

Вовчанський історико-краєзнавчий музей – м. Вовчанськ,
вул. Фрунзе, 42

**Історико-археологічний музей-заповідник «Верхній
Салтів» ім. В.Бабенка** – с-ще Верхній Салтів, вул.
Шевченко, 24, Вовчан. р-н

***

Дворічанський краєзнавчий музей – смт Дворічна, пров.
Спортивний, 1

***

**Національний меморіальний комплекс «Висота маршала
І.С.Конєва»** – смт Солоницівка 1, Дергачів. р-н

Музей Бойової Слави – смт Пересічна, Дергачів. р-н

Пересічанський історико-краєзнавчий музей – смт
Пересічна, пл. Конєва, 4, Дергачів. р-н

**Музей історії Харківської державної зооветеринарної
академії** – смт Мала Данилівка, вул. Академічна, 1,
Дергачів. р-н

Музей історії санаторію «Березівські мінеральні води» –
с. Березівське, Дергачів. р-н

Музей А.С.Макаренка при Курязькій ВТК – с. Подвірки,
Дергачів. р-н

***

Зачепилівський районний краєзнавчий музей – смт
Зачепилівка, вул. Свердлова, 17

***

Зміївський краєзнавчий музей – м. Зміїв, пл. Радянська, 6

Музей Бойового Братерства – с. Соколове, вул. Отакара
Яроша, 8, Зміїв. р-н

Таранівський музей Гвардійців-Широнінців – с.
Таранівка, вул. Леніна, 33, Зміїв. р-н

Музей Зміївської ТЕС – смт Комсомольське, Балакліївське шосе, 1, Зміїв. р-н

Музей трудової слави Зміївського машинобудівного заводу – філії ВАТ «Астромат» – м. Зміїв, вул. 50 років Комсомолу, 115

Бібліотека-музей ім. Г.І.Підпригори – с. Геніївка, вул. Леніна, 71, Зміїв. р-н

***

Золочівський історико-краєзнавчий музей – смт Золочів, вул. Правди, 1

Літературно-меморіальний музей Г.С.Сковороди – с. Сковородинівка, вул. Приозерна, 3, Золочів. р-н

Писарівський етнографічний музей під відкритим небом «Українська слобода» – с. Писарівка, вул. Комсомольська, 9, Золочів. р-н

Гур'єво-Козачанський історико-краєзнавчий музей – с. Гур'їв Козачок, Золочів. р-н

Удянський історико-краєзнавчий музей – с. Уди, Золочів. р-н

***

Ізюмський краєзнавчий музей ім. М.В.Сібільова – м. Ізюм, вул. Соборна, 12

Музей історії Ізюмської оптики – м. Ізюм, вул. Пролетарська, 8

Музей історії і трудової слави Ізюмського приладобудівного заводу – м. Ізюм, просп. Леніна, 66

***

Чапаївський (Чапаєвський) краєзнавчий музей – смт Чапаєве, вул. Чапаєва, 1 а, Кегичів. р-н

***

Красноградський краєзнавчий музей ім. П.Д.Мартиновича – м. Красноград, вул. Жовтнева, 55

***

Пархомівський історико-художній музей ім. П.Ф.Луньова
– с. Пархомівка, вул. Конторська, 1, Краснокут. р-н

***

Куп'янський краєзнавчий музей – м. Куп'янськ, вул. 1-го
Травня, 21

Музей історії Куп'янського залізничного вузла – смт
Куп'янськ Вузловий, вул. Дарвіна, 33

***

Артільний історико-краєзнавчий музей – с. Артільне,
Лозів. р-н

Катеринівський історико-краєзнавчий музей – с.
Катеринівка, Лозів. р-н

Краснопавлівський історико-краєзнавчий музей – смт
Краснопавлівка, вул. Калініна, 2, Лозів. р-н

Лозівський краєзнавчий музей – м. Лозова, вул. Жовтнева, 22

Панютинський історичний музей ДП «Укрспецвагон» –
смт Панютине, вул. Леніна, 3, Лозів. р-н

Музей освіти м. Лозова – м. Лозова, мр-н. 1, Дитячий
навчальний заклад № 8, Лозів. р-н

***

Нововодолазький краєзнавчий музей – смт Нова Водолага,
вул. Леніна, 1

Музей історії Нововодолазького району – смт Нова
Водолага, вул. Леніна, 1

Музей фольклору Нововодолазького району – смт Нова
Водолага, вул. Леніна, 1

Музей історії села Знам'янка – с. Знам'янка, Нововодолаз. р-н

***

Первомайський краєзнавчий музей – м. Первомайський, 3-й мр-н, 35

Музей історії с. Верхній Бишкін – с. Верхній Бишкін, вул. Касінова, Первомайс. р-н

***

Краєзнавчий музей Печенізького району ім. Т.Сулими – смт Печеніги, пров. Поштовий, 1

***

Сахновщинський історико-краєзнавчий музей – смт Сахновщина, вул. Червоноармійська, 14

Лигівський сільський краєзнавчий музей – с. Лигівка, Сахновщин. р-н

Лебедівський сільський краєзнавчий музей – с. Лебедівка, Сахновщин. р-н

***

Меморіальна кімната-музей Гната Хоткевича – смт Високий, вул. Горького, 10, Харків. р-н

Музей Бойової Слави – смт Васищеве, Харків. р-н

Люботинський краєзнавчий музей – м. Люботин, вул. Радянська, 10, Харків. р-н

Музей історії Харківського національного аграрного університету імені В.В.Докучаєва – навчальне містечко ХНАУ, Харків. р-н

Музей тваринництва України при Інституті тваринництва УААН – смт Кулиничі, вул. 7-ї Гвардійської армії, Харків. р-н

Бабаївський історико-краєзнавчий музей – смт Бабаї, пл. К.Маркса, 2, Харків. р-н

Кулиничівський історико-краєзнавчий музей – смт Кулиничі, вул. 7-ї Гвардійської армії, Харків. р-н

Музей історії с. Буди – смт Буди, вул. Харківська, 6, Харків. р-н

***

Художньо-меморіальний музей І.Рєпіна – м. Чугуїв, вул.
Рози Люксембург, 8

Музей води – смт Кочеток, вул. Чугуївська, 32, Чугуїв. р-н

Кочетоцька картинна галерея – смт Кочеток Чугуїв. р-н

Чкалівський історичний музей – смт. Чкалівське, вул.
Первомайська, 9, Чугуїв. р-н

Перший український музей горілки ЛГЗ «PRIME» – смт
Малинівка, вул. Олімпійська, 1, Чугуїв. р-н

***

Шевченківський краєзнавчий музей – смт Шевченкове,
вул. Леніна, 9

4.6 Етнофестивалі

1093. **Бадаев Д.** «Игорев Полк» на Донецком городище : [10-й ист. фестиваль. Участники: историки-краеведы, археологи, нар. мастера, самодеят. творч. коллективы, казац. о-ва, участники движения военно-ист. реконструкций] / Д.Бадаев // Красное знамя. – 2014. – 22 мая.

1094. **Бадаев Д.В.** Исторический фестиваль «Игорев полк – 2013» : [в пос. Карачевка Октябрьск. р-на г. Харькова прошел десятый ист. фестиваль «Игорев полк»] / Д.Бадаев // Традиційна культура в умовах глобалізації: регіональні особливості та розвиток туризму : матеріали наук.-практ. конф., 24-25 трав. 2013 р. – Харків, 2013. – С. 12-18.

1095. **Бублий И.** С огнем и миром в сердцах : [на р. Мжа прошел первый этнофестиваль «Огонь сердец»] / И.Бублий // Харьков. известия. – 2014. – 22 июля. – С. 7.

1096. **Быкова А.** Пасхальный фестиваль в городском парке : [фольклорно-этнограф. фестиваль «Пасхальные узоры»] / А.Быкова / Харьков. известия. – 2013. – 30 апр. – С. 4.

1097. **Вінніченко Н.** «Масляний вареник – 2015» : [у Краснокутську проводився культурно-мистец. захід «Масляний вареник»] / Н.Вінніченко // Промінь. – 2015. – 28 лют. – С. 1 : 6 фот.

1098. **Волкова Е.** Женильба в Малиновке и рушник на рекорд: пять фестивалей на Харьковщине : [лит.-театр. фестиваль «De libertate» памяти Г.Сковороды; «Печенежское поле»; «Свадьба в Малиновке-плюс»; «Алексеевская крепость – 2012»; «Сад божественных песен»] / Е.Волкова // Сегодня. – 2012. – 27 июля.

1099. **Волкова Е.** На день вареника – сало в шоколаде : [на хуторе Воронья слободка возле с. Мелиховка Нововодолаж. р-на прошел фестиваль – «День вареника»] / Е.Волкова // Сегодня. Харьков. вып. – 2011. – 3 окт. – С. 9.

1100. **Гонтар Г.** Районний фестиваль пісенно-обрядового фольклору «Ой, Масляна, краса, відкривай ворота» : [Великобурлуц. р-н] / Г.Гонтар // Рад. патріот. – 2012. – 10 берез.

1101. **Гудзь І.** Слобожанське весілля: старовинні обряди проти сучасної церемонії / І.Гудзь // Слобід. край. – 2012. – 18 серп. – С. 14.

1102. **Гудзь І.** Фолк-фестиваль у Дергачах: медовуха, байкери та контактний зоопарк : [у Дергачах пройшов унікал. фольклор. фестиваль «Козацька родина»] / І.Гудзь /// Слобід. край. – 2012. – 16 жовт. – С. 4.

1103. «**День** одной улицы» : [в Харківке стартує фестиваль, цель которого ознакомять горожан со старин. улицами города. Для этого будут проводить экскурсии] // Харьков. известия. – 2015. – 5 сент. – С. 6 : фот.

1104. **Етнодрайв** та українська колористика : [Масляна на Коропових хуторах, Івана Купала на Зміївщині] // Зміївщина туристична / Зміїв. райдержадмін. – Зміїв, [200-]. – С. 4-9 : фот.

1105. **Зеленская Д.** Харківчане смогут праздновать Ивана Купала три дня : [мероприяття пройдуть в с. Сковородиновка и Гайдары, в парке им. Горького] / Д.Зеленская // Вечер. Харьков. – 2015. – 4 июля. – С. 20 : фот.

1106. **Зиненко Ю.** В Старом Салтове – барды, в Сенном – сказочные квесты : [в Харьков. обл. пройдут два фестиваля: фестиваль песен. поэзии «Время Визбора»; этнофестиваль «Праздник солнца, праздник творчества и веселья в Сенянской слободе» в с. Сенное Богодух. р-на] / Ю.Зиненко // Комсом. правда в Украине. – 2015. – 26 июня. – С. 10.

1107. **Кіч Т.** Дива Купальської ночі на Харківщині : [в с. Сидоренкове Валків. р-ну відбулося свято під назв. «На

Купала сонце грало»] / Т.Кіч, Д.Корсун // Слобід. край. – 2014. – 12 лип. – С. 4.

1108. **Лаптева Н.** «Козак, гуляй» : [у Краснограді відбувся фестиваль козац. бойових мистецтв] / Н.Лаптева // Вісті Красноградщини. – 2012. – 21 груд.

1109. **Международные фестивали Харьковщины** : [этнофестиваль «Печенежское поле», кинофестиваль «Харьковская сирень», малых театральных форм «Театроник», классической музыки «Харьковские ассамблеи», молодежных проектов «Nonstopmedia», детский телевизионный фестиваль «Дитятко», фестиваль-конкурс «Живая вода»] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 360-369 : фот.

1110. **Международный фестиваль авторской песни «Эсхар»** : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://eshar.bardy.org/>

1111. **Павленко Е.** Где пофестивальить под открытым небом и крышей : [фестивали «Свадьба в Малиновке» в Чугуев. р-не, «Печенежское поле»; «De libertate» в Сквородиновке] / Е.Павленко // Комсом. правда в Украине. – 2012. – 18 авг. – С. 5.

1112. **Рыбалко Л.** Парк Горького: пасхальный фестиваль и не только : [фольклорно-этнограф. фестиваль «Пасхальные узоры»] / Л.Рыбалко // Харьков. известия. – 2013. – 27 апр. – С. 9.

1113. **Шматченко Ю.** Як на Харківщині наречених шукали : [свято Івана Купала на Харківщині] / Ю.Шматченко // Слобід. край. – 2015. – 7 лип. – С. 4 : 3 фот.

1114. **Яшина Т.** Молодые традиции : [этнофестивалю «Печенежское поле» – 10 лет; междунар. муз. фестивалю «Харьков. ассамблеи» – 20 лет; 10 лет назад возобновилось проведение Большой Слобожанской ярмарки; Междунар. фестивалю фантастики «Звездный мост» – 13 лет] / Т.Яшина // Губерния. – 2011. – № 10. – С. 44-45.

Етнофестиваль «Весілля у Малинівці-плюс»

1115. **Быкова А.** Свадьба в Малиновке : [в Чугуев. р-не состоялся фестиваль современ. свадеб. и обряд. искусства] / А.Быкова // Харьков. известия. – 2012. – 28 авг. – С. 1, 4.

1116. **Быкова А.** Свадьба в Малиновке / А.Быкова // Харьков. известия. – 2013. – 6 авг. – С. 4.

1117. **Гава А.** В этом году «Свадьба в Малиновке-плюс» удивит всех : [беседа с режиссером этнофестиваля А.Гавой / записал А.Ткач] // Красная звезда. – 2012. – 11 авг.

1118. **Головин С.** «Свадьба в Малиновке-плюс» вошла в книгу рекордов Украины / С.Головин // Красная звезда. – 2012. – 1 сент.

1119. **Горобець Ю.** Грандіозне весілля знову готують у Малинівці : [відкритий фестиваль обрядового та сучас. весіл. дійства] / Ю.Горобець // Слобід. край. – 2012. – 16 серп. – С. 4.

1120. **Горобець Ю.** Дива й рекорди найбільшого весілля області : [на Чугуївщині пройшов фестиваль] / Ю.Горобець // Слобід. край. – 2012. – 28 серп. – С. 4.

1121. **Горобець Ю.** На «Весіллі в Малинівці» одружували всіх охочих / Ю.Горобець // Слобід. край. – 2011. – 6 верес. – С. 6.

1122. **Грандиозное** гуляние на «Свадьбе в Малиновке-плюс» // Красная звезда. – 2011. – 10 сент. – С. 2-3.

1123. **Гудзь І.** «Весілля у Малинівці»: шлюбні секрети й танці під дощем : [у с-щі Малинівка Чугуїв. р-ну] / І.Гудзь // Слобід. край. – 2013. – 6 серп. – С. 5.

1124. **Гудзь І.** На «Весіллі у Малинівці-плюс» запалить Руслана і переможці «Х-фактора» / І.Гудзь // Слобід. край. – 2013. – 27 лип. – С. 16.

1125. **Куличенко І.** Свадьба в Малиновке: с демографией все в порядке / И.Куличенко // Харьков. известия. – 2011. – 6 сент. – С. 5.

1126. **Легкошерст Т.** Як чугуївці на весіллі гуляли : [район. фольклор. фестиваль-конкурс весіл. обрядів «Весілля в Малинівці» започатковано в 2003 р.] / Т.Легкошерст // Красная звезда. – 2010. – 2 окт. – С. 1, 4.

1127. **Луговий І.** Весілля співало й танцювало! : [відбувся фестиваль-конкурс «Весілля в Малинівці», на якому були представлені весіл. обряди різних народів] / І.Луговий // Слобід. край. – 2010. – 28 верес. – С. 11.

1128. **Макаренко А.** Свадьба под дождем / А.Макаренко // Сегодня. – 2013. – 5 авг. – С. 9.

1129. **Макаренко А.** Свадьбы прабабушек и танцы на колесах / А.Макаренко // Сегодня. – 2013. – 2 авг. – С. 9.

1130. **Осин А.** Свадьба в Малиновке под дождем : на фольклор. фестивале «Свадьба в Малиновке-плюс» открыли памятник Попандопуло, поженили 8 пар, побывали на выставке «Прабабушкина свадьба» и станцевали с босой Русланой / А.Осин, С.Головин // Красная звезда. – 2013. – 10 авг.

1131. **Славные** традиции Слобожанского края : [прошел фестиваль обряд. и современ. свадеб. действия] // Время регионов Харьковщины. – 2013. – 10 авг. (№ 32). – С. 9.

1132. **Тарасенко Я.** Свадьба в Малиновке: возвращение / Я.Тарасенко // Время. – 2011. – 2 сент. – С. 7.

1133. **Хижная М.** В Малиновке пройдут настоящие свадьбы : [на фестивале обрядового и современ. свадеб. действия «Свадьба в Малиновке-плюс»] / М.Хижная // Вечер. Харьков. – 2013. – 27 июля. – С. 21.

1134. **Штрифанова Н.П.** Порядок проведення відкритого фестивалю обрядового та сучасного весільного

дійства «Весілля в Малинівці-плюс» : [Чугуїв. р-н] / Н.Штрифанова // Красная звезда. – 2012. – 18 авг.

Етноєкофестиваль «Гомільшанський екотоп»

1135. **Буряковская Т.** Без политики, алкоголя и наркотиков : [эколог. этнофестиваль] / Т.Буряковская // Время. – 2011. – 27 сент. – С. 1.

1136. **Кодяева Н.** «Гомільшанський екотоп 2011» – свято єднання з природою : [у Зміїв. р-ні відбувся Другий Всеукр. фестиваль «Гомільшанський екотоп 2011»] / Н.Кодяева // Слобід. край. – 2011. – 29 верес. – С. 10.

1137. **Логвіна Т.** «Гомільшанський екотоп»: дивне – поряд! : [на території Нац. природ. парку «Гомільшанські ліси» проходив фестиваль природи, творчості і музики] / Т.Логвіна // Вісті Зміївщини. – 2010. – 1 жовт. – С. 5.

1138. **Пролісок Я.** Гомільшанські ліси: територія, вільна від алкоголю та політики / Я.Пролісок // Зміїв кур'єр. – 2010. – 4-10 жовт. – С. 5.

Етнофестиваль «Олексіївська фортеця»

1139. **Адамович Т.** Алексеевская крепость : [в Первомайск. р-не прошел грандиоз. этнограф. праздник] / Т.Адамович // Харьков. известия. – 2010. – 30 июня. – С. 4.

1140. **Алешин В.** «Алексеевская крепость»: защищая вековые традиции / В.Алешин // Харьков. известия. – 2013. – 11 июня. – С. 4.

1141. **Богдан О.** Премьера «Алексеевской крепости»: на Харьковщине родился еще один этнофестиваль : [на окраине с. Алексеевка Первомайск. р-на «прописался» этнич.

праздник «Алексеевская крепость»] / О.Богдан // Время. – 2011. – 30 июня. – С. 7.

1142. **Горобець Ю.** Як лицарі Олексіївську фортецю окупували : [вже вдруге проходило етнич. свято] / Ю.Горобець // Слобід. край. – 2012. – 2 серп. – С. 8.

1143. **Гудзь І.** «Олексіївська фортеця» змінила формат: замість лицарів – козаки й автогонщики / І.Гудзь // Слобід. край. – 2013. – 1 черв. – С. 5.

1144. **Гудзь І.** «Олексіївська фортеця» : козацько-татарські бої, канкан і циган. ворожіння / І.Гудзь // Слобід. край. – 2013. – 11 черв. – С. 7.

1145. **Заржицький О.** Не за серце дами, а просто так, на Первомайщині билися лицарі : [нове, масштаб., етнограф. свято «Олексіївська фортеця»] / О.Заржицький // Слобід. край. – 2011. – 28 черв. – С. 7.

1146. **Кіч Т.** Лицарські бої + авторалі: «Олексіївська фортеця» змінює формат / Т.Кіч // Слобід. край. – 2013. – 9 квіт. – С. 5.

1147. **Костин Г.** Рыцарские ристалища на Диком поле : [прошли етнич. нар. гуляння «Алексеевская крепость-2012»] / Г.Костин // Харьков. известия. – 2012. – 31 июля. – С. 6-7.

1148. **Логвіна Т.** Як на Олексіївській фортеці козаки з турками воювали : [III етнофестиваль] / Т.Логвіна // Вісті Зміївщини. – 2013. – 14 черв.

1149. **Симоненко А.** «Алексеевская крепость» ждет гостей : [этнофестиваль нар. промыслов и искусства] / А.Симоненко // Харьков. известия. – 2013. – 8 июня. – С. 8.

1150. **Етнофестиваль** на Первомайщині // Время регионов Харьковщины. – 2013. – 15 июня (№ 24). – С. 9.

Фестиваль фольклорної творчості «Печенізьке поле»

1151. **Адамович Т.** Печенежское поле: фестиваль-ревизия фольклорного творчества / Т.Адамович // Харьков. известия. – 2011. – 6 сент. – С. 3.

1152. **Андрєєва Д.** Свято рекордами багате / Д.Андрєєва // Печеніз. край. – 2013. – 21 верес.

1153. **Бережний І.** «Печенізьке поле-2010» розкриває таємниці / І.Бережний // Слобід. край. – 2010. – 9 верес. – С. 5.

1154. **Богдан О.** Вічна магія «Печенізького поля» / О.Богдан // Губернія. – 2009. – № 8. – С. 37.

1155. **Борщ Ю.** «Чумацьким шляхом» по «Печенізькому полю»: керівники області та міста відвідали найвідоміший фестиваль Слобожанщини / Ю.Борщ // Слобід. край. – 2010. – 14 верес. – С. 8.

1156. **Быкова А.** Рекорды и награды «Печенежского поля» / А.Быкова // Харьков. известия. – 2013. – 17 сент. – С. 5.

1157. **Волошина Л.** Творчий десант Сахновщини в Печенігах : [участь колективів р-ну у фестивалі] / Л.Волошина // Колос. – 2013. – 5 жовт.

1158. **Галаур С.** Веселились, віники в'язали та поросят ганяли : на Харківщині відбувся ювілейн. етнофестиваль «Печенізьке поле» / С.Галаур // Уряд. кур'єр. – 2011. – 23 верес.

1159. **Галаур С.** Свято зі слобожанським колоритом : [етнофестиваль зібрав понад 120 тис. гостей] / С.Галаур // Уряд. кур'єр. – 2010. – 9 жовт. – С. 16.

1160. **Горобець Ю.** «Печенізьке поле-2010»: відроджуючи народні традиції / Ю.Горобець // Слобід. край. – 2010. – 14 верес. – С. 9.

1161. **Горобець Ю.** «Печенізьке поле – 2011»: кожному по родинці / Ю.Горобець // Слобід. край. – 2011. – 13 верес. – С. 6-7.

1162. **Гук П.** Слобожанські гуляння на «Печенізькому полі» / П.Гук // Слобід. край. – 2009. – 22 лип. – С. 9.

1163. **Дзюба О.** Ми всі – слобожани : [етнофестиваль] / О.Дзюба // Дворіч. край. – 2011. – 17 верес.

1164. **Ефанова М.** Игорь Кондратюк оцінить харьковских любителей караоке : [14 сент. пройде етнофестиваль «Печенежское поле»] / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2013. – 10 сент. – С. 6.

1165. **Ефанова М.** На «Печенежском поле» будут состязаться поросята / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2011. – 6 сент. – С. 3.

1166. **Ефанова М.** На «Печенежском поле» гости отведают каравай из раков / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2009. – 16 июля. – С. 2.

1167. **Ефанова М.** Чиновники переквалифіцировались в ремесленников... на время / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2010. – 14 сент. – С. 2.

1168. **Жолудь М.** «Печенізьке поле» відвідала рекордна кількість гостей : [на етнофестиваль приїхало близько 150 тис. чол.] / М.Жолудь // Слобід. край. – 2012. – 20 верес. – С. 4.

1169. **Зайцева М.** Первый юбилей фестиваля : [X юбилейн. етнофестиваль] / М.Зайцева // Трибуна трудящих. – 2011. – 14 верес.

1170. **Заржицький О.** За перемогу в конкурсах гостям заплатять «печенізькою» гривнею / О.Заржицький // Слобід. край. – 2011. – 12 серп. – С. 3.

1171. **Захаренкова Е.** «Печенегі»: бега поросят и «Рідна мати» губернатора : [10-й етнофестиваль] /

Е.Захаренкова // Сегодня. Харьков. вып. – 2011. – 13 сент. – С. 9.

1172. **Зинченко Ю.** Губернаторского борща на всех не хватило / Ю.Зинченко // Комсом. правда в Украине. – 2009. – 21 июля. – С. 5.

1173. **Зиненко Ю.** На «Печенежском поле» развлекут и накормят : [этнофестиваль стартует 18 июля] / Ю.Зиненко // Комсом. правда в Украине. – 2009. – 16 июля.

1174. **Зозуля И.** Фестиваль «Печенежское поле» обзавелся гимном и валютой / И.Зозуля // Вечер. Харьков. – 2011. – 13 авг. – С. 1.

1175. **Кіч Т.** Дива на воді й на землі: XII «Печенізьке поле» увійшло в історію кашею-рекордсменкою, флайбордистами та найчисленнішою публікою / Т.Кіч // Слобід. край. – 2013. – 17 верес. – С. 5.

1176. **Ковальчук Н.** Печенежское поле-2010 / Н.Ковальчук // Харьков. известия. – 2010. – 14 сент. – С. 4-5.

1177. **Кожедубова Г.** «Каждая деталь единственного в мире инструмента – электродомры – имеет золотое напыление» : в Харьков. обл. завершился этнофестиваль «Печенежское поле», на котором побывали более ста тысяч зрителей / Г.Кожедубова // Факты и комментарии. – 2009. – 22 июля. – С. 15.

1178. **Коломачани** печеніжилися! : [участь Коломац. р-ну у фестивалі «Печенізьке поле»] // Колом. край. – 2009. – 25 лип.

1179. **Копитько А.** Печеніги: літо, сонце, фестиваль / А.Копитько // Вісті Красноградщини. – 2009. – 25 лип.

1180. **Криворучко Л.** «Печенізьке поле» – куточок Слобожанської культури : [IX этнофестиваль] / Л.Криворучко // Печеніз. край. – 2010. – 18 верес. – 48 фотогр.

1181. **Логвиненко Л.** «Печенізьке поле-2009» / Л.Логвиненко // Главное. – 2009. – 25 июля (№ 30-31). – С. 12.

1182. **Логвіна Т.** Дві тисячі літрів каші, шоу флайбордистів та конкурс «Розсміши Бенюка»: на Харківщині пройшов XII етнофестиваль «Печенізьке поле» / Т.Логвіна // Вісті Зміївщини. – 2013. – 20 верес.

1183. **Маслова В.** Поле мастеров / В.Маслова // Соц. Харьковщина. – 2010. – 17 сент. (№ 38). – С. 8.

1184. **Международный фестиваль «Печенежское поле»** : [впервые прошел в 2001 г.] // Харьковщина = Kharkiv region. – Луганск, 2012. – С. 360.

1185. **Наша** задача – возродить и сберечь традиции наших предков // Время регионов Харьковщины. – 2012. – 20 сент. – С. 9.

1186. **Немирович С.** Слобожанское поле чудес / С.Немирович // Пятница. – 2009. – 23 июля (№ 27). – С. 13.

1187. **Николаева М.** Что готовит этнофестиваль «Печенежское поле – 2009»? [Электронный ресурс] / М.Николаева // Агентство Телевидения Новости. – Режим доступа: <http://atn.kharkov.ua/newsread.php?id=35985>

1188. **Остапченко О.** Борщ із електродомрою : [учасники фестивалю матимуть можливість оцінити сім чудес Слобожанщини і скуштувати губернатор. борщу] / О.Остапченко // Слобід. край. – 2009. – 15 лип. – С. 8.

1189. **Павленко Е.** На «Печенежском поле» губернаторы варили борщи и стреляли из арбалетов / Е.Павленко // Комсом. правда в Украине. – 2013. – 14 сент. – С. 6.

1190. **Печенежские** пляски // Пятница. – 2009. – 9 июля (№ 25). – С. 18.

1191. «**Печенежское** поле» – фестиваль талантов и открытых сердец // Время регионов Харькова. – 2010. – 18 сент. (№ 38). – С. 16.

1192. »**Печенежское** поле-2011» // Харьков. известия. – 2011. – 13 сент. – С. 4.

1193. «**Печенежское** поле»: одиннадцатый вариант // Харьков. известия. – 2012. – 18 сент. – С. 4.

1194. «**Печенежское** поле» открывает таланты // Время регионов Харьковщины. – 2013. – 21 сент. – (№ 38). – С. 9.

1195. «**Печенежское** поле» – это праздник Слобожанщины // Время регионов Харьковщины. – 2011. – 17 сент. (№ 37). – С. 1.

1196. **Печенізьке** поле: фестиваль // Главное. – 2010. – 23 окт. (№ 43/6). – С. 10.

1197. **Пирлик І.** Аншлаг на «Печенізькому полі»: сільський хенд-мейд, багатирі і танці до ночі / І.Пирлик // Слобід. край. – 2012. – 18 верес. – С. 4.

1198. **Пирлик І.** На «Печенізькому полі» заб'ють величезні музичні фонтани / І.Пирлик // Слобід. край. – 2012. – 7 верес. – С. 5.

1199. **Посохов В.** Овіяна легендами Земля : [про участь в організації та проведенні етнофестивалю Харків. обл. і міськ. орг. Укр. Реєстрового козацтва] / В.Посохов // Україна козацька. – 2010. – Верес. (№ 17-18). – С. 13.

1200. **Сергеева В.** Сюрпризы «Печенежского поля» / В.Сергеева // Харьков. известия. – 2012. – 8 сент. – С. 3.

1201. **Симоненко А.** «Печенежское поле»: возрождение народных традиций / А.Симоненко // Харьков. известия. – 2013. – 12 сент. – С. 5.

1202. **Сиром'ятникова Т.** Добра традиція – етнофестиваль «Печенізьке поле» / Т.Сиром'ятникова // Печеніз. край. – 2011. – 17 верес.

1203. **Смоленко Я.** В гостях у народной сказки : [этнофестиваль «Печенежское поле»] / Я.Смоленко // Время регионов Харьковщины. – 2010. – 17 сент. (№ 38). – С. 9.

1204. **Смоленко Я.** «Печенежское поле» с новым размахом / Я.Смоленко // Время регионов Харьковщины. – 2010. – 16 июля. – С. 3.

1205 **Смурый А.** Солнце и тень «Печенежского поля» / А.Смурый, В.Маслова // Соц. Харьковщина. – 2009. – 24 июля (№ 30-31). – С. 6-7.

1206. **Спасская Н.** И мы там были, песни пели, медовуху пили... / Н.Спасская // Время. – 2011. – 12 сент. – С. 7.

1207. **Степкова В.** «Квітуха перлина Слобожанщини» имела успех : [об експозиции Харьков. р-на на этнофестивале «Печенежское поле»] / В.Степкова // Трибуна трудящих. – 2009. – 22 лип.

1208. **Степкова В.** На «Печенежском поле» плясали даже фонтаны / В.Степкова // Трибуна трудящих. – 2012. – 19 верес.

1209. **Степкова В.** Сентябрьские краски «Печенежского поля» / В.Степкова // Трибуна трудящих. – 2010. – 15 верес.

1210. **Субота В.** Традиції «Печенізького поля» / В.Субота // Культура і життя. – 2013. – 27 верес. – С. 11.

1211. **Тарасенко Я.** Что за «Печенежское поле» без сюрпризов? : [100 тыс. гостей примет X этнофестиваль] / Я.Тарасенко // Время. – 2011. – 8 сент. – С. 7.

1212. **Чаговець К.** Святкове поле : [8-й етнофестиваль «Печенізьке поле»] / К.Чаговець // Укр. простір. – 2009. – 15-31 серп. (№ 14). – С. 7.

1213. **Чигрин В.** Економічний аспект етнофестивалю / В.Чигрин // Трибуна трудящих. – 2009. – 22 лип.

1214. **Чистилин В.** Печенежимия! : [етнофестиваль «Печенежское поле»] / В.Чистилин // Главное. – 2009. – 18 июля (№ 29). – С. 8.

1215. **Чичкань А.** «Печенізьке поле-2012»: шалений фольклорний колорит і драйвові акорди сучасності / А.Чичкань, Д.Андрєєва // Печеніз. край. – 2013. – 22 верес.

1216. **Этнофестиваль «Печенежское поле»** : офиц. группа. – Режим доступа : <http://vk.com/pechenizkepole>

1217. **Этнофестиваль «Печенежское поле-2012»** // Вісті Дергачівщини. – 2012. – 22 верес.

1218. **Яковенко К.** «Печенежское поле-2010» / К.Яковенко // Красное знамя. – 2010. – 30 сент. (№ 39).

Фестиваль фольклорно-обрядового мистецтва «Покуть плюс»

1219. **Буряковская Т.** «Покуть»: взгляд в будущее / Т.Буряковская // Время. – 2010. – 20 нояб.

1220. **Горобець Ю.** Майже машина часу «Покуть плюс» : [на Харківщині вже двадцятьє проходив щоріч. фестиваль традиц. нар. культури] / Ю.Горобець // Слобід. край. – 2012. – 22 трав. – С. 5.

1221. **Инина А.** Помнить свой род : [VII фестиваль] / А.Инина // Харьков. известия. – 2014. – 21 окт. – С. 6.

1222. **Нашему** роду нет переводу : [в Ленин. р-не Харькова прошел VI фестиваль] // Харьков. известия. – 2013. – 19 окт. – С. 1.

1223. **Праздник** фольклора // Харьков. известия. – 2011. – 5 апр. – С. 4.

1224. **Спасская Н.** Гостей из России не ждали? : [фестиваль проводился в Харькове и области уже в 16-й раз] / Н.Спаская // Время. – 2012. – 22 мая. – С. 8.

Етнофестиваль «Співочі тераси»

1225. **Бондар Н.** Як ми фестивалили на наших «Співочих терасах» : [Краснокутський р-н] / Н.Бондар, Н.Савченко // Промінь. – 2009. – 12 верес.

1226. **Буряковская Т.** Мелодия для «Поющих террас» / Т.Буряковская // Время. – 2009. – 5 сент.

1227. **Гусарова Г.** «Співочі тераси» / Г.Гусарова // Укр. простір. – 2009. – 15-30 верес. (№ 16).

1228. **Логвиненко Л.** Етнічна душа «Співочих терас» / Л.Логвиненко // Главное. – 2009. – 12 сент. (№ 37). – С. 12.

1229. **Логвиненко Л.** Ударимо по кризі «Співочими терасами» : [Краснокутщина презентує етнофестиваль] / Л.Логвиненко // Главное. – 2009. – 5 сент. (№ 36). – С. 1, 8.

1230. **Можейко И.** Этнодрайв на «Поющих террасах» : [в с. Городнее состоялся I этнофестиваль] / И.Можейко // Харьков. известия. – 2009. – 10 сент.

1231. **Остапченко О.** Тераси заспівали скрипками : [на Краснокутщині відбувся 1-й етнофестиваль] / О.Остапченко // Слобід. край. – 2009. – 9 верес. – С. 1, 9.

1232. **Субота В.** Спів над терасами / В.Субота // Культура і життя. – 2009. – 18-24 верес. (№ 37). – С. 22.

1233. **Етнофестиваль «Співочі тераси»** : офіц. сайт. – Режим доступу : [http:// www. spivochi-terasy.com.ua](http://www.spivochi-terasy.com.ua)

**Регіональний фестиваль
«Сьогодні Купала, а завтра Івана»**

1234. **Быкова А.** Две версии народного праздника : [Ивана Купала в парке им. Горького и Сковородиновке] / А.Быкова // Харьков. известия. – 2013. – 9 июня. – С. 4.

1235. **Быкова А.** Сегодня Купала, а завтра Ивана : [в с. Сковородиновка прошел фестиваль песенно-обрядового фольклора] / А.Быкова // Харьков. известия. – 2012. – 10 июля. – С. 5.

1236. **Василець Т.** Крізь чотири стихії: купальські забави й випробування для сміливих : [в Золочів. р-ні пройшов регіон. фестиваль] / Т.Василець // Слобід. край. – 2014. – 8 лип. – С. 5.

1237. **Горобець Ю.** Івана Купала по-слобожанськи : [на Золочівщині відбувся фестиваль пісенно-обрядового фольклору Слобожанщини] / Ю.Горобець // Слобід. край. – 2011. – 5 лип. – С. 10.

1238. **Гудзь І.** Івана Купала у Сковородинівці: народні співи, обрядова їжа та дівочі ворожіння / І.Гудзь // Слобід. край. – 2013. – 9 лип. – С. 5.

1239. **Гудзь І.** Купала на Івана: традиції Слобожанщини / І.Гудзь // Слобід. край. – 2012. – 5 лип. – С. 8.

1240. **Гудзь І.** На Івана Купала навчать битися шаблями та плести віночки : [на території Нац. літ.-мемор. музею Г.С.Сковороди відбудеться щоріч. регіон. фестиваль пісенно-обряд. фольклору] / І.Гудзь // Слобід. край. – 2012. – 3 лип. – С. 3.

1241. **Гудзь І.** Свято Івана Купала: пісні, уроки гончарства та стрибки через вогнище / І.Гудзь // Слобід. край. – 2012. – 10 лип. – С. 8.

1242. **Ефанова М.** На Ивана Купала харьковчане проведут магические обряды : [фестиваль в

Сковородиновке] / М.Ефанова // Вечер. Харьков. – 2012. – 30. июня. – С. 21.

1243. **Ищук Е.** Фестиваль накануне Ивана Купала / Е.Ищук // Время регионов Харьковщины. – 2010. – 9 июля. – С. 9.

1244. **Кулик М.** Ой на Ивана, ой на Купала : [в с. Сковородиновка состоялся обрядовый фестиваль] / М.Кулик // Харьков. известия. – 2011. – 5 июля. – С. 5.

1245. **Логвиненко Л.** Вінки і свічки на темній воді: купальські багаття у Сковородинівці / Л.Логвиненко // Главное. – 2010. – 10 июля (№ 29). – С. 8.

1246. **Праздник** районного масштаба // Харьков. известия. – 2014. – 8 июля. – С. 7.

1247. **Рибка О.** Скупався Іван, то прийдеться і вам : [фестиваль в Сковородинівці] / О.Рибка // Зоря. – 2013. – 13 лип.

1248. **Спасская Н.** Как на Ивана на Купала... / Н.Спасская // Время. – 2011. – 6 июля. – С. 8.

1249. **Тесленко Ю.** Сковорода бы улыбнулся : [в Сковородиновке впервые провели фольклор. фестиваль «Сегодня Ивана, а завтра Купала»] / Ю.Тесленко // Газ. по-харьковски. – 2010. – 8-14 июля (№ 27). – С. 5.

Додаток 8

Список офіційних сайтів про визначні пам'ятки: електронний ресурс

Аквапарк «Джунгли» (г. Харьков) : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://www.jungle.ua>

Благовещенский кафедральный собор (г. Харьков) : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://kharkiv-sob.church.ua/>

Етнофестиваль «Співочі тераси» : офиц. сайт. – Режим доступа : [http:// www. spivochi-terasy.com.ua](http://www.spivochi-terasy.com.ua)

Изюмский краеведческий музей : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://www.ikm2002.narod.ru/>

Історико-археологічний музей-заповідник «Верхній Салтів» : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://vsaltiv.at.ua/>

Курорт «Березовские минеральные воды» : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://www.berminvody.com.ua/>

Международный фестиваль авторской песни «Эшхар» : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://eshar.bardy.org/>

Мемориал Славы «Скорбящая мать» в Барвенково. Книга памяти в Харьковской области : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://memorial.kharkov.ua/Barvenkovo>

Мемориальный комплекс Славы (Родина-мать) : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://www.kharkov.ua/about/memorial.htm>

Мемориальный парк-музей «Дробицкий яр» : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://www.drobytskyuayr.org/>

Музеї Харківщини : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://museums.kh.ua/>

Музей жіночої та гендерної історії (м. Харків) : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://gender.at.ua/>

Музей К.И.Шульженко : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://spb.kh.ua/shulzhenko/>

Музей природы Харьковского национального университета : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://muzei-prirody.blogspot.com/>

Національний літературно-меморіальний музей Г.С.Сковороди : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://www.skovoroda.in.ua/>

Національний меморіальний комплекс «Висота маршала І.С.Конева» : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://www.mvk.kharkov.ua/>

Первый в Украине гольф-курорт (Харьков) : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://www.superiorresort.com/>

Региональный ландшафтный парк «Парк дикой природы «Ольхова балка» : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://wild-park.ho.ua/>

Саржин Яр (г. Харьков) : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://sarginjar.at.ua/>

Свято-Борисо-Глебский женский монастырь (с. Водяное) : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://borisogleb-mon.church.ua/>

Свято-Озерянский храм (г. Харьков) : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://ozerjanskij.kharkov.ua/>

Свято-Покровский мужской монастырь (г. Харьков) : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://pokrovsky-monastyr.kh.ua/>

Фельдман экопарк : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://feldman-ecopark.com/>

Харківський історичний музей ім. М.Ф.Сумцова : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://museum.kh.ua/>

Харьковский государственный цирк : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://circus.kharkov.ua>

Харьковский дельфинарий «Немо» : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://nemo.kh.ua/>

Харьковский зоопарк : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://zoo.kharkov.ua/>

Харьковский морской музей : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://morskojmuzej.kh.ua/>

Харьковский музей Холокоста : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://holocaustmuseum.kharkov.ua/>

Харьковский художественный музей : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://artmuseum.kh.ua/>

Харьковский частный музей городской усадьбы : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://ysadba.rider.com.ua/>

Художньо-меморіальний музей І.Ю.Рєпіна : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://www.repin.in.ua/>

Центральный парк культуры и отдыха им. М.Горького : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://centralpark.kh.ua/>

Чугуевский краеведческий музей : офиц. сайт. – Режим доступа : <http://repin.chuguev.net/>

Этнофестиваль «Печенежское поле» : офиц. группа. – Режим доступа : <http://vk.com/pechenizkepole>

Додаток 9

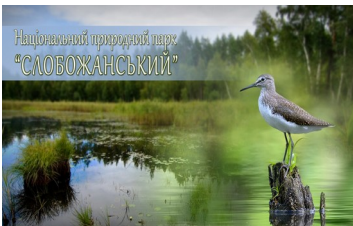
Ілюстрації

НПП «Гомільшанські ліси»

НПП «Дворічанський»

НПП «Слобожанський»

Регіональний ландшафтний парк Великобурлуцький степ

Парк дикої природи «Вільхова балка»

РЛП «Ізюмська лука»

«Співочі тераси»
(с. Городне)

Гора Крем'янець

Солоне озеро
(с. Антонівка, Кегичівський р-н)

Кицівська пустеля
(с. Кицівка, Печенізький р-н)

Музей «води»
(смт Кочеток, Чугуївський р-н)

Музей «води»
(м. Харків)

Краснокутський
дендропарк

Дендропарк Харківського
національного аграрного
університету ім. В.В.Докучаєва

Літературно-меморіальний музей Г.Сковороди
(с. Сковородинівка, Золочівський р-н)

Худож.-мемор. музей І.Рєпина
(м. Чугуїв)

Історико-археологічний музей-заповідник «Верхній Салтів»
(Вовчанський р-н)

Аквапарк «Джунглі»
(м. Харків)

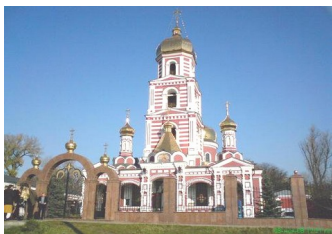
Фельдман Екопарк
(м. Харків)

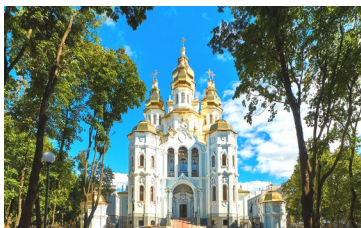
Гольф курорт
(м. Харків)

Фонтани
(м. Харків)

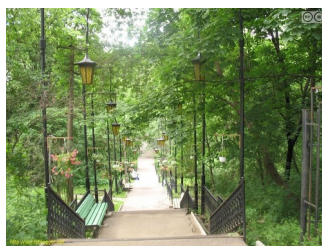
Храм Святого Пантелеймона
(м. Харків)

Храм Святих Жінок Мироносиць
(м. Харків)

Саржин Яр
(м. Харків)

Курорт «Березівські мінеральні
води»

Парк ім. М.Горького
(м. Харків)

Дельфінарій «Немо»
(м. Харків)

Зоопарк
(м. Харків)

Регіон. фестиваль «Сьогодні Купала, а завтра Івана»
(с. Сковородинівка Золочівський р-н)

Етнофестиваль «Весілля у Малинівці»
(Чугуївський р-н)

Етнофестиваль «Олексіївська фортеця»
(с. Олексіївка Первомайський р-н)

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Абрамовская Н. 9	Белічко В.В. 397
Агібалов В. (748)	Белов С. 304
Агішева А.А. 645	Белявцева Т. 348, 1031
Адаменко О. 434	Біла З. 305
Адамович Т. 10, 896, 1139, 1151	Білецький О. 436
Айвазовский (51)	Білецький Р. 1032
Александрова А. 433	Білик В.І. 64
Алехин А. 458	Білоногов М. 14
Алешин В. 1140	Бірьова О.Ю. 849
Алфьоров І. (748)	Блажко Р. (709, 714)
Алфьорова Л. 323	Бобровський В. (765)
Альков В. 241, 242	Богдан А. 164, 516, 566, 567, 583, 851, 1033
Амельченко Р. (739)	Богдан О. 143, 144, 583, 1141, 1154
Амирханян Н. 11, 270, 661, 701, 702, 848, 897-900	Богданов Д.В. 968
Андреева Ю. 467	Божко В.А. 901
Андрєєва Д. 1152, 1215	Божко И. 969
Андренко І.Б. 110	Бойко Г. 552
Анничев А. 1007, 1030	Бондар Н. 437, 1225
Астахова Е.В. 65	Бондаренко С. 403, 970
Астахова К. 12	Борисов О. 15
Багалей Д. (741, 745)	Борщ Ю. 16, 285, 568, 669, 816, 1155
Бадаев Д. 1093, 1094	Брандт А. 479
Бакуменко И. 514	Бублий И. 1095
Балюк В. 435	Бугай Л. 417
Батій Я.О. 119	Булава Л.М. 584
Бахтина С.А. 98	Булига А. 320, 321
Безродная Л. 967	Буряковская Т. 17-19, 83, 349, 350, 385, 438, 543-545, 569, 570, 585, 586, 610, 611, 679, 694, 703, 704, 824, 902-905, 907, 908, 1135, 1219, 1226
Безрукова Т. 298, 299	Бутенко Ю.А. 646
Белецкий Р. 303	
Беликов О.М. 13	
Бердута М. 217, 218, 231	
Бережний І. 1153	
Березюк И. (1009)	
Бернес М. (137)	

- Быкова А. 20, 21, 468, 906, 971, 1096, 1115, 1116, 1156, 1234, 1235
 Быструшина Д. 488
 Варивода Є.М. 386
 Василець Т. 156, 439, 440, 1236
 Васильченко Д.Р. 26
 Ватутин Н. (834)
 Величко Г. 374, 375
 Венгеров О. (819)
 Височин М. 376
 Вікторова А. 470, 662
 Вінницька І. 805
 Вінніченко Н. 1097
 Власко В. 973
 Влащенко Н.М. 110
 Вовк О. 28, 418, 670, 707, 709, 817, 853, 854, 708, 852, 995
 Вовчик П. 710, 711
 Вовчок М. (137)
 Водолажченко Л.І. 1036
 Войтенко А.Я. 587
 Волкова Е. 1098, 1099
 Волкова К. 29, 30, 147, 219, 220, 286, 409
 Володимир (Швець), отець 855, 974
 Волох П. (232)
 Волошин Н. 847
 Волошина Л. 1157
 Воробйов А. (818)
 Высоцкий В. (723, 767, 775)
 Гава А. 1117
 Гайворонская Ю. 712
 Галаур С. 32, 33, 280, 306, 471, 500, 671, 713, 714, 975, 1037, 1038, 1158, 1159
 Гацько А.Ф. 221, 1039
 Гетманец М. 715
 Гиришман Л. (49, 703, 761, 787)
 Глазкова Л.Ю. 34
 Гламаздіна Н.А. 35
 Говтва В.Ф. 200
 Гоголь М. (96, 756)
 Головин С. 546, 1118, 1130
 Головкин Н. 36
 Голубева И. 907, 908
 Гонтар Г. 1100
 Гончаренко В. (709, 714)
 Гончарова Н. 716, 976
 Гончарова О.С. 909
 Гордиенко И. 977
 Гордієнко В. (805)
 Горелкова Ю. 680, 910
 Горобець Ю. 37, 148, 547, 615, 647, 672, 717, 960, 978, 1119-1121, 1142, 1160, 1161, 1220, 1237
 Гребенюк В. 165, 166
 Грекова Н. 800, 825, 838
 Григоренко К. 1040
 Григорьев А. 473, 474
 Гризодубов С. (138)
 Грицевець С. (847)
 Гроссу Е. 979, 980
 Грот М.Я. (310)
 Губин Д. 981
 Гудзь І. 271, 324, 1101, 1102, 1123, 1124, 1143, 1144, 1238-1241

- Гудь А. 1041
 Гук П. 501, 1162
 Гурбанов С. (705, 716, 719, 766)
 Гусарова Г. 1227
 Дармостук Д. (112)
 Двоскина Л. 826
 Дедурін Г. 39, 982-985
 Дейнеко С. 97, 571, 588, 589
 Деменко О. 307
 Демченко С.Я. (807)
 Дзюба М. (819)
 Дзюба О. 1163
 Діброва Л.В. 167
 Діхтяр Н.В. 616
 Дмитренко А. 673
 Добровольский А. 986
 Добрунова Л. 170, 171, 174, 175, 183, 184, 191, 192, 202, 203
 Дубинка О.І. (178)
 Дуденко С. (707)
 Дудко Д.М. 225, 656
 Дьоміна О. 912
 Дьякова О. 718, 719, 808
 Дяченко М.О. 247
 Екатерина II (49)
 Еремина К. 517
 Ермошенко Г. 674
 Ефанова М. 40, 41, 44, 272, 387, 461, 475-477, 503, 504, 572, 600, 663, 681, 720-724, 834, 913-915, 1164-1167, 1242
 Євтушенко В. 1042
 Єрофєєва Г.М. 177, 195, 291, 318
 Єрємін Г.Г. (598)
 Жадан О. 1043, 1044
 Железняк М.Г. 200, 207, 208, 214, 221, 227, 228, 237, 240, 247, 254, 257, 368, 397, 408, 415, 456, 584, 592, 911, 921, 1039, 1057, 1066, 1075, 1083, 1091
 Жемеров О. 388
 Живагін А. 466
 Жигилій В. 1045
 Жолудь М. 916, 1168
 Жуков Г.К. (736)
 Жуковська Л. (750)
 Журавльов Д. 648
 Журба А. 682, 683
 Зайцева И. 325
 Зайцева М. 1169
 Заржицький О. 1145, 1170
 Захаренкова Е. 1171
 Зацаринная В. 987
 Згурская Ю. 44
 Зеленина Е. 518, 664
 Зеленская Д. 442, 857, 917, 988, 1105
 Зиненко Ю. 45, 46, 351, 419, 443, 505, 548, 549, 617, 684, 725, 726, 918, 989, 1106, 1173
 Зинченко Ю. 149, 377, 674, 727, 858-860, 990, 1172
 Зінченко Н. 675
 Злотников М. 919

- Зозуля І. 47, 273, 287, 478,
685, 728, 729, 861, 862, 920,
1174
- Іванов М. 49-52
Інина А. 54, 519, 1221
Ісаєва П. 991
Іщук Е. 479, 527, 730, 731,
864-866, 1243
- Іванов С. 186, 187, 232
Іванова Г. (708)
Іванько Ю. 420
Івашина А. 552
Ігошина І. 150
Ільницька В. 352
- Кадомська Е. 573, 574, 601, 867
Калашник Л. 208, 207, 809
Калина О. 591
Калюжний М. 72, 1047
Канунникова І. 732
Капланська М.С. 56
Каразіни (115)
Каразін В.Н. (96, 302, 710)
Каразін І. (413, 415)
Караптан (243)
Карапутіна С.М. 733
Карачевський А. 666
Карпенко В. 618
Карпець К.М. 550
Карповський (52)
Картель В. 480
Касяненко Ю. 1048, 1049
Катуніна Т. 1050
Кеніг Л. (96, 444)
Кирик В. 152
- Кисиленко В. 925
Кислицина А. 992
Киш С. 57, 993
Кіч Т. 58, 481, 686, 823, 869,
1107, 1146, 1175
Клеба О. 59
Клейн Б. (852)
Клименко В. 551-553, 592, 593
Клочко О. 1051, 1052
Ключко О. 926
Кобринська Н. (1014)
Ковалевські (99, 656)
Ковальов І. (829)
Ковальська Е. 60, 922
Ковальчук Н. 1176
Кодяєва Н. 1136
Кожедуб І. (795)
Кожедубова Г. 506, 1177
Колесников О.М. 110
Коловрат Ю. 923, 1053
Коловрат-Бутенко Ю.А. 554
Колода В. 667, 924, 925
Колокольцев В.Г. (197)
Кондратюк І. (1164)
Коненков С. (428)
Кони А. (49)
Конопля Л.М. 195
Конюшенко П.Е. 814
Копитько А. 1179
Копняєв П. (721)
Корж М. 839
Коржилов Л.І. 62
Корольков В. (818)
Корсун Д. 1107
Косенкова В. 528, 870
Косий М. 734

- Космачов В.Г. 63, 326
 Космачов М.В. 326
 Космачова М. 63
 Костенко А. 482, 507
 Костенко І. 378
 Костенко Л. 520
 Костилюва О.М. 555
 Костин Г. 735, 736, 994, 1147
 Костюченко М. 353, 737
 Косяк А. 810
 Коцарев О. 235
 Кочанов Е.О. 64
 Краснолобов Н. (808)
 Криворучко Л. 1180
 Крисак А. 354
 Крупа Т.Н. 65
 Кубас В. 1056
 Куделко С. 738, 739, 740, 818, 995
 Кужель О.В. 214, 1057
 Кукса М.Ф. 262
 Кулешова Н. 88
 Кулик М. 612, 1244
 Куликовские (275)
 Куликовський М. (278)
 Куличенко І. 66, 508, 741, 1125
 Куліков В. 308, 444, 619
 Купалова М.М. 594
 Курганова Н.В. 77
 Курганова У.С. 77
 Кучеренко Н. 1092
 Кушнарьов С.П. 257
 Лангбард Й. (740)
 Ланська Д. 742
 Лантух В. 215, 216, 264, 265
 Лаптева Н. 872, 873, 927, 1059, 1108
 Ларіна П. 204
 Левченко А. 928-930
 Легкошерст Т. 1126
 Лейбфрейд О. (718)
 Лейко В. (92, 969, 996, 1017)
 Лемищенко О. 743
 Леонидов Л. 744
 Летюк С. 483
 Лисянський М. 745
 Лихачова Т. 67, 400-402, 413, 421, 431, 455, 484, 530, 657
 Лілітко Г. 833, 1060
 Логвиненко Л. 260, 355, 356, 373, 379, 390, 412, 429, 448, 690, 1181, 1228, 1229, 1245
 Логвіна Т. 57, 357, 556, 626, 1077, 1137, 1148, 1182
 Луговий І. 1127
 Лук'яненко О.І. 110
 Луньов П.Ф. (1074)
 Любіцева О.О. 68
 Любічев М. 931
 Ляпунов А. (741, 745)
 Майстренко В. 209, 210
 Макаренко А. 69, 70, (1070), 1128, 1129
 Максименко А. (748-750)
 Малахов Д.В. 71
 Малевич (1035)
 Малишев К. 188
 Маловичко А.А. 236
 Мандрика В.І. 172
 Манізер М. (740)
 Марінкін Д. 327, 328, 358

- Мархайчук Н. 422, 432, 445, 695, 747, 748, 855
 Маршала А.Ю. 309
 Марьонкіна В. 432, 748-750, 819
 Маслак С. 359
 Маслов В. 72
 Маслов Е. 360, 751
 Маслов М. 249, 250
 Маслова В. 446, 1183, 1205
 Матвеев Б. 595
 Махортова О. 237, 405, 1061
 Машкіна В. 151, 361
 Маяк Г. (854)
 Мельник В. 831, 997
 Миколаєнко Г. 620
 Мироненко Ю. 152
 Миронова В. 1062
 Мирошник М. 288
 Мирошниченко М. 74
 Михайлов Б.В. 637, 638
 Михно А.С. 382
 Мірошник В. 178
 Міщенко М.М. 75
 Мнішек І. 696
 Могилевська Н. 447, 803
 Можейко И. 76, 153, 188, 649, 754-758, 827, 932-936, 998, 1063, 1230
 Морозова А. 687
 Морозова М. 760
 Назаренко О. 1036
 Найда Г. 521
 Нарыжная Л. 78, 154, 596, 761, 874
 Невеселих Р. 1065
 Невская Т. 473, 875, 1003, 1006
 Немирович С. 1186
 Немировська Н. 641
 Нетребенко З.С. 1066
 Николаева М. 1187
 Носачов В. 238
 Оболенцева Л.В. 110
 Овсянкін М. (748),
 Огородня Т. 79, 937
 Окатенко В. 939
 Окатенко О. 938
 Оковита К.О. 193
 Оксенич В. 179
 Олександр III (816)
 Олександрова Ю. 804
 Ольховський С.М. (179)
 Оробинський В. 832
 Осадчий А. 1067, 1068
 Осин А. 1130
 Основьяненко (52)
 Остапченко О. 509, 697, 1188, 1231
 Остапчук (1071)
 Остренок В. 329, 366, 367, 621, 820, 1069
 Островська Х. 940
 Острияница Я. (310)
 Павленко Е. 80, 81, 155, 486, 597, 764, 1004, 1111, 1189
 Павленко Л. 622, 841, 1071
 Павлова О. 258, 259, 422, 445, 765, 766, 855, 876, 877, 1005, 1072-1074
 Павлова Т. 180, 181, 197, 198, 252, 253, 289, 290, 312

- Павлюк М.С. 330
 Павлюк О. 1066
 Палант А. 146
 Панежда В. 878
 Панкова Є.В. 68
 Панченко А. 1006
 Панченко М. 941
 Панченко Т. 331
 Парамонов А.Ф. 82, 609, 863, 868, 879, 1007
 Парийский А. 863, 868, 879
 Парфіненко А.Ю. 31, 61, 83, 100, 111
 Пархоменко Н. 842
 Пашко Л.І. 1075
 Пелевина М. 767
 Петренко И. 623
 Петров С. 361, 444, 639
 Петровская И. 1009
 Петровський В. 84
 Петросян Р.М. 85
 Петросян Т.М. 624
 Петрусенко О. (166)
 Пивоварова Н.С. 425
 Пилипенко М. 604
 Пирлик І. 156, 332, 605, 768, 942, 943, 1197, 1198
 Писаревський І.М. 110
 Півень В. 406, 407
 Піддубний І. 697
 Пікалов В. 277, 278
 Пікалова А. 276
 Пікалова Т. 277, 278
 Пісня Л. 86
 Плетньова А. 487
 Поженян Г. (49)
 Познякова О.В. 110
 Поліщук Т. 189
 Полчанінова І.Л. 110
 Полякова О.Ю. 88
 Порохівник А. 770
 Посохов В. 1199
 Посохов П. 89, 488
 Посохов С.І. 12, 28, 39, 67, 84, 96, 120, 157, 165, 166, 170, 171, 174, 175, 180, 181, 183, 184, 186, 187, 191, 192, 197, 198, 202, 209, 210, 215-218, 229-232, 241, 242, 249, 250, 252, 253, 258, 259, 264, 265, 277, 278, 283, 284, 289, 290, 296-298, 302, 308, 312, 320, 321, 336, 345, 361, 388, 400-403, 406, 407, 413, 418, 421, 422, 431, 432, 444, 445, 455, 460, 484, 530, 532, 551, 553, 571, 588, 589, 593, 619, 625, 639, 648, 650, 657, 668, 670, 695, 707-709, 718, 719, 738-740, 747-750, 765, 766, 808, 817, 818, 852-855, 876, 877, 938, 939, 951, 952, 970, 974, 982-985, 995, 1005, 1029, 1072-1074
 Потрашков С. 650
 Прасул Ю.І. 333
 Прибилова В. 625
 Приймак О. 557
 Пролісок Я. 1138
 Путятін В. 695
 Пушкін О. (96)
 Радченко А.В. 299

- Раенко Л.В. 98
 Рачикова О. 91, 489
 Red Irene 55
 Репин И. (22, 306, 316-319, 670-672, 674, 675)
 Решетов І. 625
 Ржепишевский А. (867)
 Рибальченко Р.К. 212
 Рибка О. 1247
 Рик Я. (748, 749)
 Рідний О. (708, 728, 738)
 Рогуля І.О. 227
 Рожнова А. 523
 Романенко В. 944
 Рубан Н. 92
 Рузматова И. 93
 Рыбалко Л. 490, 535, 1112
 Рябев А.А. 110
 Ряполов В. 650

 Савенков В. (718)
 Савінов О. (428)
 Савран А. 268
 Савуська І. (854)
 Савченко А. 945
 Савченко Н. 1225
 Саенко В.Г. 626
 Сашкова Л.О. 177, 195, 291, 318
 Саяний М. 224, 598, 822, 946, 947, 1077-1079
 Свистун Г. 948-950
 Світлорусов С. (748)
 Святополк-Мирские (658, 660, 838)
 Сегеда І.В. 110
 Селютін В.М. 94

 Семенова В. 304
 Семенченко О.А. 1080
 Семирадський Г.І. (289)
 Серашов Е.П. (197)
 Сергеев С. 313
 Сергеева В. 491, 1010, 1011, 1200
 Сердюк О.І. 637, 640, 641
 Серебрякова З. (18, 1043)
 Симоненко А. 95, 492, 524, 698, 775, 1012, 1149, 1201
 Сиром'ятнікова Т. 293, 1202
 Сирота Д. 1081
 Ситнік І.Й. 456
 Ситченко С.И. 1082
 Сібільов М. (1066)
 Сільченко Ю. 96, 336
 Сінна О.І. 382
 Січнева І. 558, 668, 776, 951, 952, 1013
 Сковорода Г. (193, 416, 656, 657, 659, 705, 770, 1073)
 Смоленко Я. 161, 1203, 1204
 Смурый А. 843, 1205
 Смурый С. 493
 Сова Д. (750, 808)
 Соколинская А. 1014
 Соколинская Д. 777
 Соколов А.В. 97
 Соколовський В.І. 228, 1083
 Соловьев В.О. 98
 Солошенко Л. 599
 Солошенко О. 229, 230, 269, 296, 297
 Сорока А. 953
 Сорока С. 778

- Спаская Н. 559, 627, 658, 884, 1206, 1224, 1248
- Стадник А. 885
- Старигіна І. 266
- Стафійчук В.І. 68
- Степкова В. 642, 844, 1084, 1085, 1207-1209
- Степова Н. 628, 629
- Столбецов О. 845, 1086
- Столяров В. 964
- Столярова Г. 964
- Стрельник И. 101-105, 337, 560, 561, 580, 652, 779-781, 782, 1015, 1016
- Суарес Е. 699
- Субота В. 659, 886, 954, 1087, 1210, 1232
- Сумцов Н. (49)
- Суфиянова А. 449, 887
- Схиба И.Н. 77
- Тан А. (137)
- Тараненко М. 700, 784, 836
- Тараненко О.П. 207, 208
- Таранушенко С.А. 888, 889
- Тарасенко Я. 106, 463, 494-496, 511, 539, 562, 785, 1017, 1132, 1211
- Таряник М.В. (178)
- Теплова Я. 497
- Терещенко К. 806, 813, 955, 965
- Тертишина Я. 261
- Тертишна Л. 414
- Тесленко Ю. 1249
- Тесло І. 107, 643, 786
- Тихонова И. 606
- Тишевський В. (707)
- Тишевська-Шапошник О. 108
- Ткач А. 314, 1117
- Ткаченко А. (808)
- Томарева Н. 239
- Фалев С. 1020
- Федак Л. 653
- Федосенко Н.В. 240
- Федотова Л.В. 116
- Федяй М. 807
- Фельдман А. (517)
- Фурсова Т.М. 368, 408
- Харитоненки (417, 428)
- Харитоненко І. (421, 422)
- Харитоненко П. (418, 1072)
- Харченко А. 464, 594
- Харченко В. 450
- Хесін В. (739)
- Хижная М. 384, 1026, 1133
- Хихляк К.В. 1088
- Холманская Л. 789, 790, 1027
- Холодок В. 27
- Хоткевич Г. (837)
- Христиченко О. 630
- Церетелі З. (765)
- Цигилова О. 640
- Чаговец К. 1212
- Чайка М. 458, 465
- Чайковський П.І. (147, 815)
- Чапаев В. (790)
- Чапаев І.В. 315
- Чепалов А. 815
- Чередниченко А.О. 341
- Черкасов Е. (748, 749)

- Черкасова Е. 892
 Черкаський Г. 791
 Чернишова Т. 160, 599
 Чернова Н. 457
 Чечельницький П. (808)
 Чечельницький С. (739, 818)
 Чигрин В. 135, 301, 342, 343, 631, 692, 792, 660, 1213
 Чистилин В. 793, 1028, 1214
 Чичкань А. 608, 1062, 1215
 Чорний Д. 302
 Чуйков В.І. (1086)
 Чупулов В.Б. 221, 1039

 Шатровская В.І. 465
 Шахова С. 1029
 Шевченко Т. (15, 51, 96, 128, 302, 321, 696, 704, 724, 737, 740, 746, 755, 759, 790, 811, 824, 826, 839)
 Шевченко А. 344
 Шевченко Л.Ф. 415
 Шевчук О. (707)
 Шестаков О.В. 563
 Шидич А. 581
 Шидловские (430, 431, 443)
 Шидловский Г. (96, 99)
 Шиндлер Р. (872)
 Шкодовский Ю. (705, 719)
 Шматченко Ю. 1113
 Шостак Н. 136, 499, 542, 564, 693, 794, 795, 848, 893-895, 957-959

 Шостенко А. 146
 Шпурік К. 345
 Штрифанова Н.П. 1134
 Шудрик І.О. 428
 Шульга А. 137-141

 Щепіна В.В. 254, 1091
 Щербак І. 416
 Щербинины (99, 857)
 Щибря Л. 828
 Щусев О. (421, 428)

 Эфроимсон И. (673)

 Юдіна Л.М. 797
 Юрьева И. 279
 Юхно І.О. 262

 Якименко О. (975)
 Яковенко К. 1218
 Яковлев А. 644
 Яковлев С. 582
 Якушко В. 453
 Якушко О. 655, 798
 Яровий О. 829, 1092
 Ярош О. (1037)
 Ястребов І. (749)
 Ятченко М. (847)
 Яцина О. 283, 284
 Яшина Т. 799, 1114
 Ященко Н. 565

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Аксютівка, с. (Зміїв. р-н) 43   Андріївка, с. (Кегич. р-н) 243

- Антонівка, с. (Кегич. р-н) 549
- Бабаї, смт (Харків. р-н) 43, 99, 843, 857, 1054
- Балаклійський район 163-168, 386, 646, 851
- Балаклія, м. 157, 165, 166, 1033
- Барвінківський район 152, 169-172
- Барвінкове, м. 157, 171, 172, 1067, 1068
- Берека, с. (Первомайс. р-н) 284
- Берека, р. 282
- Берекське вдсх 284
- Берестова, р. 214, 215, 253, 278
- Берестовенька, с. (Красноград. р-н) 251, 253, 927
- Бишкін, р. 221
- Близнюки, смт 174
- Близнюківський район 152, 153, 173-175, 952,
- Бобрівка, с. (Харків. р-н) 298
- Богодухів, м. 77, 157, 177-181, 802-804
- Богодухівський район 96, 143, 160, 176-181, 327, 433-453, 599, 614, 653, 1106
- Борівський район 153, 324, 182-184
- Борки, с. (Зміїв. р-н) 817
- Борки, ст. (Зміїв. р-н) 856
- Борова, р. 221
- Борова, смт 184
- Бритайське вдсх 169
- Бугаївка, с. (Ізюм. р-н) 231, 240
- Буди, смт (Харків. р-н) 298, 299
- Бунакове, с. (Лозів. р-н) 269
- Бурлук, р. 192
- Валки, м. 157, 187, 1042
- Валківівський район 96, 99, 147, 185-189, 429-432, 592, 686, 688, 689, 917, 924, 931, 941, 944, 1107
- Ватутіне, с. (Нововодол. р-н) 834
- Введенка, с. (Чугуїв. р-н) 312
- Велика Гомільша, с. (Зміїв. р-н) 221, 222
- Велика Комишуваха, с. (Барвінків. р-н) 170
- Великий Бурлук, р. 320
- Великий Бурлук, смт 191, 193, 399, 400
- Великі Хутори, с. (Шевченк. р-н) 1058
- Великобурлуцький район 154, 190-193, 324, 339, 390, 391, 397, 401, 1100
- Верхній Бишкін, с. (Первомайс. р-н) 284
- Верхній Салтів, с-ще (Вовчан. р-н) 661-668, 805, 918, 933, 1063
- Веселе, с. (Харків. р-н) 301
- Високий, смт (Харків. р-н) 837
- Війтенки, с. (Валків. р-н) 188
- Вільшана, смт (Дергачів. р-н) 206, 207, 210, 807, 813
- Вільшанка, р. 221
- Вовча, р. 146, 197, 402

- Вовчанськ, м. 157, 195, 197,
607, 806
- Вовчанський район 148, 194-
199, 339, 398, 402, 661-668,
690, 805, 909, 918, 933, 952,
1063, 1106
- Водяне, с. (Зміїв. р-н) 221,
856, 880, 881
- Володимирівка, с. (Краснокут.
р-н) 96, 421, 422
- Волохів Яр, с. (Чугуїв. р-н) 1032
- Ворскла, р. 146, 257
- Воскресенівка, с. (Богодухів. р-
н) 181
- Вошива, р. 214
- Гаврилівка, с. (Дергачів. р-н)
808
- Гайдари, с. (Зміїв. р-н) 221,
1105
- Гійовка, с. (Харків. р-н) 658
- Гниле, оз. 216
- Гомільша, р. 221, 368
- Городнє, с. (Богодухів. р-н) 181
- Городнє, с. (Краснокут. р-н)
257, 425, 853, 1225-1233
- Гракове, с. (Чугуїв. р-н) 312,
878
- Григорівка, с. (Коломакс. р-н)
247
- Грузія 25
- Грузька, р. 257
- Губарівка, с. (Богодухів. р-н)
181
- Гуртовівка, с. (Коломакс. р-н)
248
- Дворічанський район 143,
161, 200-205, 324, 327, 369,
370, 373-379, 807, 1041
- Дворічна, смт 203, 1075
- Дергачі, м. 157, 206-210, 212,
652, 809, 1092, 1102
- Дергачівський район 148,
161, 206-212, 328, 407, 514-
525, 625, 632-644, 808-814,
921, 926, 952, 1034, 1050,
1070, 1082
- Десна, р. 146
- Есхар, смт (Чугуїв. р-н) 312,
575, 928, 949
- Заводи, с. ((Ізюмс. р-н) 240
- Задонецьке, с. (Зміїв. р-н) 221
- Зачепилівка, смт 215, 1057
- Зачепилівський район 147,
213-216, 815, 940, 952
- Зелений Колодязь, с. (Чугуїв.
р-н) 312
- Зернове, с. (Харків. р-н) 298
- Зміїв, м. 157, 217, 958, 1031,
1039, 1053, 1077, 1079
- Зміївський район 96, 152, 157,
161, 217-224, 329, 348-368,
386, 406, 554, 615, 621, 625,
626, 628, 646, 816-822, 856,
880, 881, 891, 899, 912, 918,
923, 925, 945, 946, 947, 952,
956, 1037, 1069, 1078, 1104,
1105, 1135-1138
- Знам'янка, с. (Нововодолаз. р-
н) 1045

- Золочів, смт 228, 229, 823, 1083
 Золочівський район 96, 99,
 148, 161, 225-230, 656, 657,
 961, 1064, 1073, 1105, 1111,
 1234-1249
- Іванівка, с. (Ізюм. р-н) 231,
 233, 240,
 Ізюм, м. 13, 77, 157, 232, 235-
 239, 403, 404, 408, 824-826,
 828, 856, 897, 1040, 1046,
 1047, 1061, 1066
 Ізюмський район 143, 152-154,
 161, 231-240, 386, 392, 405,
 824-829, 849, 918, 952, 959
- Кальміус, р. 146
 Кам'янка, с. (Ізюм. р-н) 849,
 918
 Капитолівка, с. (Ізюм. р-н) 231,
 233, 240
 Караван, с. (Дергачів. р-н) 921
 Карачівка, с. (Харків. р-н) 934
 Катеринівка, с. (Великобурлуц.
 р-н) 190, 269, 401
 Катеринівка, с. (Лозів. р-н) 269
 Кегичівка, смт 241, 242
 Кегичівський район 147, 241-
 246, 549
 Кисівка, с. (Коломакс. р-н)
 250
 Кислівка, с. (Куп'ян. р-н) 1071,
 1086
 Кицівка, с. (Печеніз. р-н)
 325, 339
 Кінне, с. (Лозівс. р-н) 269, 466
- Ковалівка, с. (Куп'янс. р-н)
 832
 Ков'яги, с. (Валків. р-н) 688
 Козача Лопань, смт (Дергачів.
 р-н) 207, 810
 Коломак, смт 77, 249, 250
 Коломар, р. 249, 250
 Коломацький район 161, 247-
 250, 1178
 Колонтаїв, р. 257
 Комишуваха, с. (Ізюм. р-н) 240
 Коробові Хутори, смт (Зміїв. р-
 н) 219, 223, 1104
 Коробочкине, с. (Чугуїв. р-н)
 312, 878
 Коропове, с. (Зміїв. р-н) 221
 Кочеток, смт (Чугуїв. р-н)
 96, 154, 312, 317, 878, 948
 Красноград, м. 157, 251-253,
 872, 873, 1051, 1052, 1059,
 1076, 1091, 1108
 Красноградський район 251-
 254, 927, 1056
 Краснокутськ, смт 258, 259,
 1097
 Краснокутський район 96, 99,
 115, 147, 158, 255-262, 327,
 339, 344, 371, 372, 377, 380-
 384, 409-428, 565, 584, 830,
 853, 877, 952, 961, 1030, 1035,
 1043, 1044, 1048, 1049, 1065,
 1072, 1074, 1080, 1081, 1087,
 1225-1233
 Краснопавлівка, с. (Лозів. р-н)
 1036

- Краснопавлівське вдсх 157,
169, 610-612
- Крем'янець, гора (Ізюм. р-н)
13, 96, 231, 233, 234, 236,
237, 240, 403-405
- Кругле, оз. 216
- Куп'єваха, с. (Богодухів. р-н)
181
- Куп'янськ, м. 157, 264, 266, 831
- Куп'янський район 143, 263-
266, 832, 1071, 1086
- Кураж, с. (Дергачів. р-н) 926
- Латвія 25
- Леб'яжье, с. (Чугуїв. р-н) 846
- Ленінське, с. (Сахновщин. р-
н) 295
- Лиман, оз. 157, 216
- Липці, с. (Харків. р-н) 301, 685
- Лозівський район 152, 153,
267-269, 466, 610-612, 833,
953, 1036, 1060
- Лозова, м. 157, 268
- Лозова, (Богодухів. р-н) 181,
Лозовеньківське вдсх 207, 210
- Лопань, р. 207, 209, 227, 302
- Люботин, м. 99, 157, 300, 660,
838, 842, 939
- Мажарка, р. 214
- Мала Данилівка, смт
(Дергачів. р-н) 207, 210
- Мала Комишуваха, с. (Ізюм. р-
н) 231
- Малижине, с. (Золочів. р-н)
225, 227
- Малинівка, смт (Чугуїв. р-н)
1111, 1115-1134
- Мальцівка, с. (Лозів. р-н) 269
- Мартове, с. (Печеніз. р-н)
394
- Мелихівка, с. (Нововодолаз.
р-н) 270, 273, 898, 920,
1099
- Мерефа, м. 157, 1088
- Мерла (Мерло), р. 181, 227,
257, 258, 259, 261
- Мерчик, р. 257
- Мерчик, с. (Богодухів. р-н)
181
- Металівка, с. (Вовчан. р-н)
918
- Мечебилове, с. (Барвінків. р-
н) 170
- Мечникове, с. (Дворічан. р-н)
205
- Мжа (Мож), р. 186, 187, 221, 278
- Мирошниківка, с. (Колом. р-н)
250
- Михайлівка, с. (Чугуїв. р-н) 312
- Морозівка, с. (Балакл. р-н) 163
- Мосьпанове, с. (Чугуїв. р-н) 312
- Мохнач, с. (Зміїв. р-н) 221,
222, 406, 899, 918, 925, 945,
956
- Мурафа, с. (Краснокут. р-н) 1072
- Надеждівка, с. (Лозів. р-н) 269
- Нижній Бишкін, с. (Зміїв. р-н)
221, 222
- Нижній Бурлук, с. (Шевченк.
р-н) 1058

- Німеччина 8
 Нова Водолага, смт 277, 278, 616
 Нова Дмитрівка, с. (Богод. р-н) 169
 Новий Бурлук, с. (Печен. р-н) 290
 Нововодолазький район 59, 147, 270-279, 834, 856, 898, 914, 920, 942, 1045, 1099
 Новоселівка, с. (Нововодол. р-н) 914
 Октябрське, с. (Красноград. р-н) 927
 Олександрівка, с. (Зачепилів. р-н) 815
 Олексіївка, с. (Первомайс. р-н) 280, 1139-1150
 Ордівка, с. (Нововодолаз. р-н) 271, 279
 Оріль, р. 146, 157, 214, 216, 242, 253, 282, 284, 297
 Орілька, р. 269
 Орілька, смт (Лозів. р-н) 269
 Орільське вдсх 169
 Орчик, р. 214
 Орчик, с. (Золочів. р-н) 214
 Оскіл, р. 146, 157, 183, 200-202, 265
 Острове́рхівка, с. (Зміїв. р-н) 43
 Павлівка, с. (Богодухів. р-н) 181
 Павлівка Друга, с. (Лозів. р-н) 269
 Пан-Іванівка, с. (Золочів. р-н) 656
 Панютине, с-ще (Лозів. р-н) 833
 Парасковія, с. (Кегичів. р-н) 242
 Парижанське, с. (Первом. р-н) 284
 Пархомівка, с. (Краснокут. р-н) 13, 96, 99, 255, 257, 259, 428, 877, 961, 1030, 1035, 1043, 1048, 1049, 1065, 1074, 1080, 1081, 1087
 Первомайськ, м. 157, 283, 835, 836
 Первомайський район 152, 280-284, 348-368, 646, 1139-1150
 Пересічне, смт (Дергачів. р-н) 207, 210, 211, 652, 206, 1050
 Перша Гнилиця, с. (Великобурл. р-н) 154
 Петропавлівка, с. (Коломац. р-н) 250
 Печеніги, смт 286, 289, 291, 325, 600-609
 Печенізьке вдсх 157, 198, 294
 Печенізький район 285-294, 324, 327, 339, 393-396, 1062, 1151-1217
 Південне, м. 157
 Піски, с. (Ізюм. р-н) 154
 Пісочин, смт (Харків. р-н) 1084
 Подвірки, с. (Дергачів. р-н) 207, 1070

- Покотилівка, смт (Харків. р-н) 298
 Покровка, с. (Колом. р-н) 250
 Полкова Микитівка, с. (Богодухів. р-н) 181
 Польова, с. 652, 809
 Приколотне, смт (Великобурл. р-н) 154
 Приоскілля, с. (Дворічан. р-н) 204
 Пролетарське, с. (Зміїв. р-н) 820
 Псел, р. 146

 Різуненкове, с. (Коломац. р-н) 248
 Рогань, смт (Харків. р-н) 298, 454-457, 844
 Рогозянка, р. 227
 Рогозянка, с. (Великобурл. р-н) 401
 Рокитне, с. (Нововодол. р-н) 278, 856
 Рубіжне, с. (Вовчан. р-н) 607
 Руська Лозова, с. (Дергачів. р-н) 652, 1082

 Савинці, с-ще (Балаклійс. р-н) 164
 Самара, р. 146
 Сахновщина, смт 296
 Сахновщинський район 295-297, 1157
 Сейм, р. 146
 Сидоренкове, с. (Валків. р-н) 1107

 Синичине, с. (Ізюм. р-н) 240
 Сіверський Донець, р. 146, 157, 198, 207, 217, 218, 221, 228, 231, 232, 234, 290, 311, 312, 368
 Сінне, с. (Богод. р-н) 1106
 Сквородинівка, с. (Золочів. р-н) 96, 99, 226, 656, 657, 961, 1073, 1105, 1111, 1234-1249
 Скрипаї, с. (Зміїв. р-н) 221, 222
 Словенія 25
 Смирнівка, с. (Лозів. р-н) 269
 Соколове, с. (Зміїв. р-н) 96, 819, 821, 822, 1037
 Солоницівка, смт (Дергачів. р-н) 206, 207, 808, 812, 814
 Сороківка, с. (Харків. р-н) 298

 Соснівка, с. (Красногр. р-н) 253
 Старий Мерчик, смт (Валків. р-н) 96, 99, 185, 220, 429-432, 443
 Старий Салтів, смт (Вовчан. р-н) 155, 607, 909, 1106
 Стариця, с. (Вовчан. р-н) 607
 Стрілече, с. (Харків. р-н) 301
 Студенок, с. (Ізюм. р-н) 231
 Студенок, с. (Чугуїв. р-н) 312
 Сула, р. 146
 Суха Гомільша, с. (Зміїв. р-н) 221
 Сухий Торець, р. 170

 Таранівка, с. (Зміїв. р-н) 96, 818, 821

- Тимченки, с. (Зміїв. р-н) 43
Трав'янське вдсх 210
Тульське, с. (Первомайс. р-н) 284
Уди (Уда), р. 146, 207, 221, 227, 228, 298, 230, 302
- Феськи, с. (Первом. р-н) 227
Філіпівка, с-ще 840, 841, 845
Харків, м. 10, 12, 13, 18-20, 23, 25, 28, 30, 32-36, 38-40, 44-52, 54, 55, 60, 65, 67, 70, 71, 73-75, 77, 78, 81, 82, 84, 86, 88-90, 92, 96, 97, 100-105, 110, 117-119, 122-128, 130, 131, 134, 136-142, 157, 335, 339, 340, 458-465, 467-513, 526-542, 550, 607, 629, 652, 654, 679, 681, 682, 684, 687, 691, 693-695, 700-801, 848, 850, 852, 854-856, 858-862, 864-867, 869-871, 874-876, 882-887, 890, 893-895, 906, 908, 961, 963, 966-1029, 1093, 1094, 1096, 1103, 1112, 1234
- Харків, р. 207, 298, 302
Харківський район 99, 135, 148, 157, 298-301, 333, 342, 343, 454-457, 619, 625, 627, 631, 658, 660, 692, 837-845, 857, 897, 901, 911, 918, 932, 934, 935, 939, 951, 952, 1054, 1085, 1088, 1207
- Хорошеве, смт (Харків. р-н) 43, 935
Хрушова Микитівка, с. (Богод. р-н) 181
- Циркуни, с. (Харків. р-н) 652, 897, 918
Червоний Оскіл, с. (Ізюм. р-н) 231, 240
Червонооскільське, вдсх 157, 231, 234, 263, 256
Черкаська Лозова, с. (Дергачів. р-н) 514, 521
Чернещина, с. (Краснокут. р-н) 565
Чугуїв, м. 77, 157, 158, 308, 309, 311, 313, 316, 318, 319, 325, 609, 669-678, 680, 847, 919, 930, 961, 1055, 1089, 1090
Чугуївський район 96, 154, 161, 303-319, 324, 646, 846, 878, 928, 929, 948-950, 952, 1032, 1111, 1115-1134
- Шарівка, смт (Богодухів. р-н) 13, 71, 77, 96, 176, 433-453
Шевченківський район 320-322, 1058
Шевченкове, смт 321, 924, 1058
Шелудьківка, с. (Зміїв. р-н) 1069
Шляхова, р. 250
Шляхове, с. (Коломац. р-н) 250
Яковлівка, с. (Харків. р-н) 1085

Зміст

Передмова	3
Розвиток туризму в Харківському регіоні (2009–2015 рр.)	5
.....	
1. Туризм на Харківщині. Рекреаційні ресурси.	33
1.1 Загальні роботи	33
1.2 Природні та історико-культурні рекреаційні ресурси окремих районів, міст і сіл Харківщини. Загальна характеристика	57
.....	
2. Природні рекреаційні ресурси Харківського регіону.	98
2.1 Рекреаційні ресурси природно-заповідного фонду Харківщини	98
2.11 Природні національні парки.	101
Гомільшанські ліси	102
Національні природні парки «Дворічанський» та «Слобожанський»	104
Додаток 1	
Найкращі природні парки Харківщини	107
2.12 Регіональні ландшафтні парки	113
2.13 Заказники	114
2.14 Пам'ятки природи	115
2.15 Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загально- державного	116
значення	
Краснокутський парк.	116
Наталіївський парк.	117
Старомерчинський парк	119
Шарівський парк	120
2.16 Дендрологічні парки	122
Дендрологічний парк загальнодержавного значення Харківського національного аграрного університету ім. В.В.Докучаєва	122
2.17 Ботанічні сади	123
Ботанічний сад загальнодержавного значення Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна	123
2.18 Зоологічні парки загальнодержавного значення	124
Харківський зоопарк	124
Харківський дельфінарій «Немо»	128
Ландшафтний парк «Feldman Ecopark»	130
Додаток 2	
Перелік об'єктів природно-заповідного фонду Харківської області ...	132
2.2 Рекреаційні ліси, зелені зони. Парки, сквери м. Харкова	153
2.3 Водні рекреаційні ресурси Харківської області	155

Додаток 3

Список основних водних рекреаційних ресурсів (водосховищ, гідропарків, озер та річок) Харківської області	164

3. Природно-оздоровчі ресурси Харківщини	167
«Березівські мінеральні води» – курорт загальнодержавного значення.	169

Додаток 4

Літні дитячі табори Харківської області (станом на червень 2015 р.).	173

4. Історико-культурні ресурси Харківського регіону	174
4.1 Історико-культурні заповідники	176
Історико-археологічний музей-заповідник “Верхній Салтів” . .	177
Чугуївський історико-культурний заповідник ім. І.Ю.Рєпина . .	178
Підземні ходи.	179
4.2 Пам’ятки історії та монументального мистецтва	181
м. Харків	182
Харківська область	194
4.3 Пам’ятки архітектури та містобудування	201

Додаток 5

Список основних пам’яток архітектури та містобудування Харківської області	210
4.4 Пам’ятки археології	216

Додаток 6

Список основних археологічних пам’яток (городищ, курганів) Харківської області	224
4.5 Музейно-колекційні ресурси Харківської області	228
Музеї м. Харкова	229
Музеї Харківської області	236

Додаток 7

Список основних музеїв Харківської області	245
4.6 Етнофестивалі	256
«Весілля у Малинівці-плюс»	259
«Гомільшанський екотоп»	261
«Олексіївська фортеця»	361
«Печенізьке поле»	263
«Покуть плюс»	269
«Співочі тераси»	270
«Сьогодні Купала, а завтра Івана»	271

Додаток 8

Список офіційних сайтів про визначні пам’ятки: електронний ресурс	273

Додаток 9	275

....Ілюстрації	

Іменний покажчик	282
Географічний покажчик	292

Науково-довідкове видання

**Туризм на Харківщині.
Природно-рекреаційні ресурси та
історико-культурний потенціал регіону**

Бібліографічний путівник

Частина друга

Відповідальний за випуск Н.І.Шостко

Підписано до друку 07.12.2015   Формат паперу 60 x 84/16
18,3 друк. арк. Папір для множ. апаратів. Тираж прим.
Харківська обласна універсальна наукова бібліотека
вул. Кооперативна 13/2   Телефон: 731-31-32